

**TÜRKİYE'DEKİ ÇEVRESEL ETKİ
DEĞERLENDİRMESİ (ÇED) SÜREÇLERİNİN KARAR
ALMA SÜREÇLERİNE ETKİSİNİN ATIK YÖNETİM
PROJELERİ ÖZELİNDE ARAŞTIRILMASI**

Melek BAYRAM

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**TÜRKİYE'DEKİ ÇEVRESEL ETKİ DEĞERLENDİRMESİ (ÇED)
SÜREÇLERİNİN KARAR ALMA SÜREÇLERİNE ETKİSİNİN ATIK
YÖNETİM PROJELERİ ÖZELİNDE ARAŞTIRILMASI**

Melek BAYRAM
0000-0002-0494-7096

Prof. Dr. Güray SALİHOĞLU
(Danışman)

YÜKSEK LİSANS TEZİ
ÇEVRE MÜHENDİSLİĞİ ANABİLİM DALI

BURSA – 2022
Her Hakkı Saklıdır

TEZ ONAYI

Melek BAYRAM tarafından hazırlanan “TÜRKİYE’DEKİ ÇEVRESEL ETKİ DEĞERLENDİRMESİ (ÇED) SÜREÇLERİNİN KARAR ALMA SÜREÇLERİNE ETKİSİNİN ATIK YÖNETİM PROJELERİ ÖZELİNDE ARAŞTIRILMASI” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Bursa Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Çevre Mühendisliği Anabilim Dalı’nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman : Prof. Dr. Güray SALİHOĞLU

Başkan : Aaaaa. Dr. Aaaaaaaa AAAAAAAAAA
000-000-000-000
Aaaaaaaa Üniversitesi,
Aaaaaaaaaaaa Fakültesi,
Aaaaaaaa Aaaaaaaaaaaa Anabilim Dalı

İmza

Üye : Aaaaa. Dr. Aaaaaaaa AAAAAAAAAA
000-000-000-000
Aaaaaaaa Üniversitesi,
Aaaaaaaaaaaa Fakültesi,
Aaaaaaaa Aaaaaaaaaaaa Anabilim Dalı

İmza

Üye : Aaaaa. Dr. Aaaaaaaa AAAAAAAAAA
000-000-000-000
Aaaaaaaa Üniversitesi,
Aaaaaaaaaaaa Fakültesi,
Aaaaaaaa Aaaaaaaaaaaa Anabilim Dalı

İmza

Üye : Aaaaa. Dr. Aaaaaaaa AAAAAAAAAA
000-000-000-000
Aaaaaaaa Üniversitesi,
Aaaaaaaaaaaa Fakültesi,
Aaaaaaaa Aaaaaaaaaaaa Anabilim Dalı

İmza

Yukarıdaki sonucu onaylarım

Prof. Dr. Hüseyin Aksel EREN
Enstitü Müdürü

.././....

U.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi,
- kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı,
- ve bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

././....

Adı Soyadı

TEZ YAYINLANMA FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezin/raporun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma izni Bursa Uludağ Üniversitesi'ne aittir. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet hakları ile tezin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları tarafımıza ait olacaktır. Tezde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederiz.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan “**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**” kapsamında, yönerge tarafından belirtilen kısıtlamalar olmadığı takdirde tezin YÖK Ulusal Tez Merkezi / B.U.Ü. Kütüphanesi Açık Erişim Sistemi ve üye olunan diğer veri tabanlarının (Proquest veri tabanı gibi) erişimine açılması uygundur.

Danışman Adı-Soyadı
Tarih

Öğrencinin Adı-Soyadı
Tarih

İmza

Bu bölüme kişinin kendi el yazısı ile okudum
anladım yazmalı ve imzalanmalıdır.

İmza

Bu bölüme kişinin kendi el yazısı ile okudum
anladım yazmalı ve imzalanmalıdır.

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

TÜRKİYE’DEKİ ÇEVRESEL ETKİ DEĞERLENDİRMESİ (ÇED) SÜREÇLERİNİN KARAR ALMA SÜREÇLERİNE ETKİSİNİN ATIK YÖNETİM PROJELERİ ÖZELİNDE ARAŞTIRILMASI

Melek BAYRAM

Bursa Uludağ Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Çevre Mühendisliği Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Güray SALİHOĞLU

Çalışmanın genel amacı Türkiye’deki Çevresel Etki Değerlendirme (ÇED) süreçlerinin ve alınan kararların çevresel bozulma üzerindeki etkisini belirlemek, sürecin güçlü ve geliştirilmeye açık yönlerini ortaya koymaktır. Aynı zamanda ÇED raporları içeriğindeki geliştirilmeye açık yönleri atık yönetim projeleri üzerinden belirlemek amaçlanmıştır.

Bu çalışmada 1993 yılından beri ÇED süreçleri yürüten Türkiye’nin yirmi sekiz yıllık ÇED uygulamaları incelenmiştir. Bu bağlamda yedi defa değişen ÇED Yönetmeliğindeki süreç, akış diyagramları ile ifade edilmiş, yönetmeliklerdeki değişiklikler karşılaştırılmalı olarak irdelenmiştir. Değişen ÇED Yönetmelikleri süreç içinde “Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik’ler ile de on altı defa tekrar revize edilmiştir.

Çalışmada 1993-2021 yıllarındaki Türkiye’de alınan tüm ÇED kararları yıllara, sektörlere, karar sonuçlarına ve bölgelere göre değerlendirilmiş Türkiye’deki proje yatırımlarındaki eğilim ÇED istatistikleri üzerinden ele alınmıştır. Buna göre ÇED için yapılan başvuruların %87’sinin ÇED Gerekli Değildir, %13’lük kısmın ÇED Gereklidir kararı aldığı görülmüştür. ÇED Gereklidir kararı alan projelerin %99’unun yatırım izni ÇED Olumludur kararı ile onaylanmıştır. En fazla yatırım yapılan sektörün “Enerji” sektörü olduğu, en fazla yatırım yapılan bölgenin ise “Marmara Bölgesi” olduğu görülmüştür.

Çalışma kapsamında uygulama alanı olarak seçilen atık sektörüyle ilgili otuz beş adet ÇED projesi incelenmiştir. Bu raporların etkinliğinin ve verimliliğinin tespiti için Lee-Colley İnceleme Paketinden uyarlanan kriterlere göre puanlamada dört ana başlık altında kırk üç kriter belirlenmiştir. Yüz puan üzerinden yapılan değerlendirmede her kriterin raporlardaki etki ve önem düzeyine göre puan verilmiştir. İncelenen raporların %63’ünün proje ve çevre tanımı, rapor sonuçların iletilmesi gibi yönlerinin güçlü, temel etkilerin ayrıntılı belirtilmesi ve halkın katılımı çalışmalarında eksik olduğu görülmüştür. Çalışma sonucunda Türkiye’deki ÇED sürecinde geliştirilmesi gereken yönler SWOT analiziyle ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: ÇED mevzuatı, ÇED Raporu, Değerlendirme Kriterleri, Atık Yönetim Projeleri

ABSTRACT

MSc Thesis

INVESTIGATION OF THE IMPACT OF ENVIRONMENTAL IMPACT ASSESSMENT (EIA) PROCESSES ON DECISION-MAKING PROCESSES IN TURKEY IN TERMS OF WASTE MANAGEMENT PROJECTS

Melek BAYRAM

Bursa Uludağ University
Graduate School of Natural and Applied Sciences
Department of Environmental Engineering

Supervisor: Prof. Dr. Güray SALİHOĞLU

The general purpose of the study is to determine the impact of Environmental Impact Assessment (EIA) processes and decisions taken on environmental degradation in Turkey and to reveal the strengths and weaknesses of the process that are open to development. At the same time, it is aimed to determine the aspects that are open to development in the content of EIA reports through waste management projects. In this study, the twenty-eight-year EIA practices of Turkey, which has been carrying out EIA processes since 1993, are examined. In this context, the process in the EIA Regulation, which has been changed seven times, has been expressed with flow diagrams, and the changes in the regulations have been examined comparatively. The amended EIA Regulations have been revised sixteen times in the process with the “Regulation on Amendments to the Regulation”. In the study, all EIA decisions taken in Turkey in the years 1993-2021 were evaluated according to years, sectors, decision results and regions, and the trend in project investments in Turkey was considered through EIA statistics. According to this, it was seen that 87% of the applications for EIA were not required by EIA and 13% were decided to apply for EIA. The investment permit of 99% of the projects that received an EIA Approval decision was approved by an EIA Positive decision. It has been seen that the most invested sector is the “Energy” sector and the most invested region is the “Marmara Region”. Within the scope of the study, thirty-five EIA projects related to the waste sector selected as the application area were examined. In order to determine the effectiveness and efficiency of these reports, forty-three criteria were determined under four main headings in scoring according to the criteria adapted from the Lee-Colley Review Package. In the evaluation conducted over one hundred points, points were given according to the level of impact and importance of each criterion in the reports. It was found that 63% of the examined reports lacked a strong, detailed description of the main impacts and public participation studies of aspects such as project and environmental definition, transmission of report results. As a result of the study, the aspects that need to be developed in the EIA process in Turkey have been revealed by SWOT analysis.

Key words: EIS legislation, EIA Report, Evaluation Criteria, Waste Management Projects

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans sürecinde bilgi ve deneyimleri ile her zaman bana yol gösteren, bu süreçte yaşadığım tüm sıkıntılarda desteğini daima hissettiğim, zorlandığım her aşamada hoşgörü ve anlayışını benden eksik etmeyen ve beni şevkle çalışmaya teşvik eden çok değerli tez danışmanım Prof. Dr. Güray SALİHOĞLU'na teşekkürlerimi sunarım.

Hayatımın her aşamasında bana güvenen, başaracağıma inanan, her türlü desteklerini asla eksik etmeyen biricik annem Elif BAYRAM'a ve kıymetli babam Bahadır BAYRAM'a en içten dileklerle teşekkürlerimi sunarım.

Hayatta en önemli şeyin sağlık ve sevdiğimiz olduğuna, kalan her şeyin sadece bir teferruattan ibaret olduğunu bize geçirdiği bir kaza ile öğreten canımın içi kardeşim Hüdayi BAYRAM'a azmi ve yaşama sınıksız tutunma gücünden dolayı teşekkür ediyorum. Güçlü ve dirayetli duruşu ile tez dönemim, sınav ve atama süreçlerimde kendisinden ilham aldım. Bu tez çalışmamı biricik kardeşim Hüdayi BAYRAM'a ithaf ediyorum.

Melek BAYRAM
27/01/2022

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	i
ABSTRACT	ii
TEŞEKKÜR	iii
İÇİNDEKİLER	iv
SİMGELER ve KISALTMALAR DİZİNİ	vi
ŞEKİLLER DİZİNİ	vii
ÇİZELGELER DİZİNİ	x
1. GİRİŞ	11
2. KURAMSAL TEMELLER ve KAYNAK ARAŞTIRMASI	12
2.1. ÇED Nedir?	12
2.1.1. ÇED'in tarihsel gelişimi	13
2.2. Dünya'da ÇED'in gelişimi	14
2.2.1 Birinci çevre eylem programı (1973-1976)	14
2.2.2 İkinci eylem programı (1977-1981)	15
2.2.3 Üçüncü eylem programı (1982-1986)	15
2.2.4 Dördüncü eylem programı (1987-1992)	16
2.3. Amerika ve Avrupa Birliği'ne Üye Ülkelerde ÇED Gelişimi	17
2.3.1. Amerika	17
2.3.2. Almanya	18
2.3.3. Fransa	19
2.3.4. Çek Cumhuriyeti	19
2.3.5. İspanya	20
2.3.6. Hollanda	20
2.3.7. İngiltere	21
2.4. AB Ülkelerinde ÇED İle İlgili Yayımlanmış Direktifler	22
2.4.1. Avrupa Birliği (AB) üye ülkelerinde ÇED düzenlemeleri	23
2.5. Türkiye'de ÇED Uygulamalarının Genel Hatlarının Tanımlamaları	28
2.6. Türkiye'de ÇED Yönetimi ve tüm ÇED yönetmeliklerinin Akış Diyagramları	33
2.6.1. 1993 yılı ÇED süreci	34
2.6.2. 1997 yılı ÇED süreci	37
2.6.3. 2002 yılı ÇED süreci	39
2.6.4. 2003 yılı ÇED süreci	42
2.6.5. 2008 yılı ÇED süreci	44
2.6.6. 2013 yılı ÇED süreci	46
2.6.7. 2014 yılı ÇED süreci	47
2.7. Kaynak Araştırması	50
3. MATERYAL ve YÖNTEM	60
3.1. Materyal	60
3.1.1. Mevzuat değerlendirmesi	60
3.1.2. Online ÇED (e-ÇED) verilerinin değerlendirilmesi	60
3.1.3. Atık yönetim ÇED projelerinin değerlendirilmesi	61
3.2. Yöntem	63
4. BULGULAR ve TARTIŞMA	68
4.1. Türkiye'de ÇED Sürecinin Mevzuata Göre Gelişimi	68
4.1.1. Türkiye'de değişen ÇED yönetmeliklerindeki farklılıklar	68
4.2. Türkiye'de ÇED uygulamaları	78

4.2.1. ÇED kararlarının yıllara göre değişimi	78
4.2.2. 1993-2020 ÇED kararlarının sektörlere göre bütünsel incelenmesi	80
4.2.3. ÇED kararlarının analizi (2016-2020 kararları).....	91
4.2.4. 2016-2020 yıllarındaki ÇED kararlarının alt sektörlere göre dağılımı	103
4.2.5. Bölgelere göre ÇED kararlarının incelenmesi (2016-2020)	114
4.2.6. Bölgelerdeki ÇED karar sayılarının nüfusla değişiminin incelenmesi(2016-2020)	144
4.2.7. Türkiye’deki ÇED yeterlik belgesine sahip firmalar	149
4.3. Atık Yönetimi Alanındaki ÇED Raporlarının Analizi.....	149
4.3.1. Projenin ve çevrenin tanımı	149
4.3.2. Temel etkilerin belirlenmesi ve değerlendirilmesi.....	153
4.3.3. Azaltma, geri kazanım, bertaraf	160
4.3.4. Sonuçların iletilmesi	164
4.3.5. İncelenen ÇED raporları için genel değerlendirme.....	168
5. SONUÇ	176
5.1. Mevzuat Değişiklikleri ile İlgili Değerlendirmeler.....	176
5.2. ÇED Karar Sayıları ile İlgili Değerlendirmeler	176
5.3. Atık Yönetim ÇED Projesi İle İlgili Değerlendirmeler	178
5.4. Türkiye’deki ÇED Süreci İle İlgili Eksikler ve Çözüm Önerileri.....	180
5.5. Türkiye’deki ÇED Sürecinin Swot Analizi	181
KAYNAKLAR	182
ÖZ GEÇMİŞ	186

SİMGELER ve KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar	Açıklama
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ÇED	Çevresel Etki Değerlendirmesi
EC	European Commission (Avrupa Komisyonu)
EIA	Environmental Impact Assesment
İDK	İnceleme Değerlendirme Komisyonu
NEPA	National Environmental Policy (Ulusal Çevre Politikası Kanunu)
UNEP	United Nations Environmental Programme (Birleşmiş Milletler Çevre Programı)
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 2.1. 1993 yılı Ön ÇED süreci akış diyagramı	35
Şekil 2.2. 1993 yılı ÇED süreci akış diyagramı	36
Şekil 2.3. 1997 yılı Ön ÇED süreci akış diyagramı	37
Şekil 2.4. 1997 yılı ÇED süreci akış diyagramı	38
Şekil 2.5. 2002 yılı Ön ÇED süreci akış diyagramı	39
Şekil 2.6. 2002 yılı ÇED süreci akış diyagramı	40
Şekil 2.7. 2003 yılı ÇED süreci akış diyagramı	42
Şekil 2.8. 2008 yılı ÇED süreci akış diyagramı	44
Şekil 2.9. 2013 yılı ÇED süreci akış diyagramı	46
Şekil 2.10. 2014 yılı ÇED süreci akış diyagramı	48
Şekil 3.1. İnceleme Konusu Listesi hiyerarşisinin şematik bir temsili	64
Şekil 3.2. Lee-Colley inceleme kriterleri	65
Şekil 4.1. 1993-2020 yıllarındaki ÇED kararları	78
Şekil 4.2. 1993-2020 yıllarındaki ÇED sayılarının nüfusa göre değişimi	79
Şekil 4.3. Türkiye'deki tüm ÇED kararlarının Sektörlere Göre Dağılımı	80
Şekil 4.4. Enerji sektörü ÇED kararları (1993-2020 yılları arası)	81
Şekil 4.5. 2. ve 5. Grup Madenler sektörü ÇED kararları (1993-2020 yılları arası).....	82
Şekil 4.6. Sanayi Sektörü ÇED Kararları (1993-2020 yılları arası).....	83
Şekil 4.7. Petrol Doğalgaz 3. ve 4.Grup Madenler sektörü ÇED Kararları (1993-2020 yılları arası).....	83
Şekil 4.8. Hayvancılık sektörü ÇED kararları (1993-2020 yılları arası).....	84
Şekil 4.9. Atık sektöründen alınan ÇED karar sayıları (1993-2020 yılları arası).....	85
Şekil 4.10. Gıda sektörü ÇED kararları (1993-2020 yılları arası)	85
Şekil 4.11. Kimya sektörü ÇED kararları (1993-2020 yılları arası)	86
Şekil 4.12. Konut sektörü ÇED kararları (1993-2020 yılları arası)	87
Şekil 4.13. Kıyı sektörü ÇED kararları (1993-2020 yılları arası)	87
Şekil 4.14. Turizm sektörü ÇED kararları (1993-2020 yılları arası)	88
Şekil 4.15. Su sektörü ÇED kararları (1993-2020 yılları arası).....	89
Şekil 4.16. Ulaşım sektörü ÇED kararları (1993-2020 yılları arası).....	89
Şekil 4.17. Tarım sektörü ÇED kararları (1993-2020 yılları arası)	90
Şekil 4.18. 2016-2020 yıllarındaki ÇED kararlarının yüzdesel dağılımı.....	91
Şekil 4.19. 2016-2020 yıllarındaki ÇED kararlarının dağılımı (2016-2020).....	91
Şekil 4.20. 2016-2020 yıllarındaki ÇED kararlarının yıllara göre kırılımı (2016-2020).....	92
Şekil 4.21. Yıllara ve sektörlere ÇED olumlu kararlarının dağılımı (2016-2020).....	92
Şekil 4.22. Yıllara ve sektörlere ÇED olumsuz kararlarının dağılımı (2016-2020)	92
Şekil 4.23. Sektörlere göre ÇED olumlu ve olumsuz kararlarının dağılımı (2016-2020)	94
Şekil 4.24. ÇED olumlu kararlarının sektörel dağılımı (2016-2020).....	95
Şekil 4.25. Atık sektörü ÇED olumlu ve olumsuz kararları (2016-2020)	95
Şekil 4.26. Enerji sektörü ÇED olumlu ve olumsuz kararları (2016-2020).....	96
Şekil 4.27. Gıda sektörü ÇED olumlu ve olumsuz kararları (2016-2020).....	96
Şekil 4.28. Hayvancılık sektörü ÇED olumlu ve olumsuz kararları (2016-2020).....	97
Şekil 4.29. 1. 2. ve 5. Grup Madenler sektörü ÇED olumlu ve olumsuz kararları (2016- 2020).....	97
Şekil 4.30. Kimya sektörü ÇED olumlu ve olumsuz kararları (2016-2020).....	98

Şekil 4.31. Konut sektörü ÇED olumlu ve olumsuz kararları (2016-2020).....	98
Şekil 4.32. Kıyı sektörü ÇED olumlu ve olumsuz kararları (2016-2020)	99
Şekil 4.33. Petrol Doğalgaz 3. ve 4.Grup Madenler sektörü ÇED olumlu ve olumsuz kararları (2016-2020).....	99
Şekil 4.34. Su sektörü ÇED olumlu ve olumsuz kararları (2016-2020)	100
Şekil 4.35. Tarım sektörü ÇED olumlu ve olumsuz kararları (2016-2020).....	101
Şekil 4.36. Turizm sektörü ÇED olumlu ve olumsuz kararları (2016-2020).....	101
Şekil 4.37. Ulaşım sektörü ÇED olumlu ve olumsuz kararları (2016-2020).....	102
Şekil 4.38. Atık alt sektörlerine göre ÇED kararlarının dağılımı (2016-2020)	103
Şekil 4.39. Enerji alt sektörlerine göre ÇED kararlarının dağılımı (2016-2020).....	104
Şekil 4.40. Gıda alt sektörlerine göre ÇED kararlarının dağılımı (2016-2020).....	105
Şekil 4.41. Hayvancılık alt sektörlerine göre ÇED kararlarının dağılımı (2016-2020)	106
Şekil 4.42. 1. 2. ve 5. Grup Madenler alt sektörlerine göre ÇED kararlarının dağılımı (2016-2020)	107
Şekil 4.43. Kimya alt sektörlerine göre ÇED kararlarının dağılımı (2016-2020).....	108
Şekil 4.44. Konut alt sektörlerine göre ÇED kararlarının dağılımı (2016-2020).....	109
Şekil 4.45. Petrol Doğalgaz 3. ve 4. Grup Madenler alt sektörlerine göre ÇED kararlarının dağılımı (2016-2020)	110
Şekil 4.46. Sanayi alt sektörlerine göre ÇED kararlarının dağılımı (2016-2020).....	111
Şekil 4.47. Su alt sektörlerine göre ÇED kararlarının dağılımı (2016-2020)	112
Şekil 4.48. Turizm alt sektörlerine göre ÇED kararlarının dağılımı (2016-2020).....	112
Şekil 4.49. Ulaşım alt sektörlerine göre ÇED kararlarının dağılımı (2016-2020).....	113
Şekil 4.50. Bölgelere göre ÇED Kararları (2016-2020)	114
Şekil 4.51. Marmara bölgesi ÇED kararlarının yüzdesel dağılımı (2016-2020)	115
Şekil 4.52. Marmara bölgesi ÇED kararları (2016-2020).....	115
Şekil 4.53. Yıllara göre Marmara bölgesi ÇED olumlu sayıları (2016-2020).....	116
Şekil 4.54. Marmara bölgesi şehirlerine göre ÇED olumlu sayıları (2016-2020)	116
Şekil 4.55. Marmara bölgesi ÇED kararlarının sektörel dağılımı (2016-2020).....	117
Şekil 4.56. Marmara bölgesi şehirlerine göre sektörlerin dağılımı (2016-2020).....	118
Şekil 4.57. Ege bölgesi ÇED kararlarının yüzdesel dağılımı (2016-2020).....	119
Şekil 4.58. Ege bölgesi ÇED kararları (2016-2020)	120
Şekil 4.59. Yıllara göre Ege bölgesi ÇED olumlu sayıları (2016-2020)	120
Şekil 4.60. Ege bölgesi şehirlerine göre ÇED olumlu sayıları (2016-2020).....	121
Şekil 4.61. Ege bölgesi ÇED kararlarının sektörel dağılımı (2016-2020)	122
Şekil 4.62. Ege bölgesi şehirlerine göre sektörlerin dağılımı (2016-2020)	123
Şekil 4.63. Akdeniz bölgesi ÇED kararlarının yüzdesel dağılımı (2016-2020)	124
Şekil 4.64. Akdeniz bölgesi ÇED kararları (2016-2020).....	124
Şekil 4.65. Yıllara göre Akdeniz bölgesi ÇED olumlu sayıları (2016-2020)	125
Şekil 4.66. Akdeniz bölgesi şehirlerine göre ÇED olumlu sayıları (2016-2020)	125
Şekil 4.67. Akdeniz bölgesi ÇED kararlarının sektörel dağılımı (2016-2020).....	126
Şekil 4.68. Akdeniz bölgesi şehirlerine göre sektörlerin dağılımı (2016-2020).....	126
Şekil 4.69. Karadeniz bölgesi ÇED kararlarının yüzdesel dağılımı (2016-2020).....	127
Şekil 4.70. Karadeniz bölgesi ÇED kararları (2016-2020)	127
Şekil 4.71. Yıllara göre Karadeniz bölgesi ÇED olumlu sayıları (2016-2020)	128
Şekil 4.72. Karadeniz bölgesi şehirlerine göre ÇED olumlu sayıları (2016-2020)	128
Şekil 4.73. Karadeniz bölgesi ÇED kararlarının sektörel dağılımı (2016-2020).....	129
Şekil 4.74. Karadeniz bölgesi şehirlerine göre sektörlerin dağılımı (2016-2020)	130
Şekil 4.75. İç Anadolu bölgesi ÇED kararlarının yüzdesel dağılımı (2016-2020)	131

Şekil 4.76. İç Anadolu bölgesi ÇED kararları (2016-2020)	131
Şekil 4.77. Yıllara göre İç Anadolu bölgesi ÇED olumlu sayıları (2016-2020).....	132
Şekil 4.78. İç Anadolu bölgesi şehirlerine göre ÇED olumlu sayıları (2016-2020)	132
Şekil 4.79. İç Anadolu bölgesi ÇED kararlarının sektörel dağılımı (2016-2020)	133
Şekil 4.80. İç Anadolu bölgesi şehirlerine göre sektörlerin dağılımı (2016-2020).....	134
Şekil 4.81. Doğu Anadolu bölgesi ÇED kararlarının yüzdesel dağılımı (2016-2020) .	135
Şekil 4.82. Doğu Anadolu bölgesi ÇED kararları (2016-2020).....	135
Şekil 4.83. Doğu Anadolu bölgesi şehirlerine göre ÇED olumlu sayıları (2016-2020)	136
Şekil 4.84. Doğu Anadolu bölgesi ÇED kararlarının sektörel dağılımı (2016-2020)...	137
Şekil 4.85. Doğu Anadolu bölgesi şehirlerine göre sektörlerin dağılımı (2016-2020) .	138
Şekil 4.86. Güneydoğu Anadolu bölgesi ÇED kararlarının yüzdesel dağılımı (2016-2020)	139
Şekil 4.87. Güneydoğu Anadolu bölgesi ÇED kararları (2016-2020).....	140
Şekil 4.88. Yıllara göre Güneydoğu Anadolu bölgesi ÇED olumlu sayıları (2016-2020)	141
Şekil 4.89. Güneydoğu Anadolu bölgesi şehirlerine göre ÇED olumlu sayıları (2016-2020).....	142
Şekil 4.90. Güneydoğu Anadolu bölgesi ÇED kararlarının sektörel dağılımı (2016-2020)	143
Şekil 4.91. Güneydoğu Anadolu Bölgesi şehirlerine göre sektörlerin dağılımı (2016-2020).....	143
Şekil 4.92. Türkiye'deki atık tesislerinin nüfusa göre değişimi (2012-2018).....	148
Şekil 4.93. Proje ve çevrenin tanımı ana başlığında alınan toplam puanlar	149
Şekil 4.94. Proje tanımı alt başlığına göre alınan puanlar	150
Şekil 4.95. Alan açıklaması alt başlığına göre alınan puanlar	151
Şekil 4.96. Alanın çevresel açıklaması alt başlığına göre alınan puanlar	152
Şekil 4.97. Temel etkilerin belirlenmesi ve değerlendirilmesi ana başlığında alınan toplam puanlar	153
Şekil 4.98. Etkilerin ve etki büyüklüklerinin tahmini alt başlığına göre alınan puanlar	154
Şekil 4.99. Projenin etki tanımı alt başlığına göre alınan puanlar	156
Şekil 4.100. Etkilerin aşamalara bölünmesi alt başlığına göre alınan puanlar.....	157
Şekil 4.101. Halkın Katılımı ana başlığında alınan toplam puanlar	158
Şekil 4.102. Azaltma, Geri Kazanım, Bertaraf ana başlığında alınan toplam puanlar .	160
Şekil 4.103. Atık azaltma ve yönetimi alt başlığına göre alınan puanlar.....	161
Şekil 4.104. Atıksu arıtma, geri kazanım ve yönetimi alt başlığına göre alınan puanlar	162
Şekil 4.105. Emisyon azaltma ve arıtma, yönetimi alt başlığına göre alınan puanlar ..	163
Şekil 4.106. Sonuçları iletilmesi ana başlığında alınan toplam puanlar	164
Şekil 4.107. Düzen alt başlığına göre alınan puanlar	165
Şekil 4.108. Sunum alt başlığına göre alınan puanlar	166
Şekil 4.109. Vurgu alt başlığına göre alınan puanlar	167
Şekil 4.110. Genel değerlendirme sonuçları	169

ÇİZELGELER DİZİNİ

Sayfa

Çizelge 2.1. Farklı Ülkelerdeki ÇED Yönetmeliği Çıkış Tarihleri.....	16
Çizelge 3.1. Çalışma kapsamında kullanılan ÇED Raporları	61
Çizelge 3.2. Modifiye (Uyarlanan) Lee-Colley inceleme kriterleri.....	66
Çizelge 3.3. Lee Colley Değerlendirme sembollerinin listesi.....	67
Çizelge 4.1. Yıllara göre ÇED yönetmeliklerinde yapılan değişiklikler (Peker vd. 2003'den değiştirilerek).....	71
Çizelge 4.2. Değişen ÇED Yönetmeliklerinin Listesi	72
Çizelge 4.3. Yıllara göre ÇED yönetmeliği EK listeleri isimlerinde meydana gelen değişiklikler	73
Çizelge 4.4. Yönetmeliklere göre ÇED'e dahil olan faaliyetler listesinde meydana gelen değişiklikler	74
Çizelge 4.5. Yönetmeliklerdeki Değerlendirme Yöntemi.....	76
Çizelge 4.6. 1993 Yılı Yönetmeliğindeki Değerlendirme Tablosu.....	77
Çizelge 4.7. Yeterlik belgesine sahip ÇED firmalarının şehirlere göre dağılımı.....	142
Çizelge 4.8. Türkiye'deki atık tesislerinin yıllara göre değişimi (2012-2018).....	143
Çizelge 4.9. İncelenen ÇED projelerindeki nihai puan tablosu	169
Çizelge 4.10. İnceleme tablosu 1- ÇED inceleme kriterlerinin tam puanları ve inceleme sonrası puanların aritmetik ortalaması tablosu	170
Çizelge 4.11. İncelenen ÇED raporlarının aldığı puanlara tekabül eden harf notlarına göre toplam harf notu sayısı.	170
Çizelge 4.12. Atık Yönetim Projelerinin Uyarlanan Lee-Colley İnceleme Kriterlerine Göre Puan Tablosu 1	171
Çizelge 4.13. Atık Yönetim Projelerinin Uyarlanan Lee-Colley İnceleme Kriterlerine Göre Puan Tablosu 2	172
Çizelge 4.14. Atık Yönetim Projelerinin Uyarlanan Lee-Colley İnceleme Kriterlerine Göre Puan Tablosu 3	173
Çizelge 4.15. Atık Yönetim Projelerinin Uyarlanan Lee-Colley İnceleme Kriterlerine Göre Puan Tablosu 4	174
Çizelge 4.16. Atık Yönetim Projelerinin Uyarlanan Lee-Colley İnceleme Kriterlerine Göre Puan Tablosu 5	175

1. GİRİŞ

Çevresel Etki Değerlendirme (ÇED); yapılması planlanan bir projenin olumlu ve olumsuz etkilerini, projede kullanılması düşünülen teknoloji ve proje alanı yönünden alternatifleri öngören ve değerlendiren bir planlama aracıdır. “ÇED, kirlenme öncesi çevreyi koruyucu önlemler alınmasını gerektirmekte, bu da kirlenme sonrası temizleme için yapılacak harcamaları en aza indirmektedir. Bu sayede hem çevre değerleri korunmakta hem de ekonomik ve zaman kayıplarının önüne geçilmektedir.” (Peker, 1996).

Her bir proje yatırımının ekonomik kalkınma amacıyla yapılması nedeniyle, özellikle gelişmekte olan ülkelerde projenin ekonomik faydasının olası çevresel bozulmalardan daha da önemli olduğunun ağır basmasından dolayı, proje döngüsü sürecinde ortaya çıkabilecek negatif çevresel etkiler ikinci planda kalabilmektedir. Bu nedenle yatırımların çevresel etki değerlendirme çalışmalarının; ekonomik yatırımları engellemeyecek, ancak ortaya çıkabilecek sektörel çakışmaların giderilebileceği, öngörülen negatif çevresel etkilerin de mevcut bilgi, teknoloji ve modellerle azaltılmaya çalışılacağı bir çerçevede yapılması kabul görmektedir. Sanayinin geliştiği yerlerde çevre sorunlarının ortaya çıkma olasılığı kurulan sanayi alanlarının çeşitliliğine göre değişir. Temiz enerji olan nükleer tesislerin kurulmasında amaç enerji ve çevre zararını en aza indirmek varken, radyoaktif içeriği ve olası bir sızıntının ortaya çıkardığı sorunlar hem insan sağlığı açısından iyileşmesi olanaksız hastalıklara neden olup, çevresel olarak yaşamın azalmasına ve doğanın yenilenmemesine neden olur. Ağır sanayi alanlarında çevresel etki çerçevesinde zararları vardır. Bu bağlamda 1970 yılında başta Amerika olmak üzere gelişmiş Dünya ülkeleri Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) kavramını ortaya çıkarmışlardır Çevresel faktörler göz önüne alınarak çevre düzenlemesi ve doğayı koruma amacı güden düzenleme ile çevresel sorunların azaltılması öncelikli durumlar arasına girmiştir. Amerika bu konuda önemli gelişmeler elde ederek halkın ÇED kararlarında etkin rol oynamasına olanak vererek çevreye verilen önemi ortaya koymuştur. Son zamanlarda Fransa’da hem ÇED kararları neticesinde hem de halk sağlığı için nükleer santralleri kapatma kararı alarak çevre duyarlılığı göstermişlerdir. Türkiye’de 1993 yılında Avrupa’da gelişen ÇED kavramı bağlamında ÇED yönetmeliğini çıkarmıştır. Bu ÇED yönetmeliği ile hem çevreye önem verme hem de inşa edilecek yapıların halk ve

ülke yararı bakımından uygunluğunun denetlenebilirliği sağlanmaya çalışılmıştır (Karakaş Ulusoy, 2019).

Bu çalışmada, ilk bölümde giriş mahiyetinde çevre, ekonomi ve çevre sorunları ile beraber ÇED önemine Dünya'dan örnekler verilerek dikkat çekilmeye çalışılmıştır. İkinci bölümde, ÇED kavramını ve tanımı ile beraber tarihçesi verilmiştir. Ayrıca Amerika ve Avrupa ülkelerinde ÇED' in tarihi gelişimi verilerek AB içerisinde ÇED önemi, direktifleri ve düzenlemeleri verilmiştir. Türkiye'de ÇED yönetimi başlığı ile Türkiye'de ÇED yönetmelikleri hakkında kısa bir bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde tezde kullanılan materyaller olan mevzuat, EÇED Online sistemden temin edilen Türkiye'deki tüm ÇED karar sayılarının verileri ve çalışmanın örnekleme alanı olarak seçilen otuz beş adet atık konulu ÇED projeleri hakkında bilgiler yer almaktadır. Bununla beraber incelenen projelerin değerlendirilme kriteri olarak uyarlanan Lee-Colley inceleme paketi ve puan skalası hakkında bilgiler yer almaktadır. Çalışmanın dördüncü kısmı olan Bulgular ve Tartışma kısmında ise mevzuat, Türkiye'deki ÇED karar analizleri ve otuz beş ÇED için uyarlanan kırk üç kritere göre projelerin değerlendirilmesinden bahsedilir. Mevzuattaki tüm değişiklikler karşılaştırılmalı olarak tablolarla gösterilmiş, değişen tüm yönetmeliklerin akış diyagramları oluşturulmuştur. 1993'ten bu yana yürürlüğe giren tüm ÇED kararları yıllara, sektörler ve bölgelere göre grafiksel olarak değerlendirilmiştir. Ve son olarakta incelenen otuz beş atık projesi için ÇED raporları kriterlere göre incelenmiş, değerlendirilmiş ve ÇED projesinin amacına uygun olup olmaması noktasında puanlanarak analizi yapılmıştır.

2. KURAMSAL TEMELLER ve KAYNAK ARAŞTIRMASI

2.1. ÇED Nedir?

Çevre Etki Değerlendirmesi, çeşitli kurum ve kuruluşlarca yapılması planlanan bazı faaliyetlerin çevrede ortaya çıkabilecek olumlu ve olumsuz bütün etkilerinin saptanmasını gerektiren, oluşturacağı olumsuz olabilecek etkileri en az düzeye indirmeyi amaçlayan, yapma aşaması çerçevesinden faaliyetlerin biteceği son duruma kadar izleme ve denetleme mekanizması oluşturmayı amaçlayan bir çalışma yöntemidir. ÇED için genel itibari ile sosyo-ekonomik bütün girdiler oldukça önemlidir. "ÇED'in bütün etkileri sistemli bir şekilde detaylı olarak saptanması gerekmektedir. Çevrenin düzeni ve kalitesini bozmadan bir faaliyetin yapılması ÇED için en büyük amacı oluşturmakta ve

bu bağlamda oluşturulan raporlara ÇED Raporu denilmektedir. ÇED aynı zamanda bazı faaliyet ve projelerin hayata geçirilmesinde çevre bağlamı olabilecek zarar ve kötü etkilerin yanında çevrede canlı popülasyonunu etkileyecek olan zararların tespit edip, saptanması amacıyla bir zamansal süreç olarak da değerlendirilebilir. ÇED, kararların yer aldığı bir süreç olarak nitelendirmek doğru olmamakla birlikte bu kararlar eşliğinde gelişen ve bu kararı destekleyen bir aşamadır.” (Güler ve Çobanoğlu, 1994).

ÇED planları, yapılacak işin olumlu veya olumsuz bütün sonuçlarını göz önüne alarak, bu etkilerin incelenmesini ve oluşacak sorunları en aza indirilmeyi amaçlayan bir yöntemdir. “ÇED raporlarından sorumlu olan idareci veya sorumluların doğa ve çevrenin korunması için olumlu olabilecek görüşler sunan ve yapılması düşünülen faaliyetlerin planlama safhasında devreye giren bir süreçtir.” (Karakaş Ulusoy, 2019).

2.1.1. ÇED’in tarihsel gelişimi

ÇED, çevreye zararları azaltmak ve daha temiz bir çevre edinmek için dünya tarafından kolayca benimsenen bir uygulama araçlarından bir tanesi olmuştur. “Dünya ülkeleri arasında hemen kabul edilen ve benimsene bir mevzuat halini almıştır. İlk kez 1969 yılında hazırlanıp, 1970 yılında ABD’de NEPA ile yürürlüğe girmiş, sonraki yıllarda Dünya’da birçok ülke hukuksal düzenlemelerle bazen de teamülde yer almıştır.” (Yücel, 2001).

Amerikan çevre düzenleme yönergesi olan “NEPA, ÇED politikaları yürütülmesi bağlamında Çevre Kalite Konseyi’ne siyasi ve hukuki açıdan varlık kazandırmıştır. Çevre açısından kurumların alacağı kararlarda çevrede oluşacak hasarların göz ardı etmemeli, çevre için yarar gütmelidir. İnsanları içinde bulunduran çevrenin daha temiz ve yaşam kalitesinin olmasına önem verilmiş, bu kaliteyi etkisi olabilecek yasa teklifleri ya da faaliyetler için ÇED raporunun hazırlığını şart koşmuştur.” (Saygılı, 2007).

AB’de 1988 yılında 85/337 EEC Sayılı ÇED Yönergesi mevzuata girmiştir. Yönerge; devlet eliyle ya da özel kuruluşların, çevrede yapacağı olumsuz ve kötü etkilerini değerlendirilmektedir. “ÇED için hazırlanan bu yönerge ile AB ortak piyasasının daha verimli ve işler hale gelmesi, daha uygun bir yapıya ulaşması ve bununla beraber birliğe üye devletlerin de kanun ve yönetmeliklerde yer alan eylemlerinin değiştirilmesi amaçlanmıştır.” (Dervişoğlu, 2010).

“İlk ÇED uygulamaları ABD’de görülen ve artan, daha da artmakta olan çevresel bilince kavuşulması açısından, diğer ülkeler tarafından da benimsenmeye başlamıştır.” (Issı, 2011; 102). “Ülkemizde ise 2872 sayılı Çevre Kanunu’nun 10’uncu maddesi gereğince, 07.02.1993 tarihinde Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği mevzuatta yerini almış bununla beraber ÇED hukuksal olarak tanınmıştır.” (Demirkol, 2013).

2.2. Dünya’da ÇED’in gelişimi

“Çevresel Etki Değerlendirmesi ilk kez bir ülkede yasal bir yönerge haline getirilmesi; Amerikan Kongresinde 1969 yılında kabul edilip 01.01.1970 tarihinde yürürlüğe konmuş Ulusal Çevre Politikası (*National Environmental Policy Act – NEPA*) ile olmuştur. Dünya’daki diğer ülkelerin ÇED’ in Amerika örneğinden hareketle kendi ülkelerine uyarlamaya başlamışlardır.” (Nurlu, 2001).

“1970 yıllardan başlayarak çevresel etkiye zararları olan sorunların giderek artması ve bunun sonucunda çevre verile önem ve halk içinde artan duyarlı olma, çevreyi kalkındırma ve çevre ile insan arasındaki ilişkiyi gündeme taşımıştır. BM üye ülkeleri 5 Haziran 1972’de Stockholm’de toplanıp “İnsan ve Çevre” konferansının sonuç bildirisinde; dünyanın birçok yöresinde önemli boyutlara ulaşan çevre sorunlarının tüm insanlığa tehdit eden bir sorun haline geldiği ve insanlığın bu sorununa ancak koordineli bir şekilde çalışmayla ortak çözümler getirebileceği vurgulanmıştır. Bu nedenle merkezi Nairobi’de bulunan ve kısa adı UNEP (*United Nations Environmental Program: Birleşmiş Milletler Çevre Programı*) olan bir teşkilat kurulmuş ve çalışmaya başlamıştır.” (Öztürk, 1999).

“AB’ye üye olan ülkeler, her alandaki gibi çevrenin korunmak için de ortak girişimde bulunmuşlardır. 1973’te uygulaması başlanılan 1. Çevre Eylem Programı’ndan 6.Çevre Eylem Programı’na kadarki uygulanan tüm politikalar da AB’nin çevre koruma uygunluk politikalarını oluşturmaktadır.” (Uslu, 1996).

2.2.1 Birinci çevre eylem programı (1973-1976)

“AET (*Avrupa Ekonomik Topluluğu*) 1973 yılında bünyesinde “Birinci Çevre Eylem Programı” yürürlüğe konmuştur. 1973-1976 yıllarını alan bir program çevresinde AET üye ülkeleri, bugün olacak olanlar ile gelecek süreçte oluşabilecek sosyal ve ekonomik

gelişmeye bir baz oluşturmak için, çevre kirliliğinin önlenileceği ve doğal kaynakların akılcıl bir şekilde kullanımının sağlanılacağı etkili bir çevre politikasını uygulamaya başlanmıştır. ÇED programının temel özelliği, çevre kirliliği ve çevresel dengenin bozulmalarını daha meydana gelmeden önlenmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda çevre bileşeni olan ekonomik aktivitenin endüstri, tarım, enerji, ulaşım, turizm ve bölgesel gelişme v.b çeşitli ana odaklarında yapılmış planlama ve geliştirme çalışmalarına dâhil edilmektedir.” (Uslu, 1996).

2.2.2 İkinci eylem programı (1977-1981)

“AET Konseyi tarafından 1977 yılında uygulamaya konulmuş Avrupa Toplulukları 2. Eylem Programı, bugüne kadar yapılan ortak çevre politikasının eksik taraflarını tamamlamak için hazırlanmıştır. Birinci Eylem Programı’nın devamı ve genişletilmiş hali olma özelliği olan programda nitelik itibariyle alınacak tedbirlerin, su ve havanın kirletilmesinin önlenmesine ilk öncelik verildiği görülmektedir. Bununla birlikte çevresel güdüyle alakalı da daha yoğun önlemler alınmıştır. Bunun yanında ÇED, öncelikli gündeme gelmiştir. Sosyo-ekonomik alan gelişmeleri karşısında, mevcut gelişmeleri engellemeden, çevrenin bazı etkenler bağlamında önemi ve değerlerinin izlenen politikalara karşı korunması amaçlanmıştır.” (Egeli, 1996).

“İkinci Eylem Programı’nda ilk defa söz konusu bir çevrenin etki değerlendirilmesinin hedefi, ekonomik ve toplumsal gelişmeleri önlemeksizin, çevre değerlerini, ekonomik politikaların karşısında korumaktır. Teknolojik gelişmeler ve gelişen sanayi kirlenmesi ile ortaya çıkabilecek çevre sorunlarının, yapılması planlanan çalışmalarla önceden tespiti yapılarak önlenmesi, ÇED’in öncelikli hedefidir. ÇED’e ile ilgili verilen eylem planlarına ilişkin gereken düzenlemelere Üçüncü Eylem Programı’nda, 27 Haziran 1985 tarihli Konsey Kararı’nda yer verilebilmiştir.” (Egeli, 1996).

2.2.3 Üçüncü eylem programı (1982-1986)

“AET tarafında kabul edilen Üçüncü Eylem Programı, konseyce 7 Şubat 1983 tarihinde onaması yapılmıştır (Egeli,1996; 7). AET üye devlet yönetimlerinin iş birliğiyle hazırlanmış olan program, daha önce yapılan iki eylem planında bulunamayan konulara yer vermesinin haricinde, AB Çevre Politikasının gelişimini simgelemiştir. Programın içeriğinde ÇED programlarında izlenecek yolların hazırlanması da yer almaktadır.

Avrupa Birliği üyelerinin Çevre Politikasının çevre sorunlarını önleme özelliği pekiştirmek ve yönergelerin çalışılarak, tabii kaynakların ekonomik bir şekilde kullanmak amacıyla ortak programın belirlenmesi ve ÇED yönergelerine uygun çalışmaların hazırlanması amaçlanmıştır.” (Egeli, 1996).

“AET tarafından Haziran 1980’ de AB Temsilciler Meclisi’ne sunulan yönerge, 27 Haziran 1985’ tarihinde “Bazı Kamu ve Özel Sektör Projelerinde Çevresel Etki Değerlendirilmesi” başlığında karar olarak çıkmıştır.” (Egeli, 1996).

2.2.4 Dördüncü eylem programı (1987-1992)

“Dördüncü Eylem Programı daha önce yürürlükte olan AET Anlaşması’na eklemesi yapılan ve daha kapsamlı olan Avrupa Tek Senedinin Topluluk çevresel bazdak politikasının gelişmesi ve uygulanmasında ön görülenleri belirtilmekte, çevreyi korumanın sosyo-ekonomik kalkınmanın gereği olduğu vurgulanmaktadır. ÇED’ e yönelik Dördüncü Eylem Program’da en önemli içerikler; 27 Haziran 1985 tarih ve 85/337/AET sayılı “Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönergesi” etkin bir şekilde uygulanmalı ve çevre korunması ve güvenliği AET’nin diğer politikalarında da dikkate alınmalıdır hususu ile toplum sağlığı ve çevrenin etkin korunması için uygun yasal düzenlemeler getirilmelidir hususudur.” (Egeli, 1996).

“AB’nin yaptığı eylem programlarının paralelinde Amerika ve Avrupa ülkelerinde ÇED Yönetmelikleri belirli yasa ve yönetmelikler kapsamına girmiştir. Çevresel sorunları aza indirmek için halk görüşü ve çevrenin önemseniş, korunmasına çalışılmıştır. İlk ÇED Yönetmeliği ABD’de çıkarılmış, peşini Almanya ve Fransa izlemiştir. Çizelge 2.1.’de bazı ülkelerdeki ÇED Yönetmeliğinin çıkış tarihleri sunulmuştur.” (Egeli, 1996).

Çizelge 2.1. Farklı Ülkelerdeki ÇED Yönetmeliği Çıkış Tarihleri (Türkman, 2001)

Ülke ÇED Yönetmeliğinin Çıkarıldığı Tarih	
ABD	1970
Kanada	1973
Batı Almanya	1975
Fransa	1976
Lüksemburg	1978
Avrupa Topluluğu Talimatı	1985
İtalya	1985

Çizelge 2.1. Farklı Ülkelerdeki ÇED Yönetmeliği Çıkış Tarihleri (devam)

Ülke ÇED Yönetmeliğinin Çıkarıldığı Tarih	
Portekiz	1987
İngiltere	1988
İspanya	1988
Flanders (Belçika)	1989
Polonya	1990
Yunanistan	1990
Çek Cumhuriyeti	1991
Brüksel (Belçika)	1992
Türkiye	1993

“Çevresel Etki Değerlendirmesi bazı uluslararası kuruluşlar (UNEP, UNDP, Avrupa Birliği, Avrupa Ekonomik Komisyonu) için önemli karar verici metinlerinde (bildirge, sözleşme) bulunan finans örgütlerinin (Dünya Bankası, bölgesel kalkınma bankaları gibi) destek vereceği projelerin değerlendirilmesinde öncelikli aradıkları bazı şartlardan olan çevre ile çevresel faktör yönetimiyle alakalı başlangıçta gelen uygulama alanlarındadır. Ulusal ve Dünya’daki kuruluşlar ve finans örgütleri almış oldukları bu kararlarla, bu kuruluşlara üye ülkelerin ve finans desteği almak isteyenlerin ÇED uygulamalarını özellikle 1980’den sonra zorunlu olarak hızlandırmıştır.” (Özer ve ark, 1996). “1996 yılına değin yüzden fazla ülke ÇED sistemleri uygulanmaya başlamıştır.” (Glasson ve Salvador, 2000).

2.3. Amerika ve Avrupa Birliği’ne Üye Ülkelerde ÇED Gelişimi

2.3.1. Amerika

“Çevresel Etki Değerlendirmesinin kabul edilmesini ve ortaya çıkaran ilk ülke Amerika Birleşik Devletleri’dir. 1970 tarihinde yönerge olarak çıkarılan Ulusal Çevre Politikası Yasası bunu kapsamaktadır. Çevre çerçevesinde olabilecek tahribatlara yol açma potansiyeli olan tüm durumlar neticende plan ve proje faaliyetlerin kapsamlı analiz edilmesi ve gerekli önlemlerin alınması için oluşturan Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) dünya genelinde çoğu ülkenin de çevreyi korumak ve tahribatı engellemek amacıyla uygulayabileceği etkili yöntemlerden biridir.” (Dervişoğlu, 2010).

“Amerika’da hazırlanan Çevre Politikası’nın taslak hali, “*Resources and Conservation Act*” 1959 yılında hazırlanmıştır. Çevresel etkilerle ilgilenmeyen milletvekilleri çok

önemsememişler ve kamuoyunda sahip olduğu çevresel farkındalıkların yeterli olmaması nedeniyle bu yasa taslağı mevzuatta yerini bulamamıştır” (Yücel, 2001).

“Amerika başkanı Nixon, 1969 yeni yılı için yaptığı tebrik konuşmasında Çevre Kanunu’nun ne kadar önemli olduğunu belirtip beklentilerinin çevreyi korumak olduğunu dile getirmiştir. Çevre yönergesi, sanayileşme ve teknolojik gelişmelerin olduğu devletlerde ortaya çıkan çevresel kirliliğı azalmayı amaçlamaktadır. Yönerge üç ana temel üzerine kurulmuştur. Birincisi, ulusal düzeyde bir çevre politikasının hukuken varlığı kabul edilir. İkincisi, oluşturulan çevre politikasının gerektirdiğı tüm uygulamaları kapsayacak bir sistem olarak ÇED / EIS ilk defa burada ortaya çıkmıştır. Sonuncusu ise yasanın uygulama aşamasında ona yardımcı bulunacak bir komisyon olarak Çevre Kalite Komisyonu / CEQ kurulmuştur.” (Yücel, 2001).

“Amerika’da ÇED çok geniş kapsamlarda kullanılmaktadır. Çevre faaliyetleri içermekle kalmaz, projeler, programlar ve yasalar için bile ÇED’e başvurulabilir. Amerika’da gerçekleştiren ÇED sürecinde halkın çevresel sorunlar dahilinde katılımı, değerlendirme açısından oluşturulan süreçte çok önemli bir yere sahip olmuştur. Hazırlanan ÇED raporları çoğaltılarak baskıları değerlendirmek isteyen tüm vatandaşlarına verilir ve aynı zamanda kütüphanelerde halkın rahatlıkla incelemesi açısından yerini alır.” (Yücel, 2001).

2.3.2. Almanya

“Almanya’da Çevresel Etki Değerlendirmesi kavramı ilk kez 1990 yılında yürürlüğe girmiştir. Almanya’da ÇED yönerge ve yönetmeliklerinin geç çıkmasındaki neden, zaten hazırda var olan çevre yasalarıdır. Almanya’da hukuksal düzenlemeye ihtiyaç duyulmaması neticesinde gecikmeler ortaya çıkmıştır. ÇED’in Alman yasalarında nasıl yer alacağı başından beri büyük sorunlara sebebiyet vermiştir. Alman yasaları tarafından, ÇED yönergesinin mevzuata kazandırılma sürecinde, federal hükümetler tarafından 1988 yılında hazırlanan yasa tasarısındaki tarz kabul görülerek, çevresel sorunların ortadan kaldırılmasında oluşturulan yürürlükteki mevcut yasalara yalnızca hükümler getirip geçici bir yönerge kazandırmak yerine, önemine uygun bir şekilde, ayrıca ÇED yasası oluşturulmasını ve çevre hakkında var olan diğer yasalarda ihtiyaç görüldüğü noktalarda değişiklik yapabilmeyi seçmiştir.” (Güneş, 2008).

2.3.3. Fransa

“Fransa’da 1976 tarihli yasa ve mevzuatlarda Fransa Doğayı Koruma Kanunu’na göre kamu ve özel tüm faaliyetlerde ÇED sürecinin zorunlu olması gerektiği öngörülmektedir. Mevzuatın 2. maddesinde yer alan yönetmelik, onaylanma tarihi olarak 1977 yılı, yürürlüğe girmesi açısından 1978 yılında kendini göstermektedir.” (Yücel, 2001).

“Çevresel Etki Değerlendirmesi açısından Fransa’nın çevre hukuku incelendiğinde, yönetmelikte olmadığı dönemlerde bile dolaylı bir şekilde ÇED yapılmasını gerektiren mevzuatlara yer verilmektedir. Doğa Koruma Kanunu ile bütün faaliyet ve yatırım çalışmaları aşamasında özel ya da kamu ayrımı yapmadan öncelikli olarak göz önünde bulundurmaları gereken varlığın çevre olduğuna dikkat çekmiştir. ÇED tetkiki ve çevresel tetkikleri ve dokümanlarını, yasada yer alan bu kuralların uygun bir şekilde yapılabilmesi için iki hukuki araç olarak karşımıza çıkmaktadır.” (Saygılı, 2007).

“Fransa’da ÇED sistemi, sadece belirli projeler için ÇED’in gerekli olduğunu, diğer projelerin ise “*notice d’impact*” adı verilen basit bir prosedüre tabii olduğu iki aşamalı bir süreci içermektedir.” (Glasson vd., 2005).

2.3.4. Çek Cumhuriyeti

“Çevresel Etki Değerlendirmesi, Çek Cumhuriyeti’nde 1992 yılında mevzuatta yerini almıştır. Yasa, oluşturulacak projelerde çevreye zararların saptanmasını öngörmektedir. Çevre etkiler araştırılmalı ve analizleri ona göre yapılmalıdır. Çevre Bakanlığı tarafından ilgili kurullara verilmektedir. Çek Cumhuriyetindeki ÇED uygulamaları diğer ülkelere göre farklılık gösterir. ÇED sistemindeki işleyişinde eksiklikler yüzünden Çek Cumhuriyeti’nde ÇED mevzuatları sadece özel firmalar hazırlamaktadır.” (Yücel, 2001)

“Çevresel sorunlar neticesinde ÇED mevzuatının gerekli görüldüğü durumlarda, bütün riskler ve etkiler çevredeki canlı hayatı ve yaşadığı çevre açısından değerlendirilir, bunlar için alınacak önlem ve kontrollerini içeren bir rapor hazırlandıktan sonra ÇED raporu Çevre Bakanlığı’na verilir. Halkın çevre için önemi ve düşünceleri önemli olsa da halk katılımı olmamakla beraber, halk bilgilendirilir.” (Yücel, 2001).

2.3.5. İspanya

“İspanya’ da Çevresel Etki Değerlendirme mevzuatı, aşamaları Mercedes Pardo tarafından uygulamalar arasındaki farklılıkların en iyi şekilde temsil edilebilmesi amacıyla üç farklı dönem halinde incelenmiştir.

- Birinci ÇED Dönemi (1989-90)
- İkinci ÇED Dönemi (1991)
- Üçüncü Dönem (1995).

Mercedes Pardo (1997) göre, birinci dönemde İspanya’da ÇED için herhangi bir girişim olmamıştır. Sadece çevrenin önemi ve düzenlenmesi önemsenmiştir.

Birinci dönemde fazla sayıda olmamakla beraber az sayıda ÇED hazırlanmıştır. Ulusal çevre kurumu (Çevre Genel Müdürlüğü) birçok durumda projenin yapım tasarımını ve ÇED’i aynı vakitte alarak daha öncesinde herhangi bir kurum veya kişiyle kapsamlılaşırma ile alakalı olarak fikir alışverişinde bulunmamıştır. Projenin özellikleri belirtilmemektedir.

İkinci dönemde, ÇED raporları daha sık şekilde görülmekte; otoyol, baraj, taş ocağı türündeki faaliyetlerin ÇED’leri dikkat çekmektedir. Proje ile alakalı bazı bilgiler ÇED raporunda açıklanmaktadır.

Üçüncü dönemde İspanya’da hazırlanan ÇED raporlarında durum özetinin içeriğini kapsamaktadır. ÇED değerlendirmeleri barajlar ve büyük kamu işlerinde hem ekonomik hem de çevresel etkileri göz önüne alarak yapılmakta ilen bazı ÇED çalışmaları uzman panellerle değerlendirilmiş ve neticede daha detaylı ÇED raporu içerikleri ortaya çıkmıştır. Nükleer tesisler, taş ocakları ve barajlar ÇED raporlarına proje özetlerinin ilave edilmesi dışında ÇED sürecine ilişkin önemli herhangi bir gelişme yaşanmamıştır.” (Pardo, 1997).

2.3.6. Hollanda

“Hollanda da Çevresel Etki Değerlendirme raporları ABD ve Kanada’da mevcut ÇED tecrübelerine dayanmaktadır. ÇED raporları için yapılan münakaşalar Hollanda’da 1976’da başlamıştır. ÇED raporlarının hazırlanması için tecrübe kazanmak maksadıyla,

Hollanda’da Çevre Bakanlığı bünyesinde 1977 ve 1979 yılları arasında ÇED üzerine dokuz adet deneme yapılmıştır. ÇED kanunlarının için yapılan bu denemeler ÇED kavramını geliştirilmesi amacıyla da kullanılmıştır. on yıl boyunca ÇED için eğitim ve aktiviteler yapılmıştır. Geçen süre bağlamında ilk olarak Eylül 1987’de, ÇED mevzuatı, yürürlüğe girmiştir. ÇED mevzuatındaki sorumlu bakanlıklar; İskân, Mekansal Planlama ve Çevre Bakanlığı ile Tarım, Balıkçılık ve Doğa Koruma Bakanlıkları olarak belirlenmiştir.” (Jong, 1994).

“Avrupa Topluluğu (AT) Konseyi 1985 yılında Çevresel Etki Değerlendirme üzerine bir yönerge benimsemiştir. Bu yönerge bazı kamu ve özel projelere ait ÇED ile ilgili yönergedir (85/337/EEC). AT yönergesinin benimsenmesinden sonraki üç yıl içinde, AT ülkeleri ÇED üzerine kanun yapmaya mecbur edilmiştir. Hollanda ÇED mevzuatını bu zaman sınırı içinde geliştirmiştir.

Hollanda’ da ÇED, planlama ve karar vermede bir yardımcı gibi görülmüştür. ÇED kararların uygulamasındaki çevresel sonuçlarının takibiyle ÇED raporunun analizini, gözden geçirilmesini ve kullanımını kapsamaktadır. Bu sebeple ÇED mevzuatı sadece ÇED raporlarının içerik gereksinimlerini kapsamayıp, ayrıca resmileştirilmiş bir izlenilecek sunmaktadır. Bu, ÇED sürecine katılan katılımcıların bir dizi eylemleri takip etmesini zorunlu kılmaktadır.

Hollanda’da çevresel durumlar için esas amacı, çevreye önemli ölçüde olumsuz etkisi olabilecek faaliyetler konusunda karar alınırken çevresel değerlerin tamamen hesaba katılmasıdır. Önemli olan bir diğer amaç ise, çevresel sonuçlar üzerine bilginin sistemleştirilmesi ve harmonizasyonu yolu ile izlenen yolların derlenip toparlanması ve bu bilginin kullanılmasıdır. ÇED’ in kullanılması sonucu kişinin çevreye daha olumlu yaklaşması konusundaki beklenti de önemli bir konudur.” (Jong, 1994).

2.3.7. İngiltere

“İngiltere’de kırk farklı tali yönetmelik ile birlikte Avrupa Birliği Direktifi uygulanmaktadır. Çevre değerlendirmesi için yaklaşık %70’ini içine alan en önemli mevzuatın planlama yönetmelikleri kapsamı dâhilinde olmasına rağmen diğer yetkilendirme sistemleri kapsamındaki ve İngiltere’nin farklı bölgelerindeki projeler için farklı yönetmelikler mevcuttur. İngiltere ve genel bağlamda Birleşik Krallık’ta ÇED için

3000 farklı yöntem ve durum incelenmesi yapılmıştır. Bu çalışmalar şimdiye kadar bu sayı yılda maksimum üç yüz elliye ulaşmıştır. Projelerin dağılımı şu şekildedir; atık bertarafı (%22), yollar (%18), endüstri ve kent yapıları (%18), madencilik (%14) ve enerji (%13). Bu sürece katılan tüm taraflar dik bir öğrenme eğrisi göstermektedir ve ÇED faaliyetlerinin yararları gittikçe daha hızlı ve kapsamlı bir şekilde kabul edilmektedir. İngiltere’de hazırlanan ÇED’lerin kalitesi ile ilgili birtakım endişeler mevcuttur. İngiltere’de son zamanlarda gerçekleştirilen bir çalışma ÇED raporlarının kalitesinin zaman içerisinde geliştiğini göstermiştir, ancak 1991 sonrası ÇED’lerin %40’ı istenen kalitede olmamıştır. ÇED raporların yetersiz eleme prosedürleri, alternatiflerin yeterli şekilde değerlendirilmemesi, kapsamlılaşmanın yeterli olmaması, farklı taraflar arasında fikir alışverişi ve halkın katılımının yetersiz olması, sosyal ve ekonomik etkilerin ve katlanmış etkilerin yetersiz bir şekilde ele alınması ve sistematik izleme ve denetimin genel olarak eksik olması ana problemleri oluşturmaktadır. Buna ek olarak İngiltere’de toplam sayısı yaklaşık beş yüz olan yetkili kurumların bazılarının gerçekten yeterli olup olmadığına ilişkin de bazı şüpheler bulunmaktadır.” (Jong, 1994).

2.4. AB Ülkelerinde ÇED İle İlgili Yayınlanmış Direktifler

“AB’de çevre ile ilgili çalışma programına dayanarak Avrupa Birliği Konseyi Hükümet Temsilcileri tarafından onaylanmış ana taslakta yaratılan çerçeve dahilinde Avrupa ve Dünya’da çevre kirliliği ve sera gazı salınımı engelleme ve emisyon dahilinde genel çevre temizliği sağlamak olmuştur. Özellikle çevresel sorunlar yaratacak çalışmaların yasalara uygun olması ve halkı düşünmek bağlamı işlerin yapılmasının amaçlanması sağlanmalıdır.” (EU, 2021).

ÇED, Avrupa Birliği çevre politikasının anahtar aracıdır.1985’te yayınlanan ilk ÇED Direktifi (Direktif 85/337/EEC)’nden beri hem yasal hem de pratik olarak ÇED kavramı gelişmektedir. 1997’de de Direktif 97/11/EC yayımlanmıştır.

ÇED direktifleri çerçevesinde halkın katılımı, çevre düzeni ve çevre kirliliğinin önüne geçmek gibi durumların önüne geçmek direktifler olmuştur. Kapsamlılaşma ve uygulamada öncelik halk sağlığı olmaklar beraber çevre duyarlılığı ve çevresel kirliliğinin önüne geçmek en önemli önceliklerden sayılmalıdır.” (EU, 2021).

AB Komisyonu, mevcut ÇED mevzuatı ve en iyi şekilde mevcut durumunu yansıtan üç rehber doküman yayınlamıştır. Bu dokümanlar, ÇED prosesinin üç öncelikli aşaması ile ilgilidir:

- Eleme Yapmak
- Kapsamlaştırma
- ÇED Raporunu Gözden Geçirilmesi

“Eleme yapmak ve kapsamlaştırma rehberi ile ÇED için gereken çalışmaların içeriğinin belirlenmesi, daha iyi kararlar alınması ve böylece ÇED sürecine daha sağlam bir temelle başlanması umulmaktadır. ÇED’leri gözden geçirilmesi rehberi faaliyet sahiplerine ve danışman firmalara yardım etmeye ve daha iyi ÇED Raporu hazırlanmasında yardımcı olmayı hedeflemektedir. AB ÇED Rehber, yetkili organlar, faaliyet sahipleri ve AB’ye üye ülkeler ile üyeliğe aday ülkelerdeki ÇED uygulayıcıları için tasarlanmıştır. Bu rehber, ilk önce başvurulması gereken üye ülke rehberinin de yerini alamaz. ÇED rehberi, her zaman direktifle, üye ülkenin ulusal veya yerel ÇED mevzuatı ile ve gereklilikleri ile birlikte okunmalıdır.” (EU, 2021).

2.4.1. Avrupa Birliği (AB) üye ülkelerinde ÇED düzenlemeleri

“AB üye ülkeleri ÇED ve genel bağlamda çevresel faktörlerle ilgili olarak uluslararası arenada bütün ülkeler ile iş birliğine ilişkin ilk kapsamlı düzenlemeler 1970 yılından itibaren ele alınmıştır. 1972 Stockholm Çevre Konferansı’nda hızla artan insan faaliyetleri ile çevresel sorunların önlemesine ilişkin durumlar değerlendirilmiş, doğanın dengesini koruma ve kaynakların tükenebilir olduğu belirtilmiştir. Uluslararası çevre koruma politikalarında sürdürülebilir durumlar neticesinde kalkınmalar temel alınmıştır. 1972 Stockholm Konferansı’nda ortaya çıkan ve uzun süreli politika ve stratejileri gerektiren sürdürülebilir kalkınma çevre alanında gerekli kararlar alınmıştır.” (UNEP, 2021).

Ramsar Sözleşmesi Temel Hedefleri - 1971

“- Tarım alanlarının sulanabilen alanların temel ekolojik fonksiyonlarının, su rejimlerini düzenlemek ve karakteristik bitki ve hayvan topluluklarının, özellikle su kuşlarının yaşama ortamlarını desteklemek olduğunu göz önüne almak,

- Sulak alanların ekonomik, kültürel, bilimsel ve rekreasyonel olarak büyük bir kaynak teşkil ettiğini kabul etmek,
- Sulak alanların giderek artan şekilde kaybına sebep olacak hareketleri günümüz ve gelecekte durdurmayı amaçlamaktır.” (Egeli, 1996).

Stockholm Çevre Konferansı - 1972

“Stockholm Konferansı çevre sorunlarını ve çevre kirliliğinin bölgesel ve küresel sorunlarını görüşmek amacıyla Stockholm'de düzenlenmiştir. Deklarasyon ile insan ve çevre ilişkilerine, insan faaliyetlerinin olumsuz etkilerine, çevre korumada uluslararası iş birliğinin önemine değinilmiş ve insanların sağlıklı ve temiz bir çevrede yaşama hakkı olduğu kabul edilmiştir. Deklarasyonda çevrenin taşıma kapasitesine dikkat çekilmiş, kaynakların sürdürülebilir şekilde kullanılması, fiziksel planlamada orta ve uzun vadeli planlar yapılırken doğal çevre ile ilişki kurulması gerektiği belirtilmiştir. Nüfusun doğal artışının çevrenin korunmasında sorun yarattığı ve bu sorunlarla ilgili gerekli politikaların oluşturulması gerektiği ifade edilmiştir. Çevreye olan olumsuz etkileri önlemek, maksimum sosyal, ekonomik ve çevre faydaları sağlamak için yerleşmelere ve kentleşmelere planlama uygulanması gerektiği ifade edilmiştir.” (Egeli, 1996).

Barcelona Sözleşmesi Temel Hedefleri - 1976

- “- Bugünkü ve gelecek kuşakların menfaati ve yararlanması için bu ortak mirası saklama ve sürdürülebilir şekilde geliştirme sorumluluklarının farkında olmak,
- Kirliliğin deniz ortamına, denizin ekolojik dengesine, kaynaklarına ve meşru kullanımına yönelttiği tehditleri önlemek,
- Akdeniz Alanı'nın özel hidrografik ve ekolojik özelliklerini ve kirlenmeye karşı korunmasını sağlamaktır.” (Egeli, 1996).

Bern Sözleşmesi Temel Hedefleri -1984

- “- Biyolojik dengelerin devamlılığında yabani flora ve faunanın oynadığı temel rolü göz önünde bulundurmak,
- Yabani flora ve faunanın birçok türlerinin ciddi biçimde tükenmekte olmasından dolayı gerekli önlemleri almaktır.” (Egeli, 1996).

Avrupa Tek Senedi (AT) Temel Hedefleri - 1986

“AT, Avrupa üye ülkelerinde 17 Şubat 1986’da Lüksemburg’da, 28 Şubat 1986 yılında da Lahey’de imzalanmış. 1 Temmuz 1987’de yürürlüğe girmiştir. AT’nin amacı ekonomik engelleri kaldırarak AB üye ülkeler arasında rekabet alanı oluşturmaktır. 1987 AT Senedi ile AB temel yasalarına çevre konusunun doğrudan girişi olmuştur. AT, Roma Antlaşması’nın 130. maddesinde değişiklik yaparak “kirleten öder” ilkesini ortaya çıkarmış, fakat sürdürülebilirlik ilkesinden söz etmemiştir. AT, AB topluluğun çevre politikaları için büyük güç sağlamıştır. AT’de amaç çevre kalitesini arttırmak, insan sağlığını korumaya yönelik çalışmalar, doğal kaynakların akılcı kullanımını sağlamak gibi önemli kararlar alınmıştır.” (Wilkinson, 1992).

Maastricht Antlaşması Temel Hedefleri - 1992

“Maastricht Antlaşması, 1992’de imzalanmıştır. AB üye ülkelerinin ekonomik ve parasal birliğini gerçekleştirmeye yönelik antlaşmadır. Maastricht Antlaşması ile çevresel sorunların belli politika statüsü verilmiş ve AB hukukunda “sürdürülebilir kalkınma” kavramı resmi olarak oluşturulmuştur. Çevre sorunlarının genel intibası çerçevesinde çözüm getirmek için AB içerisinde çevre politikası geliştirmiş ve amaç edinen politikaların “Çevre Eylem Programı” adı altında duyurmuştur. Maastricht çerçevesinde ilk kez çevre politikalarının sürdürülebilirlik ilkesiyle belirleneceği vurgulanmıştır. Çevre politikaları oluşturulurken farklı bölgelerdeki çevre şartlarının ve bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarının göz önünde tutulacağı vurgulanmıştır.

Avrupa ülkeleri siyasi ve sosyo-ekonomik dengeler arasındaki bütünleşmeyi amaçlayan ve sermayenin, malların, hizmetlerin, işgücünün serbest dolaşımını öngören AB’nin, çevre konularını ilgi alanı içinde görmesinde ekonomik etmenlerin önemli bir yeri vardır. Çevresel sorunlara ilişkin sorun alanları, tarım, sanayi, enerji, turizm gibi ekonomik sektörlerin tümünü etkilediğinden, söz konusu alanlarda ortak politikalar oluşturma sürecinde çevrenin dışarıda bırakılması mümkün değildir. AB üyesi ülkelerdeki yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve yaşam kalitesinin bütün Avrupa’da ortak bir düzeye yükseltilmesi amacı, AB’nin çevre sorunları ile ilgilenmesinin bir diğer nedenidir.” (Duru, 2000).

“Maastricht Antlaşması ile AB politikasında yüksek düzeyde çevre koruma gerekliliği ilan edilmiştir.” (Wilkinson, 1992).

Bükreş Sözleşmesi Temel Hedefleri - 1992

“- Karadeniz’in deniz çevresinin korunması ve canlı kaynaklarının muhafazasında gelişme sağlamak için gerekli çalışmaları yapmak,
- Karadeniz’in deniz çevresinin sağlık yönünden, ekonomik ve sosyal açılardan sahip olduğu değerlerin korunmasını sağlamak,
- Uluslararası hukukun genel kabul görmüş kural ve düzenlemelerini göz önüne almaktır.” (Duru, 2005).

“Bükreş Antlaşmasının amacı ülkeler arasında çevresel sorunları en aza indirmek, çevre kirliliği önlemek ve ekonomik dengesizliğin giderilmesi, ancak sağlıklı ve dengeli bir çevrede mümkün olabilecektir. Tüm bu sebepler Avrupa Birliği’ni çevre politikaları geliştirmeye yöneltmiştir.” (Duru, 2005).

Aalborg Sürdürülebilir Kentler ve Kasabalar Kampanyası - 1994

“Aalborg Şartı amacı kentlerin sürdürülebilir bir hale gelmesi için eylem planları hazırlanmasıdır. Aalborg Şartı’nı imzalayan kent yönetimleri, kentlerin daha sürdürülebilir olması için gerekli planları yapmayı taahhüt etmişlerdir. 2000 civarında yerel yönetim bu anlaşmaya katılmıştır. Kampanya ile 1998 ve 1999 yıllarında Turku, Sofya, Sevilla ve Lahey’de dört bölgesel konferans düzenlemiştir.

Aalborg Şartı ile beraber çevre ve halk sağlığı üzerindeki baskının azaltılması, güvenli ve kaliteli yaşam alanları oluşturulması, geri dönüştürülebilir enerji kullanımı, doğal ve yeşil alanların artırılması, çevresel, sosyal, ekonomik, sağlık ve kültürel konuların ele alındığı kentsel planlama ve tasarım yaklaşımı benimsenmesi, toprak kalitesini arttırmak, ekolojik verimli arazileri korumak ve sürdürülebilir tarımı teşvik etmek hedeflenmiştir.” (CECTTS, 1994).

Aarhus Sözleşmesi - 1998

Aarhus Sözleşmesi 1998 yılında Danimarka’nın Aarhus şehrinde BM Avrupa Ekonomik Komisyonu tarafından imzaya açılmış ve 2001 yılında yürürlüğe girmiştir. Çevre

konularında bilgiye erişme ve katılım konularına özellikle değinilmiştir. Sözleşmede gelecek kuşakların sağlıklı bir çevrede yaşama hakkının olduğu kabul edilmiştir. Çevre hakkı ile ilgili dünyada uluslararası metinlerde en önemli gelişmelerden biri Aarhus Sözleşmesi'dir. Bu sözleşmede "Karar almaya katılım ve çevre konularında bilgi edinme" ifadesi ile çevre hakkı katılım ile ilişkilendirilmiştir. Gelecek nesillerin sağlıklı bir çevrede yaşam hakkının korunması gerektiği belirtilmiştir (EC, 2021).

Avrupa Peyzaj Sözleşmesi Temel Hedefleri - 2000

- "Sosyal ihtiyaçlar, ekonomik faaliyetler ve çevre arasında dengeli ve uyumlu bir ilişkiye dayanan sürdürülebilir kalkınmayı sağlamaya önem vermek,
- Peyzajın kültürel, ekolojik, çevreyle ilgili ve sosyal alanlarda, önemli bir kamu yararı rolü olduğunu, ekonomik faaliyetler için elverişli ve korunması, yönetimi ve planlamasının iş imkânı yaratılmasına katkı sağlamaktır." (ABB, 2021).

"Avrupa Peyzaj Sözleşmesi temel amacı Avrupa içerisinde çevre kuruluşların temel ekonomik kalkınmasıdır. Sanayileşmeye başlayan Avrupa'nın bundan sonraki süreçte doğal kaynakları bilinçsizce kullanılması sonucu çevre kirliliği önemli boyutlara ulaşmıştır. 1960 ve 1970 yıllardan sonra bu gelişmeler ekonomik kalkınmanın çevre ile birlikte düşünülmesi gerektiğini ortaya çıkarmıştır.

Avrupa ve üye ülkeleri bulunan AB'nin çevre konusunda politika geliştirmeye başlamasını ekonomik, politik, fiziksel ve sosyal gerekçelerle tanımlamak mümkündür. AB ortak bir fiziksel bölgeyi içermesine rağmen, çevre konusunda geniş bir coğrafyayı içerisine almaktadır. Avrupa Birliği bu bağlamda üye ülkelerin ayrı ulusal çevre politikalarıyla uyumlu eylem programları hazırlamakta ve çevrenin daha etkili bir şekilde ele alınması için fırsatlar sunmaktadır." (Barnes ve Barnes, 1999).

"AB'de Roma Antlaşması'nda "Halkın yaşam ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi" ifadesi ile çevre koruma politikasının oluşturulması gerektiği kabul edilmiştir.

AB çevre politikasının kökeni olarak 1972'de Paris'te yapılan "Avrupa Zirvesi" gösterilmektedir. AB'de çevre konusu ilk defa 1971 yılında ciddi bir şekilde ele alınmıştır. Komisyon, Konsey'e kapsamlı bir faaliyet programı hazırlamasını önermiştir.

Bu, 1971 yılında AB Komisyonu'nun çevre koruma politikası konusundaki ilk bildirisidir. Bu belgede önerilen tedbirler arasında halk sağlığının korunması, kirliliğin denetlenmesi amacıyla bir denetim şebekesi kurulması, araştırma programları arasında koordinasyon sağlanması ve çeşitli üye devletlerdeki milli çevre mevzuatlarının uyumlaştırılması ile ilgili hükümler yer almıştır (Budak, 2000).

AB bütününde bir çevre koruma politikasının temelini oluşturan Paris Zirvesi'nde önemli bazı kararlar alınmıştır.” (ABB, 2021).

- 1) Çevre kirliliğe sebep olan şartların kaynağında en aza indirilmesi veya yok edilmesi,
- 2) Çevrenin hava, su, toprak, bitki ve hayvanları insan kaynaklı zararlı faaliyetlerden korunması,
- 3) Doğal kaynakların korunması,
- 4) Ekolojik dengeyi bozacak faaliyetlerden kaçınılması,
- 5) Bir ülkedeki zararlı faaliyetin diğer bir ülkeyi olumsuz etkilemesinin engellenmesi,
- 6) Çevreye duyarlı ulusal ve uluslararası politikalara yönlendirilmesi ve AB politikalarıyla uyum sağlanması,
- 7) Topluluk çevre konusunda uluslararası organizasyonlarda duyurulması (ABB, 2021).

2.5. Türkiye’de ÇED Uygulamalarının Genel Hatlarının Tanımlamaları

ÇED Süreci: Gerçekleştirilecek proje için çevresel etki değerlendirilmesi amacıyla; başvuru, inşaatın önceki çalışmalar, inşaat, projenin işletme ve sonrası çalışmalarını kapsayan süreçtir.

Çevrimiçi Çevresel Etki Değerlendirilmesi Süreç Yönetim Sistemi: ÇED sürecindeki Ek-1 be Ek-2 listelerindeki faaliyetlerin işlerinin elektronik ortam ile gerçekleştirildiği sistemdir. Muafiyet Başvuruları, Ek-1 ve Ek-2 Başvuruları 01.11.2013 tarihi itibariyle Çevrimiçi ÇED Sistemi(e-ÇED) üzerinden yürütülmektedir.

ÇED Yöntemi (Ek-1 listesindeki faaliyetlere ilişkin süreç): ÇED Yönetmeliğinin Ek-1 Listesindeki faaliyetleri, Ek-2 listesinde “ÇED Gerekli” kararı verilmiş faaliyetleri, Kapsam dışı olarak değerlendirilmiş projelerde ise kapasite artırımı planlanması durumunda, mevcut proje kapasitesi ile kapasite artış toplamıyla beraber proje için yeni kapasitenin Ek-1 listesinde belirtilmiş eşik değer ya da üzerindeki projeleri kapsar.

ÇED Başvuru Dosyası: Yönetmelikte yer alan Genel Format (Ek-3) esas alınarak hazırlanan dosya Bakanlığa sunulur. Bakanlık dosyanın uygunluğunu beş iş gününde inceler. Bu dosyanın bir nüshası halka duyurulması amacıyla Valiliğe gönderilir. Bu duyuruda başvurunun yapıldığını, sürecin başlatıldığını, ÇED Başvuru Dosyası halk görüşüne sunulduğu ve sürecin sonuna kadar öneri veya görüşlerin Bakanlığa yahut Valiliğe gönderilebileceği Valilik ya da Bakanlıkça anons, internet, (askıda)ilan gibi yöntemlerle halka duyurulur.

HKT (Halkın Katılım Toplantısı): Halkın proje ile ilgili bilgilendirilmesi, görüş ve önerilerinin alınması amacıyla yapılan toplantılardır. HKT'ler ÇED raporlarının Kapsam ve Özel format belirlenmesinden önce yapılır. Toplantının konumu, tarihi ve vakti on gün öncesinde ulusal ya da yerel gazetelerde ilanı yapılır. Toplantı başkanlığını Çevre ve Şehircilik İl Müdürü ya da o göreve atayacağı bir yetkili yapar. Toplantı sonunda tutulan tutanak bir nüshası Valilikte kalacak şekilde Bakanlığa gönderilir. Komisyon üyelerinde toplantıya katılabilme hakları bulunmaktadır. HKT çalışmalarıyla alakalı sekreteryaya hizmetlerini İl Müdürlüğü tarafından yürütülür.

ÇED Özel Formatı: ÇED raporlarının hazırlanmasında esas alınacak şekilde; Komisyon üyelerince proje ile ilgili önemli çevresel noktalar ve HKT'lerde belirlenen öneri veya görüşler dikkate alınmak üzere Genel Format (Ek-3)'ta belirlenen başlıklardaki konuları tanımlayan formata denir.

HKT'lerin bitmesinden sonra Format bedelinin bir ay içinde yatırılmaması durumunda başvuru geçersiz sayılır. Kapsam belirleme ile Özel Format teslim etme, Format bedeli yatırılması sonrasında yedi iş günü içinde Bakanlık tarafından tamamlanmaktadır. Bakanlıkta yetki verilmiş kuruluşlar Özel Format teslim tarihi itibariyle on iki ay içerisinde ÇED Raporunun Bakanlığa sunulması gerekir. Talep durumunda altı aylık ek bir süre verilir. Bu sürede ÇED Raporu sunulmaması durumunda ÇED süresi sonlanır. Bakanlıkça yetki verilmiş kuruluşların hazırladığı ÇED Raporu Bakanlığa gönderilir. Raporun Bakanlıkça uygun olup olmadığı beş gün iş gününde neticelendirilir.

Komisyon: Özel Formatın kapsam belirlemesinin yapılması ile ÇED in değerlendirilmesi amacıyla Bakanlıkça kurulan komisyondur. Komisyon üyeleri sürecin yönetiminden sorumlu birimlerdeki ve ilgili kuruluşlardaki personellerden oluşur.

ÇED'in Bakanlığa Sunulması: Yönetmelik EK-1'de bulunan ya da Valiliklerce 'Çevresel Etki Değerlendirmesi Zorunludur' kararı verilmiş proje için Komisyonca özel format doğrultusunda oluşturulmuş rapor 'ÇED Raporu' olarak adlandırılır.

Bakanlık tarafından yetki verilen kurumun hazırlamış olduğu ÇED raporu sunulmak üzere Bakanlığa gönderilir. Raporun Format uygunluğu ile raporu hazırlayan kişilerin belirlenen çalışma gruplarındaki meslek uzmanlarından olup olmadığı ile ilgili incelemeler Bakanlıkça beş iş gününde neticelendirilir. Bu şartların sağlanmaması durumunda raporu hazırlayan kuruluşa istenen şartların sağlanması için rapor iade edilir. Eğer Bakanlığa bir ayda rapor sunulmazsa başvuru geçerliliğini kaybeder.

Özel Format uygunluğu belirlenen ÇED Raporları, Komisyona Bakanlıkça gönderilir. Gönderilirken toplantının zamanı ve mekanının belirtildiği yazı ek olarak gönderilir.

Projenin ÇED sürecinin başlatıldığı ve Raporun Halkın görüşüne de sunulduğu Bakanlıkça veya Valilikçe halka duyuru yapılır.

Raporu incelemek isteyen herkes, duyuru günü itibariyle rapor sonuçlanana kadar görüşlerini Valilik veya Bakanlığa bildirebilir. Komisyonca görüşler dikkate alınarak ÇED raporlarına yansıtılır.

Komisyonun Çalışma Yöntemi ve ÇED Raporlarının incelemeleri: Komisyon, raporu ilk inceleme ve değerlendirme toplantısından sonraki on iş gününde inceleyerek değerlendirmesini yapar. Görüşlerinin yazılı şekilde veren komisyon üyeleri ile birlikte çoğunlukla yapılan toplantıda ÇED Yönetmeliğinin 12'nci maddesinin çerçevesinde değerlendirme yapılır. Tamamlanan çalışmalar tutanakla rapor sonuçlandırılır.

Komisyonca incelenerek son hali verilen ÇED Raporu, Bakanlık tarafından yetki verilen kuruluşlarca toplantı sonundan itibaren on gün içerisinde Bakanlığa sunulur. Raporda eksik tespit edilmesi halinde raporun iadesi yapılır, iadesi yapılan raporun eksiklikleri doksan gün içinde tamamlanmaması durumunda ÇED süreci sonlanır.

Halk görüşü: İncelenerek son hali verilmiş ÇED Raporu halkın öneri ve görüşlerinin alınması amacıyla, Valilik veya Bakanlıkça internet ve askıda ilan ile on günlük süreçte görüşlere açılır. Karar alma süreçlerinde bu görüşlerinde dikkate alınması Bakanlıkça

sağlanır. Gelen görüşlerde raporun içeriğinde belirtilen eksikliklerin tamamlanması amacıyla gereken ek çalışmaları veya Komisyonun tekrardan toplanmasını halk isteyebilir. Nihai ÇED raporuyla eklerin projenin sahibinin taahhüdünde olduğu taahhüt yazısı ile noterce onaylanmış imza sirküleri beş gün içinde Bakanlığa sunulması gerekir. İmza sirküleri kamu kuruluşlarından istenmemektedir.

ÇED Olumlu ya da ÇED Olumsuz Karar Süreci: Bakanlıkça, sunumu yapılan ÇED Raporunun komisyondaki üye sayısı kadar çoğaltılması talep edilir. Çoğaltılan nihai rapor on iş gününde Bakanlığa sunulur. Bakanlık, halkın görüşünü ve komisyonun çalışmalarını dikkate alarak projenin “ÇED Olumlu” veya “ÇED Olumsuz” kararı on iş gününde verir. Komisyona bildirilir. Karar Valilik veya Bakanlıkça internet ve askıda ilan şeklinde halka duyurusu yapılır.

ÇED olumlu kararı: Komisyonun ÇED Raporu değerlendirmeleri göz önüne alınarak, proje kaynaklı olumsuz çevresel etkilerin, alınması gereken önlemler neticesinde ilgili kanun ve bilimsel esaslar nazarında kabul edilebilecek düzeyde olduğunun tespit edilmesi üzerine gerçekleşmesinin uygun görüldüğü Bakanlık kararıdır. İzinler alındıktan sonra yatırıma başlanabilir. Kararı olumlu olan projeler için yedi yıl içinde zorunlu bir neden olmadığı müddetçe yatırıma başlanması gerekir. Aksi durumda karar geçersiz sayılır.

ÇED olumsuz kararı: Rapor ile ilgili Kapsam Belirleme ile inceleme komisyonu tarafından yapılan değerlendirmeler göz önüne alınarak, projenin çevresel sorun oluşturacak olumsuz etkileri sebebiyle yapımının sakınca arz edeceği belirtilen Bakanlık kararıdır. Yatırımın gerçekleştirilme izni verilmez. Olumsuz karar verilen projelerle ilgili olarak buna sebebiyet verilen şartlarda değişiklik olması halinde yeniden başvuru yapılabilir.

İzleme ve kontrol: Bakanlık “ÇED Gerekli Değildir” ya da “ÇED Olumlu” karar verilmiş projeler için, ÇED raporlarının ve Ek-4’e göre hazırlanmış Proje Tanıtım Dosyası için öngörülmüş ve proje sahibince taahhüt edilen şartların sağlanıp sağlanmadığını izleyerek kontrol eder. Bakanlık gerekirse ilgili kurumlarla iş birliği yapabilir. Proje sahibi “ÇED Gerekli Değildir.” ya da “ÇED Olumlu” kararı alındıktan sonra varsa projede yapılması düşünülen değişiklikleri Valiliğe ya da Bakanlığa iletmek zorundadır.

Seçme Eleme Listesinde (Ek II) Yer Alan Projelere ilişkin Süreç: ÇED'in gerekliliğinin araştırılması için Bakanlık tarafından yetki verilmiş kurumlar tarafından Ek-4'teki şekilde Proje Tanıtım Dosyası proje sahibi tarafından PTD'de ve ekleri içinde yer alan belge ve bilgilerin doğruluğunun belirtildiği taahhüt yazısı ile imza sirküleri ve başvuru ücretinin ödendiğine dair belge Valiliğe sunulur. Valilikçe, PTD'yi Ek-4 kriterlerine göre beş gün içerisinde incelenir. Dosyadaki içerik eksiklikleride ya da yanlış bilgi-belge olması halinde düzeltme ve eksiklerin tamamlanması Bakanlık tarafından yetki verilen kurumlardan istenir. Eksikliklerin altı ay içinde tamamlanarak Valiliğe sunulmaması durumunda PTD iade edilerek başvuru geçersiz sayılır. Valilik eğer gerekli görmesi durumunda projenin bulunduğu alanda inceleme yapabilir ya da yaptırabilir.

Proje Tanıtım Dosya İçeriği: Seçme Eleme Kriterlerinde bulunan projelerden ÇED uygulamasının gerekliliğinin belirlenmesi için hazırlanan dosyadır. Valiliğe sunulan dosya beş günde uygunluk yönünden incelenir. Valilik tarafından uygun görülen dosya üzerinden on beş iş günü boyunca inceleme değerlendirme yapılarak karar beş iş günde verilir.

Valilikçe verilen karar: İnceleme ve değerlendirmesini on beş işgününde tamamlayan Valilik, "ÇED Gereklidir" ya da "ÇED Gerekli Değildir" kararı beş iş gününde verir. Karar, Bakanlığın yetki verdiği kuruma ve proje sahibine bildirilir. Valilikçe karar, internet ile askıda ilan ile halka duyurulur.

ÇED Gerekli Değildir kararı: Seçme Eleme Kriterlerinin içine dahil olan projelerde etkilerin çevresel boyutları incelenir. Eğer etkilerin çevresel boyutları önemli düzeyde olmadığına kanaat getirilirse Valiliğin ÇED Raporunun hazırlanmasının gerekliliğinin olmadığını belirttiği karardır.

Çevresel etki değerlendirmesi gereklidir kararı: Seçme Eleme Kriterlerinin içine dahil olan projelerde etkilerin çevresel boyutları incelendiğinde çevresel etkilerin ayrıntılı şekilde incelenmesi için ÇED Raporunun hazırlanmasının gerekliliğinin belirtildiği Valilik kararıdır. Uygulanması gereken Ek-1 prosedürleri neticelenmeden yatırıma başlanmaz. "ÇED Gereklidir" kararının verildiği projelerde Bakanlığa yapılması gereken başvuru bir yıl içinde yapılmadığı takdirde karar geçersiz sayılır.

Aykırı uygulamalarda yapılması gerekenler: “ÇED Gerekli Değildir” kararı alınmadan başlanan faaliyetler mahallin mülki amirince, “ÇED Olumlu” kararı alınmadan başlanan projeler Bakanlıkça süresiz durdurulur. “ÇED Gerekli Değildir” veya “ÇED olumlu” kararı alınmadığı müddetçe bu durdurma kararı kaldırılmaz. “ÇED Gerekli Değildir” veya “ÇED olumlu” kararı hala alınmadığı takdirde yatırımcı proje alanını eski durumuna getirmek zorundadır. Çevre Kanununun ilgili hükümlerince işlem tesis edilir (ÇŞB, 2021).

2.6. Türkiye’de ÇED Yönetimi ve tüm ÇED yönetmeliklerinin Akış Diyagramları

Türkiye’de ÇED yönetimi düzenlemeleri ilk olarak 1993 yılında ortaya çıkmış ve günümüze kadar varlığını sürmüştür. Bu bağlamda tarihsel süreçte dönemsel olarak yönetim çerçevesinde ÇED gelişimi ve değişimleri verilecektir.

Ulusal boyuttaki ilk ÇED düzenlemesi, hukuki anlamda 1993’te varlık kazanmıştır. Çevre Kanundaki 10’uncu maddesince ÇED uygulamasına detaylı yer verilmesi öngörülmüştür (Alıca, 2011).

Türkiye’de çevreyle ilgili konulardaki hassasiyet, cumhuriyetin ilan edilmesinden sonra bazı yasal düzenlemeler ile kendini göstermektedir. Bu yasal düzenlemelere Köy Kanunu, Belediye ve Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ve Limanlar Kanunu örnek gösterilebilir (Akıncı, 1996). 1924 tarihli Köy Kanunu’nda köy yönetimine çevreyle alakalı sorumluluklar yüklenmiştir. Aynı sorumluluklar Belediye Kanunu’nda belediyelere de atfedilmiş ve bu doğrultuda çevre sağlığı, alt yapı, imar, su ve kanalizasyon gibi önemli çevresel sorumluluklar belediyelerin görevi arasında yer almaktadır (Hamamcı vd., 2015).

Türkiye’de daha önceki anayasalarda dolaylı şekilde maddelerde bulunan çevre hakkı, ilk defa direkt bir hak ve ödev olarak 1982 Anayasası’nda yer almıştır. 56’ncı madde kapsamında sağlıklı bir çevrede yaşamak, tüm vatandaşlara verilmiş bir haktır. Çevresel konuları içeren konuların bütünlüğü yönünden 1983 yılında çıkartılmış Çevre Kanunu, önleyici olmakla birlikte çözüm önerilerinin oluşturulmasını da zaruri kılmıştır (Kaboğlu, 1996).

Kanun, çevreyi ilgilendiren tüm konularda detaylı şekilde taslağı oluşturup sonraki geri kalan düzenlemeleri yönetmeliklere bırakmıştır. Çevre Kirliliğini Önleme Fonu Yönetmeliğı, Gürültü Kontrol Yönetmeliğı, Hava Kalitesinin Korunması Yönetmeliğı, Su Kirliliğı Kontrol Yönetmeliğı ve Katı Atıkların Kontrolü gibi yönetmelikler içerik açısından konularını detaylı düzenleyen yönetmeliklere örnek verilebilir (Özdek, 1993).

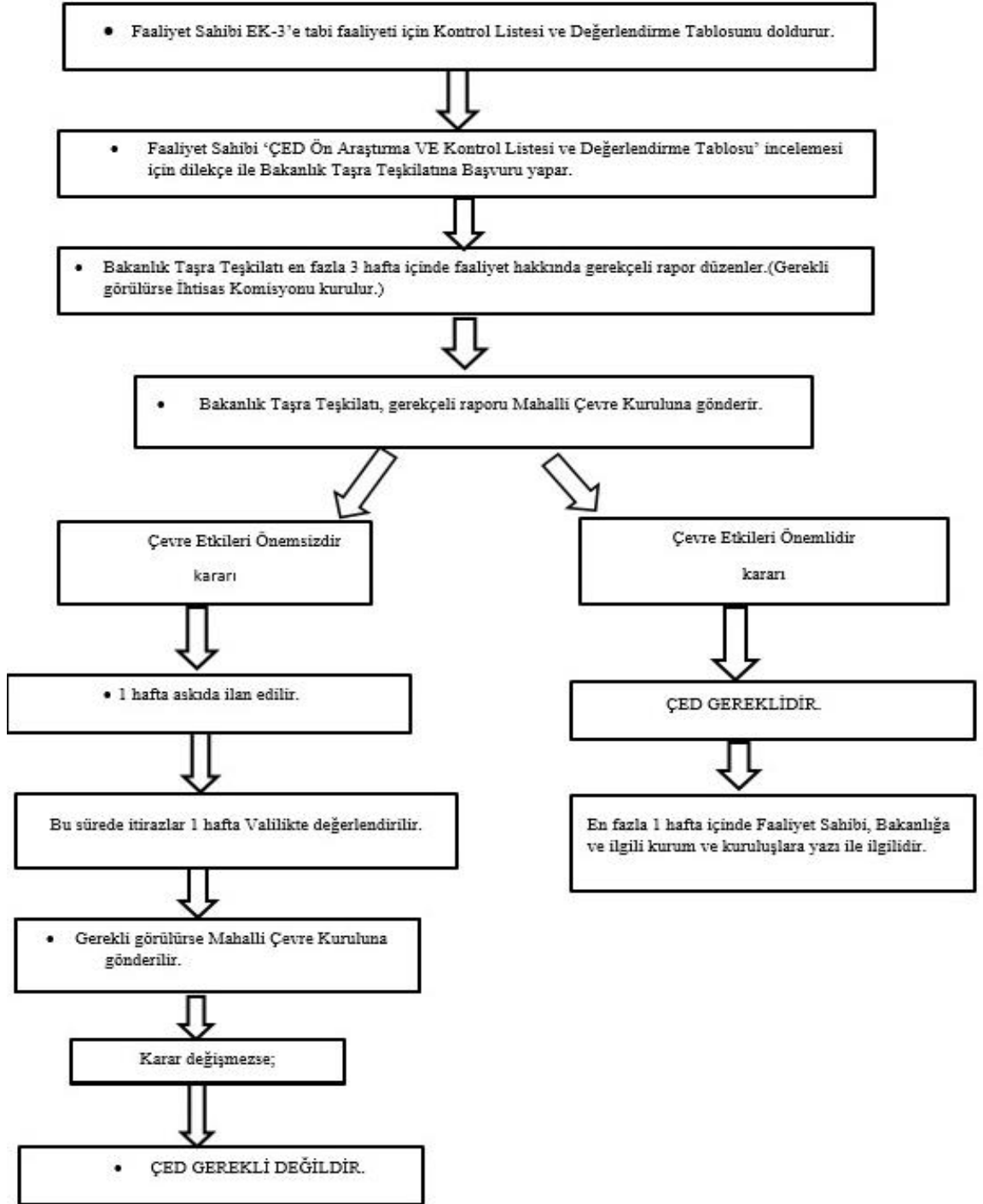
Bu tür yönetmelikler, kanunlara dayandırılarak çevresel problemlerin önüne geçilmesinde ve çevredeki canlı hayatının önemi noktasında yasal olarak güvence altına almaktadır. Çevre ile eşgüdümlü şekilde canlı hayatının da ne kadar önemli olduğı, oluşması muhtemel her türlü problemin en kısa yoldan önüne geçilmesinin hukuki boyutu olarak oluşan yönetmelikler, olumsuz etkilerin meydana gelmesi halinde bireylere söz hakkı tanımaktadır.

1993'ten günümüze değıin ÇED yönetmeliklerinde belirli değıişikler yapılmıştır. Bu ÇED yönetmeliklerindeki değıişimler daha bütüncül ve işler halde ÇED yönetimi sağlamak amacıyla yapılmıştır. Çalışmanın bulgular bölümünde 1993'ten günümüze değıin yapılan değıişiklikler tablolar halinde verilerek ÇED süreçlerindeki farklılıklar anlatılmaya çalışılmıştır.

2.6.1. 1993 yılı ÇED süreci

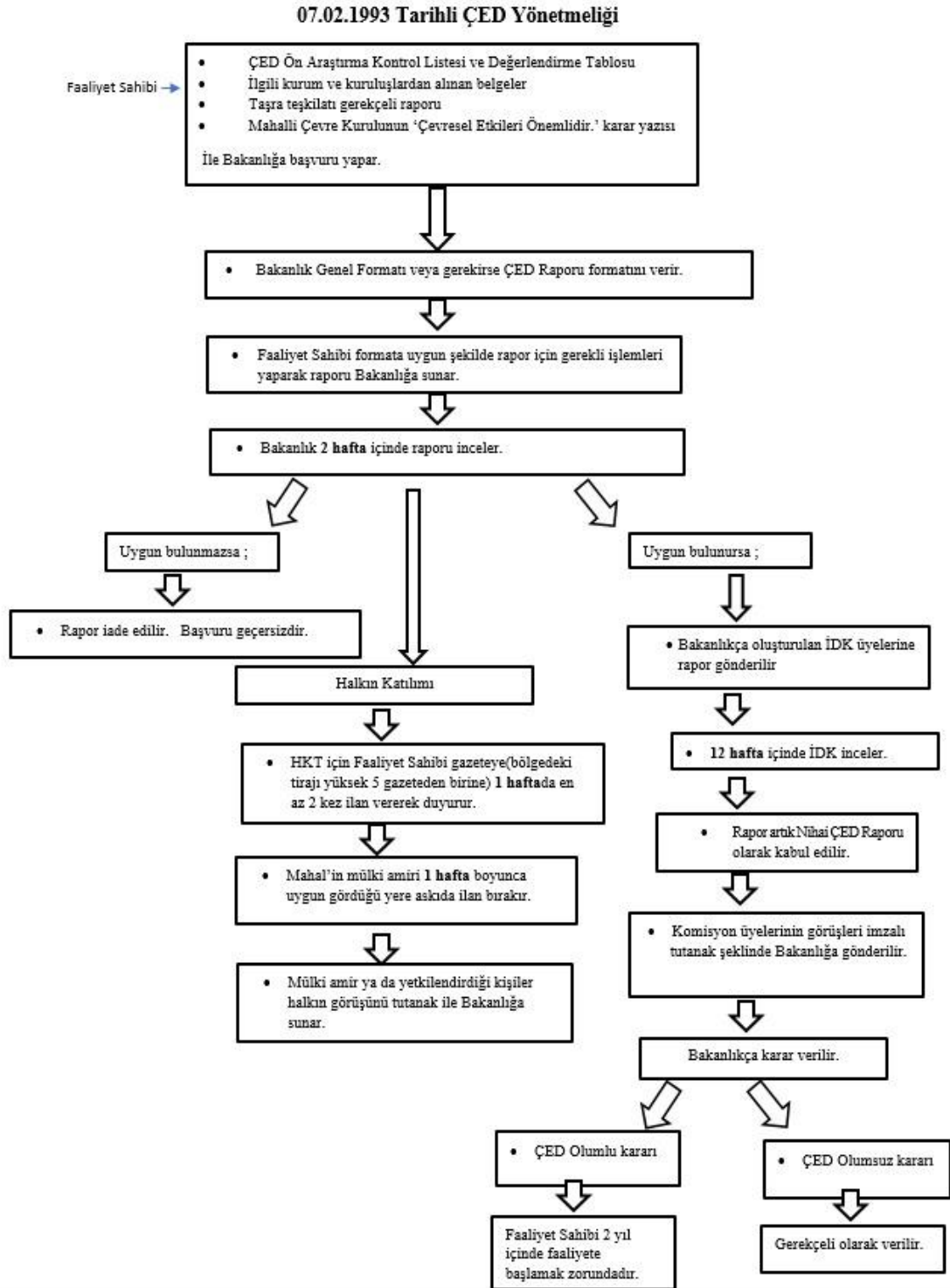
1993 yılındaki ilk ÇED Yönetmeliğinde sürecin başlangıcı Ön ÇED Raporu ile başlar. Ön ÇED Raporu hazırlanması gereken projelerde Bakanlıkça 'ÇED Gereklidir' ya da 'ÇED Gerekli Değıildir' kararına göre süreç ilerler. 'ÇED Gereklidir' kararı alan projelerde ÇED Projesi hazırlanması gerekirken 'ÇED Gerekli Değıildir' kararında belirlenen süre içinde ÇED Raporu hazırlanması için gereken çalışmalara başlanması gerekir.

07.02.1993 Tarihli ÇED Yönetmeliği - Devamı

Şekil 2.1. 1993 yılı Ön ÇED süreci akış diyagramı

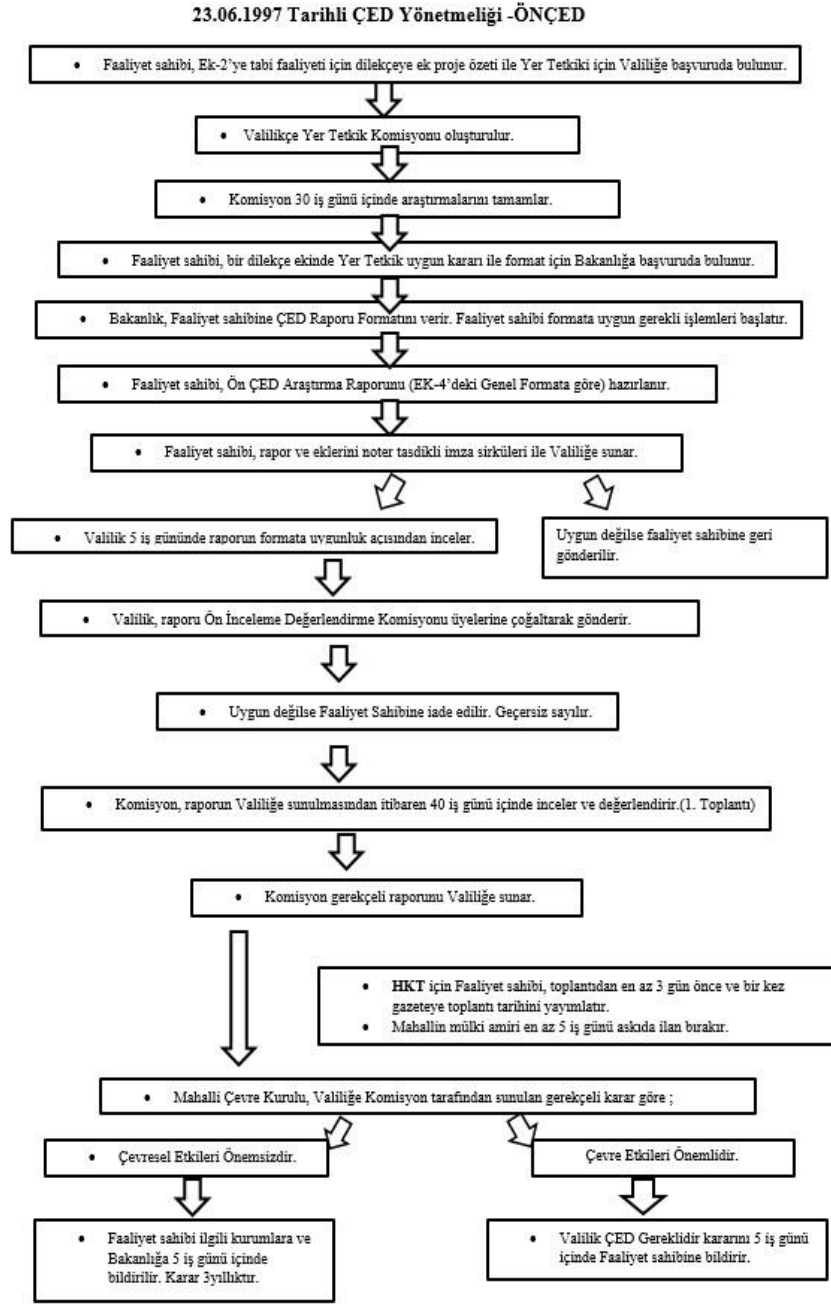
Bakanlık tarafından Ön ÇED sürecinde ‘ÇED Gereklidir’ Kararı alan projelerde faaliyet sahibi gerekli belgeleri hazırlayarak Bakanlığa ÇED başvurusu yapar. Hazırlanan rapora göre Bakanlıkça ‘ÇED Olumludur’ kararı alan projeler iki yıl içinde proje başlaması gerekirken ‘ÇED Olumsuzdur’ kararı verilen projelerde süreç iptal edilir.

Şekil 2.2. 1993 yılı ÇED süreci akış diyagramı

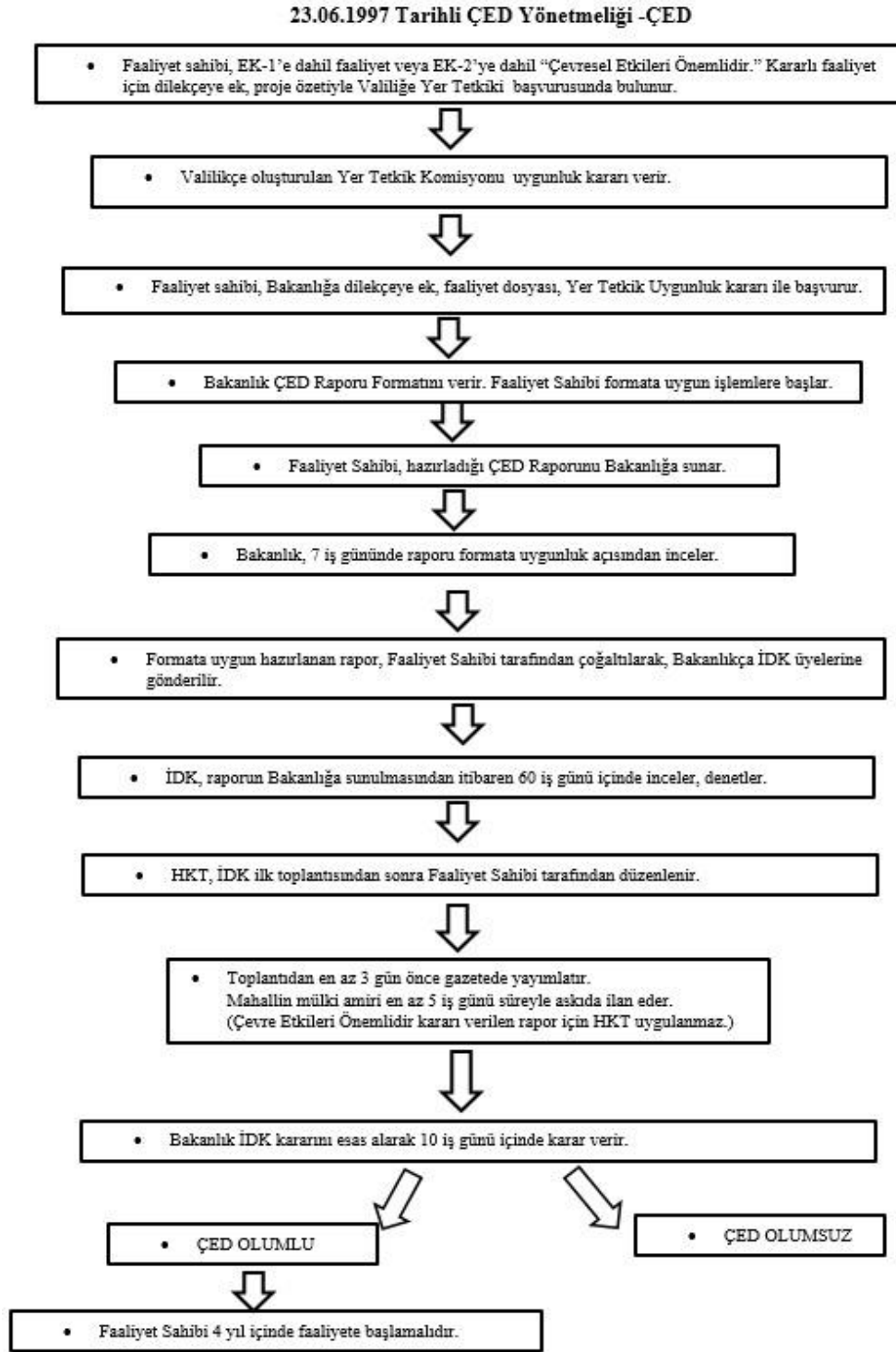
2.6.2. 1997 yılı ÇED süreci

1997 yılındaki değiştirilen ilk ÇED Yönetmeliğinde sürecin başlangıcı Ön ÇED Raporu ile başlar. Ön ÇED Raporu hazırlanması gereken projelerde diğer yönetmeliklerden farklı olarak Valilikçe ‘ÇED Gereklidir’ ya da ‘ÇED Gerekli Değildir’ kararına göre süreç ilerler. ‘ÇED Gereklidir’ kararı alan projelerde ÇED Projesi hazırlanması gerekirken ‘ÇED Gerekli Değildir’ kararında belirlenen süre içinde ÇED Raporu hazırlanması için gereken çalışmalara başlanması gerekir.

Şekil 2.3. 1997 yılı Ön ÇED süreci akış diyagramı

Valilik tarafından Ön ÇED sürecinde ‘ÇED Gereklidir’ kararı alan projelerde faaliyet sahibi gerekli belgeleri hazırlayarak Bakanlığa ÇED başvurusu yapar. Hazırlanan rapora göre Bakanlıkça ‘ÇED Olumludur.’ kararı alan projeler dört yıl içinde proje başlaması gerekirken ‘ÇED Olumsuzdur’ kararı verilen projelerde süreç iptal edilir.

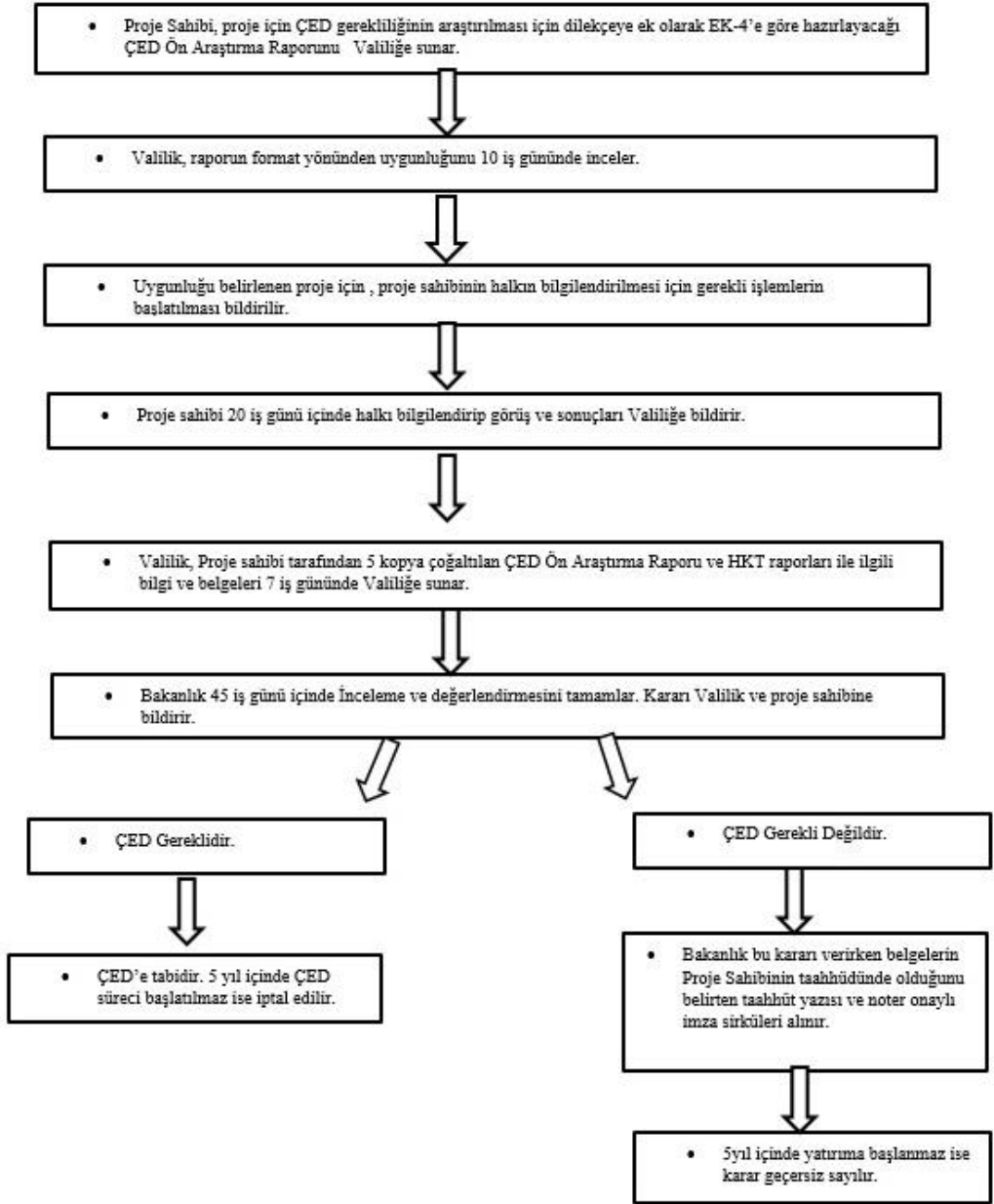

Şekil 2.4. 1997 yılı ÇED süreci akış diyagramı

2.6.3. 2002 yılı ÇED süreci

2002 yılındaki ÇED Yönetmeliğinde sürecin başlangıcı da Ön ÇED Raporu ile başlar. Ön ÇED Raporu hazırlanması gereken projelerde Bakanlıkça ‘ÇED Gereklidir’ ya da ‘ÇED Gerekli Değildir’ kararına göre süreç ilerler. ‘ÇED Gereklidir’ kararı alan projelerde ÇED Projesi hazırlanması gerekirken ‘ÇED Gerekli Değildir’ kararında belirlenen süre içinde ÇED Raporu hazırlanması için gereken çalışmalara başlanması gerekir.

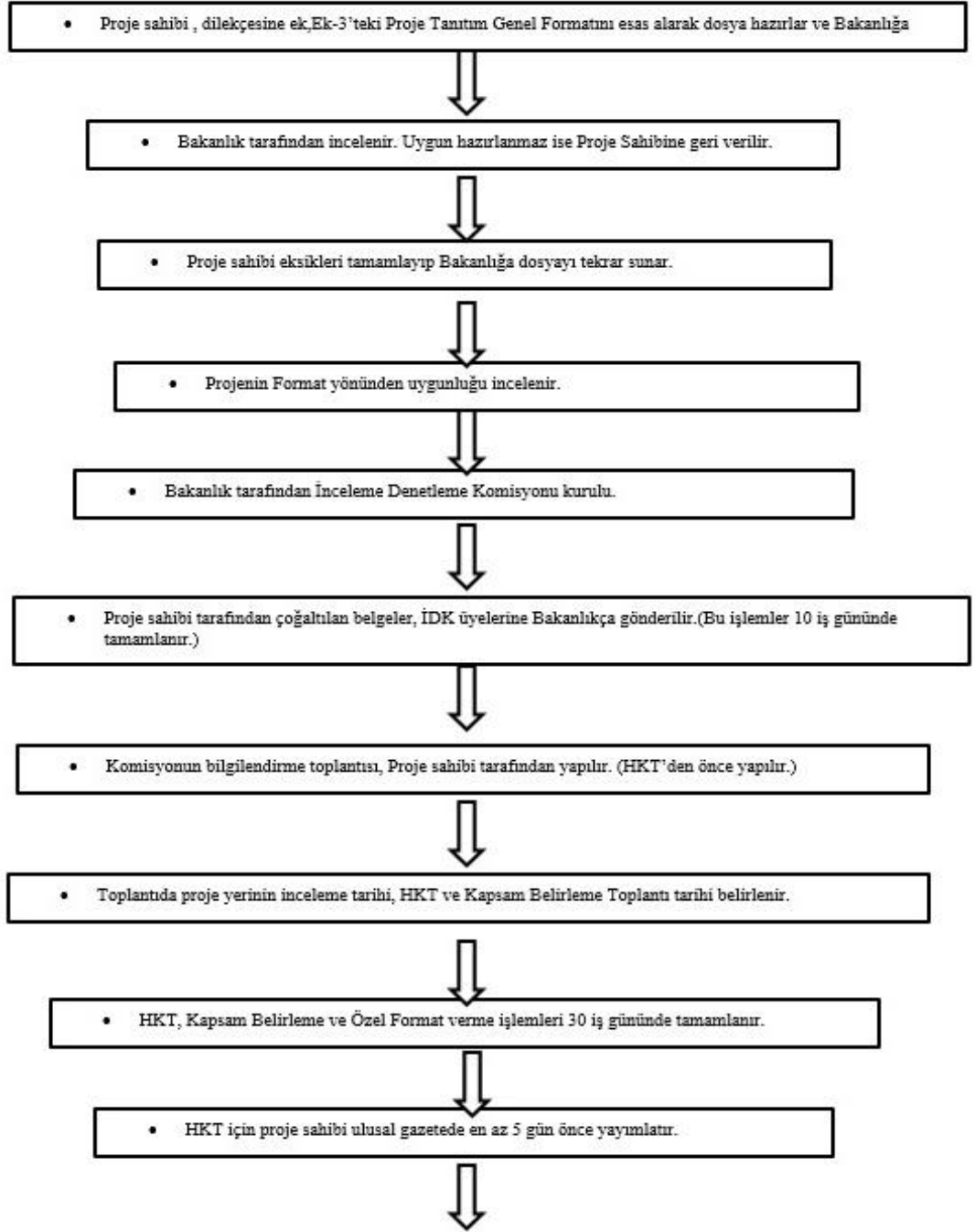
06.06.2002 Tarihli ÇED Yönetmeliği- ÖNÇED

Şekil 2.5. 2002 yılı Ön ÇED süreci akış diyagramı

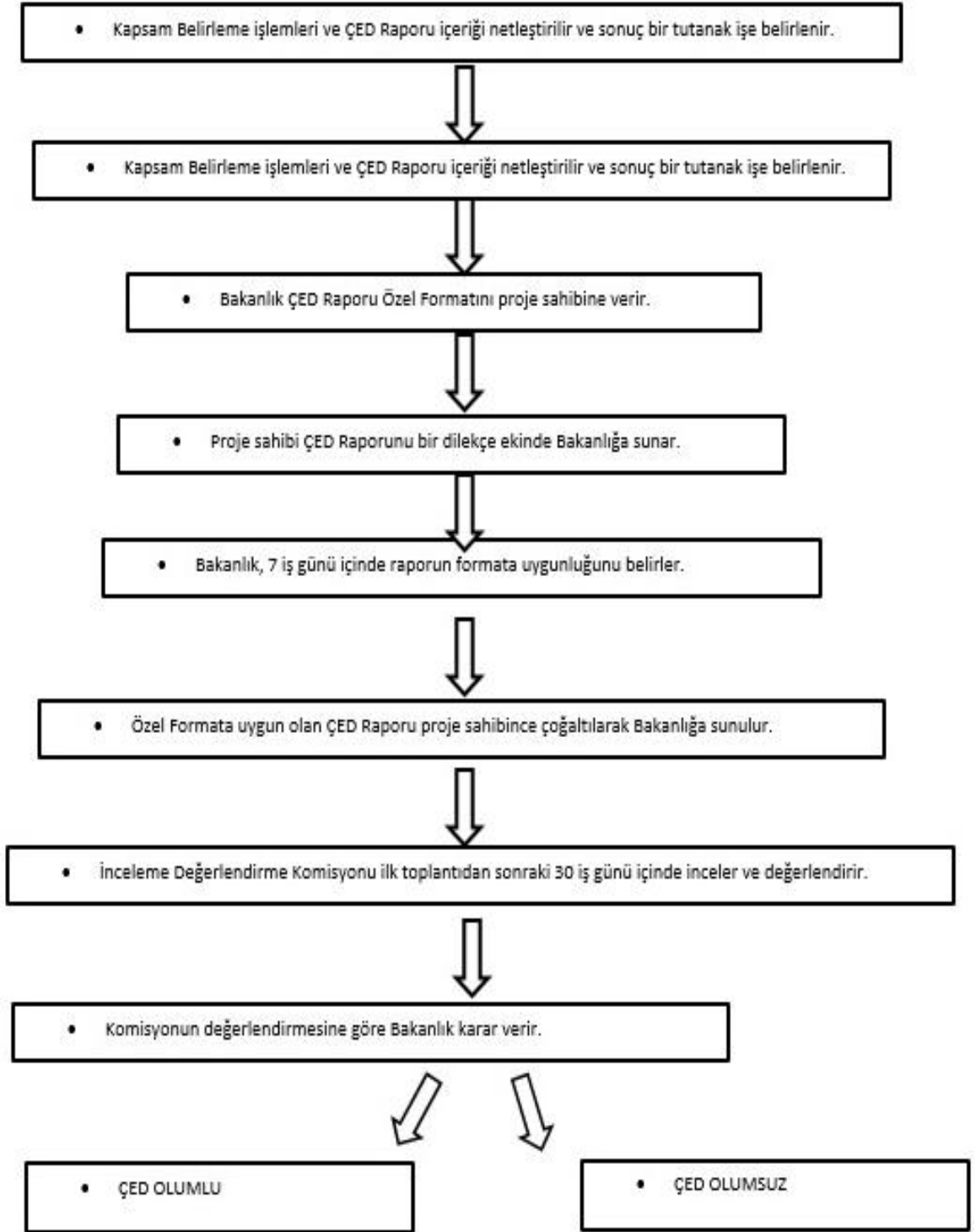
Bakanlık tarafından Ön ÇED sürecinde ‘ÇED Gereklidir’ Kararı alan projelerde faaliyet sahibi gerekli belgeleri hazırlayarak Bakanlığa ÇED başvurusu yapar. Hazırlanan rapora göre Bakanlıkça ‘ÇED Olumludur’ kararı alan projeler beş yıl içinde proje başlaması gerekirken ‘ÇED Olumsuzdur’ kararı verilen projelerde süreç iptal edilir.

06.06.2002 Tarihli ÇED Yönetmeliği- ÇED

Şekil 2.6. 2002 yılı ÇED süreci akış diyagramı

06.06.2002 Tarihli ÇED Yönetmeliği- ÇED-devamı

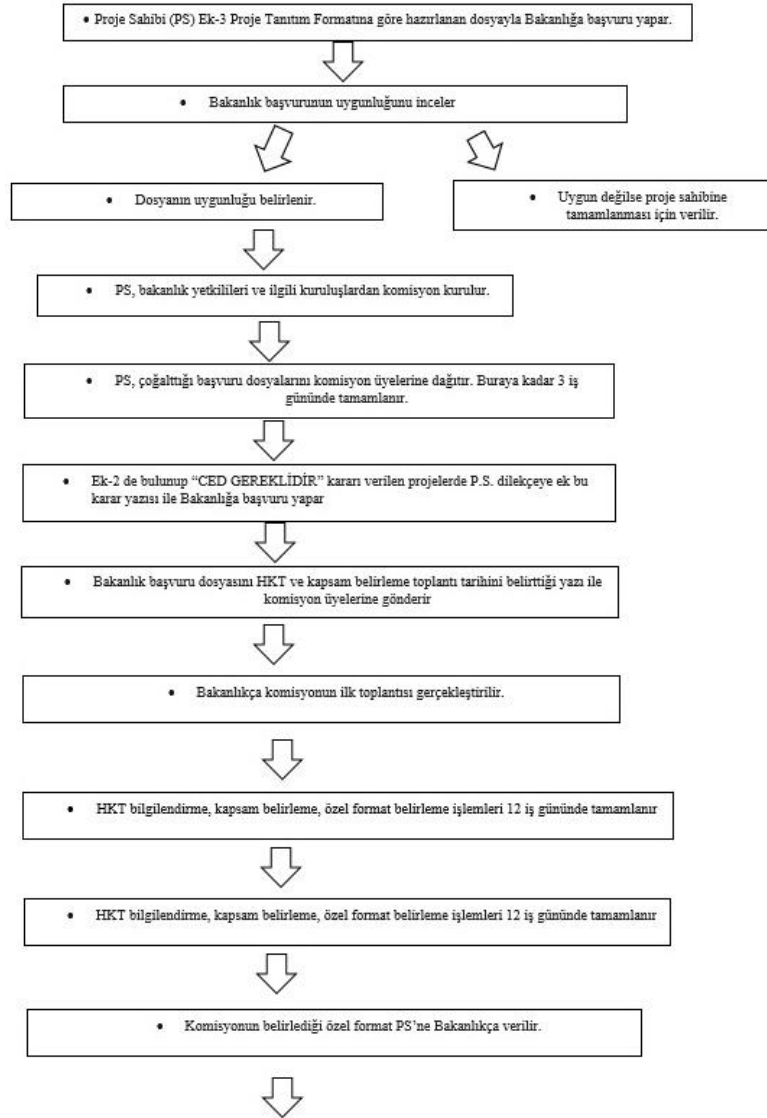

Şekil 2.6. 2002 yılı ÇED süreci akış diyagramı (devam)

2.6.4. 2003 yılı ÇED süreci

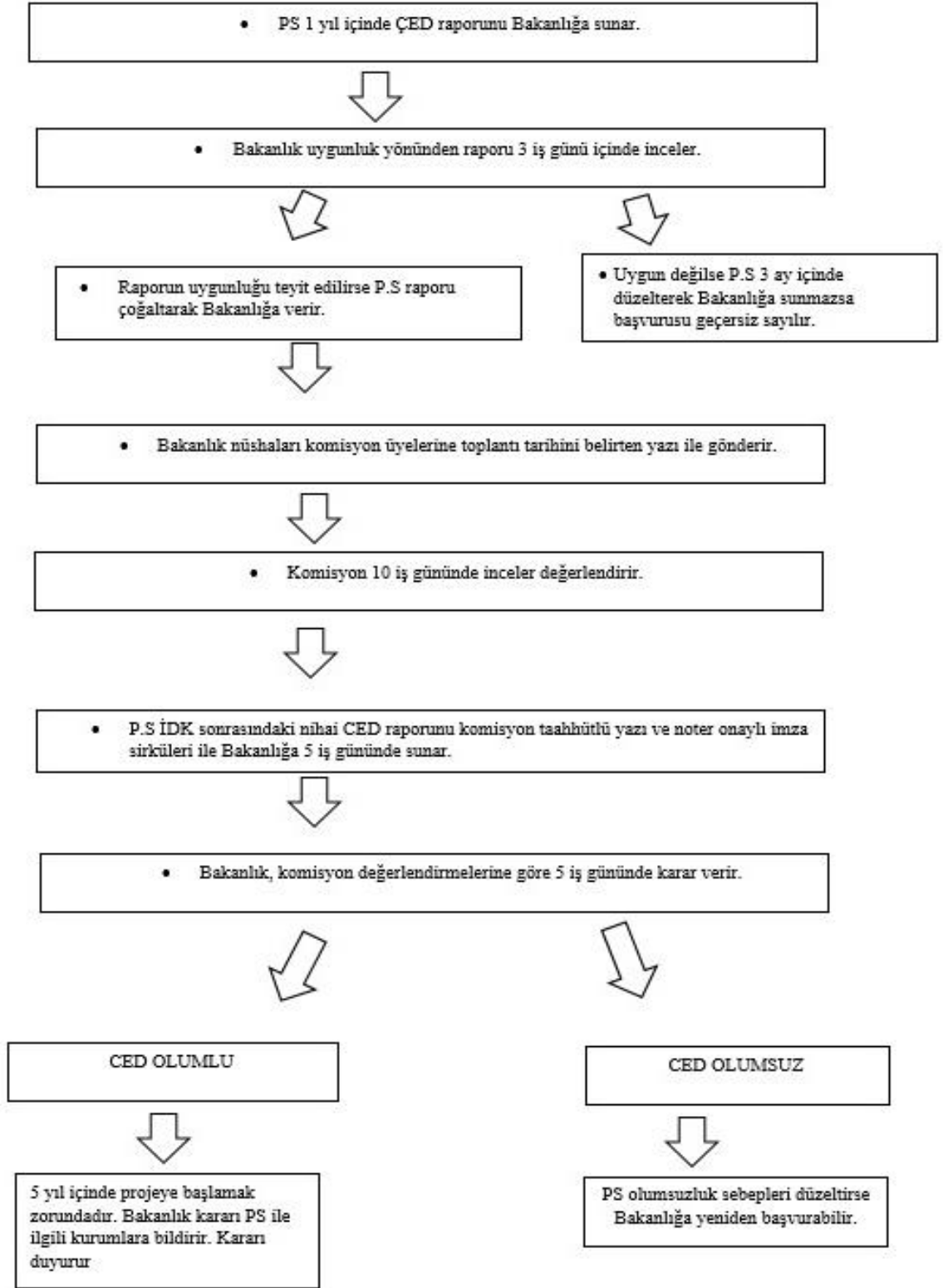
2003 yılındaki ÇED Yönetmeliğinde sürecin başlangıcı da önceki yönetmeliklerdeki gibi Ön ÇED Raporu ile başlamaz. Proje sahibi projesini açıklayan Proje Tanıtım Dosyası ve gerekli belgelerle Bakanlığa başvuru yapar. ÇED'in gerekliliğini belirlemek amacıyla Bakanlık tarafından Komisyon kurulur. Komisyon tarafından 'ÇED Gereklidir' kararı verilen projeler için Proje sahibi bakanlığa başvuru yaparak ÇED sürecini başlatma talebinde bulunur. Gerekli toplantılar, tutanaklar ve belgelerin tamamlanmasının ardından İnceleme Değerlendirme Komisyonu ÇED Olumlu ya da ÇED Olumsuz kararını verir. 'ÇED Olumludur' kararı alan projeler beş yıl içinde proje başlaması gerekirken 'ÇED Olumsuzdur' kararı verilen projelerde süreç iptal edilir.

16.12.2003 Tarihli ÇED Yönetmeliği

Şekil 2.7. 2003 yılı ÇED süreci akış diyagramı

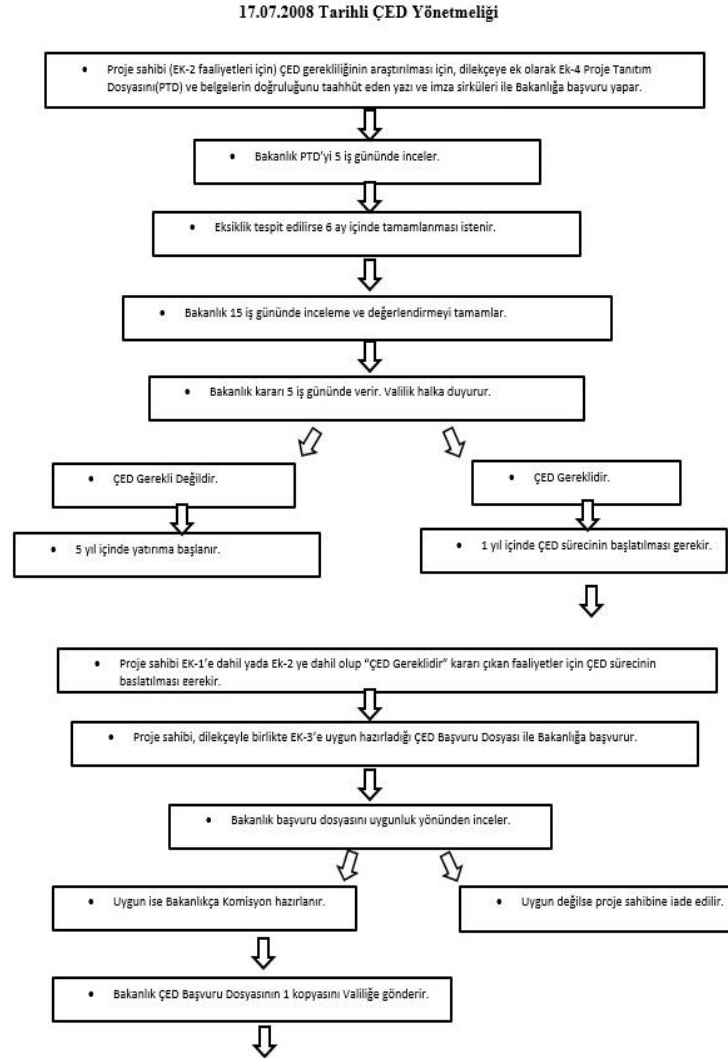
16.12.2003 Tarihli ÇED Yönetmeliği-devamı

Şekil 2.7. 2003 yılı ÇED süreci akış diyagramı (devam)

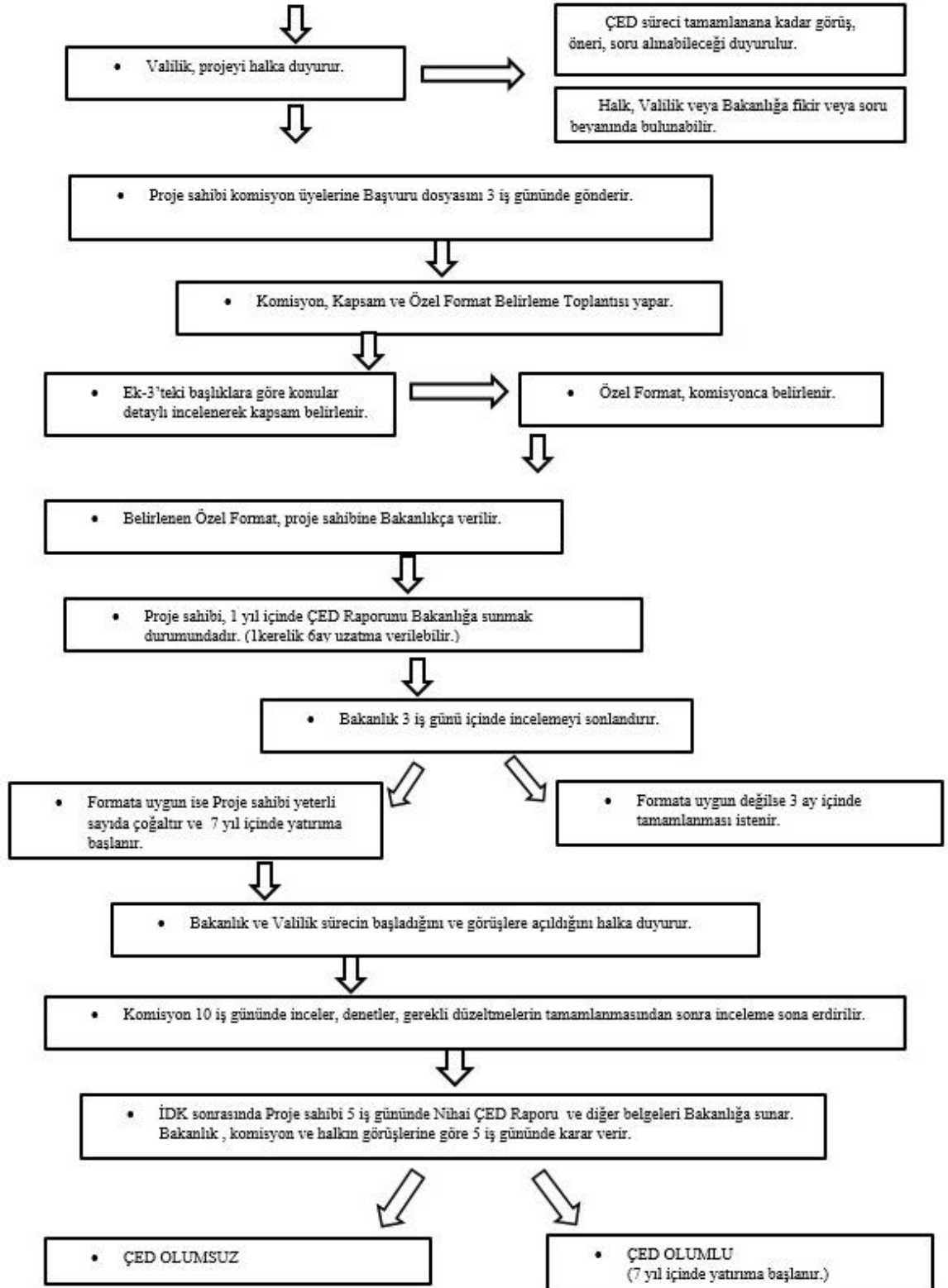
2.6.5. 2008 yılı ÇED süreci

2008 yılındaki ÇED Yönetmeliğinde sürecin başlangıcı proje sahibi, projesini açıklayan Proje Tanıtım Dosyası ve gerekli belgelerle Bakanlığa başvuru yapması ile başlar. ÇED'in gerekliliğini belirlemek amacıyla Bakanlık tarafından komisyon kurulur. Komisyon tarafından 'ÇED Gereklidir' kararı verilen projeler için Proje sahibi Bakanlığa başvuru yaparak ÇED sürecini başlatma talebinde bulunur. Gerekli toplantılar, tutanaklar ve belgelerin tamamlanmasının ardından İnceleme Değerlendirme Komisyonu ÇED Olumlu ya da ÇED Olumsuz kararını verir. Bakanlıkça 'ÇED Olumludur' kararı alan projeler yedi yıl içinde proje başlaması gerekirken 'ÇED Olumsuzdur' kararı verilen projelerde süreç iptal edilir.

Şekil 2.8. 2008 yılı ÇED süreci akış diyagramı

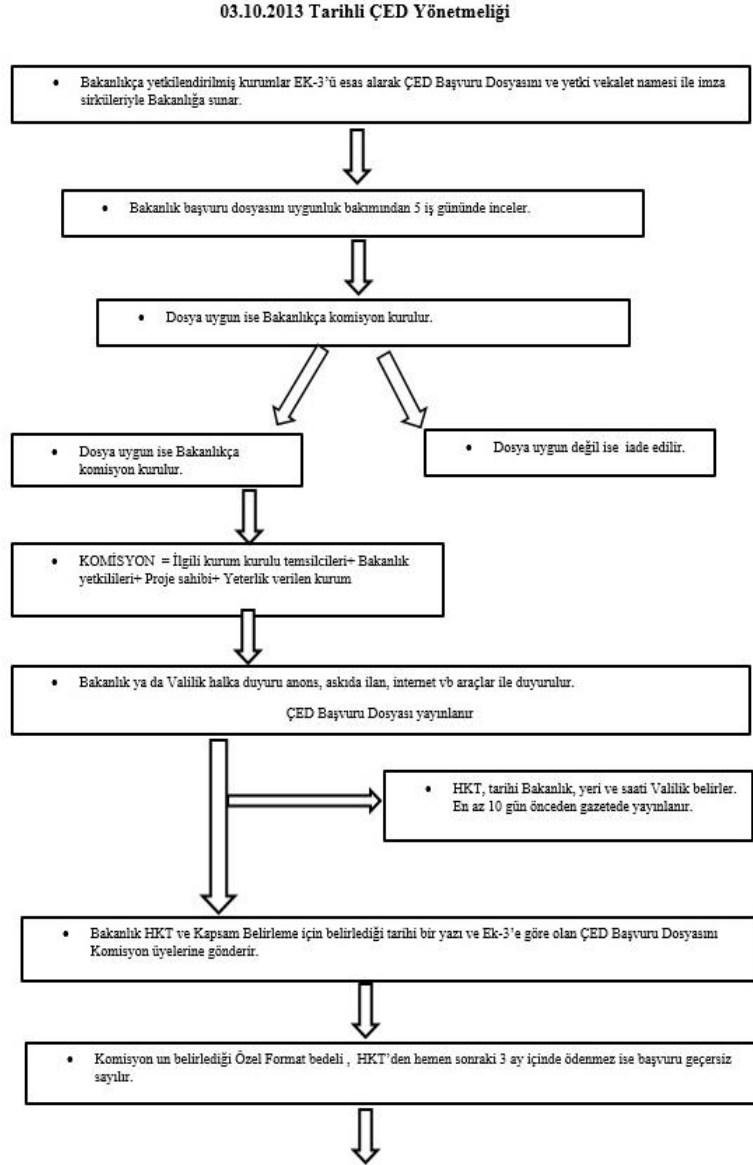
17.07.2008 Tarihli ÇED Yönetmeliği-devamı

Şekil 2.8. 2008 yılı ÇED süreci akış diyagramı (devam)

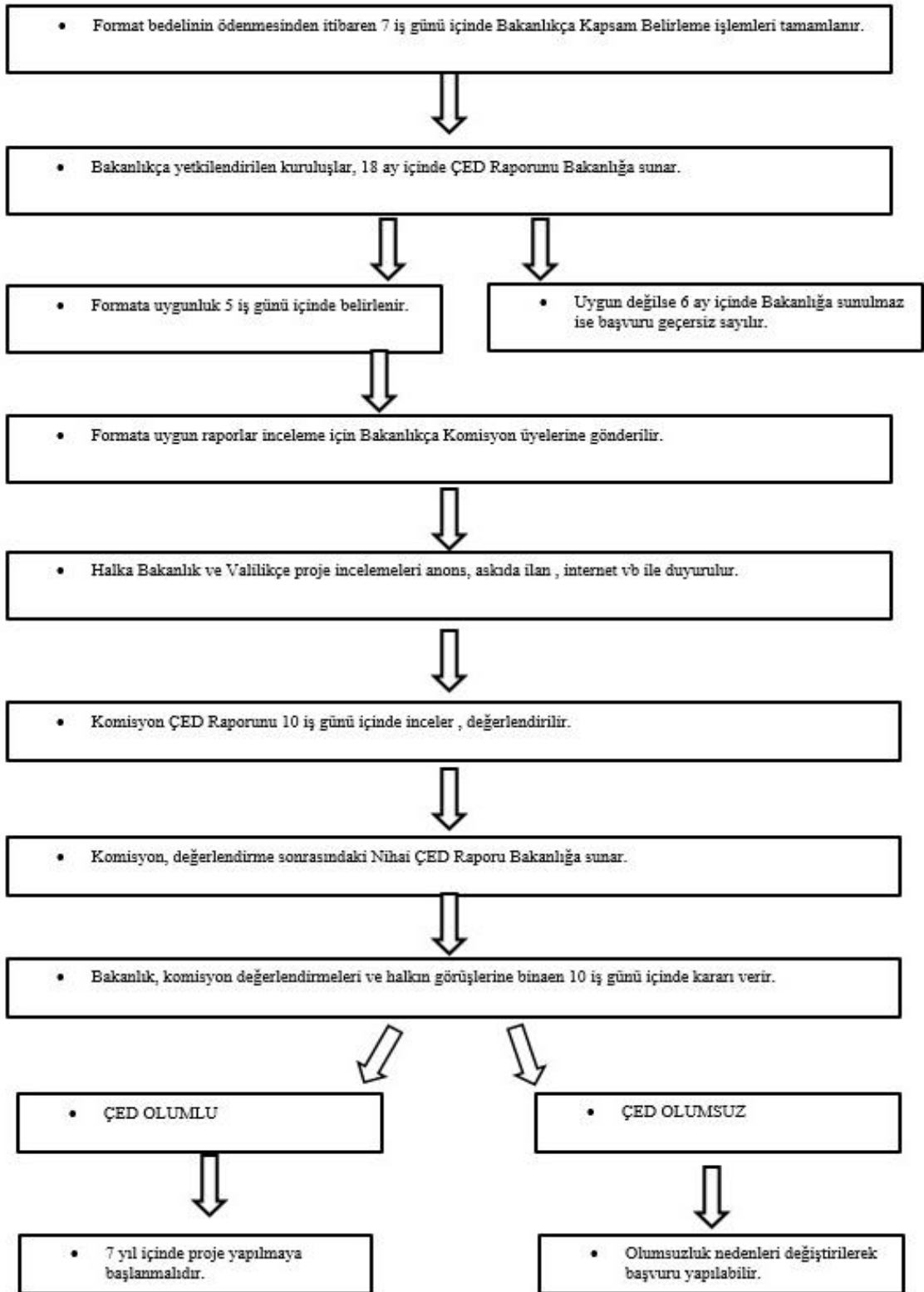
2.6.6. 2013 yılı ÇED süreci

2013 yılındaki ÇED Yönetmeliğinde sürecin başlangıcı proje sahibi projesini açıklayan ÇED Başvuru Dosyası ve gerekli belgelerle Bakanlığa başvuru yapar. ÇED'in gerekliliğini belirlemek amacıyla Bakanlık tarafından Komisyon kurulur. Komisyon tarafından 'ÇED Gereklidir' kararı verilen projeler için Proje sahibi bakanlığa başvuru yaparak ÇED sürecini başlatma talebinde bulunur. Gerekli toplantılar, tutanaklar ve belgelerin tamamlanmasının ardından İnceleme Değerlendirme Komisyonu ÇED Olumlu ya da ÇED Olumsuz kararını verir. Bakanlıkça 'ÇED Olumludur' kararı alan projeler yedi yıl içinde proje başlaması gerekirken 'ÇED Olumsuzdur' kararı verilen projelerde süreç iptal edilir.

Şekil 2.9. 2013 yılı ÇED süreci akış diyagramı

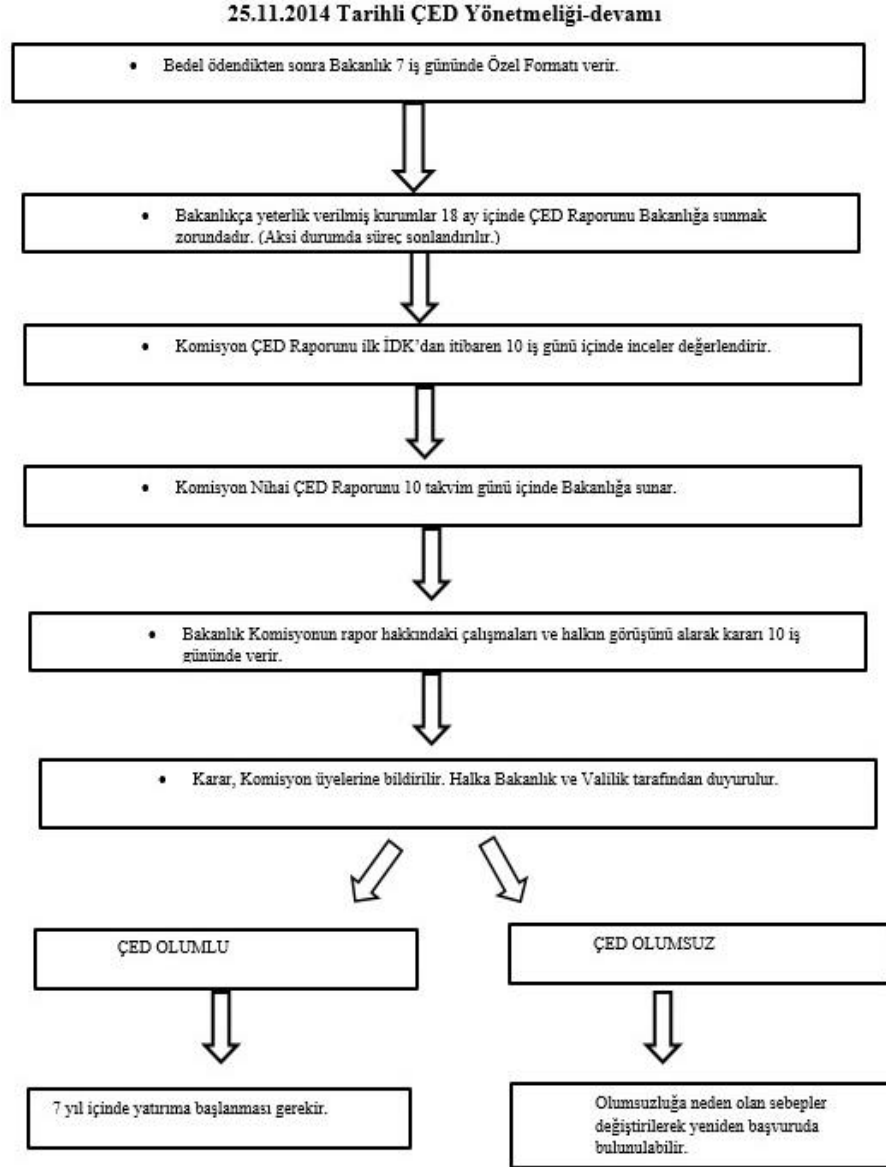
03.10.2013 Tarihli ÇED Yönetmeliği -devamı

Şekil 2.9. 2013 yılı ÇED süreci akış diyagramı (devam)

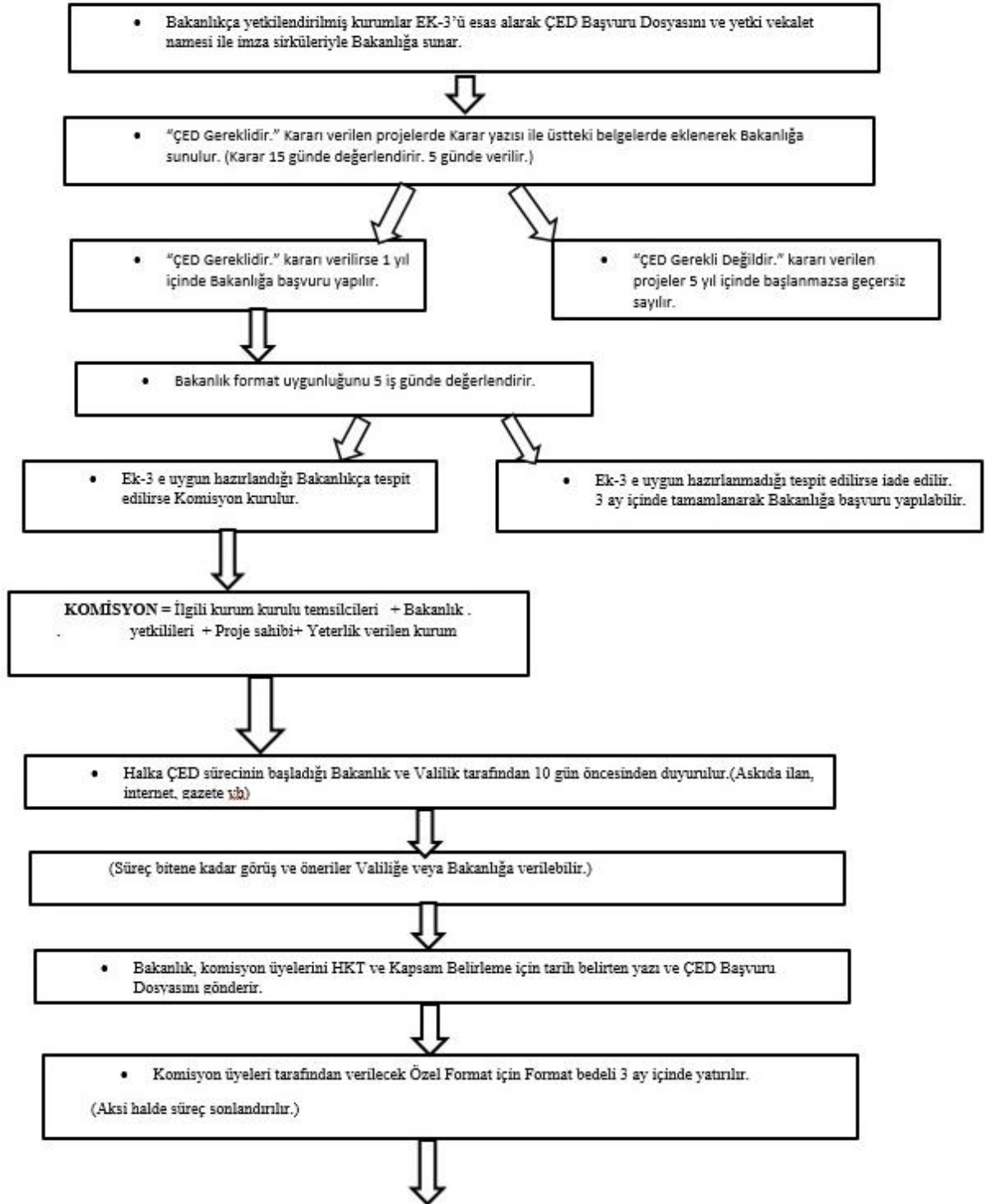
2.6.7. 2014 yılı ÇED süreci

2014 yılındaki ÇED Yönetmeliğinde sürecin başlangıcı proje sahibi projesini açıklayan ÇED Başvuru Dosyası ve gerekli belgelerle Bakanlığa başvuru yapar. ÇED'in gerekliliğini belirlemek amacıyla Bakanlık tarafından Komisyon kurulur. Komisyon tarafından 'ÇED Gereklidir' kararı verilen projeler için Proje sahibi bakanlığa başvuru yaparak ÇED sürecini başlatma talebinde bulunur. Gerekli toplantılar, tutanaklar ve belgelerin tamamlanmasının ardından İnceleme Değerlendirme Komisyonu ÇED Olumlu ya da ÇED Olumsuz kararını verir. Bakanlıkça 'ÇED Olumludur' kararı alan projeler yedi yıl içinde proje başlaması gerekirken 'ÇED Olumsuzdur' kararı verilen projelerde süreç iptal edilir.

Şekil 2.10. 2014 yılı ÇED süreci akış diyagramı

25.11.2014 Tarihli ÇED Yönetmeliği

Şekil 2.10. 2014 yılı ÇED süreci akış diyagramı (devam)

2.7. Kaynak Araştırması

Barker ve Wood (1999), yaptıkları çalışmada sekiz Avrupa Birliği ülkesinden (İngiltere, Almanya, İspanya, Danimarka, Belçika, İrlanda, Yunanistan, Portekiz) seçtikleri ÇED raporlarının kalite performansını ve bu ülkelerdeki ÇED prosedürünü incelemişlerdir. Ayrıca ÇED sürecinde oluşan değişikliklerin ve bu değişimlere neden olan faktörlerin projeler üzerindeki etkisi de çalışmada incelenen diğer bir konudur. Değerlendirme aşamasında Lee ve Colley'in değerlendirme kriterleri ve Avrupa Birliği'nin belirlediği kontrol listeleri kullanılmıştır. Buna göre elde edilen veriler, en yüksek etkinlik düzeyi gösteren ÇED sürecinin Almanya'da olduğunu, yine en yüksek etkinlik düzeyine sahip hazırlanan ÇED raporlarının katı atık ve zehirli atık bertaraf sektörlerinde olduğunu belirlemişlerdir. Ayrıca ÇED sürecinin uğradığı en önemli değişikliklerin, sürece katılan paydaşlardan kaynaklandığını savunmuşlardır.

Simpson (2001), İngiltere'deki ÇED raporlarının kalitesini sistematik ve içerik olarak değerlendirebilmek için geliştirilmiş bir kontrol ve yorum sürecini tanımlamaya çalışmıştır. Bu yorum sürecini oluştururken AB SÇD Direktifleri, İngiltere hükümeti ve uluslararası örnek niteliğindeki uygulamalardan faydalanmıştır. Hazırlanan bu kriterler Lee ve Colley'in kalite değerlendirme kriterleri ile benzer yapıda oluşturulmuştur. Bu yorum paketinin hem ÇED raporlarının kalite değerlendirmesinde etkili bir araç, hem de raporların hazırlık aşamasında kullanılabilecek bir kontrol listesi olabilmesi amaçlanmıştır.

Innanen (2004), çalışmasında Türkiye'deki ÇED sürecini AB ÇED Direktiflerince inceleyerek sürecin daha etkin bir şekilde uygulanması için öneriler geliştirmeyi amaçlamıştır. Farklı sektörlerden seçilen ÇED raporlarının izleme, uygulama, kapsam belirleme, raporlama, inceleme ve karar verme aşamaları uzmanlar yardımıyla incelenerek Guidance on EIA: EIS Review e göre kalite değerlendirmesi yapılmıştır. İncelenen bu rapordaki ÇED süreci yetersiz bulunmuş ve AB ÇED Yönergesi kapsamında sürecin geliştirilmesi için öneriler getirilmiştir.

Canelas ve ark. (2005), 2001 yılında Avrupa Komisyonu desteği ile hazırlanan "ÇED Yorum Rehberi"ni temel alarak 1998-2003 yılları arasında farklı sektörlerde İspanya ve

Portekiz’de hazırlanan kırk altı adet ÇED raporunun kalite ve yeterlilik durumu değerlendirilmiştir.

Yeterlilik kavramından kasıt, kapsam ile karar verme aşamaları arasında kullanılan bilgilerin uygunluğu ve yeterliliğidir. Çalışmada, Portekiz ve İspanya’daki ÇED raporları incelenerek hem bu iki ülke arasında hem de benzer dönemlerde İrlanda ve Birleşik Krallık gibi diğer Avrupa ülkelerinde hazırlanan raporların etkinliğinin kıyaslanması sağlanmıştır. Her iki ülkenin çevre bakanlıklarından benzer dönemlerde yapılmış farklı sektörlere ait ÇED raporları seçilerek, bu raporların analiz aşaması dört İspanyol ve Portekizli uzman tarafından ÇED Yorum Rehberi kriterlerine göre değerlendirilmiştir. Raporların analizleri Ek-1 ve Ek-2 türü projelere ve ÇED raporunun farklı bölümleri ele alınarak değerlendirilmiştir. Ayrıca elde edilen analizler mevcut ve önceki çalışmalar ile de kıyaslanarak gerekli görülen noktalarda öneriler geliştirilmiştir.

Marshall ve ark. (2005), yaptıkları çalışmada ÇED sürecinin planlanan faaliyet hakkında sadece bilgi vermeye yarayan bir araç değil aynı zamanda ortaya çıkabilecek olumsuz etkileri önlemek/azaltmak amacıyla oluşturulan bir karar verme mekanizması olduğunu vurgulamışlardır. En etkin ÇED sürecinin uygulanabilmesi için uluslararası deneyimlerden de faydalanarak spesifik bazı ilkeler belirlemişlerdir.

Pinho ve ark. (2007), Portekiz’de yaptıkları çalışmada 1990-2003 yılları arasında yapılmış; konum, büyüklük ve yapısal açıdan farklı hidroelektrik santraller için hazırlanmış on üç adet ÇED raporunu inceleyerek daha efektif bir ÇED süreci için teşvik edici birtakım önerilerde bulunmayı amaçlamışlardır. Bu doğrultuda; mevcut ÇED uygulamasını geliştirmek ve sürecin kritik inceleme aşamasında kilit rol oynayan ÇED komisyonunun etkinliğinin artırılmasını sağlamak çalışmanın en önemli hedefi olmuştur.

Bu amaca ulaşabilmek için öncelikle HES projelerinin çevresel ve sosyo-ekonomik etkilerini belirlemişler, daha sonra hazırladıkları kriter ve alt kriterler yardımıyla seçilen ÇED raporlarını değerlendirmişlerdir. Elde edilen bulgulara göre; Portekiz’de küçük çaplı HES projeleri için hazırlanan ÇED raporları genel anlamda etkin olmakla beraber ÇED çalışmalarında multidisipliner meslek gruplarının bulunması ve halkın katılımının raporun hazırlık aşamasından itibaren oluşturulmasının, ÇED raporlarının kalitesinin artırılması açısından etkili bir ilerleme olacağını belirtmişlerdir.

Diduck ve ark. (2007), Hindistan'ın hidrolik enerji potansiyeli açısından güçlü olan Chamoli bölgesinde yaptıkları çalışmada, bu alandaki HES'ler için yapılmış ÇED raporlarını inceleyerek, halkın katılımı aşamasını ele almışlardır. Elde ettikleri sonuçlara göre, özellikle projelerin planlama ve uygulama aşamalarında halkın katılımının zayıf ve yetersiz olduğunu belirlemişlerdir. Çalışmada ayrıca, hidrolik enerjinin gelişimi için hükümetin daha aktif rol alması gerektiğini ve yerel çevreyi, ekonomiyi ve sosyal çıkarları korumak için, ÇED süreçlerinde halkın katılımının daha ön planda tutulması gerektiği vurgulanmıştır.

Sandham ve ark. (2008), Güney Afrika'da seçtiği dört sulak alan için hazırlanan ÇED raporlarını, Lee ve Colley'in hazırladığı kalite değerlendirme kriterlerinden de yardım olarak oluşturdukları kontrol listeleriyle değerlendirmişlerdir. Elde edilen bilgilere göre; raporlar genel olarak tatmin edici bulunmuştur. Fakat raporların en eksik bulunan bölümü, olası etkilerin tanımlanması ve değerlendirilmesi bölümüdür. Bunun için getirilen önerilerin en dikkat çekici olanı, ÇED uygulayıcıları ve yetkililerinin entegre çevre yönetim sistemi oluşturması ve raporların hazırlık aşamalarında kontrol listeleri kullanmalarıdır.

Kolhoff ve ark. (2009), yaptıkları çalışmada; gelişmekte olan ülkelerdeki ÇED sürecinin performansını etkileyen faktörleri belirleyerek, bu faktörleri sağlayabilecek bir kavramsal çerçeve modeli geliştirmeyi amaçlamışlardır. Öncelikle literatür taraması yapmışlar, bu sayede çeşitli çalışmalardan derledikleri bilgiler doğrultusunda ÇED sistemini etkileyen faktörleri belirlemişlerdir. Daha sonra, ÇED değerlendirme yaklaşımlarını dört ana grupta sınıflandırarak, analiz etmişlerdir.

Çalışmanın son aşamasında, literatür taraması ve Hollanda ÇED Komisyonu'nun özellikle Gürcistan, Gana ve Yemen'de yaptığı değerlendirmeler doğrultusunda, kavramsal bir model oluşturulmuştur. Çalışmada, ÇED sisteminin ana bileşeninin mevcut yönetmeliğin kapsamı ve kapasitesi olduğunu savunmuşlardır. Buna göre ana bileşeni etkileyen 2 durum ÇED raporlarının kalitesiyle doğrudan ilişkilidir. Bunlar; yönetmeliğin çerçevesinin geliştirilmesi ve sürece katılan ÇED yetkililerinin, süreçteki bilgi alışverişinin, tarafların ve sivil toplumun etkinliğinin artırılmasıdır.

Jalava ve ark. (2010), Finlandiya’da yürütülmüş olan ÇED kalite değerlendirme yöntemlerini incelemiştir. Çalışmanın kapsamı içerisinde, öncelikle çevre ile ilgili yetkili makamlardan ve danışmanlıklardan oluşturdukları gruba anket çalışması uygulamışlardır. Anket çalışması bu aşamada farklı görüş ve algıları ölçmek açısından kilit rol oynamıştır. Daha sonra on beş adet katı atık yakma tesisleri için hazırlanan ÇED raporu, AB-ÇED Komisyonu kriterleri kullanılarak değerlendirilmiştir. Bu iki çalışmanın sonuçları birleştirilerek çalışmanın güçlü ve zayıf yönleri belirlenmiştir. Elde edilen bulgulara göre, Finlandiya’da uygulanan ÇED süreci genel anlamda yeterli bulunsa da, özellikle etkilerin değerlendirilmesi ve alternatiflerin belirtilmesi bölümlerinin geliştirilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Ayrıca kalite değerlendirmesinin temel amacının, raporlardaki eksik yönleri araştırmak ve bu eksik yönlerin giderilmesi olduğunu vurgulamışlardır. Multidisipliner meslek grupları ve konusunda uzman kişilerin sürece daha aktif katılımları, sağlıklı bir ÇED için kaçınılmazdır.

Badr ve ark. (2011), Mısır’da farklı tip projelere uygulanmış ÇED raporlarını inceleyerek, sürecin “ne kadar iyi/verimli” şekilde işlediğini incelemiştir. 2000-2007 yılları arasında farklı sektörlerle ait kırk beş adet ÇED raporu seçilmiştir. Lee ve Colley’in İngiltere için oluşturdukları değerlendirme sistemi baz alınarak yapılan çalışma, bu değerlendirme sistemi üzerinde birtakım değişiklikler yapılarak seçilen raporlara uygulanmıştır. ÇED raporlarının etkinliğinin araştırılması için izlenen bu yol, %69 oranıyla ÇED’in Mısır’da yeterli ve tatmin edici olduğu sonucunu ortaya çıkarmıştır.

Talime (2011), çevre sorunlarıyla ön planda olan Afrika ülkesi Lesotho’daki ÇED raporlarının etkinliğini incelemiştir. 2001-2006 yılları arasında yapılmış on beş adet ÇED raporunu Lee and Colley Rewiev package kriterleri ışığında yorumlayarak elde ettiği bulgulara göre öneriler geliştirmiştir. Buna göre, raporlardaki en dikkat çekici eksikliklerin olduğu bölümler; faaliyetin tanımlanması, etkilerin azaltılması, danışma ve halkın katılımıdır. Ayrıca çevre ile ilgili konulara devlet kurumlarının yeterli ilgiyi ve özeni göstermediklerini savunmuştur.

Kabir ve Momtaz (2012), Bangladeş’te 1998-2004 yılları arasında çeşitli sektörlerde hazırlanmış otuz adet ÇED raporunun kalitesini etkileyen olası faktörleri incelemiş ve sürecin etkinliğinin artırılması için önlem ve öneriler geliştirmişlerdir. Raporların değerlendirmesinde Lee ve Colley (1992)’nin oluşturduğu kriterlerden faydalanmışlardır.

Daha sonra Bangladeş'teki ÇED kalitesini etkileyen faktörlerin belirlenebilmesi için yüz yüze görüşmeler yapmışlardır. Çeşitli üniversitelerde görevli uzmanlar, devlet görevlileri ve sivil toplum temsilcilerinden seçilen bu katılımcılara açık uçlu sorular yöneltilmiştir. Elde edilen bulgulara göre; Bangladeş'te hazırlanan ÇED raporlarının %34'ü eksik ve zayıf olarak nitelendirilmiştir.

Shakil ve Ananya (2015), çalışmalarında uygulanabilir etkinlik kriterleri ve mevcut literatür, yasal çerçeve ve kurallar yardımıyla Bangladeş'de ÇED sürecinin etkinliğini kavramsal olarak değerlendirmişlerdir. Bu değerlendirmeyi yaparken de daha önceden belirlenen dört ana başlık kapsamında (tanımlama, kriterler, eksik yönler ve iyileştirme) kullanmışlardır. Öncelikle bu dört kriter tek tek incelenmiş, sonrasında Bangladeş'in yasal mevzuatı ve ÇED süreci ile karşılaştırılmıştır. Elde edilen sonuçların devamında ÇED sürecinin etkinliğinin artırılması için, iyileştirme önerileri sunmuşlardır.

Lee-Colley Diğer Araştırmalar

Birçok ülke ve uluslararası kuruluş, artık projelerin çevresel etki değerlendirmesi için önemli çevresel etkilere yol açabilen sorunlar olarak görmektedirler (Lee, 1995; Sadler, 1996). Bu bağlamda prosedürler bir ana unsurun olduğu bir ÇED süreci oluşturur. Bir çevresel etki beyanı (EIS) hazırlama ve yayınlama gerekliliği vardır. Birleşik Krallık'ta, ÇED sürecinin genel performansı birçok faktöre bağlıdır (Lee, Walsh ve Reeder, 1994). Yine de birçok çalışmanın olduğu gibi gösterildiği gibi, özellikle kullanımlarının ilk yıllarında ÇED'lerin kalitesi genellikle tatmin edici değildi. 1989'da Colley, ürünlerin kalitesini değerlendirmek için bir inceleme paketi geliştirdi. Birleşik Krallık planlama yönetmeliklerine yanıt olarak sunulan çevresel beyanlar EC Direktifi uyarınca yeni zorunlu çevresel değerlendirmelere sahiptir. Bu değerlendirmeler Avrupa Birliği direktifleri olan 85/337 kapsamında olacak değerlendirmelerdir (Colley, 1989; Çevre Bakanlığı, 1989). İlk olarak 1990'da OP yirmi dört olarak yayınlanan ÇED inceleme paketi için ve küçük değişiklikler, OP 24'ün 1992'deki ikinci baskısında güncellenmiştir (Lee ve Colley, 1990; 1992).

Çevresel değerlendirmede beklenen değişiklikleri hesaba katan değişiklikler 97/11/EC sayılı direktif tarafından gerekli olacak hükümler başta Birleşik Krallık'ta olmaz üzere

diğer birçok ülkede uygulamaya başlanmıştır. Toplu olarak, bulgular var olduğunu doğruluyor 85/337 sayılı Direktifin ilk yıllarında ciddi bir ÇED kalite sorunu nedeniyle daha sonra azaltılmış, ancak henüz tamamen ortadan kaldırılmamış olan uygulama geliştirilmiş ÇED rehberliği ve eğitimi ile artırılmış pratik tecrübe elde edilmesinde yol gösterici olmuştur.

1990'larda, çok sayıda ülke ve uluslararası kuruluşlar ayrıca stratejik çevre için prosedürler geliştirmektedir. Politikaların değerlendirilmesi (SEA veya Birleşik Krallık'ta çevresel değerlendirme), planlar ve programlar geliştirmişlerdir (Lee, 1995; Sadler ve Verheem, 1996). Avrupa Birliği içinde, olası düzenleyici arazi kullanım planları için SEA formu Avrupa Komisyonu'nun belirli planlar ve programlarla ilgili bir SEA direktifi teklifi verilmiştir (CEC, 1997b). Ayrıca, Birleşik Krallık'ta, Planlama Politikası Kılavuz Notu 12 (PPG 12) Çevre Bakanlığı tarafından 1992 yılında yayınlanan, zorunlu olmamakla birlikte, yerel planlama yetkililerine güçlü bir teşvik sağlar. Kalkınma planlarının çevresel değerlendirmelerini üstlenirler (DoE, 1992). 1993'te, aynı zamanda, esas olarak mevcut uygulamaya dayanan, aşağıdakilerle ilgili bazı kılavuzlar yayınladı: bu tür çevresel değerlendirmelerin nasıl yapılabileceği gösterilmeye çalışılmıştır (DoE, 1993).

1998 yılında, Bonde ve Simpson aşağıdakileri değerlendirmek için bir ÇED paketi geliştirdiler. Arazi kullanım (geliştirme) planları için çevresel değerlendirme raporlarının kalitesi ortaya koymak için geliştirilen ÇED paketi önemli bir sorunun çözümcül tarafı olmuştur (Bonde, 1998; Simpson, 1998). ÇED paketlerinin ortak versiyonu çoğaltılmıştır. Çevresel değerlendirme örnekleri aynı çalışmanın ikinci bölümünde özetlenmiştir. Bunlar bahsedilen daha genel incelemelerin bulguları ve kalite sorununun en az yaşananlar kadar ciddi olduğunu öne sürer. İngiltere proje seviyesinin ilk nesli ile çevresel beyanları olarak görülmüştür. Ancak, çevresel değerlendirme raporlarının kalitesine ilişkin bulgular, çeşitli nedenlerle geçicidir. Birincisi, bunun için resmi gereklilikler raporlar henüz iyi tanımlanmaması ve en iyi uygulama alguları hala geliştirilmemesidir. Çevresel değerlendirmelerin kalitesinin değerlendirilmesi gereken kriterler henüz sonuçlanmış değil. İkincisi, şimdiye kadar sadece küçük bir değerlendirme raporları örneği; daha fazla sayıda incelemenin tamamlanması gerekiyor Kesin sonuçlara varılmadan önce. Devam eden süreçte bu sınırlamaların her ikisinin de ele alınması amaçlanmıştır. Çalışma ve

diğerlerinin bu faaliyetlere katılımı teşvik edilir. Bize göre, gelecek gündem aşağıdakileri içerebilir:

- Çevre ile ilgili olarak daha fazla geliştirilmesi ve test edilmesi Birleşik Krallık arazi kullanımı/geliştirme planları için değerlendirme raporları.
- ÇED'lerin daha fazla sayıda çevresel değerlendirmeye uygulanması hem genel kaliteleri hakkında daha güvenilir sonuçlara ulaşmak için hem de içindeki düşük kalitenin ana türlerini ve kaynaklarını daha kesin olarak belirlemek için bu raporlar.
- Bu, rehberlik, eğitim vb.'nin daha iyi hedeflenmesini sağlayacaktır. Değerlendirme uygulamasında en çok ihtiyaç duyulan iyileştirmeleri elde etmek.
- Kullanımını farklı türler için SEA raporlarına uyarlamak için ÇED paketinde değişiklikler politikalar, planlar ve programlar, farklı düzenleyici çerçeveler ve farklı ülke durumları.
- Entegrenin kalitesini değerlendirmek için ÇED süreci çerçevesinde değişiklikler politikalar, planlar ve programlar için sürdürülebilirlik değerlendirmeleri yakın gelecekte hazırlanmalıdır (DETR, 1999).
- SEA raporlarının kalitesi ile genel rapor kalitesi arasındaki ilişkiye yönelik çalışmalar benzer çalışmalara paralel olacak olan SÇD sürecinin performansı EIS'lerin kalitesi ile sistemin genel performansı arasındaki ilişki ÇED süreci değerlendirilmesinin yapılması (Lee, Walsh ve Reeder, 1994). Genel olarak, uygun maliyetli olması umulmaktadır, EIS'lerin kalitesinin sistematik incelemeleri

Öncelikle sunulan çevresel beyanların kalitesinin değerlendirilmesine yardımcı olmak için çevresel değerlendirmeler gerektiren Birleşik Krallık planlama düzenlemelerine yanıt olarak AB tarafından değiştirildiği şekliyle 85/337/EEC sayılı direktif uyarınca üstlenilecektir. Mart 1999'dan itibaren 97/11/EC sayılı Direktif (DoE, 1989; SI 1999, No. 293 [The Town] ve Ülke Planlama (Çevresel Etki Değerlendirmesi) (İngiltere ve Galler) Yönetmelikler 1999). Esas olarak yerel planlama yetkilileri ve diğer personel tarafından kullanılmak üzere tasarlanmıştır. Yetkili makamlar, geliştiriciler ve danışmanlar, yasal danışmanlar ve sivil toplum kuruluşları çevre ile ilgili organizasyonlar ve araştırmacılar değerlendirme süreci. Sınırlı bir değişiklik, gözden geçirme için de geçerlidir. Farklı koşullar altında hazırlanan diğer Birleşik Krallık çevre beyanlarının kalitesi Birleşik Krallık düzenlemeleri (DoE, 1989). Ek olarak, aşağıdaki gibi, ayrıca bir dizi başka ülkede

de uyarlanmış ve uygulanmıştır. ÇED paketinin başlangıçta kalite incelemesi dikkate alınarak hazırlanmıştır. Daha sonra tecrübeler ışığında revize edilmiş ancak büyük ölçüde orijinal biçiminde kalınmasına özen gösterilmiştir (Lee ve Colley, 1992).

Bu bileşenlerle paket:

- Gözden geçirenler için tavsiyeler (yani gerekli arka plan bilgileri ve rehberlik inceleme kriterlerinin kullanımı)
- Her bir ÇED incelemesinde kullanılacak bir kriter listesi kriterlerin kullanılmasından elde edilen bulguların kaydedileceği bir harmanlama sayfası.

Kriterlerin mümkün olduğunca aşağıdakileri karşılması gerektiğine karar verildi. Gereksinimler:

- Her biri iyi tanımlanmış ve açık olmalıdır;
- Her biri makul ölçüde tutarlı ve nesnel uygulama yeteneğine sahip olmalıdır;
- Her biri diğerinin amaçlarından farklı bir amaca hizmet etmelidir
- Kriterler: Her biri, konuyu etkilemeyi hak edecek kadar önemli kabul edilmelidir.

ÇED kalitesinin nihai değerlendirilmesi;

- Kriter sayısı, kapsama alanıyla tutarlı olacak şekilde mümkün olduğunca az olmalıdır.

Lee, 1989'da incelendiği gibi, Sadler, 1996, Canter ve Sadler, 1997 tarafından güncellenmiştir;

- Uzmanlığa sahip olmayabilecek gözden geçirenler tarafından kullanılabilir olmalıdırlar. Çevre uzmanlığı ancak ilgili ÇED'e aşına olan düzenlemeler, temel uzman olmayan ÇED metodolojilerinin anlaşılması ve ÇED'deki iyi uygulamalar hakkında güncel fikirler ve geniş bir bilgi birikimine sahip çevresel kaygılar.
- Kullanımlarını kolaylaştırmak için kriterler hiyerarşik (veya piramidal) bir şekilde düzenlenmiştir.
- Gözden geçiren, incelemeye en alt düzeyde, yani belirli görevlerle ilgili

- Basit kriterler içeren piramit ve prosedürler.

ÇED'lerde geliştirme aşaması bağımsız yorumcular gözden geçirenler arasında önemli farklılıklar oluştuğunda değerlendirmelerde, farklılıkların kaynağı araştırılmış ve nerede uygunsu, herhangi bir belirsizliği vb. düzeltmek için revize edilmiştir. Mevcut sürüm hem içeride hem de dışarıda kapsamlı bir şekilde test edilmiştir. ÇED Merkezi ve özellikle değerlendirme piramidinin daha üst seviyelerinde, tarafından yapılan değerlendirmelerde önemli düzeyde anlaşma sağlanmıştır.

1988 ve 1990'ların ortaları arasındaki Birleşik Krallık çevre beyanlarının Lee ve Brown (1992) ve Avrupa Komisyonu (1996), birlikte ele alındığında Lee ve Brown (1992), ÇED'lerin üçte ikisinin ele almışlardır.

Örnekler 1988/89'da yetersiz kalitede idi (yani, 'D', 'E' veya 'F' kalitesinde kategoriler). Wood ve Jones (1991), çok benzer sonuçlar elde etti. ÇED'lerin farklı bir örneği. Ancak, daha sonraki bir ES örneğini kullanarak, 1990/91, Lee ve Brown (1992), tatmin edici olmayan oranın beşte ikiye düşmüştü. Avrupa Komisyonu (1996) çalışması, 19901'de ES örneklerinin kalitesini karşılaştırdı ve 1994/96 çeşitliliğinde Avrupa Birliği ülkeleri, daha fazla, ancak nispeten mütevazı bir düşüş kaydetti. Birleşik Krallık'ta yetersiz kaliteli ÇED'lerin oranı oldukça fazla idi. Böylece, 1990'ların ortalarına kadar, önemli bir ES kalite sorunu önemli ölçüde azaltılmış gibi görünüyordu ancak tatmin edici olmayan ÇED'lerin büyük bir azınlığı hala üretiliyordu.

Lee ve Dancey (1993) İrlanda ve Birleşik Krallık'taki EIS örneklerinin kalitesi 1988 ve 1992. 1988/9'da İrlanda'da yetersiz kalitede EIS'lerin yüzdesi İngiltere'dekinden bile daha yüksek, ancak 1991/2'ye kadar önemli bir her iki ülkede de iyileşme, böylece benzer bir yüzde (yaklaşık %60) sonunda iki numune tatmin edici standarttaydı ('A', 'B' veya 'C' notları) periyotunda notlar olması. Avrupa Komisyonu (1996) çalışması ayrıca 1990/1 arasında EIS kalite değişiklikleri ve 1994/96, Belçika, Danimarka, Almanya, Yunanistan, İrlanda, Portekiz ve İspanya'nın yanı sıra Birleşik Krallık'ta. Tüm bu ülkeleri bir araya getirerek, örneklenen ÇED'lerin oranının tatmin edici olanlar dönem içinde %50'den %71'e yükseldi. Gerçi bulgular, kısmen örneklem büyüklükleri, genel eğilim nedeniyle ülkeler arasında farklılık göstermiştir. AB içinde büyük ölçüde Birleşik Krallıkta benzer olduğu görülmektedir.

Benzer türde çalışmaların yapıldığı durumlarda, diğer incelemeler kullanılarak metodolojiler örneğin, Avrupa Komisyonu kontrol listesi veya Oxford Brookes metodolojisi benzer sonuçlar elde edilmiştir (Avrupa Komisyon, 1994; Glasson ve diğerleri, 1996).

Avrupa Birliği dışında, ÇED kalite raporlarına da uyarlanmıştır ve ÇED'lerin veya eşdeğerlerinin numunelerinin kalitesini değerlendirmek için uygulanan bir dizi geliştirmekte olan ülkeler ve geçiş sürecindeki ülkeler. Çalışmalar bildirilmeye başlanmıştır. Hindistan (Rout, 1994), Malezya (İbrahim, 1992) ve Tanzanya (Mwalyosi 1998) ve ayrıca Rusya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti'nde ÇED çalışma bildirimleri yayımlanmaya başlanmıştır. Bazı durumlarda, örnekler oldukça küçüktür veya çalışmalar henüz tamamlanmamıştır ve bu nedenle, herhangi bir bulgu dikkatle yorumlanmamıştır. Ancak, geçici bulgular, Birleşik Krallık ve AB'deki durumla birtakım benzerlikler ortaya koymaktadır. Çoğu ülkede hem tatmin edici hem de tatmin edici olmayan kaliteli ÇED örnekleri ortaya çıkmıştır ancak seçilen örneklerin önemli bir kısmı eksik ve yararsız olmuştur.

3. MATERYAL ve YÖNTEM

3.1. Materyal

Bu çalışmada kapsamında Çevresel Etki Değerlendirme Raporunun Dünya’da ve Türkiye’de ortaya çıkışı hakkında kaynak araştırması yapılmıştır. Türkiye’deki ÇED süreçleri akış diyagramları ile özetlenmiştir. Yönetmeliklerdeki değişiklikler ayrıntılı irdelenmiştir. Türkiye de ÇED Yönetmeliğinin yürürlüğe girdiği 1993 yılından itibaren alınan tüm kararlar yıllara, sektörler, şehirlere ve bölgelere göre değerlendirilerek istatistikleri açıklanmıştır. ÇED raporlarının verimliliğini incelemek için rastgele seçilen otuz beş Atık projesi üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır.

3.1.1. Mevzuat değerlendirmesi

Türkiye’deki Çevresel Etki Değerlendirme (ÇED) süreçlerini açıklama adına ilk ÇED Yönetmeliğinin kabul edildiği 1993 yılından itibaren değişen 1997, 2002, 2003, 2007, 2008, 2013, 2014 yıllarındaki ÇED Yönetmeliklerinden faydalanılmış ve akış şeması ile özetlenmiştir. Mevzuattaki değişiklikleri, EK-1 ve EK-2’nin içine dahil olan faaliyetlerdeki değişiklikler, ÇED Formatındaki uygulama farklılıkları ve diğer tüm değişiklikler gruplandırılarak tablolarla ve zaman tüneli ile açıklanmıştır.

Dünyadaki ÇED süreçlerinin oluşumu hakkında bilgi vermek için ilgili direktifler ve yönetmeliklerden faydalanılmıştır.

3.1.2. Online ÇED (e-ÇED) verilerinin değerlendirilmesi

Türkiye’de ÇED’in uygulanmaya başlandığı tarihten 2021 yılına kadar tüm ÇED kararlarını incelemek için, Çevre ve Şehircilik Bakanlığının arşivi ve yine Bakanlığın 2013 yılında aktif olarak kullanıma açtığı Online ÇED sistemi (e-ÇED) üzerinden alınan ÇED kararları kullanılmıştır. ÇED kararları ile ilgili veriler Türkiye’deki ÇED kararlarının yıllara, sektörler, alt sektörler, karar sonuçlarına, illere ve bölgelere göre değerlendirilmiştir.

3.1.3. Atık yönetim ÇED projelerinin değerlendirilmesi

Bu çalışma kapsamında, Modifiye Lee Colley İnceleme Kriterlerinin uygulanabilmesi için, Türkiye'nin yedi farklı bölgesinden ve o bölgelerdeki beş farklı şehirden olacak şekilde, otuz beş farklı ÇED Raporu T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın Online ÇED Sisteminden (e-ÇED) rastgele bir şekilde seçilmiştir. ÇED Raporlarının seçiminde, son yıllarda ÇED Olumlu kararı sonucu alan "Atık Bertaraf /Geri Kazanım/ Depolama Tesisi" projeleri olmasına dikkat edilmiştir. Çevresel Etki Değerlendirme Raporları hakkındaki bilgiler Çizelge 3.1'de gösterilmiştir.

Çizelge 3.1. Çalışma kapsamında kullanılan ÇED Raporları

NO	ŞEHİR	e-ÇED NO	ÇED PROJESİNİN ADI	KARAR DURUMU	PROJİYİ HAZIRLAYAN FİRMA
1	İSTANBUL	28123	4.000 TON/GÜN KAPASİTELİ BİYOMETANİZASYON TESİSİ VE 20 MW KURULU GÜCÜNDE ELEKTRİK VE ISI ENERJİSİ ÜRETİM TESİSİ	ÇED OLUMLU	DURU ÇEVRE TEK. VE LAB. HİZ. MÜH. MÜŞ. İNŞ. TAAH. SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.
2	KOCAELİ	25693	BACA TOZU GERİ KAZANIM TESİSİ	ÇED OLUMLU	ÇETSAN ÇEVRE SAĞLIĞI HİZM. GIDA VE SU ÜRETİM PAZ. MÜŞ. MÜH. İNŞ. SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.
3	BURSA	26976	KARAKEÇİLİ BİYOGAZ ENERJİ SANTRAL (3,080 MWM-3,002 MWE)	ÇED OLUMLU	ALMER ÇEVRE DENETİM MÜŞ. MÜH.İŞ SAĞ. VE GÜV. PROJE TİC. LTD. ŞTİ.
4	BALIKESİR	26953	12,48 MWE(29,44 MWT) KAPASİTELİ BİYOGAZ ENERJİ SANTRALİ VE ATIK İŞLEME TESİSİ KAPASİTE ARTIŞI	ÇED OLUMLU	EKOLART ÇEVRE MÜH. HİZ. DAN. İNŞ. TUR. MAK. İML. İTH. İHR. SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.
5	TEKİRDAĞ	30512	KARATEPE ENTEGRE ATIK BERTARAF VE ENERJİ ÜRETİM TESİSLERİ NİHAİ ÇED RAPORU	ÇED OLUMLU	YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ, İNŞAAT FAKÜLTESİ, ÇEVRE MÜHENDİSLİĞİ BÖLÜMÜ
6	İZMİR	30111	İZMİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ÖDEMİŞ KATI ATIK YÖNETİMİ ENTEGRE TESİSLERİ KAPASİTE ARTIŞI	ÇED OLUMLU	PROÇED ÇEVRE DANIŞMANLIĞI MÜH. SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.
7	MANİSA	31682	SALİHLİ BİYOKÜTLE YAKITLI ENERJİ SANTRALİ ATIK YAKMA TESİSİ KAPASİTE ARTIŞI PROJESİ (10,5 MWM / 10 MWE / 45,53 MWT)	ÇED OLUMLU	ALMER ÇEVRE DENETİM MÜŞ. MÜH.İŞ SAĞ. VE GÜV. PROJE TİC. LTD. ŞTİ.
8	UŞAK	28373	UŞAK ÖN İŞLEM TESİSLERİ VE DEPO GAZI VE BİYOGAZDAN ELEKTRİK ÜRETİM TESİSLERİ (6,565 MWT/ 6,16 MWM/ 6,0 MWE)	ÇED OLUMLU	DURU ÇEVRE TEK. VE LAB. HİZ. MÜH. MÜŞ. İNŞ. TAAH. SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.
9	MUĞLA	20031	MEKANİK AYIRMA VE BİYOMETANİZASYON TESİSİ	ÇED OLUMLU	PRD ÇEVRE YATIRIMLARI PLANLAMA VE İNŞAAT LTD. ŞTİ.
10	AFYON	28694	AFYONKARAHİSAR İLİ ENTEGRE KATI ATIK DÜZENLİ DEPOLAMA VE BERTARAF TESİSİ	ÇED OLUMLU	DURU ÇEVRE TEK. VE LAB. HİZ. MÜH. MÜŞ. İNŞ. TAAH. SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.
11	ADANA	30059	ARITMA KİMYASALLARI ÜRETİMİ, TEHLİKELİ VE TEHLİKESİZ ATIK GERİ KAZANIM	ÇED OLUMLU	BTB ÇEVRE DANIŞMANLIK VE MÜHENDİSLİK HİZMETLERİ LTD. ŞTİ.
12	ANTALYA	31479	HURMA ARITMA ÇAMURU YAKMA VE ENERJİ GERİ KAZANIM TESİSİ PROJESİ	ÇED OLUMLU	ARÜV ÇEVRE MÜH. MÜŞ. HİZ. İNŞ. SAN. VE TİC. A.Ş.
13	MARAŞ	28903	AFŞİN-ELBİSTAN B TERMİK SANTRALİ KÜL-CÜRUF DÜZENLİ DEPOLAMA SAHASI	ÇED OLUMLU	ÇINAR MÜHENDİSLİK MÜŞAVİRLİK A.Ş. YETERLİK BELGESİ VERİLİŞ TARİHİ: 30.01.2019

Çizelge 3.1. Çalışma kapsamında kullanılan ÇED Raporları (devam)

NO	ŞEHİR	e- ÇED NO	ÇED PROJESİNİN ADI	KARAR DURUMU	PROJEYİ HAZIRLAYAN FİRMA
14	MERSİN	24978	TARSUS BİYOKÜTLE VE ATIKLARIN YAKILMASINA DAYALI ENERJİ ÜRETİM SANTRALİ (13MWM/12MWE/41MWT)	ÇED OLUMLU	SERDAR MÜHENDİSLİK ÇEVRE VE ATIK YÖNETİMİ İNŞAAT TAAH. SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.
15	BURDUR	29023	BURDUR İLİ ENTEGRE KATI ATIK DÜZENLİ DEPOLAMA VE BERTARAF TESİSİ	ÇED OLUMLU	DURU ÇEVRE TEK. VE LAB. HİZ. MÜH. MÜŞ. İNŞ. TAAH. SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.
16	ZONGULDAK	17919	TEHLİKELİ VE TEHLİKESİZ ATIKLARIN GERİ KAZANIM TESİSİ VE TEHLİKESİZ TAT	ÇED OLUMLU	ÇETSAN ÇEVRE SAĞLIĞI HİZM. GIDA VE SU ÜRETİM PAZ. MÜŞ. MÜH. GNG. SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.
17	GİRESUN	16593	KATI ATIK BERTARAF TESİSİ KAPASİTE ARTIŞI	ÇED OLUMLU	KARÇEV ÇEVRE YÖNETİM VE ARITIM TEK. SAN. MÜH. MÜŞ. HİZ. MAD. İNŞ. TİC.LTD. ŞTİ.
18	TRABZON	17843	KATI ATIK DEĞERLENDİRME VE BERTARAF TESİSLERİ ÇED BAŞVURU DOSYASI	ÇED OLUMLU	MİMKO MÜH. MÜŞ. KOOR. VE TİC. A.Ş
19	BOLU	11973	EVSEL ATIKLARDAN TERMAL YÖNTEM İLE ATIKTAN ENERJİ GERİ KAZANIM TESİSİ	ÇED OLUMLU	SERDAR MÜHENDİSLİK ÇEVRE VE ATIK YÖNETİMİ İNŞAAT TAAH. SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ
20	ORDU	10080	ÇAYBAŞI KATI ATIK BERTARAF TESİSLERİ ÇED RAPORU	ÇED OLUMLU	MİMKO MÜH. İMALAT MÜŞ. KOOR. VE TİC. A.Ş
21	KAYSERİ	33548	ATIK LASTİKTEN PİROLİZ VE ELEKTRİK ÜRETİM TESİSİ (0,998 MW/SAAT)	ÇED OLUMLU	ÇEV-MED ÇEVRE MED. MÜH. EĞT. MAD. MAK. DAN. PAZ. SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.
22	YOZGAT	32520	SOLVENT GERİ KAZANIM TESİSİ	ÇED OLUMLU	NOTA ÇEVRE PROJE DANIŞMANLIK MÜHENDİSLİK İNŞAAT SANAYİ VE TİCARET LTD. ŞTİ.
23	AKSARAY	32227	ATIK AKÜ GERİ KAZANIM VE KÜLÇE KURŞUN ÜRETİM TESİSİ	ÇED OLUMLU	NOTA ÇEVRE DAN. MÜH. İNŞ. SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.
24	KONYA	32555	EREĞLİ ENTEGRE KATI ATIK YÖNETİM PROJESİ	ÇED OLUMLU	MGS PROJE MÜŞAVİRLİK MÜHENDİSLİK TİCARET LTD.ŞTİ.
25	ANKARA	17789	POLATLI BİYOMETANİZASYON VE KOMPOST TESİSİ	ÇED OLUMLU	EN-ÇEV ENERJİ ÇEVRE YATIRIMLARI VE DANIŞ. HAR. İMAR İNŞ. A.Ş.
26	VAN	31882	VAN ENTEGRE KATI ATIK YÖNETİM TESİSİ REVİZYONU VE BİYOMETANİZASYON TESİSİ (13,059 MWM / 12,726 MWE)	ÇED OLUMLU	ETC ÇEVRE TEKNOLOJİLERİ ARITMA SİST. İNŞ. BİL. DAN. HİZ. SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.
27	TUNCELİ	19774	KATI ATIK BERTARAF VE DÜZENLİ DEPOLAMA TESİSİ KAPASİTE ARTIRIMI	ÇED OLUMLU	ENPARK ÇEVRE ENERJİ MADEN MÜHENDİSLİK DANIŞMANLIK VE MÜŞAVİRLİK LİMİTED ŞİRKETİ
28	ELAZIĞ	22378	BEMA BİYOKÜTLE ENERJİ SANTRALİ VE ATIK YAKMA TESİSİ (10 MWE/10,5 MWM/40 MWT)	ÇED OLUMLU	MGS PROJE MÜŞAVİRLİK MÜHENDİSLİK TİCARET LTD.ŞTİ.
29	HAKKARİ	24448	KATI ATIK BERTARAF TESİSLERİ	ÇED OLUMLU	MİMKO MÜH. MÜŞ. KOOR. VE TİC. A.Ş

Çizelge 3.1. Çalışma kapsamında kullanılan ÇED Raporları (devam)

NO	ŞEHİR	e- ÇED NO	ÇED PROJESİNİN ADI	KARAR DURUMU	PROJEYİ HAZIRLAYAN FİRMA
30	BİNGÖL	22269	SÜTAŞ DOĞU GÜNEY DOĞU ANADOLU SÜTÇÜLÜK PROJESİ BİNGÖL ENTEGRE TESİSLERİ – BİNGÖL BİYOGAZ TESİSİ	ÇED OLUMLU	ALMER ÇEVRE DENETİM MÜŞ. MÜH.İŞ SAĞ. VE GÜV. PROJE TİC. LTD. ŞTİ.
31	ADİYAMAN	29578	ADİYAMAN BELEDİYELER BİRLİĞİ ENTEGRE KATI ATIK YÖNETİMİ PROJESİ	ÇED OLUMLU	MGS PROJE MÜŞAVİRLİK MÜHENDİSLİK TİCARET LTD.ŞTİ.
32	URFA	30016	BABİL BİYOGAZ TESİSİ (4,5 MWE) VE KOMPOST TESİSİ	ÇED OLUMLU	ALMER ÇEVRE DENETİM MÜŞ. MÜH.İŞ SAĞ. VE GÜV. PROJE TİC. LTD. ŞTİ.
33	ŞIRNAK	23948	SİLOPİ TERMİK SANTRALİ'NE AİT SELÇİK KÜL DÜZENLİ DEPOLAMA TESİSİ PROJESİ NİHAİ ÇED RAPORU	ÇED OLUMLU	EN-ÇEV ENERJİ ÇEVRE YATIRIMLARI VE DANIŞMANLIĞI HARİTACILIK İMAR İNŞ. A.Ş.
34	MARDİN	17352	ETİBAKIR MAZIDAĞI İŞLETMESİ ATIK DÜZENLİ DEPOLAMA TESİSLERİ	ÇED OLUMLU	EN-ÇEV ENERJİ ÇEVRE YATIRIMLARI VE DANIŞMANLIĞI HARİTACILIK İMAR İNŞ. A.Ş.
35	GAZİANTEP	19311	HAYVAN YETİŞTİRİCİLİĞİNDEN KAYNAKLI DIŞKILARI İŞLEME TESİSİ	ÇED OLUMLU	ESA ÇEVRE TEKNOLOJİLERİ MÜH. DAN. HİZ. VE TAAH. İNŞ. İTH. İHR. SAN. TİC. LTD. ŞTİ.

3.2. Yöntem

Bu çalışmada öncelikle Çevresel Etki Değerlendirmesi araştırılmıştır. Dünya’da ÇED prosedürünün tarihçesi ile başlayan araştırma Türkiye’de 1993 yılından itibaren değişen tüm yönetmeliklerle devam etmiştir. Yönetmeliklerin akış diyagramları oluşturulmuş, yönetmeliklerdeki değişen tüm noktalar tablolarla gösterilmiştir. Böylelikle mevzuat ayrıntılı incelenmiştir.

Türkiye’de 1993 yılından itibaren başlayan ÇED kararlarını analiz etmek Bakanlığın Çevrimiçi ÇED sayfasından ÇED raporlarının sonuçlarına ulaşılmıştır. ÇED raporlarının karar sayıları; yıllara, sektörlere, alt sektörlere, karar sonuçlarına göre irdelenmiş istatistikleri grafikler ile gösterilmiştir. Yapılan bu istatistiki çalışmalar ile Türkiye’deki yatırımların yönelimleri araştırılmıştır.

ÇED projelerinin kalitesini, verimliliğini ve etkinliğini analiz etmek için Modifiye (Uyarlanan) Lee Colley İnceleme Paketi kullanılmıştır. Bu paket için son yıllarda hazırlanmış atık yönetim projelerinden seçilen otuz beş adet ÇED raporu üzerinden çalışılmıştır.

“Çalışma kapsamında, Lee ve Colley’in geliştirdiği katagorilere Pinho ve arkadaşları tarafından verilen puanlama sistemi kullanılmış ve değerlendirme bu puanlamaya göre yapılmıştır.” (Pinho ve ark., 2007:199) Pinho ve arkadaşları tarafından verilen puanlama sistemi ise,

A-Mükemmel (2.5-3.0)

B-İyi (2.0-2.4)

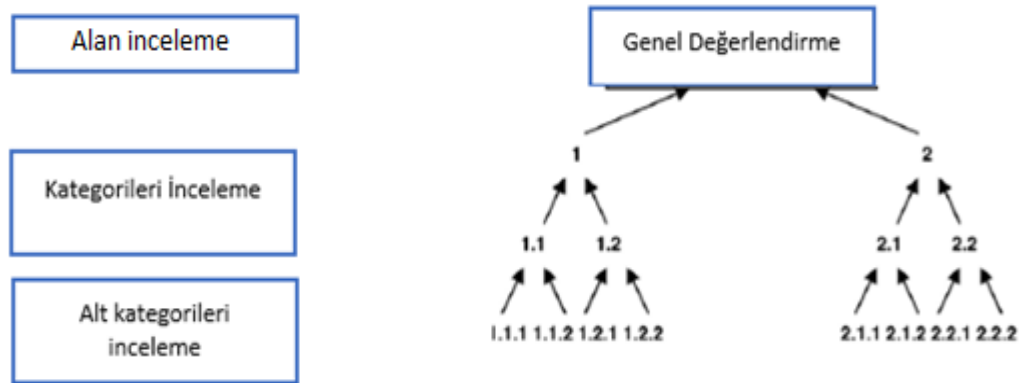
C-Yeterli (1.5-1.9)

D-Kısmen Yeterli (1.0-1.4)

E-Zayıf (0.5-0.9)

F-Çok zayıf (0.0-0.4) şeklinde yer almaktadır.

85/337 sayılı Avrupa Komisyonu Direktifi ile birlikte Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED veya Birleşik Krallık'ta EA) zorunlu kılınmış, bu nedenle Birleşik Krallıkta birçok rapor sunulmuştur. Sunulan bu raporların güçlü ve zayıf yönleri tespit etmek için Lee-Colley İnceleme Paketi ortaya konmuş ve kullanılmaya başlanmıştır. Lee-Colley İnceleme Paketi, ÇED raporlarının kalitesini değerlendirmek amacıyla 3 düzeyli hiyerarşik yapıya sahip İnceleme Konuları Listesinden faydalanmaktadır. İnceleme Konuları Listesi temel olarak şunları içermektedir;

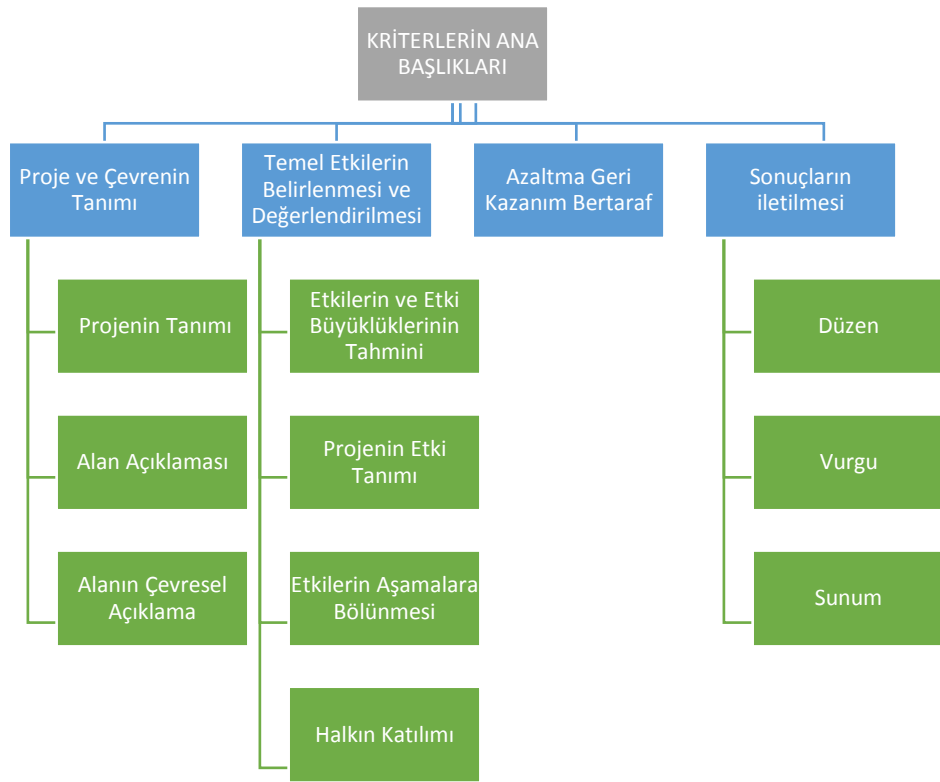
Şekil 3.1. İnceleme Konusu Listesi hiyerarşisinin şematik bir temsili

Alanların İncelenmesi: ÇED faaliyetinin dört ana alanıdır (İnceleme Konuları Listesinde tek rakam ile belirtilirler, örn. “4. Sonuçların Bildirilmesi”).

Katagorilerin İncelemesi (Ana kategoriler): Bunlar, her İnceleme Alanında gerçekleştirilmesi gereken ana kategorilerdir (İnceleme Konuları Listesinde iki rakam ile belirtilirler, örn. “4.2 Sunum”).

Alt Kategorilerin İncelenmesi: Bunlar, her İnceleme Kategorisi içindeki ayrıntılı İnceleme Alt Kategorilerini içerir. (İnceleme Konuları Listesinde üç rakam ile belirtilirler, örn. “4.2.1 Bilgiler ...” şeklinde olmalıdır).

Lee-Colley inceleme konuları listesinin şematik olarak gösterimi Şekil 3.2’deki gibidir.

Şekil 3.2. Lee-Colley inceleme kriterleri

Modifiye (Uyarlanan) Lee-Colley inceleme kriterleri oluşturulurken ana alan ve katagoriler sabit tutulmuş olup sadece alt kategorilerde çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Modifiye (Uyarlanan) Lee-Colley inceleme kriterleri listesinde toplamda kırk üç adet alt kriter bulunmaktadır. Önem düzeyine göre alt kriterlere bir ile yedi puan arasında puan belirlenmiştir.

Çizelge 3.2. Modifiye (Uyarlanan) Lee-Colley inceleme kriterleri

ANA KRİTERLER VE ALT BAŞLIKLARI			PUAN
1. Projenin ve Çevrenin Tanımı	1.1. Projenin Tanımı	Projenin amacı ve hedefleri	2
		Kullanılan süreçlerin ve teknolojilerin tanımı	2
		Beklenen üretim oranı (kapasitesi)	2
		Kullanılan hammaddeler ve nereden temin edildiği	2
		Kullanılan çevresel kaynaklar (Su, enerji vb.)	2
	1.2. Alan Açıklaması	Saha planı (Vaziyet Planı)*	1
		Arazi kullanım alanlarının tanımı ve sınıflandırılması	2
		Proje termin planı	2
		Personel Sayısı	1
		Alana erişim ve muhtemel ulaşım araçları	1
		Gerekli altyapı*	2
	1.3. Alanın Çevresel Özellikleri	Önerilen alternatif yer*	1
		Fiziksel özellikler	2
		Biyolojik özellikler	2
		Sosyo-kültürel özellikler	3
Alandaki yapılaşma ve endüstriyel oluşum	3		
2. Temel Etkilerin Belirlenmesi ve Değerlendirilmesi	2.1. Etkilerin ve Etki Büyüklüklerini Tahmini	Atıksu miktarı ve atıksu tahmin yöntemi	3
		Emisyon miktarı ve emisyon tahmin yöntemi	3
		Katı Atık miktarı ve katı atık tahmin yöntemi	3
		Tehlikeli Atık ve Özel Atıklar miktarı ve tahmin yöntemi	3
		Toprak Kirliliği miktarı ve tahmin yöntemi	3
	2.2. Projenin Etki Tanımı	Projenin su varlığı üzerindeki etkilerinin tanımı	4
		Projenin biyolojik varlık üzerindeki etkilerinin tanımı	3
		Projenin arazi ve toprak varlığı üzerindeki etkilerinin tanımı	3
	2.3. Etkilerin Aşamalara Bölünmesi	Proje ayrı aşamalara ayrılması	2
		Tanımlanan her aşamadan olası tüm etkilerin bahsedilmesi	3
	2.4. Halkın Katılımı	Etkilenen kişileri belirleme	1
		Yerinde bildirim (yöre halkı bildirilmesi vb)	1
		Medyada yayınlanan duyuru örneği	1
		ÇED taraflarının görüşlerini ifade etmeleri için kurulan mekanizma, yöntem çeşitliliği	2
		Halkın katılım süreçlerinde öne çıkan konular	1
Halkın endişelerinin giderilip giderilmediği		2	
Projenin halk üzerindeki etkisi	2		
3. Azaltma Geri Kazanım Bertaraf	Atık azaltma ve yönetimi	7	
	Atıksu arıtma, geri kazanım ve yönetimi	7	
	Emisyon azaltma ve arıtma, yönetimi	6	
4. Sonuçların Bildirilmesi	4.1. Düzen	Giriş projenin kısaca tanımlanması	1
		Bilginin mantıksal düzenlemesi	2
		Kabul edilen dış kaynaklar	1
	4.2. Sunum	Uzman olmayanlar için anlaşılabilirlik	1
		Entegre bir bütün olarak sunulması	1
	4.3. Vurgu	Ağır etkilere verilen önem	2
		ÇED tarafsız dille ele alınması	2

Uyarlanan Lee-Colley kriterlerine göre, önem düzeyine göre puanlama sistemi oluşturulmuştur. Bu puanlama ışığında Değerlendirme Sembolleri oluşturulmuştur. Değerlendirme Sembollerinin puan karşılığı ve açıklamaları **Çizelge 3.3**'teki gibidir.

Çizelge 3.3. Lee Colley Değerlendirme sembollerinin listesi

SEMBOL	PUANLAMA	AÇIKLAMA
A	80-100	Genellikle iyi yapılmış, önemli görevler eksik bırakılmamıştır.
B	60-79	Genel olarak tatmin edici ve eksiksiz, yalnızca küçük ihmaller ve yetersizlikler mevcut.
C	40-59	İhmallere ve/veya yetersizliklere rağmen sadece tatmin edici olarak kabul edilebilir.
D	20-39	Eksiklikler veya yetersizlikler nedeniyle bir bütün olarak tatmin edici değil.
F	0-19	Çok yetersiz, önemli görev(ler) kötü yapılmış veya yapılmamıştır.

Uyarlanan kriterlere göre seçilen otuz beş ÇED Raporunun kırk üç alt kriter için ayrı ayrı puanlaması yapılmıştır. Bu puanlamalara göre Türkiye'deki ÇED Raporlarının ayrıntılı açıklanması, temel etkilerinin açıkça belirtilebilmesi, etki tahminlerinin yapılabilmesi, uygulanabilecek atık azaltma, geri kazanım ve bertaraf yöntemlerinin uygulanabilirliğinin açıklanması, halkın projenin uygulama noktasındaki yeri ve etkinliğinin ölçülmesi ile ÇED raporlarının sonuçlarının sunulması konuları değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler ışığında ÇED raporları istatistiksel olarak irdelenmiştir.

4. BULGULAR ve TARTIŞMA

4.1. Türkiye’de ÇED Sürecinin Mevzuata Göre Gelişimi

4.1.1. Türkiye’de değişen ÇED yönetmeliklerindeki farklılıklar

Türkiye’de 1993’te yürürlüğe giren Çevresel Etki Değerlendirilmesi Yönetmeliği 1997, 2002, 2003, 2008, 2013 ve 2014 yıllarında toplam yedi defa değişikliğe uğramıştır. Bu değişiklikler sürecin başlangıcından uygulama aşaması ve sonuç aşamasına kadarki tüm süreci ilgilendirmektedir.

1993 yılındaki ilk ÇED Yönetmeliğine göre süreci başlatmak için başvuru mercii Bakanlık iken sadece 1997 yılındaki yönetmelikte bu mercii Valilik olması kanun koyucular için uygun görülmüştür. ÇED sürecinin 1997 sonrasındaki süreçte yine Bakanlık olarak başvuru mercii devam etmiştir.

Başvuru sürecinde 2002 yılında Ek-3’te istenen ‘Proje Tanıtım Genel Formatı’ 2014 yılında ‘ÇED Genel Formatı’ olarak isim ve içerik olarak değiştirildiği görülmüştür. Başvuru için 1993-2013 yılında proje sahibi tarafından hazırlanması istenen Ek-3 başvuru belgesi 2013 yönetmeliğindeki değişikliklerle birlikte Bakanlığın Yeterlik Belgesi verdiği firmalarca hazırlanması zorunluluğu ortaya çıkmıştır.

ÇED Raporu hazırlama yetkisi ilk ÇED Yönetmeliğinde “en az üç farklı meslek grubundan, en az lisans mezunu, üç yıl ve üzeri mesleki tecrübeye sahip kişiler” ibaresi ile açıklanmışken sonraki yönetmeliklerde ‘Bakanlıkça Yeterlik Belgesi alan firmalar’ bu görevi yapmak zorunluluğu koşulmuştur.

ÇED Raporu hazırlanması gereken projeler küçük ölçekli olabildiği gibi büyük ölçekli de olabilir. Her koşulda bu projelerden etkilenen insanların yapılan projelerde fikir sahibi olarak proje hakkındaki düşüncelerini belirtebilmeleri ve karar noktasında uygulayıcılara bu düşüncelerinin ulaşması gerekir. Bu bağlamda Halkın Katılımı Toplantısı (HKT) yapılır. Değişen yönetmeliklerde HKT’lerde tutulan tutanakların Bakanlığa sunulması farklılık göstermektedir. 2002 yılına kadar HKT’ler Raporun Bakanlığa sunulmasından sonra iken sonraki 2008 yılına kadarki süreçte Rapor hazırlanıp bakanlığa sunulmadan bu toplantı yapılmaktadır. 2008 yılından günümüze kadarki süreç için HKT’ler ÇED

Raporunun Bakanlığa sunulmasından sonra, Komisyon Kapsam Belirleme Toplantısından önce olarak kararlaştırılmıştır.

Hazırlanarak gönderilen ÇED Raporlarının incelenme süreleri hemen hemen her yönetmelikte farklılık göstermiştir. 2002 yönetmeliğinde yüz on yedi iş günü gibi uzun bir süreçken, 2008 yönetmeliğinde otuz beş iş günü gibi oldukça kısa bir süredir. Sürecin uzun tutulması yatırımların geç yürürlüğe girmesi noktasında ekonomik açıdan uygulayıcılar ve ülke ekonomisi için olumsuzlar oluşturabilmesi söz konusudur. Farklı olarak sürecin çok kısa tutulması da projenin çevresel etkilerinin her yönden uygun şekilde incelenmesi açısından yetersiz kalabilir ve doğal sonucu olarak sorun teşkil edebilir.

ÇED Yönetmeliğinde ÇED Raporunun hazırlanması zorunlu olan faaliyetler Yönetmeliğin Ek-1 kısmında bulunur ve 2008 yönetmeliği dışındaki tüm yönetmeliklerde bu faaliyetlerde yeni faaliyet ekleme ya da mevcut faaliyeti çıkarma şeklinde değişiklikler olmuştur. 1993 yılı ilk ÇED Yönetmeliğinde otuz bir faaliyet Ek-1’de 2008 harici her yönetmelikte sayı değişmiş ve son yönetmelik olan 2014 Yönetmeliğinde kırk altı faaliyet olarak bu sayı son şeklini almıştır.

ÇED Yönetmeliğindeki Ek-1 dışında kalan faaliyetlerin varlığı ile ilgili hazırlanması uygun görülen ÇED Ön Araştırma Raporu için süreci başlatma yetkisi ve hazırlık aşamaları da yönetmeliklerde değişikliğe uğramıştır.

ÇED Olumlu Belgesi alan faaliyetler yönetmelikte belirlenen süre içinde faaliyete başlaması gerekmektedir. Bu süreç dolduğunda ÇED Olumlu Belgesi iptal edilir. Faaliyete başlama süresi ilk ÇED Yönetmeliğinde iki yıl iken 1997 yılındaki yönetmelikle dört yıl, 2002-2003-2008 yıllarındaki yönetmeliklerde beş yıl, 2008 ve günümüze kadar ki süreçte yedi yıl olarak değişiklik göstermiştir.

Yönetmelikte ÇED Raporlarının içinde belirtilmesi gereken ‘Hassas Yörelere’ ibaresi yalnızca 1997 yılında kaldırılmış ve sonraki 2002 yönetmeliği ile tekrar ve hala liste halinde ya da Ek-5 şeklinde açıklanmaktadır.

ÇED Yönetmeliklerindeki yıllara göre yapılan değişiklikler zaman tüneli şeklinde Çizelge 4.1 ve Çizelge 4.2’de gösterilmektedir.

Çizelge 4.1. Yıllara göre ÇED yönetmeliklerinde yapılan değişiklikler (Peker vd. 2003'den değiştirilerek)

Yönetmeliklerin Karşılaştırılması Tablosu							
Konu	1993-1997 Dönemi	1997-2002 Dönemi	2002-2003 Dönemi	2003-2008 Dönemi	2008-2013 Dönemi	2013-2014 Dönemi	2014-Günümüz
Yönetmeliklerin Yürürlüğe Girdiği Tarih	07.02.1993 tarih ve 21489 sayılı RG yayınında yürürlüğe girmiştir.	23.06.1997 tarih ve 23028 sayılı RG yayınında yürürlüğe girmiştir.	06.06.2002 tarih ve 24777 sayılı RG yayınında yürürlüğe girmiştir.	13.12.2003 tarih ve 25318 sayılı RG yayınında yürürlüğe girmiştir.	17.07.2008 tarih ve 26939 sayılı RG yayınında yürürlüğe girmiştir.	03.10.2013 tarih ve 28784 sayılı RG yayınında yürürlüğe girmiştir.	25.11.2014 tarih ve 29186 sayılı RG yayınında yürürlüğe girmiştir.
ÇED Sürecinin Başlatılması	Proje sahibi proje özeti ile Bakanlığa başvurur.	Proje sahibi proje özeti ile Valiliğe başvurur.	Proje sahibi "Proje Tanıtım Genel Formatı" (Ek-3) ile Bakanlığa başvurur.	Proje sahibi "Proje Tanıtım Genel Formatı" (Ek-3) ile Bakanlığa başvurur.	Proje sahibi "Proje Tanıtım Genel Formatı" (Ek-3) ile Bakanlığa başvurur.	Bakanlıkça yetki verilmiş kurum ve kuruluşlar "Proje Tanıtım Genel Formatı" (Ek-3) ve proje sahibi tarafından yetkilendirildiğine dair vekaletname ve imza sirkülerini Bakanlığa sunar.	Bakanlıkça yetki verilmiş kurum ve kuruluşlar "ÇED Genel Formatı" (Ek-3) esas alınarak hazırlanan ÇED Başvuru Dosyasını ve proje sahibi tarafından yetkilendirildiğine dair vekaletname ve imza sirkülerini Bakanlığa sunar.
Faaliyet Yerinin Tetkiki	Faaliyet yerinin mevzuat açısından uygunluğu proje sahibi açısından yaptırılmakta ilgili kurum ve kuruluşlardan uygun olup olmadığı kararı alınmaktadır.	Proje sahibinin Valiliğe başvurusundan sonra 30 iş günü içerisinde Valilik uygun olup olmadığına karar verir.	Sürecin ilk aşamalarında gerçekleştirilen ve ilgili kurum ve kuruluş temsilcilerinin de katıldığı komisyonun bilgilendirilme toplantısında karar verilir.	Sürecin ilk aşamalarında gerçekleştirilen ve ilgili kurum ve kuruluş temsilcilerinin de katıldığı komisyonun Kapsam ve Özel format belirleme toplantısında karar verilir.	Komisyon üyeleri kendi isteklerine bağlı olarak Kapsam Belirleme Toplantısı öncesinde proje yerini inceleyebilir.	Komisyon üyeleri Kapsam Belirleme Toplantısı öncesinde proje yerini inceleyebilir.	Komisyon üyeleri Kapsam Belirleme Toplantısı öncesinde proje yerini inceleyebilir.
Rapor Hazırlama Yetkisi	En az 3 farklı meslek grubundan, en az lisans seviyesinde eğitim görmüş 3 yıl ve üstü mesleki tecrübeye sahip kişiler yapabilir.	ÇED Raporu ve ÇED Ön Araştırma Raporunu hazırlayacak kurum ve kuruluşlar Bakanlıktan Yeterlik Belgesi almak zorundadır.	ÇED Raporunu değerlendirecek olan komisyon raporun hangi meslek dallarından kişilerin katılımı ile hazırlayacağına karar verir.	ÇED Raporu hazırlayacak kurum ve kuruluşlar Bakanlıktan Yeterlik Belgesi almak zorundadır. Proje Tanıtım Dosyası hazırlayacaklar için ise öyle bir zorunluluk yoktur.	Projeyi gerçekleştirmeyi planlayan gerçek veya tüzel kişiler Bakanlıkça yeterlik verilmiş kurum ve kuruluşlara hazırlamakla yükümlüdür.	Projeyi gerçekleştirmeyi planlayan gerçek veya tüzel kişiler Bakanlıkça yeterlik verilmiş kurum ve kuruluşlara hazırlamakla yükümlüdür.	Projeyi gerçekleştirmeyi planlayan gerçek veya tüzel kişiler Bakanlıkça yeterlik verilmiş kurum ve kuruluşlara hazırlamakla yükümlüdür.
ÇED Raporunun Hazırlanması	Bakanlık her proje için özel format verir.	Bakanlık her proje için özel format verir.	Kapsam Belirleme Toplantısında Özel Format verilir.	Kapsam ve Özel Format Belirleme Toplantısında Özel Format verilir.	Kapsam ve Özel Format Belirleme Toplantısında Özel Format verilir.	Kapsam ve Özel Format Belirleme Toplantısında Özel Format verilir.	Komisyon üyesi kurum/kuruluşların görüş ve önerileri ile halktan gelen görüş ve öneriler doğrultusunda Bakanlıkça ÇED Raporu Özel Formatı hazırlanır.
İnceleme Komisyonu	Bakanlıkça "İnceleme Değerlendirme Komisyonu" teşkil edilir.	Bakanlıkça "İnceleme Değerlendirme Komisyonu" teşkil edilir.	Bakanlıkça "Kapsam Belirleme ve İnceleme Değerlendirme Komisyonu" teşkil edilir.	Bakanlıkça "Kapsam Belirleme ve İnceleme Değerlendirme Komisyonu" teşkil edilir.	Bakanlıkça ilgili kamu kurum ve kuruluş temsilcileri, Bakanlık yetkilileri, proje sahibi ve Bakanlıkça yeterlik verilmiş kurum ve kuruluşlardan oluşan bir Komisyon kurulur.	Bakanlıkça ilgili kamu kurum ve kuruluş temsilcileri, Bakanlık yetkilileri, proje sahibi ve Bakanlıkça yeterlik verilmiş kurum ve kuruluşlardan oluşan bir Komisyon kurulur.	Bakanlıkça ilgili kamu kurum ve kuruluş temsilcileri, Bakanlık yetkilileri, proje sahibi ve Bakanlıkça yeterlik verilmiş kurum ve kuruluşlardan oluşan bir Komisyon kurulur.
Halkın Katılım Toplantısı	ÇED Raporunun Bakanlığa sunulmasından sonra	ÇED Raporunun Bakanlığa sunulmasından sonra	ÇED Raporunun hazırlanıp Bakanlığa sunulmasından önce	ÇED Raporunun hazırlanıp Bakanlığa sunulmasından önce	ÇED Raporunun Bakanlığa sunulmasından sonra, Komisyon Kapsam Belirleme Toplantısından önce	ÇED Raporunun Bakanlığa sunulmasından sonra, Komisyon Kapsam Belirleme Toplantısından önce	ÇED Raporunun Bakanlığa sunulmasından sonra, Komisyon Kapsam Belirleme Toplantısından önce

Çizelge 4.1 Yıllara göre ÇED yönetmeliklerinde yapılan değişiklikler (Peker vd. 2003'den değiştirilerek)-devamı

Yönetmeliklerin Karşılaştırılması Tablosu - devamı							
Konu	1993-1997 Dönemi	1997-2002 Dönemi	2002-2003 Dönemi	2003-2008 Dönemi	2008-2013 Dönemi	2013-2014 Dönemi	2014-Günümüz
ÇED Raporunun İncelenmesi	Bakanlıkça inceleme süresi 12 hafta	60 iş günü 12 hafta	117 iş günü	35 iş günü	5 iş günü ancak "zamanla takvimi içerisinde" ibaresi yer almaktadır. Fakat yönetmeliğin hiçbir yerinde açıklık getirilmemiştir.	Komisyon ÇED Raporunu, ilk inceleme değerlendirme toplantısından itibaren 10 iş günü içinde inceler ve değerlendirir.	Komisyon ÇED Raporunu, ilk inceleme değerlendirme toplantısından itibaren 10 iş günü içinde inceler ve değerlendirir.
ÇED Uygulanacak Faaliyetler	EK-1'de yer alan 31 faaliyet	EK-1'de yer alan 38 faaliyet	EK-1'de yer alan 30 faaliyet Ek-2 listesinde bulunup "Çevresel Etki Değerlendirmesi Gereklidir." kararı verilen projeler.	EK-1'de yer alan 40 faaliyet Ek-2 listesinde bulunup "Çevresel Etki Değerlendirmesi Gereklidir." kararı verilen projeler.	EK-1'de yer alan 49 faaliyet, Seçme Eleme Kriterlerine tabi olup "Çevresel Etki Değerlendirmesi Gereklidir." kararı verilen projelere, kapasite artımı ve/veya toplamı bu yönetmeliğe Ek-1'inde belirtilen eşik değer veya üzerindeki projelere.	EK-1'de yer alan 52 faaliyet, Seçme Eleme Kriterlerine tabi olup "Çevresel Etki Değerlendirmesi Gereklidir." kararı verilen projelere, kapasite artımı ve/veya toplamı bu yönetmeliğe Ek-1'inde belirtilen eşik değer veya üzerindeki projelere.	EK-1'de yer alan 46 faaliyet, Seçme Eleme Kriterlerine tabi olup "Çevresel Etki Değerlendirmesi Gereklidir." kararı verilen projelere, kapasite artımı ve/veya toplamı bu yönetmeliğe Ek-1'inde belirtilen eşik değer veya üzerindeki projelere.
ÇED Ön Araştırma Sürecinin Başlatılması	Proje sahibi ÇED Ön Araştırma Kontrol Listesi ve Değerlendirme Matrisini doldurarak Bakanlık taşra teşkilatına başvurur.	Proje sahibi faaliyet özeti ile Valiliğe başvurur.	Proje sahibi Ek-4'te yer alan "Seçme Eleme Kriterleri"ne göre rapor hazırlar ve Valiliğe başvurur.	Proje sahibi Ek-4'te yer alan "Seçme Eleme Kriterleri"ne göre rapor hazırlar ve Bakanlığa başvurur.	Seçme Eleme Kriterlerine Tabi Projeler hakkında değerlendirmeler dikkate alınarak "ÇED Gerekli Değildir" kararı veya "ÇED Gereklidir" kararı alınması ile	Seçme Eleme Kriterlerine Tabi Projeler hakkında değerlendirmeler dikkate alınarak "ÇED Gerekli Değildir" kararı veya "ÇED Gereklidir" kararı alınması ile	Seçme Eleme Kriterlerine Tabi Projeler hakkında değerlendirmeler dikkate alınarak "ÇED Gerekli Değildir" kararı veya "ÇED Gereklidir" kararı alınması ile
ÇED Ön Araştırma Raporunun Hazırlanması	Bakanlık proje sahibine uygun formatı verir.	Valilik proje sahibine uygun formatı verir.	Ek-4'te yer alan Seçme Eleme Kriterlerine göre rapor hazırlanır.	Ek-4'te yer alan Seçme Eleme Kriterlerine göre rapor hazırlanır.	"ÇED Gereklidir." kararı verilen projeler için ÇED Başvuru Dosyası ve proje sahibi tarafından yetkilendirildiğine dair vekaletname ile imza sirküleri, yeterli verilmiş kurumlar Bakanlığa sunar.	"ÇED Gereklidir." kararı verilen projeler için ÇED Başvuru Dosyası ve proje sahibi tarafından yetkilendirildiğine dair vekaletname ile imza sirküleri, yeterli verilmiş kurumlar Bakanlığa sunar.	"ÇED Gereklidir." kararı verilen projeler için ÇED Başvuru Dosyası ve proje sahibi tarafından yetkilendirildiğine dair vekaletname ile imza sirküleri, yeterli verilmiş kurumlar Bakanlığa sunar.
ÇED Ön Araştırma Raporunun İncelenmesi ve	Ön inceleme Değerlendirme Komisyonu inceler. Mahalli Çevre Kurulu kararını verir.	Ön inceleme Değerlendirme Komisyonu inceler. Mahalli Çevre Kurulu kararını verir.	Valilik tarafından oluşturulan komisyon Eleme Kontrol Listesini inceler ve kararını verir.	Bakanlık tarafından oluşturulan komisyon Eleme Kontrol Listesini inceler ve kararını verir.	Bakanlık Komisyonun rapor hakkındaki çalışmalarını ve halkın görüşünü dikkate alarak 10 iş günü içinde proje için karar verir.	Bakanlık Komisyonun rapor hakkındaki çalışmalarını ve halkın görüşünü dikkate alarak 10 iş günü içinde proje için karar verir.	Bakanlık Komisyonun rapor hakkındaki çalışmalarını ve halkın görüşünü dikkate alarak 10 iş günü içinde proje için karar verir.
ÇED Olumlu Belgesi Süresi	Faaliyete başlanmadığı takdirde ÇED Olumlu Belgesinin iptal edilme süresi 2 yıl, Çevresel Etkiler Önemsizdir kararının iptal edilme süresi yoktur.	Faaliyete başlanmadığı takdirde ÇED Olumlu Belgesinin iptal edilme süresi 4 yıl, Çevresel Etkiler Önemsizdir kararının iptal edilme süresi 3 yıldır.	Faaliyete başlanmadığı takdirde ÇED Olumlu Belgesinin iptal edilme süresi 5 yıl, Çevresel Etkiler Önemsizdir kararının iptal edilme süresi 5 yıldır.	Faaliyete başlanmadığı takdirde ÇED Olumlu Belgesinin iptal edilme süresi 5 yıl, Çevresel Etkiler Önemsizdir kararının iptal edilme süresi 5 yıldır.	ÇED Olumlu kararı verilen proje için 7 yıl içinde mücbir sebep olmaksızın yatırıma başlanmaması durumunda "ÇED Olumlu" kararı geçersiz sayılır.	ÇED Olumlu kararı verilen proje için 7 yıl içinde mücbir sebep olmaksızın yatırıma başlanmaması durumunda "ÇED Olumlu" kararı geçersiz sayılır.	ÇED Olumlu kararı verilen proje için 7 yıl içinde mücbir sebep olmaksızın yatırıma başlanmaması durumunda "ÇED Olumlu" kararı geçersiz sayılır.
Hassas Yörelere	Liste halinde verilmiştir.	Yürürlükten kaldırılmıştır.	Liste halinde verilmiştir.	Liste halinde verilmiştir.	EK-5'te verilmiştir.	EK-5'te verilmiştir.	EK-5'te verilmiştir.

Çizelge 4.2. Değişen ÇED Yönetmeliklerinin Listesi

	ÇED Yönetmelikleri	Resmî Gazete Tarihi ve Sayısı
1	Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği	07.02.1993 21489
2	Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği	23.06.1997 23028
3	Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılması Hakkında Yönetmelik	13.08.1999 23785
4	Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliğinin 28.inci Maddesine Bir Fıkra Eklenmesine Dair Yönetmelik	14.04.2000 24020
5	Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliğine Geçici Madde Eklenmesine İlişkin Yönetmelik	29.09.2000 24185
6	Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	26.10.2000 24212
7	Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği	06.06.2002 24777
8	Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliğinin 18. Maddesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	08.10.2002 24900
9	Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği	16.12.2003 25318
10	Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	16.12.2004 25672
11	Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği-By Law On Environmental Impact Assessment (EIA-2008)	17.07.2008 26939
12	Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	19.12.2009 27437
13	Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	14.04.2011 27905
14	Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	30.06.2011 27980
15	Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	05.04.2013 28609
16	Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği	03.10.2013 28784
17	Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği	25.11.2014 29186
18	Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	09.02.2016 29619
19	Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	26.05.2017 30077
20	Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	14.06.2018 30451
21	Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	19.04.2019 30750
22	Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	08.07.2019 30825 (1.Mükerrer)
23	Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	28.11.2019 30962

Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Yönetmeliği EK listelerinin isimlerinde meydana gelen değişiklikler

ÇED Yönetmeliğindeki her değişiklik ÇED Raporunda bulunması gereken Ek Listeleri içinde geçerli olmuştur. Gerek isimleri gerekse içerikleri yönünden değişiklikler meydana gelmiştir. Bu değişiklikler **Çizelge 4.3**'te gösterilmiştir.

Ek-1 Listesinde ÇED Raporu uygulanması gereken yatırımlar 1993 yılındaki ilk yönetmelikte 'faaliyet' olarak tanımlanırken 1997'den itibaren 'proje' olarak tanımlanmıştır. Çevresel Etki Değerlendirme Ön Araştırması Uygulanacak Faaliyetler ve Kontrol Listeleri 2003 yılında Proje Tanıtım Dosyası şeklinde değişmiştir. Kontrol Listeleri ibaresi Seçme Eleme Kriterleri olarak isim değiştirmiştir.

Çizelge 4.3. Yıllara göre ÇED yönetmeliği EK listeleri isimlerinde meydana gelen değişiklikler

ÇED YÖNETMELİĞİNDE BULUNAN EK İSİMLERİNDEKİ DEĞİŞİM TABLOSU							
EK NO	1993	1997	2002	2003	2008	2013	2014
EK-1	Çevresel Etki Değerlendirmesi Uygulanacak Faaliyetler Listesi	Çevresel Etki Değerlendirmesi Uygulanacak Projeler Listesi	Çevresel Etki Değerlendirmesi Uygulanacak Projeler Listesi	Çevresel Etki Değerlendirmesi Uygulanacak Projeler Listesi	Çevresel Etki Değerlendirmesi Uygulanacak Projeler Listesi	Çevresel Etki Değerlendirmesi Uygulanacak Projeler Listesi	Çevresel Etki Değerlendirmesi Uygulanacak Projeler Listesi
EK-2	Çevresel Etki Değerlendirmesi Uygulanacak Hassas Yörelere	Çevresel Etki Değerlendirmesi Ön Araştırması Uygulanacak Faaliyetler Listesi	Çevresel Etki Değerlendirmesi Ön Araştırması Uygulanacak Projeler Listesi	Seçme Eleme Kriterleri Uygulanacak Projeler Listesi	Seçme Eleme Kriterleri Uygulanacak Projeler Listesi	Seçme Eleme Kriterleri Uygulanacak Projeler Listesi	Seçme Eleme Kriterleri Uygulanacak Projeler Listesi
EK-3	Çevresel Etki Değerlendirmesi Ön Araştırması Uygulanacak Faaliyetler Listesi	Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu Genel Formatı	Proje Tanıtım Genel Formatı	Proje Tanıtım Genel Formatı	Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu Genel Formatı	Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu Genel Formatı	Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu Genel Formatı
EK-4	Ön Araştırma Kontrol Listesi	Çevresel Etki Değerlendirmesi Ön Araştırması Genel Formatı	Çevresel Etki Değerlendirmesi Ön Araştırması Raporunun Hazırlanmasında Esas Alınacak Seçme Eleme Kriterleri	Proje Tanıtım Dosyasının Hazırlanmasında Esas Alınacak Seçme Eleme Kriterleri	Proje Tanıtım Dosyasının Hazırlanmasında Esas Alınacak Seçme Eleme Kriterleri	Proje Tanıtım Dosyasının Hazırlanmasında Esas Alınacak Seçme Eleme Kriterleri	Proje Tanıtım Dosyasının Hazırlanmasında Esas Alınacak Seçme Eleme Kriterleri
EK-5	Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu Genel Formatı	---	Duyarlı Yörelere	Duyarlı Yörelere	Duyarlı Yörelere	Duyarlı Yörelere	Duyarlı Yörelere

Çizelge 4.1. Yönetmeliklere göre ÇED’e dahil olan faaliyetler listesinde meydana gelen değişiklikler (devam)

Değişimler / Yönetmelikler	ÖNCEKİ YÖNETMELİKLERE GÖRE DEĞİŞİMLER		TÜM YÖNETMELİKLERDE MEVCUT OLANLAR
	EKLENENLER	ÇIKARILANLAR	
2003	<ul style="list-style-type: none"> * Nehir tipi Enerji Santralleri 25-50MW * Atıksu Arıtma Tesisleri 150000i aşan * Su Ürünleri Yetiştiriciliği Projeleri * Mahsülden Ham Yağ Çıkarılması ve Arıtlarının Yapıldığı Tesisler * Süt Ürünleri İşleme Tesisleri * Maya Fabrikaları * Ham Deri İşleme Tesisleri * İhtisas Sanayi Bölgeleri * Turistik Konaklama Tesisleri 	<p style="text-align: center;">ÇIKARILAN BULUNMAMAKTADIR.</p>	<ul style="list-style-type: none"> Atıklar Yeraltı Suyu Çıkarma veya Yeraltı Suyu depolama projeleri (yıllık su hacmi 10 milyon m3 veya daha fazla) * 10 mio m3 ve üzeri rezervuar hacmine sahip barajlar ve göller * Kesim tesisleri * Şeker fabrikaları * Orman ve selüloz ürün tesisleri * Madencilik projeleri * Gaz, petrol veya kimyasalların taşınması için boru hatları (600 mm'den fazla çap ve 40 km'den fazla uzunluk) * Çimento fabrikaları * Petrol, doğal gaz, petrokimya ve kimyasal madde depolama tesisleri * Pil ve Akümülatör üretim tesisleri * Aktif pestisit maddelerinin ve / veya farmasötik ürünlerin üretildiği tesisler * Motorlu taşıt üretimi * Demiryolu araç üretimi * Uçak üretimi * Cam, fiberglas veya taş yünü üretim tesisleri * Kauçuk üretim tesisleri * Seramik veya porselen üretim tesisleri
2008	<p style="text-align: center;">EKLENEN BULUNMAMAKTADIR.</p>	<p style="text-align: center;">ÇIKARILAN BULUNMAMAKTADIR</p>	
2013	<ul style="list-style-type: none"> * 500 ve Üzeri Yataklı Hastaneler * Golf Tesisleri * Alışveriş Merkezleri * Sualtı Tarama Projeleri * Rüzgar Santralleri * Güneş Enerji Santralleri * Toplu Konut Projeleri (1000 ve üzeri) 	<ul style="list-style-type: none"> * Gaz, Boru ve Kimyasal Taşınan Boru Hatları 	
2014	<ul style="list-style-type: none"> * Gaz, Boru ve Kimyasal Taşınan Boru Hatları * Jeotermal Enerji Tesisleri 	<ul style="list-style-type: none"> * 500 ve Üzeri Yataklı Hastaneler * Golf Tesisleri * Alışveriş Merkezleri * Sualtı Tarama Projeleri 	

Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) başvurusu değerlendirme yönteminde yönetmeliklere göre meydana gelen değişiklikler

Çizelge 4.5. Yönetmeliklerdeki Değerlendirme Yöntemi

	1993	1997	2002	2003	2008	2013	2014
Değerlendirme Tablosu	✓	✗	✗	✗	✗	✗	✗
Seçimli Kontrol Listesi	✓	✗	✗	✗	✗	✗	✗

Türkiye’deki Çevresel Etki Değerlendirme Raporu uygulanmaya başlandığı tarihten itibaren ÇED Yönetmeliği yedi defa değişmiştir. Bu değişimlerde 1993 yılındaki ilk ÇED Yönetmeliğimizde ÇED Projesinin değerlendirilmesi için oluşturulan Değerlendirme Tablosu ve Seçimli Kontrol Listesi bulunmaktadır. 1997’deki ilk yönetmelik değişimi ile bu değerlendirme yöntemleri çıkartılmış ve sonraki değişimlerde de bu değerlendirme yöntemlerine yer verilmemiştir. **Çizelge 4.5’**te bu değerlendirme yöntemlerinin yönetmeliklerde varlıkları gösterilmiştir.

1993 yılında yürürlüğe ilk giren ÇED yönetmeliğinde yapılacak projelerin etkilerini irdelenmek amacıyla bir Değerlendirme Tablosu hazırlanması istenilmekteydi. Sonraki değişen yönetmeliklerde etkileri ortaya net bir şekilde koyacak tablo çalışması uygulanmamıştır. Bu değerlendirme tablosunda projelerin başlamadan önceki arazi hazırlık çalışmalarının, inşaat çalışmalarının ve projenin işletme aşamasındaki faaliyetlerinin etkileri ile etkilenebilecek çevre irdelenmesi istenmiştir. Sadece atık verilerini değerlendirdikten sonra bazı konuların kapsanmadığı bu nedenle bu tablonun faydalı olacağı söylenebilir. Ayrıca ÇED raporu hazırlanırken özet bir değerlendirme görevi olabilmesi faydalı olabileceği de söylenebilir.

Çizelge 4.6. 1993 Yılı Yönetmeliğindeki Değerlendirme Tablosu

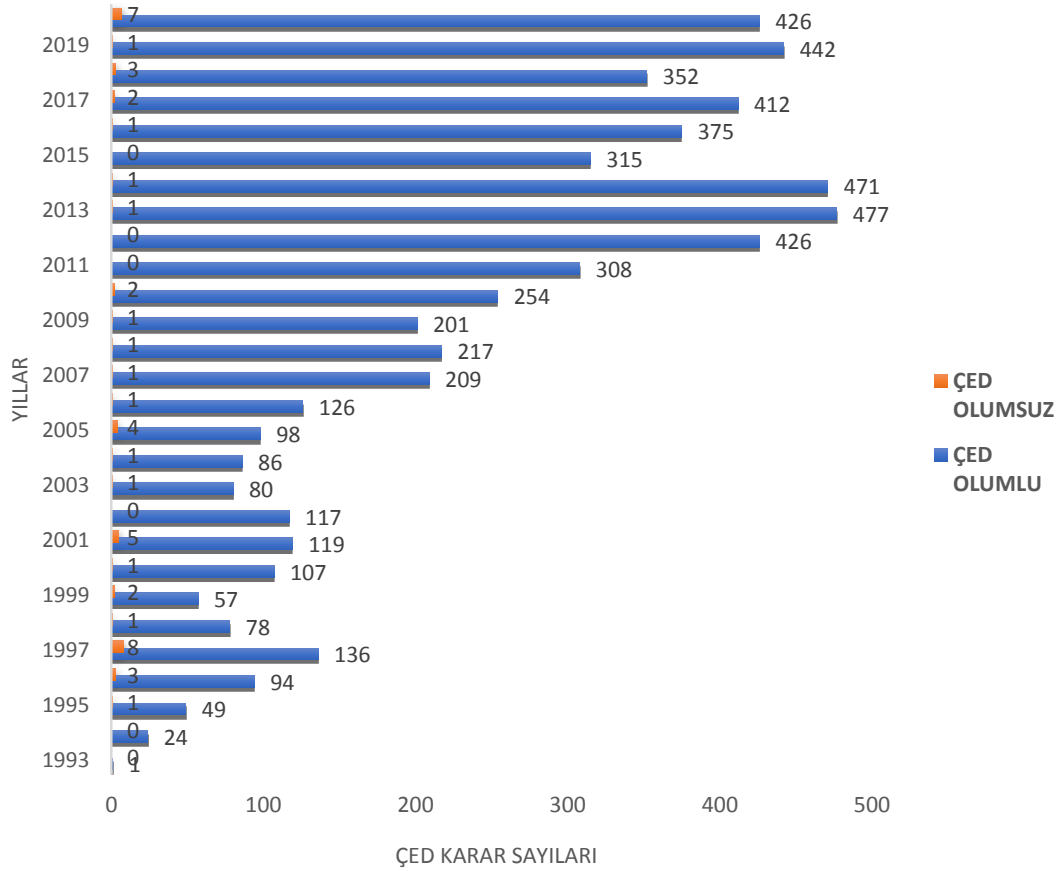
DEĞERLENDİRME TABLOSU (*)																						
ETKİLENECEK ÇEVRE	PROJENİN ADI	ARAZİNİN HAZIRLIK, İNŞAAT AŞAMASINDAKİ FAALİYETLERİ											PROJENİN İŞLETME AŞAMASINDAKİ FAALİYETLERİ									
		a	b	c	d	e	f	g	h	ı	j	k	l	a	b	c	d	e	f	g	h	
a	Meteoroloji ve iklim																					
b	Jeolojik yapı																					
c	Yüzeysel su kaynakları																					
d	Termal ve jeotermal su kaynakları																					
e	Toprak																					
f	Bitki örtüsü																					
g	Tarım alanları																					
h	Orman alanları																					
ı	Koruma alanları																					
j	Peyzaj değerleri																					
k	Flora ve fauna																					
l	Hayvancılık																					
m	Madenler ve fosil yakıt kaynakları																					
n	Devletin hüküm ve tasarrufundaki arazi																					

(*) Değerlendirme Tablosunda kesişme karelerine arazinin hazırlanması, inşaat ve tesis aşamasındaki faaliyetler, işletme aşamasındaki faaliyetlerin fiziksel ve biyolojik çevre üzerine etkileri l'den 5'e kadar yapılacak bir puanlama ile değerlendirilir. Olumlu etkiler için (+),olumsuz etkiler için (-) işareti kullanılır 1-2 = Az etkili , 3 = Orta etkili , 4-5 = Çok etkili

4.2. Türkiye’de ÇED uygulamaları

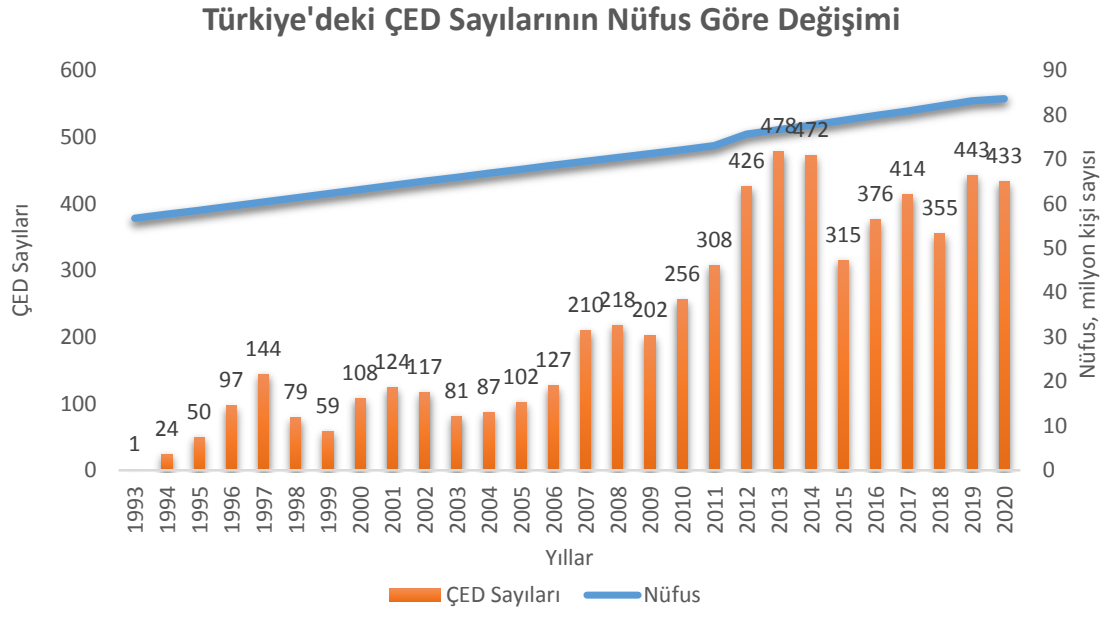
4.2.1. ÇED kararlarının yıllara göre değişimi

Türkiye’deki 1993 yılında kabul edilen ilk ÇED Yönetmeliği ile projeler, yapılmadan önce ÇED kapsamına girip girmediği incelenmeye başlanmış, kapsam dışı olmayan faaliyetler için ÇED’in uygulanması zorunlu tutulmuştur. Türkiye’de ÇED hazırlanması gereken projelerin sayısı incelendiğinde, ÇED sayısında belirgin bir artış olduğu görülmüştür.

Şekil 4.1. 1993-2020 yıllarındaki ÇED kararları

Yapılacak projeler için alınan karar türlerine bakıldığında ÇED kararlarının %99 oranında ‘ÇED Olumludur.’ kararı şeklinde olduğu, ÇED kararlarının sonuçları Şekil 4.1’de gösterilmiştir. Yirmi sekiz yıllık süreçte altı bin yüz yedi adet karar verilmiştir. Bu kararların sadece elli adeti ÇED Olumsuz şeklindedir. Buna göre kararların %99,2’si ÇED Olumlu iken %0,8’i ÇED Olumsuzdur.

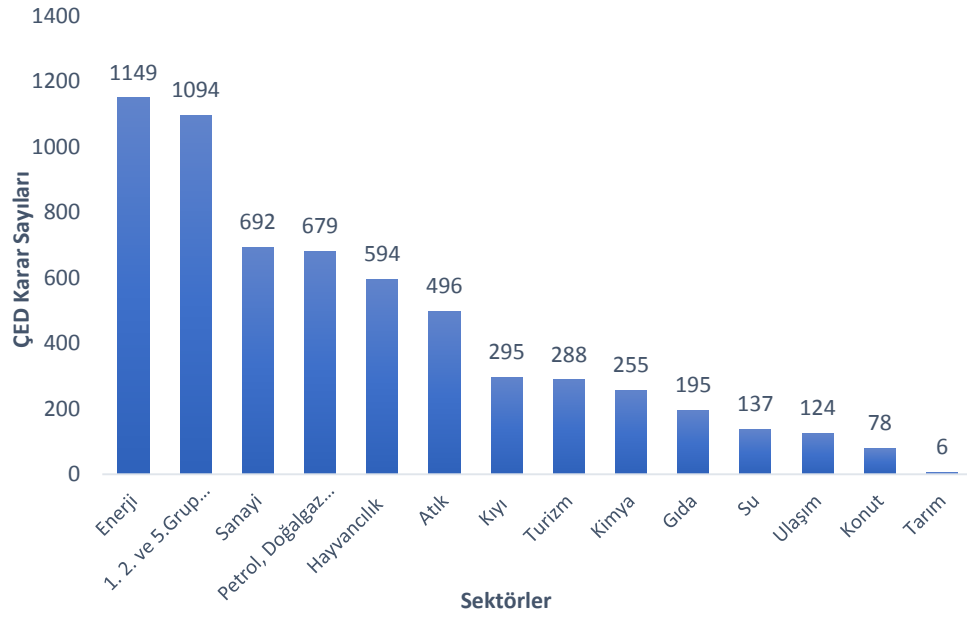
Şekil 4.2. 1993-2020 yıllarındaki ÇED sayılarının nüfusa göre değişimi

Artan nüfus miktarı ile son yıllarda yapılan ÇED Projelerinin genel olarak düzenli artış gösterdiği **Şekil 4.2**'de gösterilmiştir.

4.2.2. 1993-2020 ÇED kararlarının sektörlere göre bütünsel incelenmesi

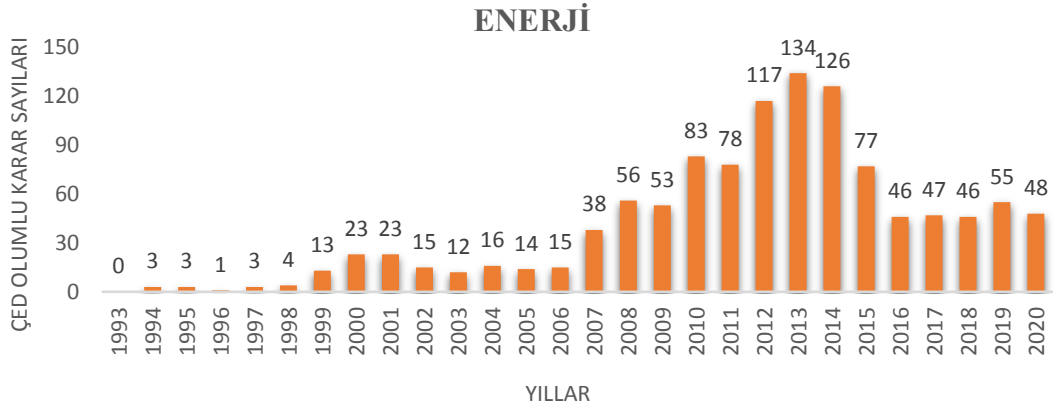
1993-2021 yılları arasında altı bin yedi adet ÇED kararı çıkarılmıştır. Bu çalışmada Türkiye'deki ÇED Projeleri ayrıntılı incelenmiştir. Çalışma kapsamında 1993 yılından itibaren alınan veriler için ana sektör incelemesi yapılmış, son beş yıl için alt sektör kırılımları değerlendirilmiştir.

TÜRKİYE'DEKİ TÜM ÇED KARARLARININ SEKTÖRLERE GÖRE DAĞILIMI

Şekil 4.3. Türkiye'deki tüm ÇED kararlarının Sektörlere Göre Dağılımı

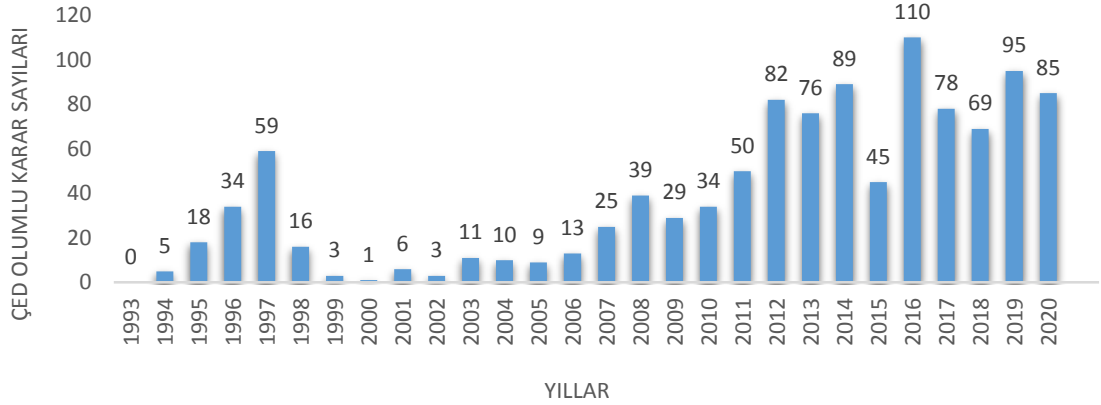
Türkiye'deki ÇED kararlarının sektörlere göre dağılımı Şekil 4.3'te gösterilmiştir. Buna göre en fazla ÇED kararı alınan sektöre enerji olmuştur. Bu sektördeki başlıca proje alanları yoğunluk sırasına göre rüzgâr enerji santralleri, hidroelektrik santralleri, jeotermal enerji santralleri, güneş enerji santralleridir. Onu takip eden ise 1. 2. ve 5. Grup Madenler olmuştur. Bu maden sektöründe ise en fazla alt maden sektörü 2.grup madenlerdir. İçeriği incelendiğinde ise II (a) Grubu Madenler; Kalsit, Dolomit, Kalker, Granit, Andezit, Bazalt gibi kayalardan agrega, hazır beton ve asfalt yapılarak kullanılan kayalar. II (b) Grubu Madenler; Mermer, Traverten, Granit, Andezit, Bazalt gibi blok olarak üretilen taşlar ile dekoratif amaçla kullanılan doğal taşlardır.

Şekil 4.4. Enerji sektörü ÇED karar sayılarının yıllara göre değişimi (1993-2020 yılları arası)

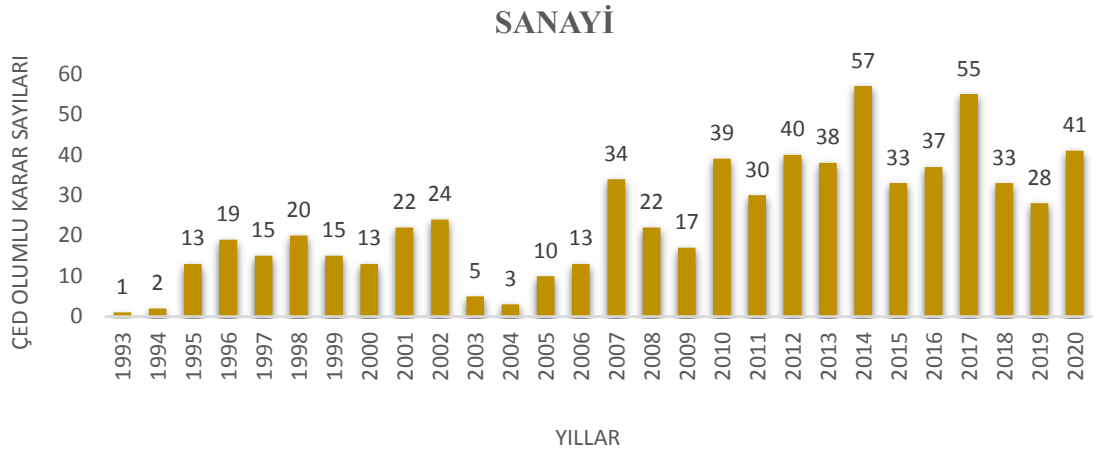
Türkiye’deki enerji sektöründe yapılan yatırımlar zamanla artış göstermektedir. Fakat **Şekil 4.4**’te görüldüğü üzere bu oran 2012-2014 yılları arasında yoğunluk gösterirken son beş yılda enerji sektörü adı altındaki projelerde azalma görülmüştür. 2015 yılında başlayan bu azalmalar 2020 sonuna kadar kırk beş, elli bandında sürekliliğini devam ettirmiştir. Enerji yatırım türü olarakta rüzgâr enerji santrallerine ağırlık verilmiştir. 2015 yılından önce yatırımların çok olmasının sebebi 2010 yılın yürürlüğe giren Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin Kanun ile yatırımcılara teşvik sağlanmıştır. Bu teşvikler ile Enerji yatırımı sayısı artmıştır. Fakat EPDK’ya tabi olan 10 yıllık sübvansiyon dönemi bitmesinin ardından yapılması kolay projeler tamamlandı. Getirisi daha az yapılması gerekli olan yatırımlar son yıllarda düzenli olarak yapılmaya devam etti.

1. 2. VE 5. GRUP MADENLER

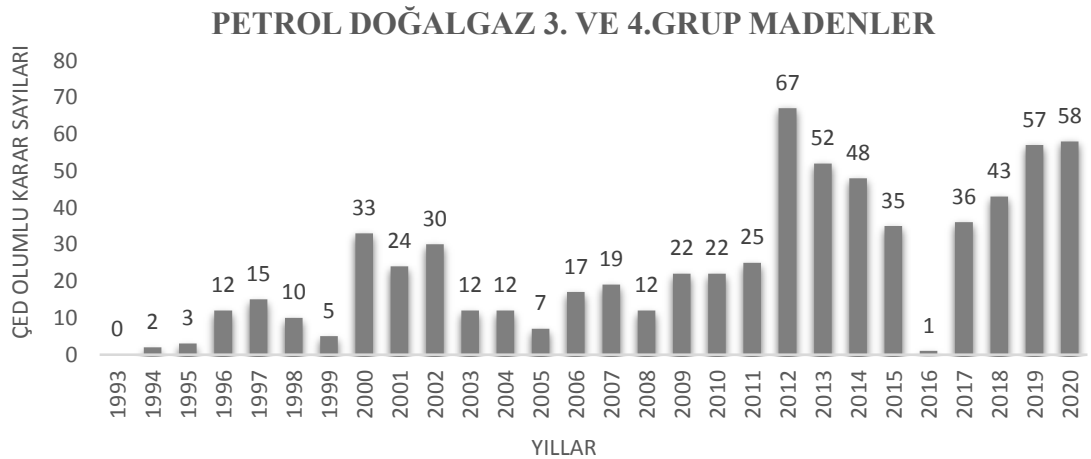
Şekil 4.5. 2. ve 5. Grup Madenler sektörü ÇED karar sayılarının yıllara göre değişimi (1993-2020 yılları arası)

Maden ile ilgili ÇED projeleri iki ana başlık şeklinde ele alınmıştır. Bir başlık; 1.2. ve 5. grup maden sektörü iken iki başlık ise petrol, doğalgaz 3. ve 4. grup maden sektörüdür. 1. 2. ve 5. grup madenler sektöründeki ÇED kararları incelendiğinde 1997 yılına kadar artış görülmektedir. Bu madenlerde en fazla yatırımı yapılanı ise 2. grup maden sektörüdür. Bunların içine **II (a) Grubu Madenler**; Kalsit, Dolomit, Kalker, Granit, Andezit, Bazalt gibi kayalardan agrega, hazır beton ve asfalt yapılarak kullanılan kayalar. **II (b) Grubu Madenler**; Mermer, Traverten, Granit, Andezit, Bazalt gibi blok olarak üretilen taşlar ile dekoratif amaçla kullanılan doğal taşlar girmektedir. 1997 yılı ile 2011 yılların arasında düzensiz yatırımlar görünürken son on yılda yatırımların artış gösterdiği **Şekil 4.5**'te görülmektedir. 2015 yılında önceki ve sonraki yıla oranla oldukça belirgin bir düşüklük söz konusudur. Bunun sebeplerinden birinin Mayıs 2014 yılında gerçekleşen Soma'daki maden faciası olduğu düşünülmektedir.

Şekil 4.6. Sanayi sektörü ÇED karar sayılarının yıllara göre değişimi (1993-2020 yılları arası)

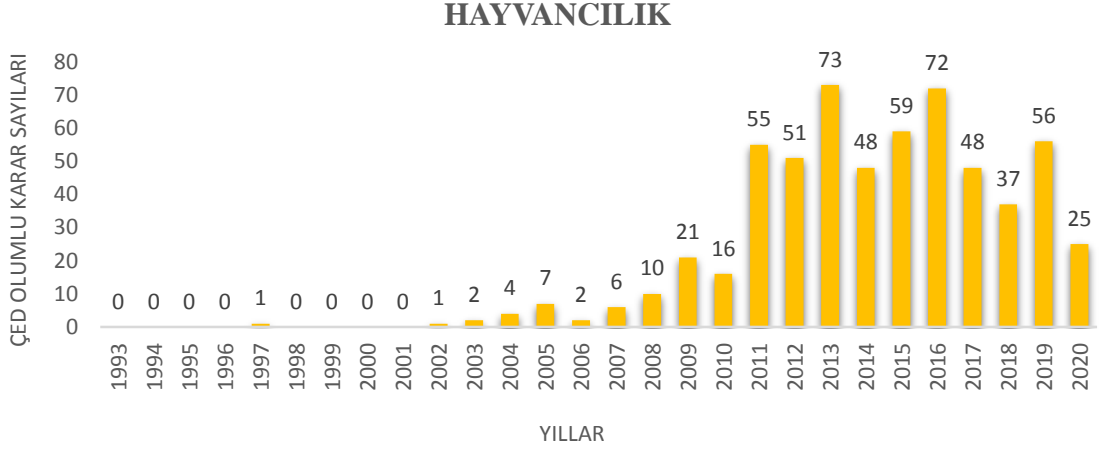
Türkiye’deki Sanayi sektörünü ele alan ÇED projeleri incelendiğinde 2003 ve 2004 yılındaki yatırımların diğer yıllara göre çok az olduğu Şekil 4.6’da görülmektedir. Son dönemlerde sanayi sektöründe artışlar görülse bile bu artışlar düzenli olmamıştır. Özellikle tekstil tesisleri üzerinde yatırımların yoğunlaşmıştır.

Şekil 4.7. Petrol Doğalgaz 3. ve 4.Grup Madenler sektörü ÇED karar sayılarının yıllara göre değişimi (1993-2020 yılları arası)

Türkiye’deki Petrol Doğalgaz 3. ve 4.Grup Madenler sektörü ele alan ÇED projeleri incelendiğinde veriler yıllara göre oldukça değişkendir. 2012 yılında altmış yedi adet proje sayısı ile en fazla yıl olurken 2016 yılında ise sadece 1 adet proje yapılarak en az yatırım yapılan yıl olduğu Şekil 4.7’de görülmektedir. Bu sektörde özellikle 4.Grup madenler üzerinde yatırımlar yoğunluk göstermiştir. 4. Grup madenler arasında sodyum,

potasyum, lityum, iyot, bor tuzları gibi yüze yakın endüstriyel hammadde; linyit, taşkömürü, uranyum, toryum, radyum gibi enerji hammaddeleri ve altın, gümüş, platin, bakır, demir, krom, titan ve alüminyum gibi metalik madenler yer almaktadır.

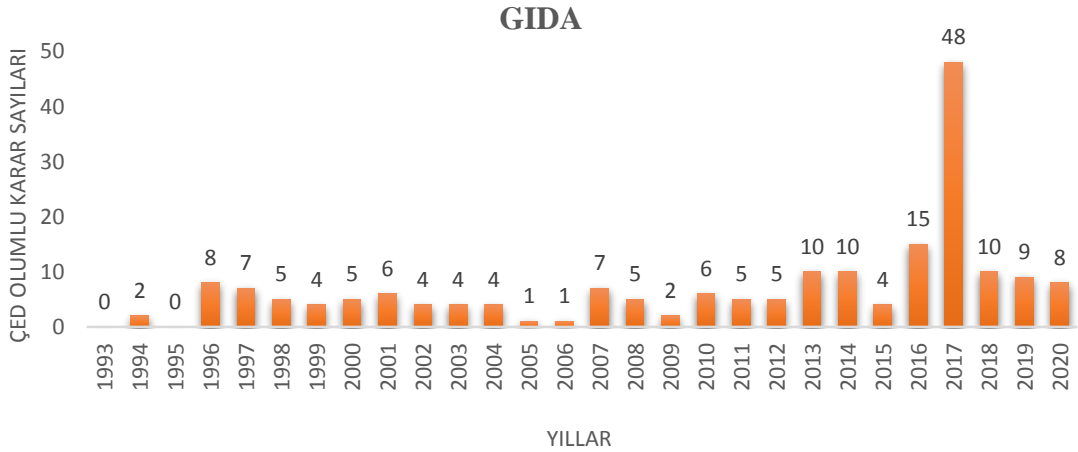
Şekil 4.8. Hayvancılık sektörü ÇED karar sayılarının yıllara göre değişimi (1993-2020 yılları arası)

Türkiye’deki hayvancılık sektörü için yapılan ÇED Projelerinin sayıları incelendiğinde son yıllarda bu alanda yapılan proje sayılarının yoğunluk gösterdiği **Şekil 4.8**’de söylenebilir. Fakat bu durum yapılan proje sayısından ziyade Ek-1’deki ÇED Projesi Uygulanacak Faaliyetler listesine hayvancılıkla ilgili faaliyetlerin dahil edilmesi ile alakalı olduğu Ek-1’deki değişikliklerde tespit edilmiştir. Yapılan yatırımların içeriğine girildiğinde Hayvancılık ile ilgili bu yatırımlarda %73’ü kümes hayvancılığı yetiştiriciliği olduğu görülmektedir.

Şekil 4.9. Atık sektörü ÇED karar sayılarının yıllara göre değişimi (1993-2020 yılları arası)

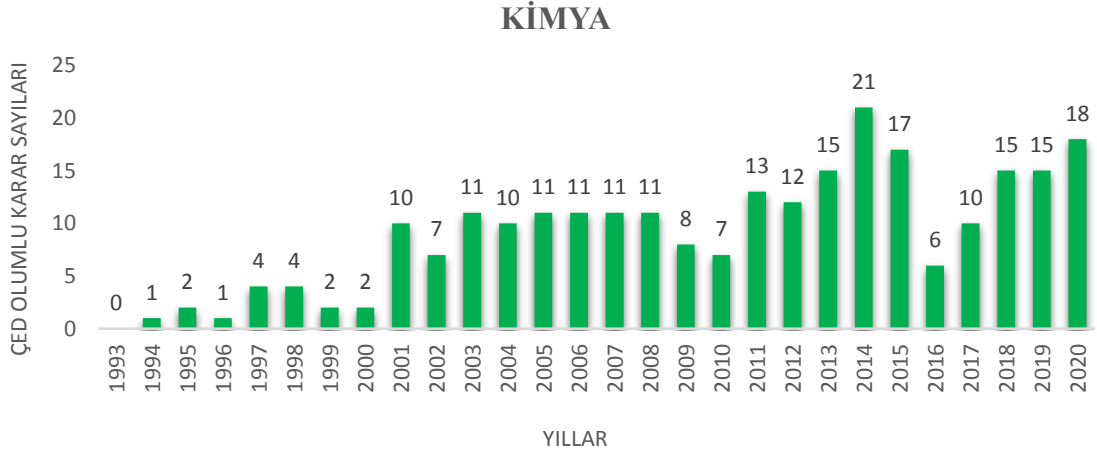
Atık Sektöründeki proje sayıları günümüze kadarki süreçte genel olarak artış göstermiştir. Kısmen düzenli olan bu artışı 2013 yılındaki proje sayısı, artış oranı fazlalığı Şekil 4.9’da görülmektedir. Nüfusun artışı ile oluşan atık miktarlarının bertarafı için atık proje yatırımlarının da artış göstermesi beklenen bir sonuçtur. Yapılan yatırımların içeriğine girildiğinde atık sektörü ile ilgili bu yatırımlarda %66’sı atık bertaraf ve geri kazanım tesisleri olduğu görülmektedir.

Şekil 4.10. Gıda sektörü ÇED karar sayılarının yıllara göre değişimi (1993-2020 yılları arası)

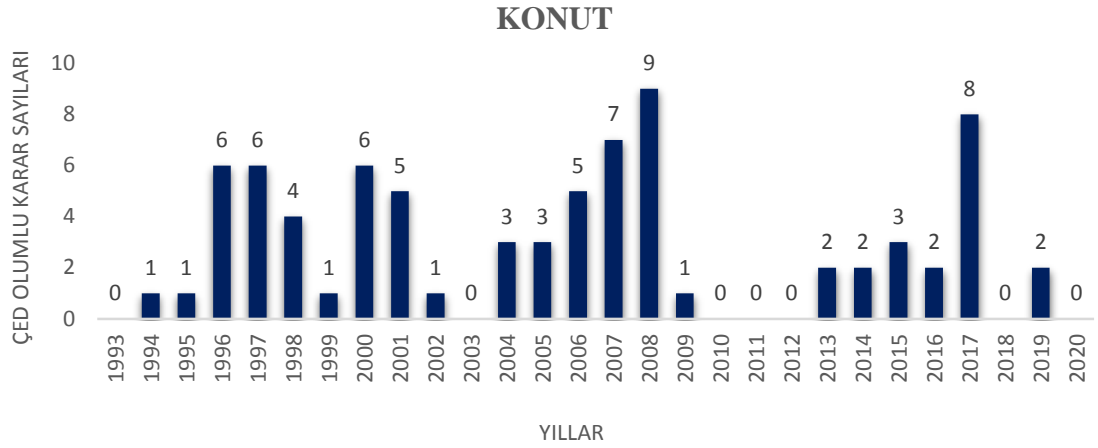
Türkiye’deki gıda sektöründe yapılan ÇED Projelerinin sayıları incelendiğinde yatırımların az olduğu görülmektedir. Özellikle bu sektör için 2017 yılında yatırımların

yoğunlaştığı **Şekil 4.10**'da görülmektedir. Bu artan yatırımlar öncelikle süt işleme tesisleri ve kesimhaneler ile proje yatırımlarıdır.

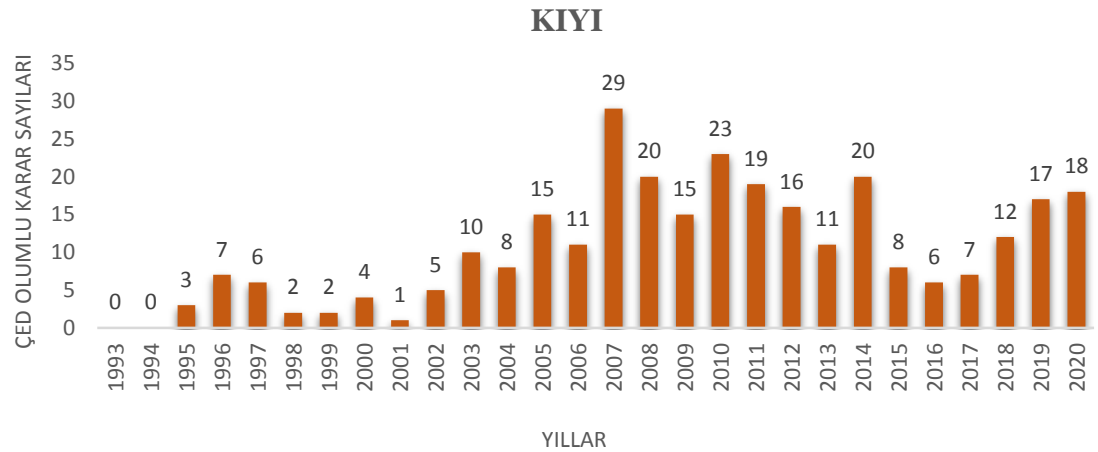
Şekil 4.11. Kimya sektörü ÇED karar sayılarının yıllara göre değişimi (1993-2020 yılları arası)

Türkiye'deki 1993 yılından itibaren kimya sektöründeki ÇED kararları **Şekil 4.11**'de incelendiğinde 2001 yılından sonra yatırımların düzensiz olduğu görülmektedir. Son dönemlerde ise az da olsa artış gözlemlenmiştir. 2016 yılı ise son dönemlerin en az kimya projesi yapılan senesi olması ile dikkat çekmektedir. kimyasal üretim yapan tesis projeleri, gübre üretim tesis projeleri bu sektörde en fazla yatırım yapılan proje türleridir.

Şekil 4.12. Konut sektörü ÇED karar sayılarının yıllara göre değişimi (1993-2020 yılları arası)

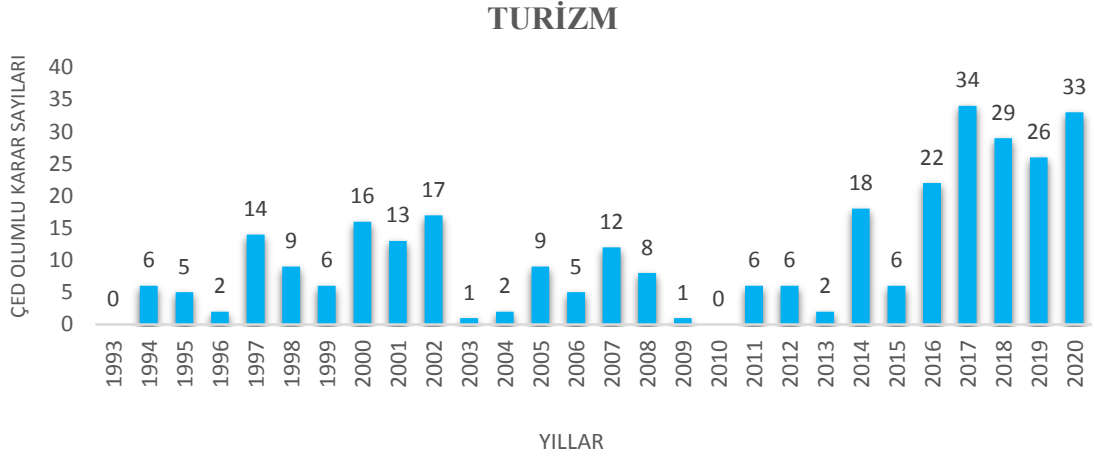
Türkiye’deki konut Sektörünü ele alan ÇED projeleri kapsam dışı olarak nitelendirildiği için veri adeti olarak çok küçük değerlere sahiptir. Şekil 4.12’de görüldüğü gibi 2020 yılında konut sektörü ile ilgili ÇED projesinin yapılmadığı görülmektedir. konut sektörüne toplu konut ve alışveriş merkezleri dahil edilmesine rağmen güncel inşası yapılan çalışmalar genel olarak ÇED kapsamına dahil edilmemektedir. Sayının az olmasının asıl sebebinin bu olduğu düşünülmektedir.

Şekil 4.13. Kıyı sektörü ÇED karar sayılarının yıllara göre değişimi (1993-2020 yılları arası)

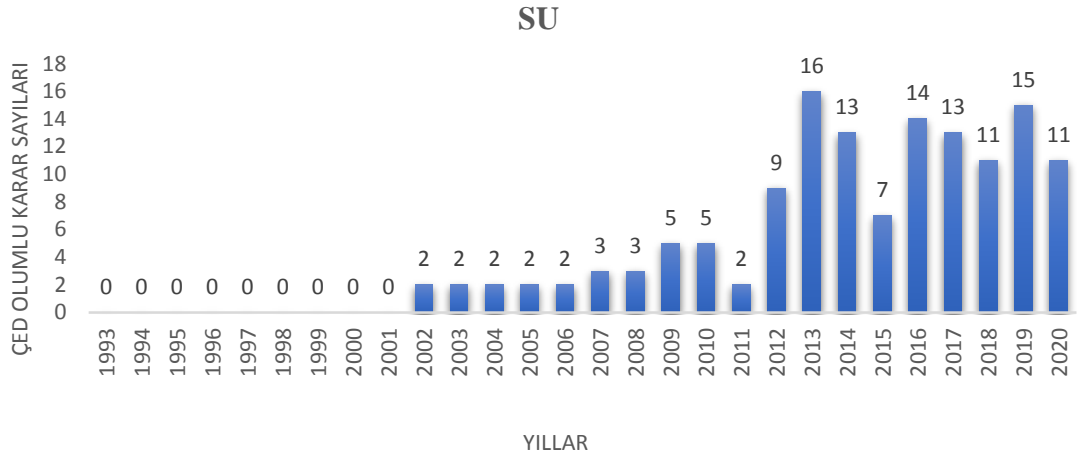
Türkiye’deki kıyı Sektöründeki projeler yıllara göre belli bir düzen göstermemektedir. Bu proje sayıları incelendiğinde yirmi dokuz adet kıyı projesi ile en fazla proje yapılan yıl 2007 yılı olduğu Şekil 4.13’te görülmektedir. Yapılan yatırımların içeriğine

girildiğinde kıyı sektörü ile ilgili bu yatırımlarda liman ve tersane yatırımları olduğu görülmektedir.

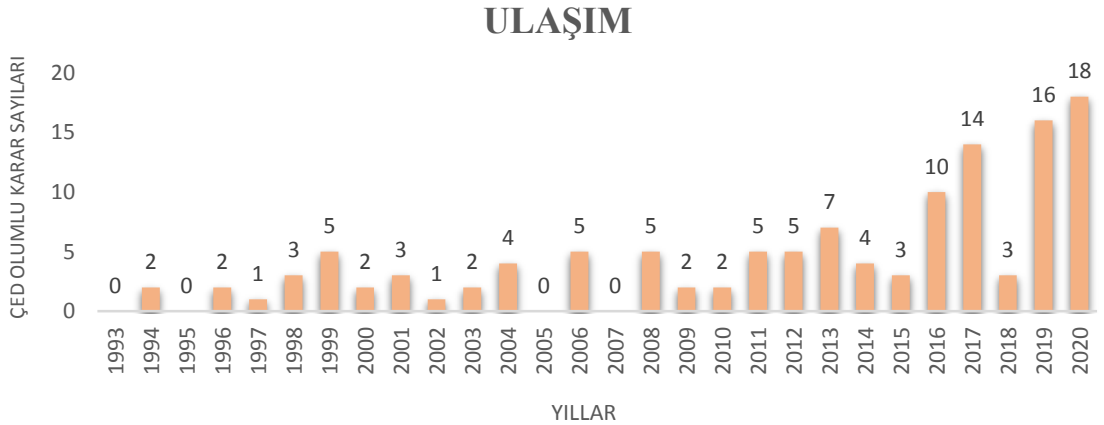
Şekil 4.14. Turizm sektörü ÇED karar sayılarının yıllara göre değişimi (1993-2020 yılları arası)

1993'ten itibaren Türkiye'deki turizm sektörünü ele alan ÇED projeleri incelendiğinde 2000'li yılların başında ve son beş yılda yoğunluk olduğu **Şekil 4.14**'te görülmektedir. Yapılan yatırımların içeriğine girildiğinde turizm ile ilgili bu yatırımlarda yoğunluğun turizm bölgelerine elektrik üretim hatlarının inşası olduğu görülmektedir.

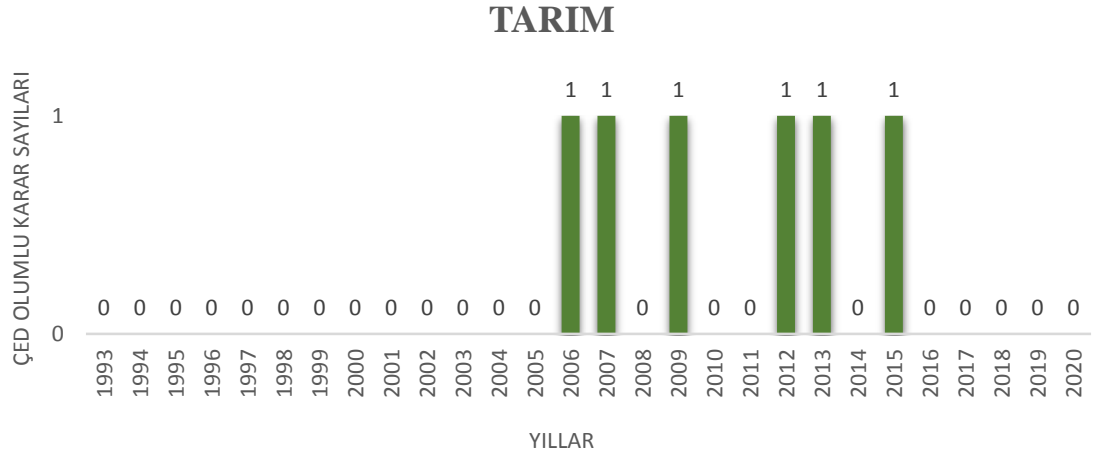
Şekil 4.15. Su sektörü ÇED karar sayılarının yıllara göre değişimi (1993-2020 yılları arası)

Türkiye’deki su sektörünü ele alan ÇED projeleri incelendiğinde sayıdaki dalgalanmalarla birlikte son yıllarda yoğunluk olduğu **Şekil 4.15**’te görülmektedir. Su projelerinin alt sektörleri incelendiğinde İçme, Kullanma ve Sulama Barajları bu sektörün %97’sini kapsamaktadır.

Şekil 4.16. sektörü ÇED karar sayılarının yıllara göre değişimi (1993-2020 yılları arası)

1993 yılından günümüze kadarki Türkiye’deki ulaşım sektörünü ele alan ÇED projeleri incelendiğinde 2017,2019 ve 2020 yıllarında proje sayılarının en fazla olduğu **Şekil 4.16**’da görülmektedir. 2018 yılındaki bu sektördeki proje sayılarında, öncesi ve sonrasındaki yıllarda yapılan proje sayılarına göre, keskin bir azalma göstermektedir. Bu sektörde yoğunluk gösterilen projeler karayolları projeleri ve demiryolu projeleridir.

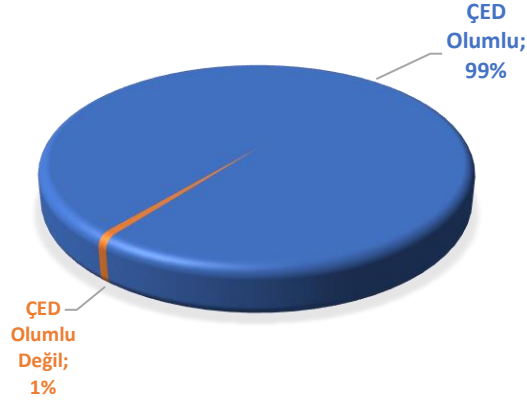

Şekil 4.17. Tarım sektörü ÇED karar sayılarının yıllara göre değişimi (1993-2020 yılları arası)

Türkiye’deki tarım sektörünü ele alan ÇED projeleri incelendiğinde bu projelerin son yıllarda varlık gösteremediği **Şekil 4.17**’de görülmektedir.

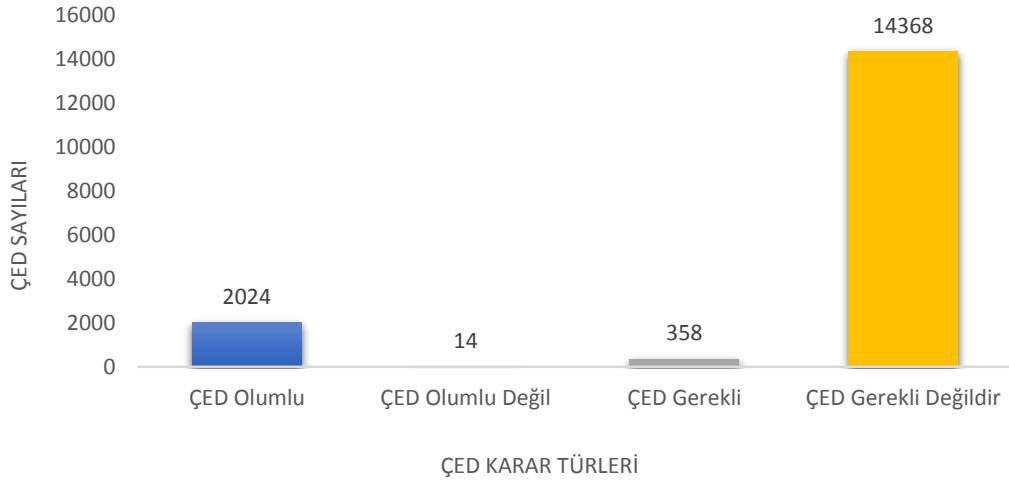
4.2.3. ÇED kararlarının analizi (2016-2020 kararları)

Son yıllardaki kararların durumunu analiz etmek için 2016'dan itibaren tüm kararlar incelenmiştir.

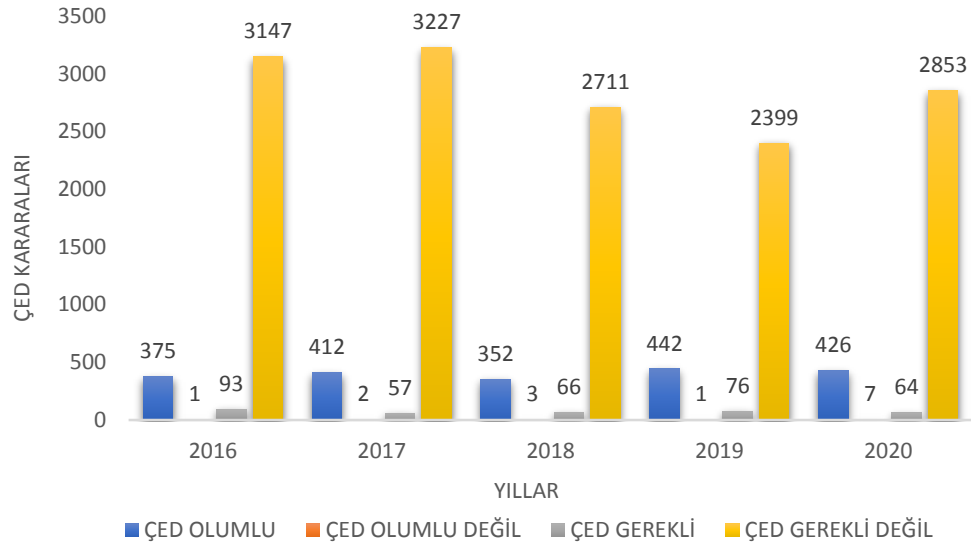
Şekil 4.18. 2016-2020 yıllarındaki ÇED kararlarının yüzdesel dağılımı

Son beş yıldaki tüm ÇED kararlarına bakıldığında %99 oranında ÇED Olumlu kararı verildiği Şekil 4.18'de görülmektedir. ÇED Olumlu ve ÇED Olumsuz karar sayılarına bakıldığında, ÇED olumlu kararı alan projeler iki bin yirmi dört adet iken, ÇED Olumsuz kararı verilen projeler sadece on dört adettir. Yani hazırlanan hemen hemen her ÇED Raporu kabul edilmekte ve proje uygulama izni verilmektedir.

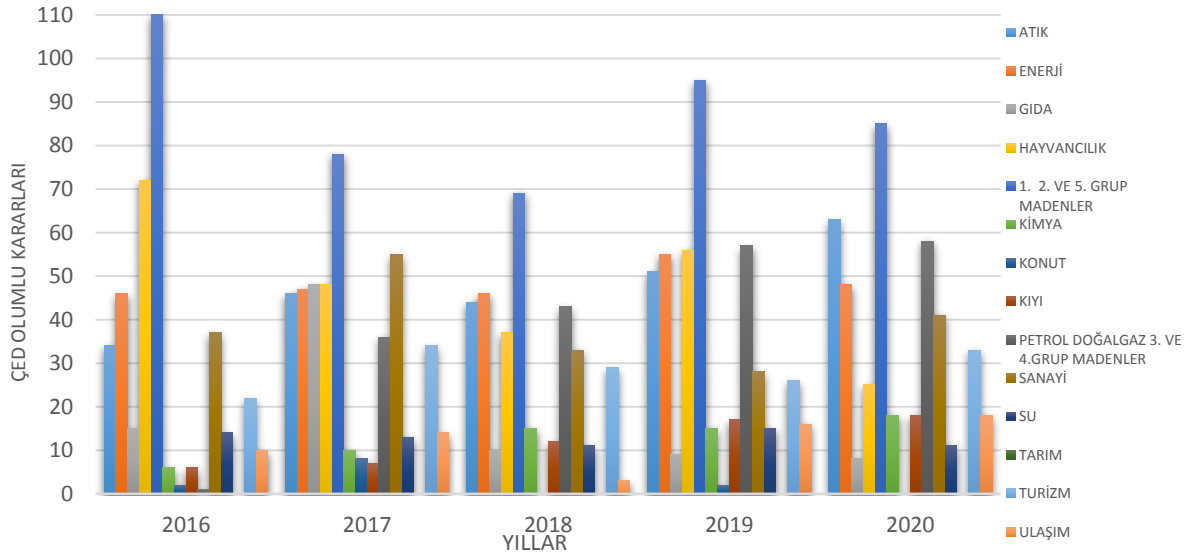
Şekil 4.19. 2016-2020 yıllarındaki ÇED kararlarının dağılımı (2016-2020)

Yeni başlanacak projeler için ÇED Raporu hazırlanmasına gerek olup olmadığı ile ilgili verilen kararların büyük oranda “ÇED Gerekli Değildir” ile sonuçlandığı ise Şekil 4.19 incelendiğinde görülmektedir.

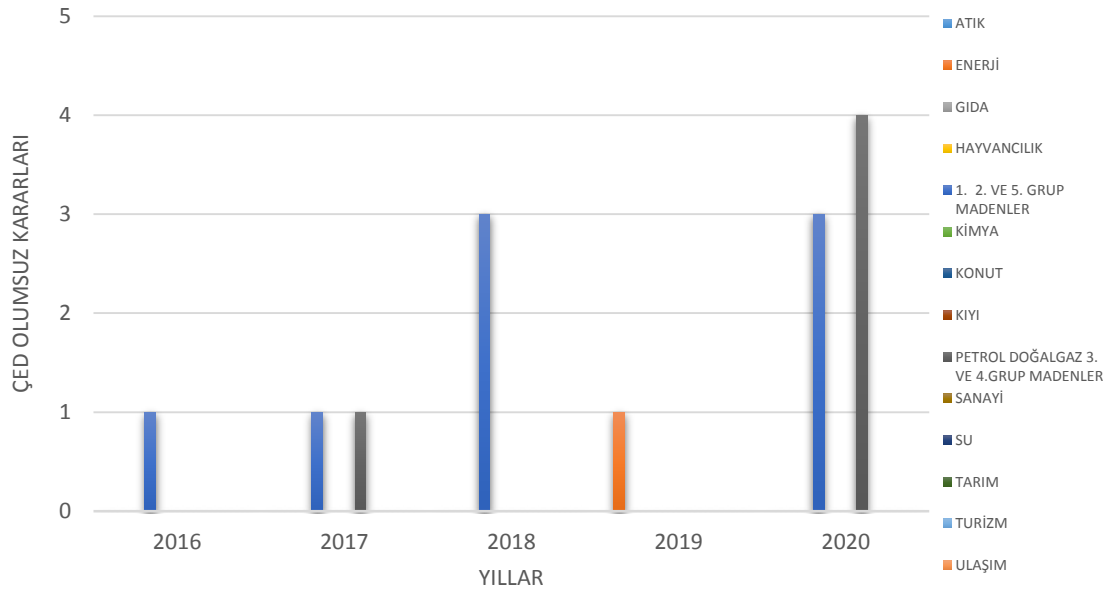
Şekil 4.20. 2016-2020 yıllarındaki ÇED kararlarının yıllara göre kırılımı (2016-2020)

Son beş yıldaki ÇED kararlarının yıllara göre kırılımına bakarsak, 2019 yılı en çok ‘ÇED Gereklidir’ ve ‘ÇED Olumludur’ kararları verilen yıl olarak ile öne çıktığı **Şekil 4.20**’de gösterilmiştir.

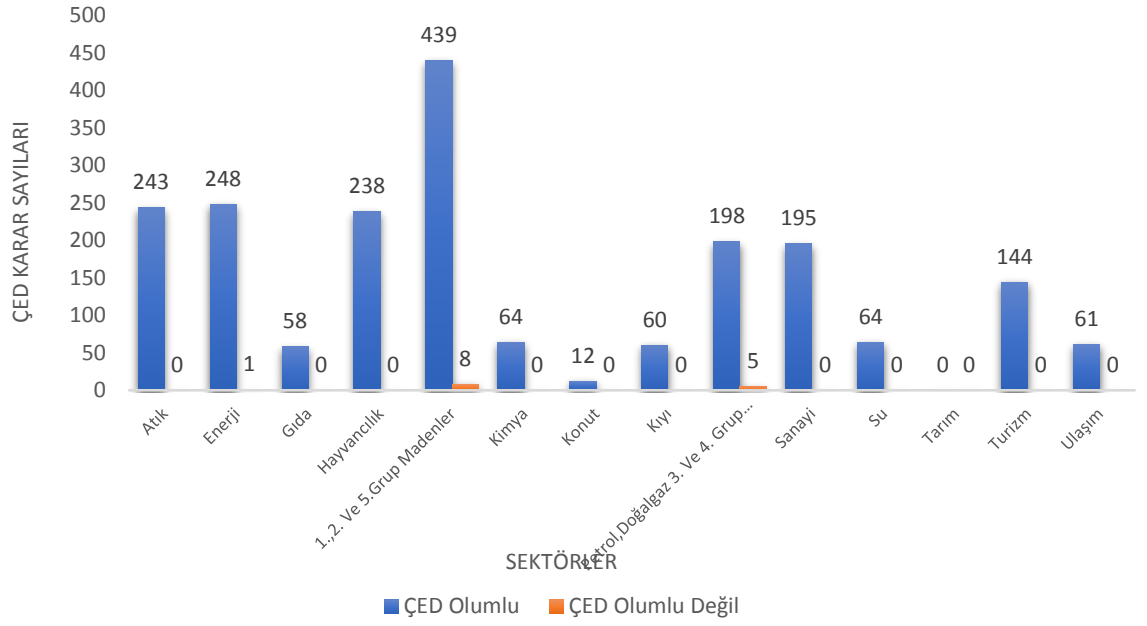
Şekil 4.21. Yıllara ve sektörlere ÇED olumlu kararlarının dağılımı (2016-2020)

1.2. ve 5.Grup Maden Sektörü diğer sektörlerle kıyaslandığında daima en fazla yatırım yapılan sektör olduğu **Şekil 4.21**’de bakıldığında görülmektedir.

Şekil 4.22. Yıllara ve sektörlere ÇED olumsuz kararlarının dağılımı (2016-2020)

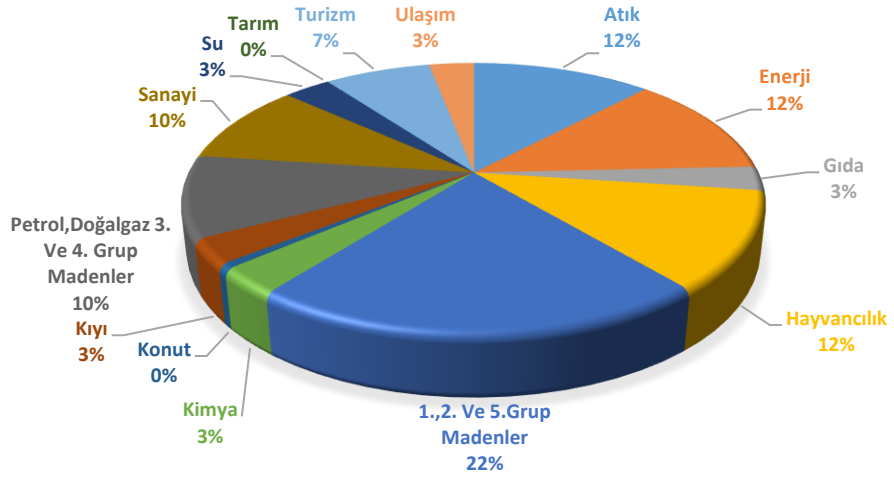
ÇED olumsuz kararlarının %1'den daha az varlık gösterdiği proje kararlarında bu kararların verildiği projelerin sektörü öncelikle Petrol, Doğalgaz ve 4.Grup Madenler iken bunu ardından Atık sektörü takip ettiği **Şekil 4.22'**de görülmektedir.

Şekil 4.23. Sektörlere göre ÇED olumlu ve olumsuz kararlarının dağılımı (2016-2020)

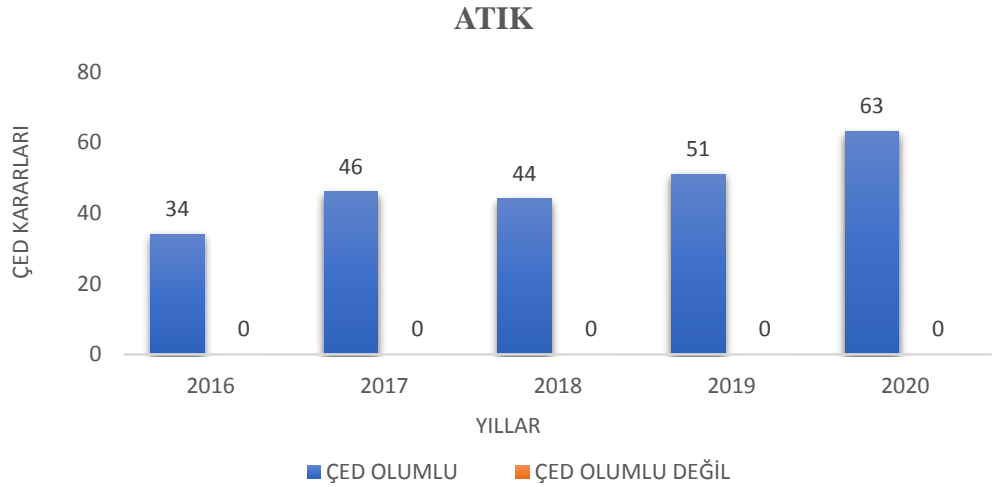
Türkiye’deki ÇED karar sayıları son beş yıl için sektörel olarak **Şekil 4.23** incelendiğinde en fazla ÇED kararı 1. 2. ve 5. Grup Madenler sektöründe olduğu görülmüştür. Bu veriyi takip eden diğer ana sektörleri ise Enerji ve Atık sektörleri oluşturur.

ÇED Olumsuz karar sayıları ise sadece üç sektörde görülmektedir. Bunlar ise sırası ile 1. 2. ve 5. Grup Madenler, Petrol, Doğalgaz 3. ve 4.Grup Madenler ile Enerji sektörü oluşturmaktadır. Diğer sektörlerdeki projeler için ÇED Olumsuz kararı çıkmamıştır.

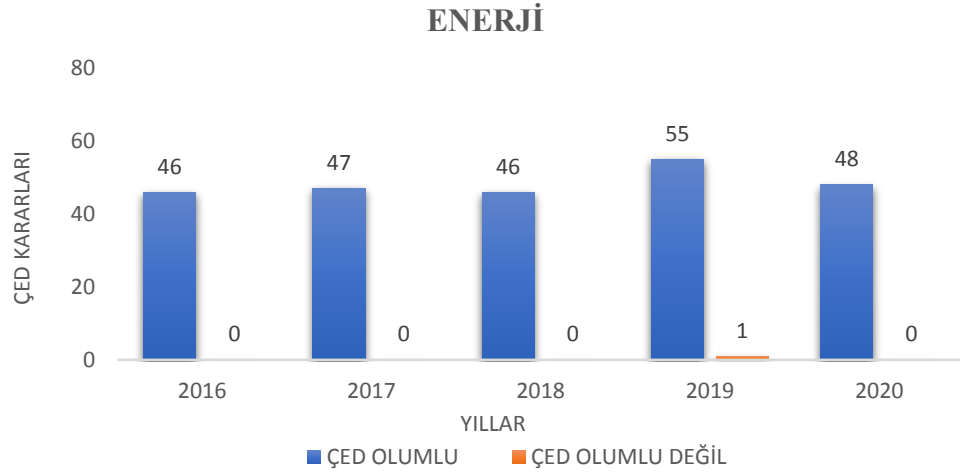
Şekil 4.24. ÇED olumlu kararlarının sektörel dağılımı (2016-2020)

Son yıllardaki projeler Şekil 4.24 incelendiğinde ÇED kararlarını %22 oranı ile en fazla 1. 2. ve 5. Grup Maden sektöründe %0 oranı ile Konut ve Tarım alanında olduğu görülmektedir. Bu durum Türkiye'nin Maden ve Endüstri alanında gelişmeye çalıştığını göstermektedir.

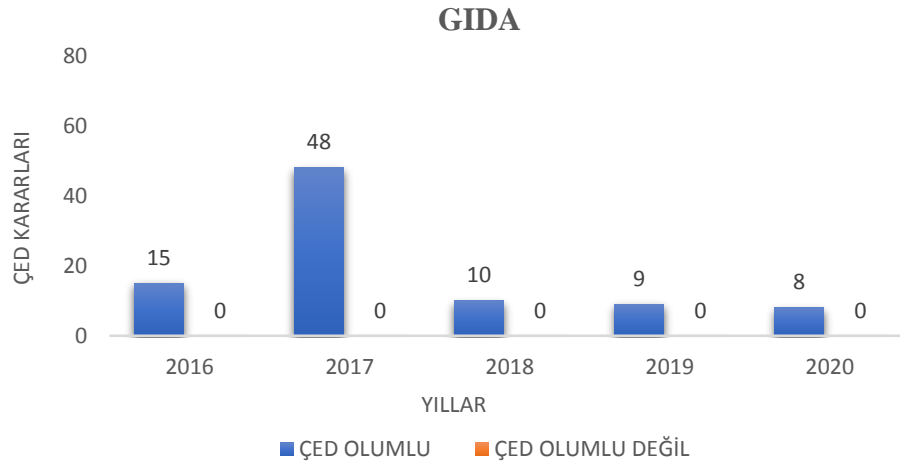
Şekil 4.25. Atık sektörü ÇED olumlu ve olumsuz karar sayılarının yıllara göre değişimi (2016-2020)

Nüfusun artması ile birlikte insan kaynaklı atıklarda da artış görülmektedir. Bu sebeplerdir ki Atık Sektörü ile ilgili ÇED Projelerinde Şekil 4.25'te ifade edildiği gibi son yıllarda zamanla artış görülmektedir. En çok geri kazanım tesisleri olduğu görülmektedir

Şekil 4.26. Enerji sektörü ÇED olumlu ve olumsuz karar sayılarının yıllara göre değişimi (2016-2020)

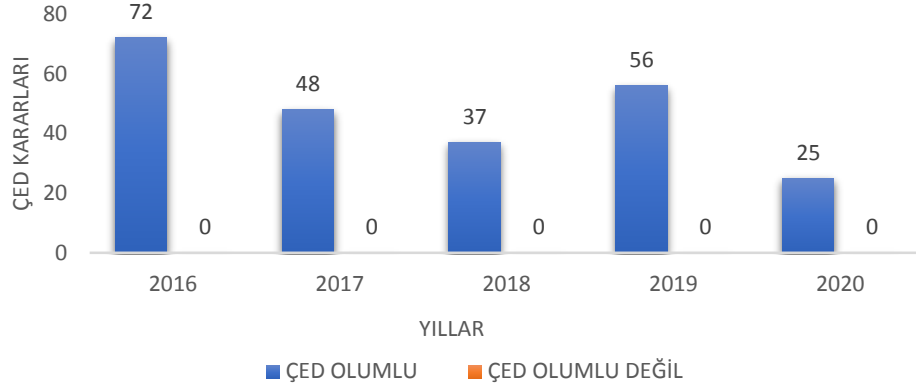
Enerji sektöründe kararlar son beş yılda kırk altı bandında iken 2019 yılında bu sayıda artış olduğu **Şekil 4.26**'da görülmektedir. Yatırımların en çok rüzgar enerji santrallerinde olduğu görülmektedir

Şekil 4.27. Gıda sektörü ÇED olumlu ve olumsuz karar sayılarının yıllara göre değişimi (2016-2020)

Gıda sektöründeki ÇED kararlarının sayısında 2017 yılı diğer yıllara göre yaklaşık beş kat fazladır. Bu kararlardan hiçbiri olumsuz olarak neticelenmediği **Şekil 4.27**'de görülmektedir. Yapılan yatırımların içeriğine girildiğinde gıda sektörü ile ilgili bu yatırımlarda süt işleme tesisleri ve kesimhaneler yoğunlukta olduğu görülmektedir.

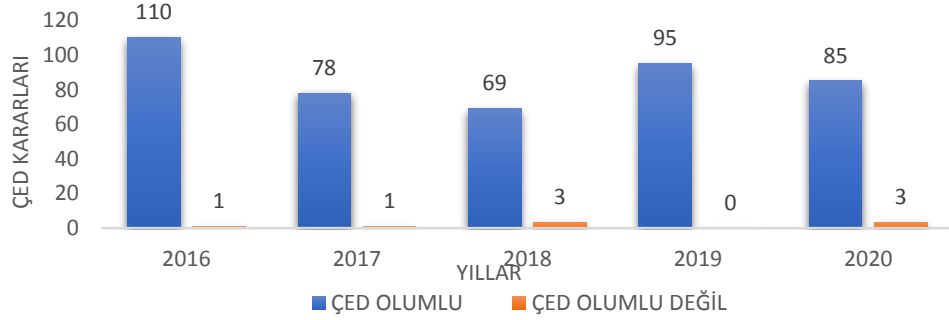
HAYVANCILIK

Şekil 4.28. Hayvancılık sektörü ÇED olumlu ve olumsuz karar sayılarının yıllara göre değişimi (2016-2020)

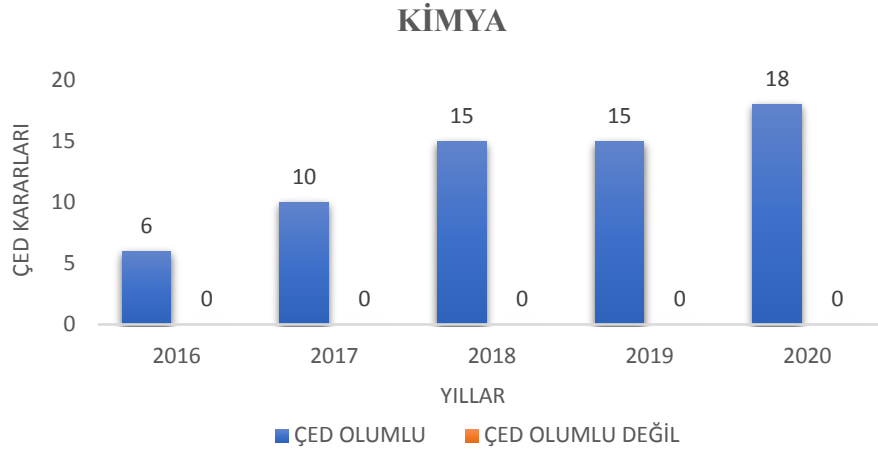
Hayvancılık sektörü son beş yıldaki kararlara göre analiz edildiğinde kademeli olarak düşüş göstermektedir. Bu düzenli düşüş 2019 yılındaki artışla bozulmaktadır. Diğer yıllarda olduğu gibi 2019 yılı projelerin arttığı bir yıl olduğu **Şekil 4.28**'deki grafiğe göre söylenebilir. Yapılan yatırımların içeriğine girildiğinde Hayvancılık ile ilgili bu yatırımlarda %73'ü kümes hayvancılığı yetiştiriciliği olduğu görülmektedir.

1. 2. VE 5.GRUP MADENLER

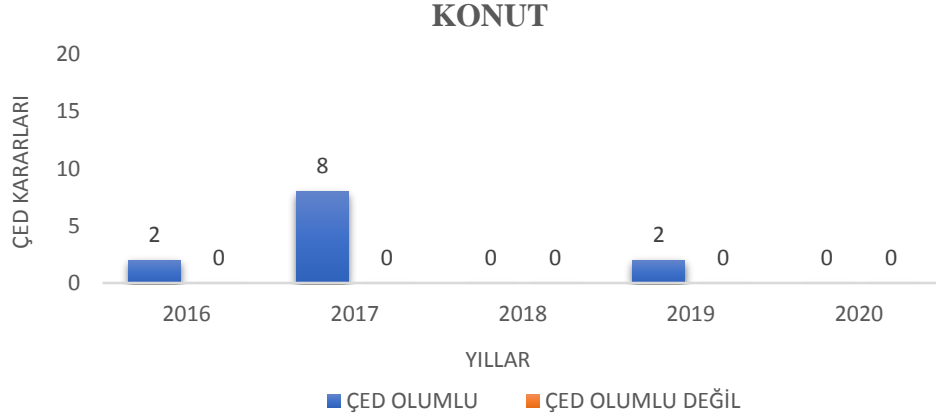
Şekil 4.29. 1. 2. ve 5. Grup Madenler sektörü ÇED olumlu ve olumsuz karar sayılarının yıllara göre değişimi (2016-2020)

Türkiye'deki ÇED kararlarının son beş yıldaki 1. 2. ve 5. grup madenler sektöründe çıkan ÇED Olumlu kararları incelendiğinde 2016 yılında en fazla olan sayı zaman içinde düzensiz şekilde azalma **Şekil 4.29**'da görülmektedir. Yapılan yatırımların içeriğine girildiğinde 1. 2. ve 5. Grup Madenler sektörü ile ilgili bu yatırımlarda 2.grup madenler olduğu görülmektedir.

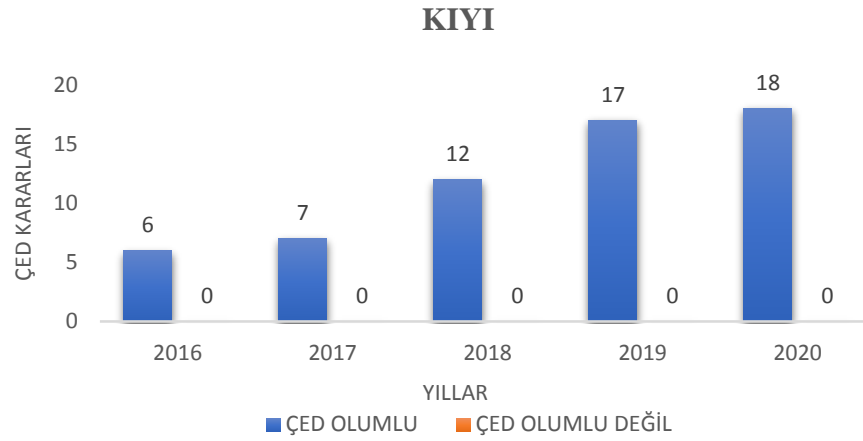
Şekil 4.30. Kimya sektörü ÇED olumlu ve olumsuz karar sayılarının yıllara göre değişimi (2016-2020)

Türkiye’deki Kimya sektörü içinde son beş yıldaki ÇED kararları çıkan projeler analiz edildiğinde artış gösterdiği **Şekil 4.30**’da görülmektedir. Yapılan yatırımların içeriğine girildiğinde kimya sektörü ile ilgili bu yatırımlarda kimyasal üretim yapan tesis projeleri olduğu görülmektedir.

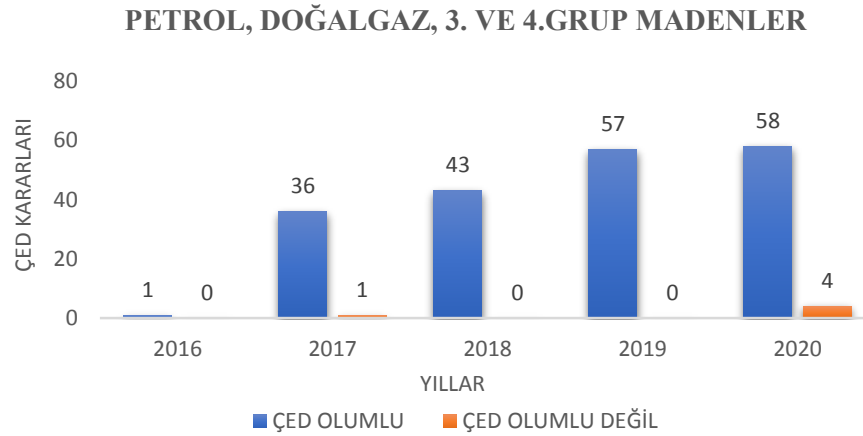
Şekil 4.31. Konut sektörü ÇED olumlu ve olumsuz karar sayılarının yıllara göre değişimi (2016-2020)

Türkiye’de yapılan projelerde Konut sektörünün alanına giren birçok çalışma kapsam dışı sayılması sebebi ile ÇED Raporu hazırlanmasına gerek duyulmamaktadır. Bu nedenle Konut sektörü başlığındaki sayılarda yok denecek kadar azdır. **Şekil 4.31**’deki grafikten bu durum özetlenebilmektedir. Şuan grafikte görülen proje sayılarının içine sadece alışveriş merkezleri ve toplu konut projeleri girmektedir.

Şekil 4.32. K1Y1 sektörü ÇED olumlu ve olumsuz karar sayılarının yıllara göre değişimi (2016-2020)

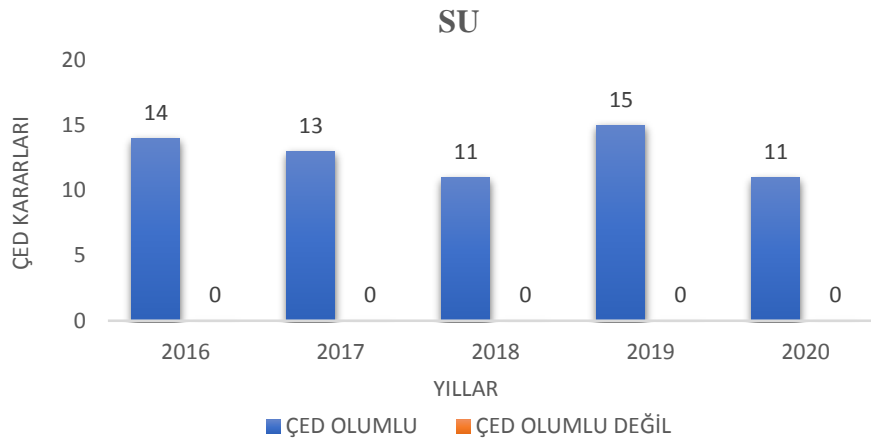
Türkiye’deki K1Y1 sektörü için yapılan son beş yıllık proje karar sayıları **Şekil 4.32**’de incelendiğinde ÇED Olumlu karar sayıları düzenli olarak artış göstermektedir. Bununla birlikte hiçbir karardan olumsuz dönüş alınmamıştır. En fazla yatırım yapılan alanlar ise limanlar ve tersanelerdir.

Şekil 4.33. Petrol Doğalgaz 3. ve 4. Grup Madenler sektörü ÇED olumlu ve olumsuz karar sayılarının yıllara göre değişimi (2016-2020)

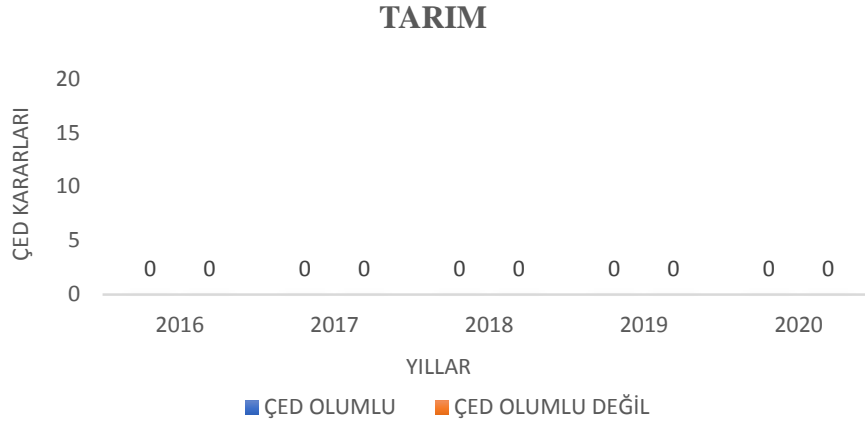
Türkiye’deki Petrol Doğalgaz 3. ve 4. Grup Madenler sektörü için yapılan son beş yıllık proje karar sayıları **Şekil 4.33**’te incelendiğinde ÇED Olumlu karar sayıları düzenli olarak artış göstermektedir. Bununla birlikte ÇED Olumsuz sayısı 2020 yılında dört ile en fazla

olmuştur. Yapılan yatırımların içeriğine girildiğinde Petrol Doğalgaz 3. ve 4. Grup Madenler sektörü ile ilgili bu yatırımlarda 4.grup madenler olduğu görülmektedir. 4. Grup madenler arasında sodyum, potasyum, lityum, iyot, bor tuzları gibi 100'e yakın endüstriyel hammadde; linyit, taşkömürü, uranyum, toryum, radyum gibi enerji hammaddeleri ve altın, gümüş, platin, bakır, demir, krom, titan ve alüminyum gibi metalik madenler yer alıyor.

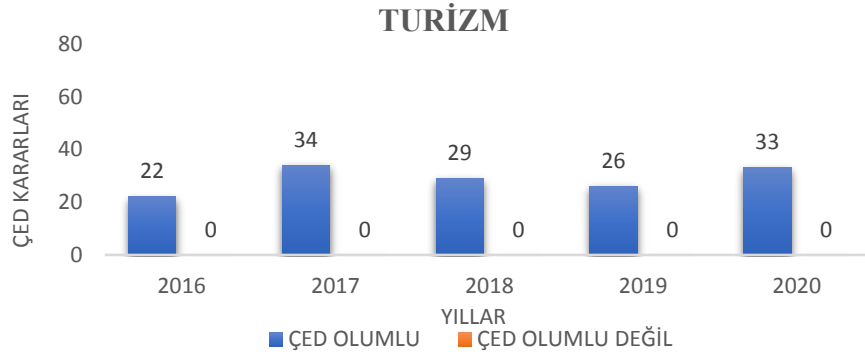
Şekil 4.34. Su sektörü ÇED olumlu ve olumsuz karar sayılarının yıllara göre değişimi (2016-2020)

Türkiye’deki Su sektörü için yapılan son beş yıllık proje karar sayıları **Şekil 4.34**’te analiz edildiğinde belli bir ivme ile artış ya da azalış tespit edilmemiştir. Yapılan yatırımların içeriğine girildiğinde su sektörü ile ilgili bu yatırımlarda içme kullanma ve sulama projeleri olduğu görülmektedir.

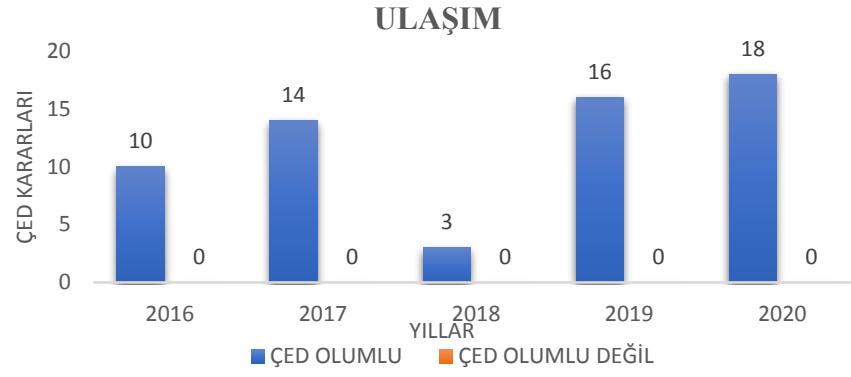
Şekil 4.35. Tarım sektörü ÇED olumlu ve olumsuz karar sayılarının yıllara göre değişimi (2016-2020)

Türkiye’deki ÇED kararları incelendiğinde Tarımla ilgili ÇED kararı alınmadığı görülmüştür. (Şekil 4.35)

Şekil 4.36. Turizm sektörü ÇED olumlu ve olumsuz karar sayılarının yıllara göre değişimi (2016-2020)

Türkiye’deki turizm sektörü için yapılan son beş yıllık proje karar sayıları incelendiğinde ÇED Olumlu karar sayılarında belirgin bir değişiklik olmadığı görülmektedir. Bununla birlikte hiçbir karardan Olumsuz dönüş alınmadığı Şekil 4.36’te görülmektedir. Yapılan yatırımların içeriğine girildiğinde turizm ile ilgili bu yatırımlarda yoğunluğun turizm bölgelerine elektrik üretim hatlarının inşası olduğu görülmektedir.

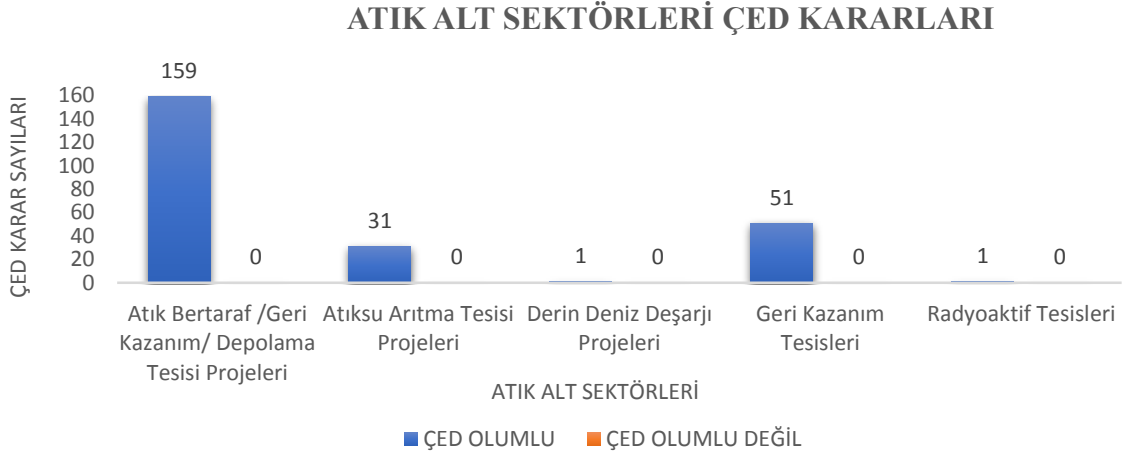

Şekil 4.37. Ulaşım sektörü ÇED olumlu ve olumsuz karar sayılarının yıllara göre değişimi (2016-2020)

Türkiye’deki Ulaşım sektörü için yapılan son beş yıllık proje karar sayıları **Şekil 4.37**’de incelendiğinde ÇED Olumlu karar sayıları düzenli olarak artış göstermişken 2018 yılında üç adet ulaşım projesi ile oldukça büyük bir düşüş gözlenmiştir. Yoğunluğu karayolları projeleri oluşturmaktadır.

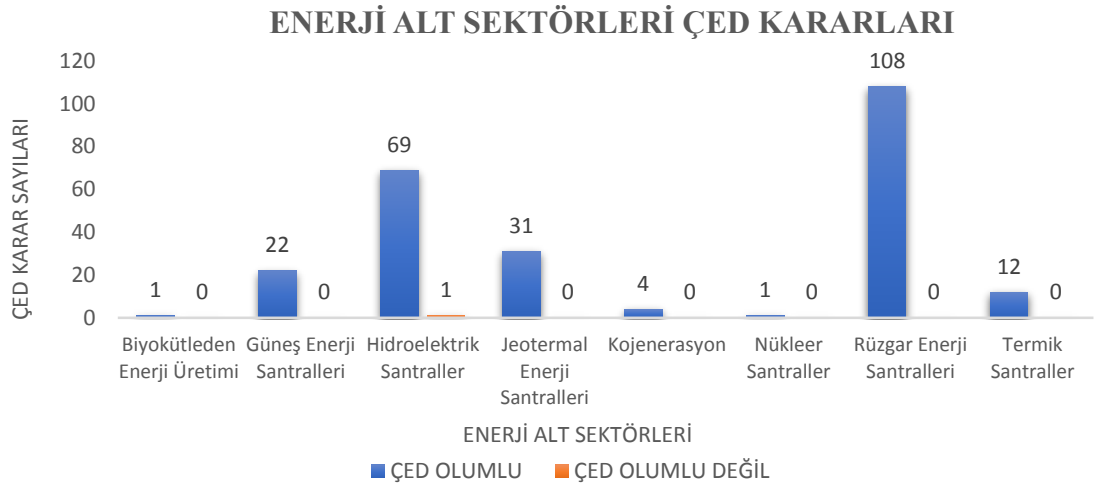
4.2.4. 2016-2020 yıllarındaki ÇED kararlarının alt sektörlere göre dağılımı

Türkiye’deki 2016 yılından itibaren 2021 yılının başına kadar iki bin otuz sekiz adet ÇED kararı alınmıştır. Bu kararlar e-ÇED sisteminden alınan veriler ışığında sektörlere ve bu sektörlerin alt kırılımı olan alt sektörlere ayrılmıştır.

Şekil 4.38. Atık alt sektörlerine göre ÇED kararlarının dağılımı (2016-2020)

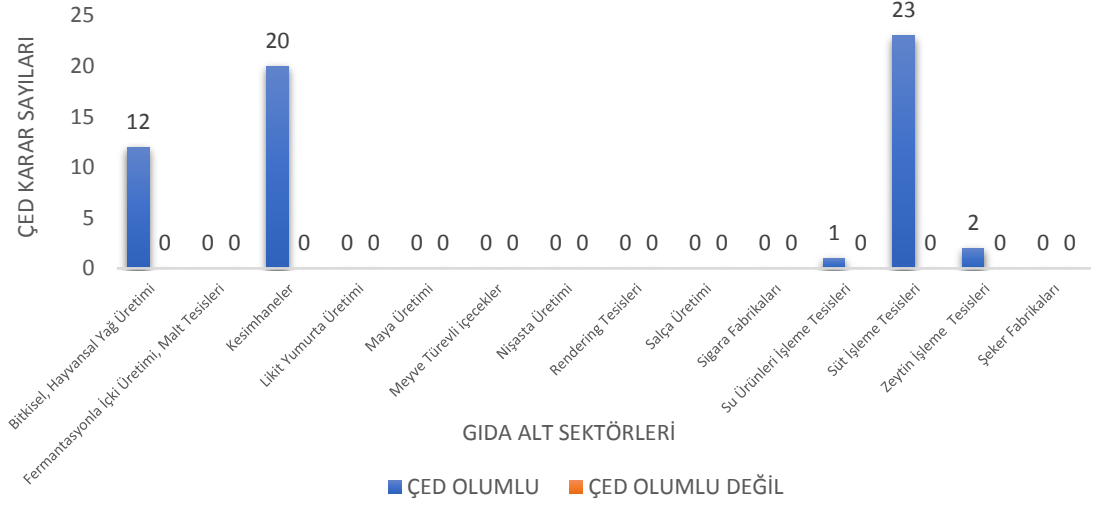
Sektör incelemesinde Atık sektörünün alt kırılımlarını oluşturan alt sektörler; **Şekil 4.38**'de gösterildiği şekildedir. Bu alt sektörler için çıkan kararların yaklaşık %66'sını Atık Bertaraf/Geri kazanım/Depolama Tesisi Projeleri oluşturmaktadır. Toplamda iki yüz on iki adet çıkan atık sektörleri kararlarının sadece iki adeti ÇED Olumsuz kararı ile sonuçlanmıştır.

Şekil 4.39. Enerji alt sektörlerine göre ÇED kararlarının dağılımı (2016-2020)

Sektör incelemesinde Enerji sektörünün alt kırımlarını oluşturan alt sektörler; **Şekil 4.39**'da gösterildiği şekildedir. Bu alt sektörler için çıkan kararların %44'ünü Rüzgâr Enerji Santralleri oluşturur. Ardından en fazla yoğunluk yaklaşık %28 ile Hidroelektrik santralleri ve %12 ile Jeotermal Enerji Santrallerini oluşturmaktadır. Bu verilerde gösteriyor ki Türkiye Yenilenebilir Enerji Kaynakları için yatırımlara ağırlık veren bir ülkedir.

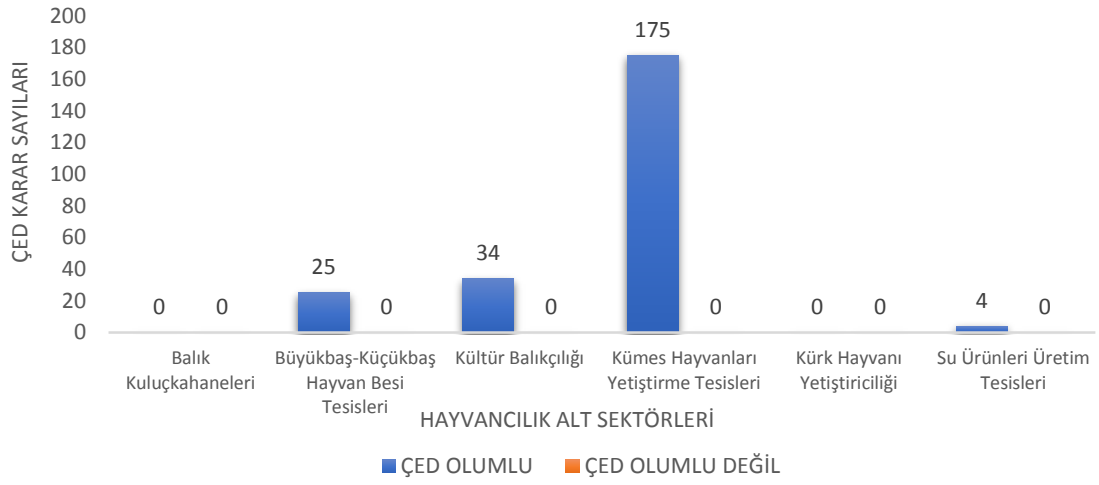
GIDA ALT SEKTÖRLERİ ÇED KARARLARI

Şekil 4.40. Gıda alt sektörlerine göre ÇED kararlarının dağılımı (2016-2020)

Sektör incelemesinde Gıda sektörünün alt kırılımlarını oluşturan sektörler; **Şekil 4.40**'ta gösterildiği şekildedir. e-ÇED sisteminde Gıda sektörü başlığında oluşturulan alt sektör sayısı on dört adet iken bu alt sektörlerden sadece beş tanesi ile ilgili ÇED kararı çıkmıştır. Bu kararların yaklaşık %42'sini Süt İşleme Tesisleri oluştururken %36'sını Kesimhaneler ve %27'sini Bitkisel Hayvansal Yağ üretimi Tesisleri oluşturur.

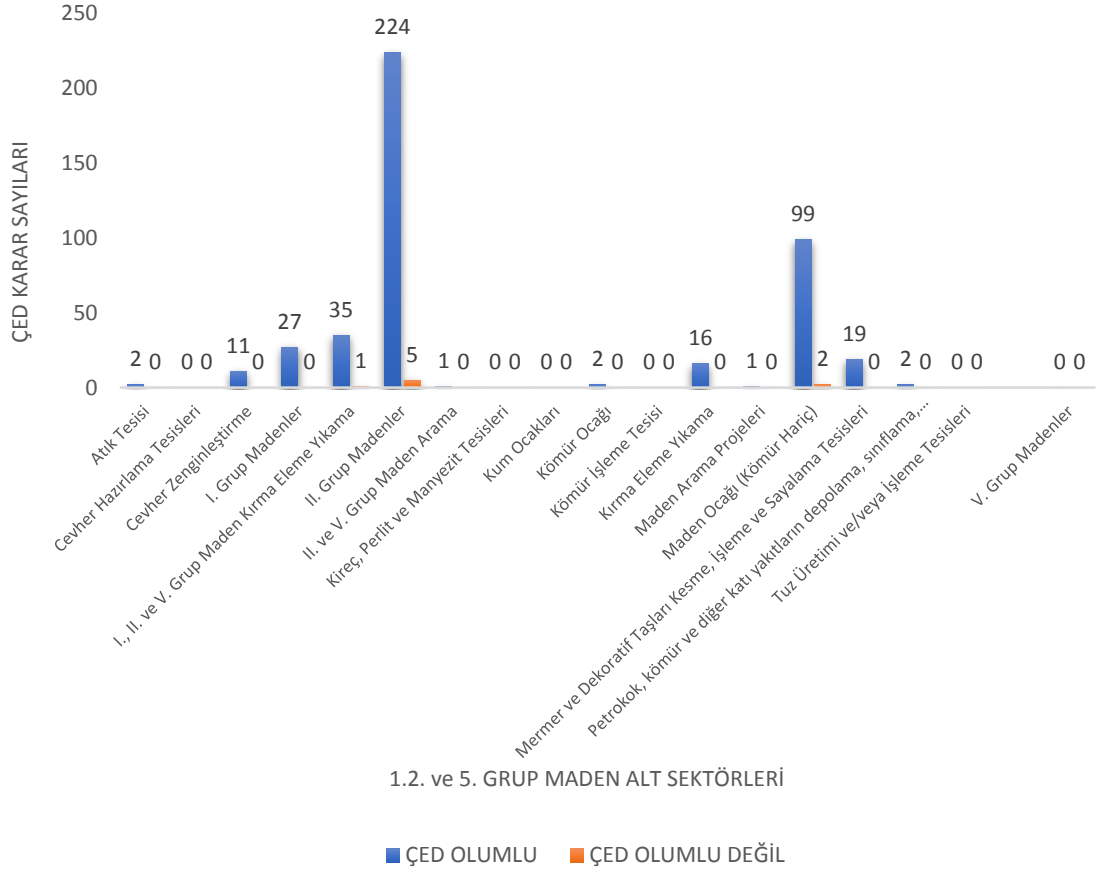
HAYVANCILIK ALT SEKTÖRLERİ ÇED KARARLARI

Şekil 4.41. Hayvancılık alt sektörlerine göre ÇED kararlarının dağılımı (2016-2020)

Sektör incelemesinde Hayvancılık sektörünün alt kırılımlarını oluşturan sektörler; **Şekil 4.41**'de gösterildiği şekildedir. Bu alt sektörler için çıkan kararlar incelendiğinde %73 gibi oldukça büyük bir oranla Kümes Hayvanları Yetiştirme Tesisleri oluşturur. Bunu takip eden alt sektörler %14 ile Kültür Balıkçılığı ve %10 ile Büyükbaş-Küçükbaş Hayvan Besi Tesisleridir.

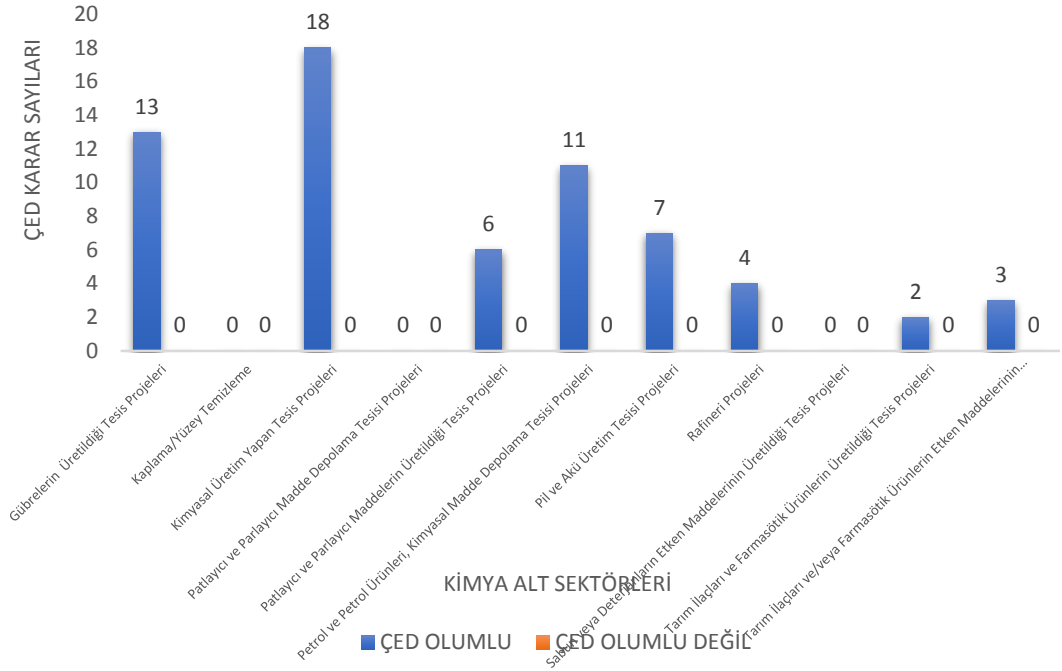
1.,2. ve 5.GRUP MADENLER ALT SEKTÖRLERİ ÇED KARARLARI

Şekil 4.42. 1. 2. ve 5. Grup Madenler alt sektörlerine göre ÇED kararlarının dağılımı (2016-2020)

Sektör incelemesinde 1. 2. ve 5. Grup Madenler sektörünün alt kırılımlarını oluşturan alt sektörler; **Şekil 4.42'**de gösterildiği şekildedir. Bu alt sektörler için çıkan kararlar incelendiğinde tüm kararların yarısını 2.Grup Madenler oluştururken %22'sini Kömürün Hariç tutulduğu Maden Ocağı sektörü oluşturur.

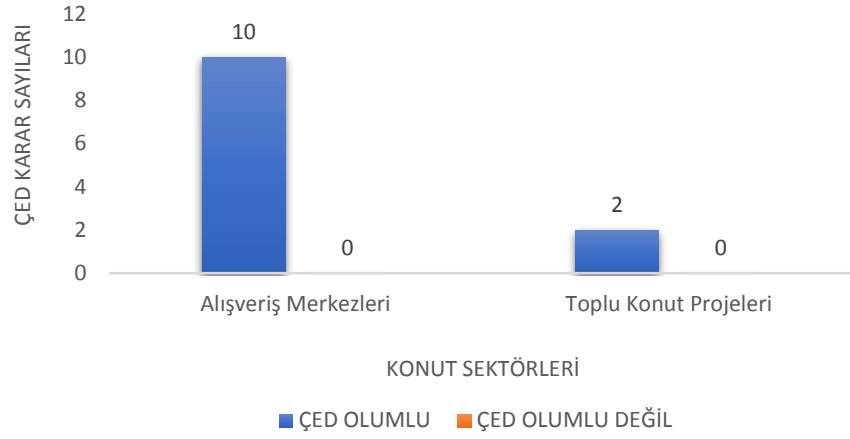
KİMYA ALT SEKTÖRLERİ ÇED KARARLARI

Şekil 4.43. Kimya alt sektörlerine göre ÇED kararlarının dağılımı (2016-2020)

Sektör incelemesinde Kimya sektörünün alt kırımlarını oluşturan alt sektörler; **Şekil 4.43'te** gösterildiği şekildedir. Bu alt sektörler için çıkan kararlar analiz edildiğinde altmış dört kararın %28'ini Kimyasal Üretim Yapan Tesis Projeleri oluştururken %20'sini Gübre Üretim Tesisleri ve %17'sini Petrol ve Petrol Ürünleri Kimyasal Madde Depolama Tesis Projeleri oluşturur.

KONUT ALT SEKTÖRLERİ ÇED KARARLARI

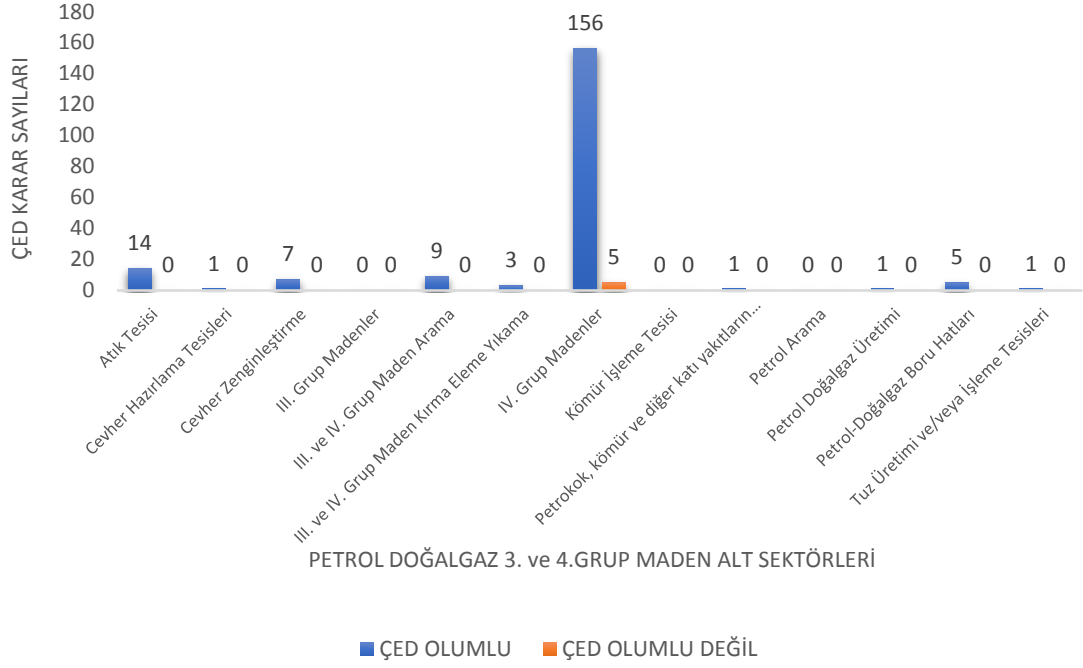

Şekil 4.44. Konut alt sektörlerine göre ÇED kararlarının dağılımı (2016-2020)

Sektör incelemesinde Konut sektörünün alt kırımlarını oluşturan alt sektörler; **Şekil 4.44**'te gösterildiği şekildedir. Bu alt sektörler için çıkan kararlar Türkiye gibi inşaat sektörünün aktif olduğu bir ülke için oldukça azdır. Bunun sebebi olarak inşaat alanındaki birçok projenin Kapsam Dışı olarak mevzuatta yerinin olmasıdır.

Sadece çok büyük projeler olması kaidesi ile Alışveriş Merkezleri ve Toplu Konut projelerini konu alan bu konut sektöründe son beş yıl içinde on iki adet ÇED kararı çıkması oldukça şaşırtıcı bir veri olarak karşımıza çıkmaktadır.

PETROL DOĞALGAZ 3. ve 4. GRUP MADENLER ALT SEKTÖRLERİ ÇED KARARLARI

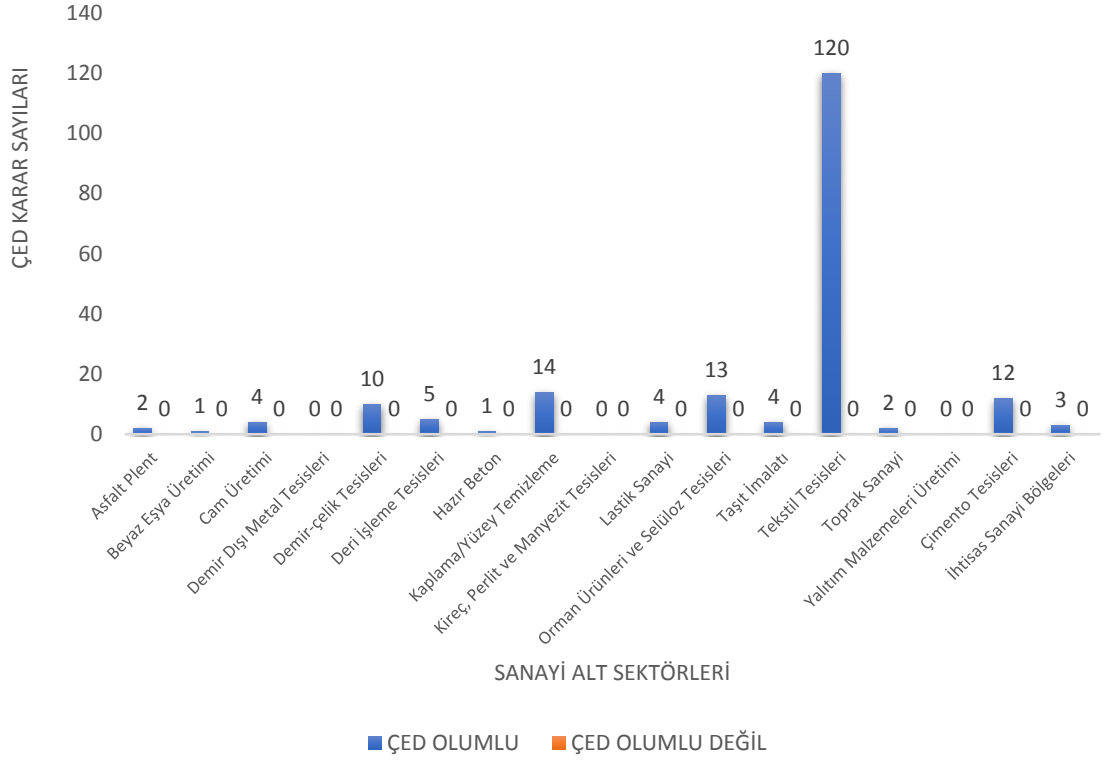

Şekil 4.45. Petrol Doğalgaz 3. ve 4. Grup Madenler alt sektörlerine göre ÇED kararlarının dağılımı (2016-2020)

Sektör incelemesinde Petrol Doğalgaz 3. ve 4. Grup Madenler sektörünün alt kırımlarını oluşturan alt sektörler; **Şekil 4.45**'te gösterildiği şekildedir. Bu alt sektörler için çıkan kararlar analiz edildiğinde kararların yaklaşık %76'sını on dört Grup Madenler oluşturmaktadır.

4. Grup Madenlerin içeriğinde sodyum, potasyum, lityum, iyot, bor tuzları gibi 100'e yakın endüstriyel hammadde; linyit, taşkömürü, uranyum, toryum, radyum gibi enerji hammaddeleri ve altın, gümüş, platin, bakır, demir, krom, titan ve alüminyum gibi metalik madenler yer almaktadır.

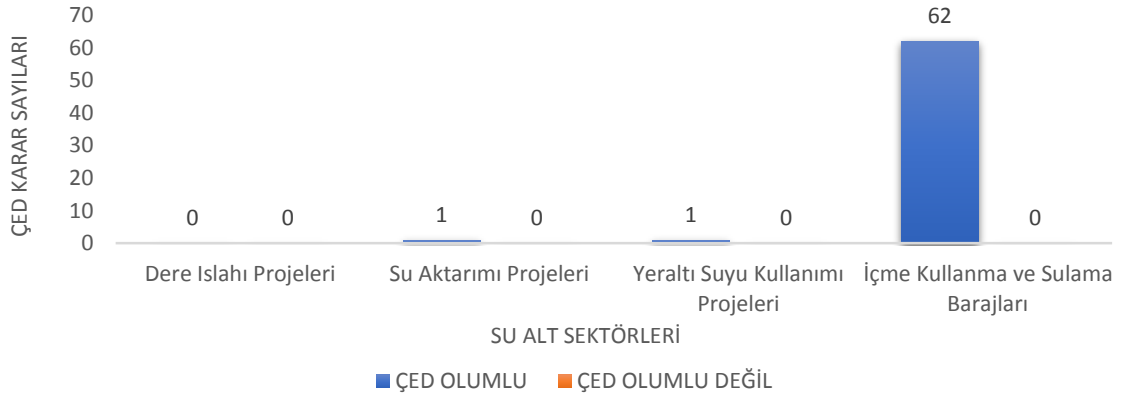
SANAYİ ALT SEKTÖRLERİ ÇED KARARLARI

Şekil 4.46. Sanayi alt sektörlerine göre ÇED kararlarının dağılımı (2016-2020)

Sektör incelemesinde Sanayi sektörünün alt kırımlarını oluşturan alt sektörler; **Şekil 4.46**'da gösterildiği şekildedir. Bu alt sektörler için çıkan kararlar incelendiğinde yaklaşık %61'ini Tekstil Tesislerinin oluşturduğu görülür.

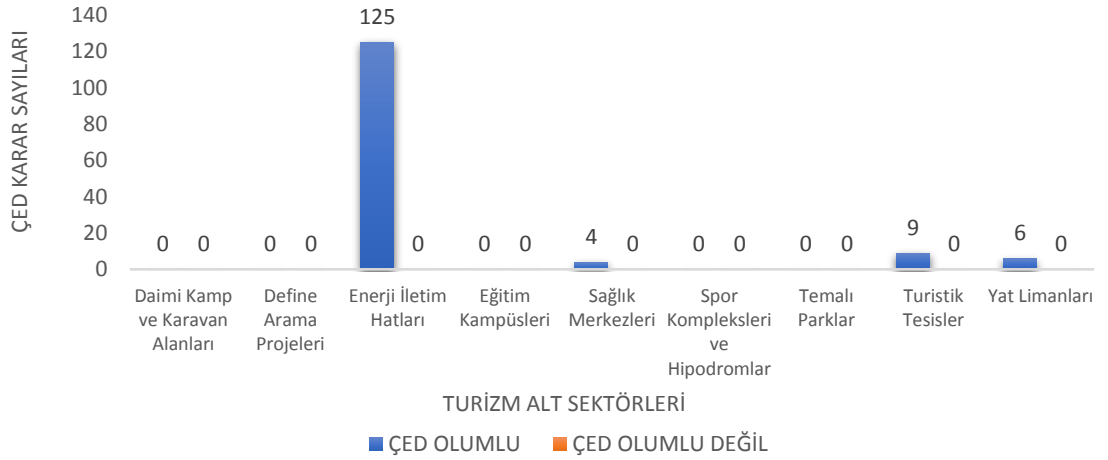
SU ALT SEKTÖRLERİ ÇED KARARLARI

Şekil 4.47. Su alt sektörlerine göre ÇED kararlarının dağılımı (2016-2020)

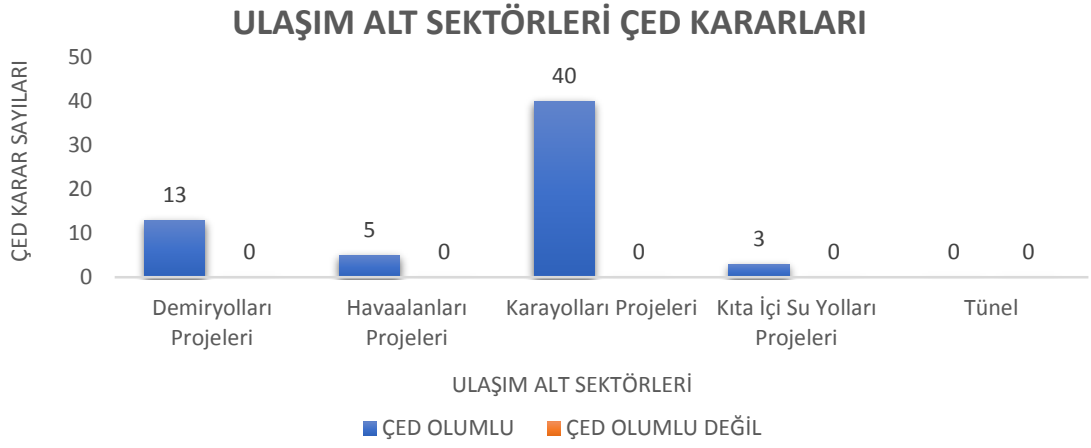
Sektör incelemesinde Su sektörünün alt kırılımlarını oluşturan alt sektörler; **Şekil 4.47**'de gösterildiği şekildedir. Bu alt sektörler için çıkan kararlar incelendiğinde %96'sını İçme Kullanma ve Sulama Barajları oluşturmaktadır.

TURİZM ALT SEKTÖRLERİ ÇED KARARLARI

Şekil 4.48. Turizm alt sektörlerine göre ÇED kararlarının dağılımı (2016-2020)

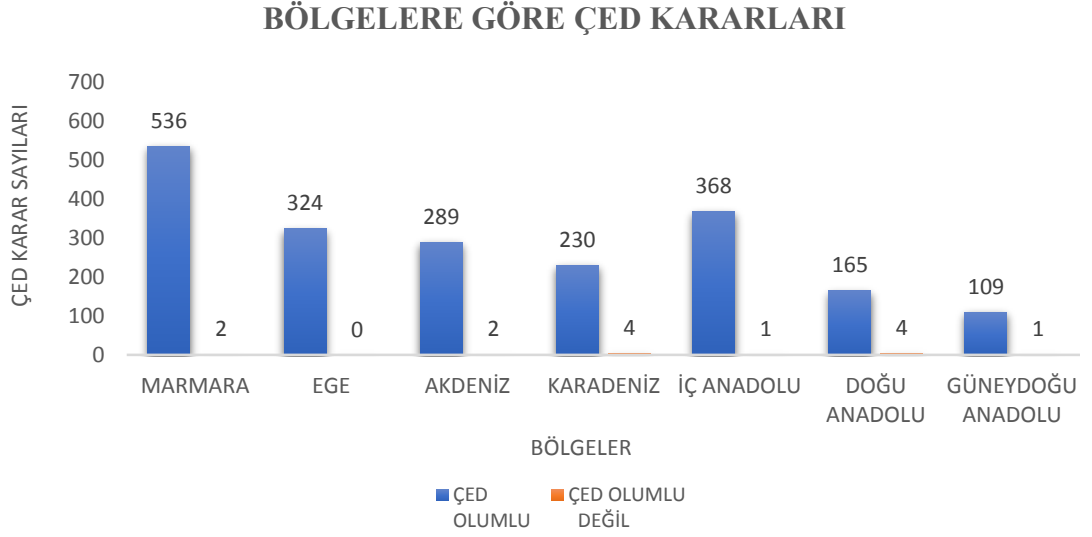
Sektör incelemesinde Turizm sektörünün alt kırılımlarını oluşturan alt sektörler; **Şekil 4.48**'de gösterildiği şekildedir. Bu alt sektörler için çıkan kararlar incelendiğinde Enerji İletim Hatları verilerin %87'sini oluşturmaktadır. Verilerin alındığı e-ÇED portalında Turizmin alt sektörü olarak Enerji İletim Hatlarının alınması ve bu sektör için çok yüksek bir oran olması enteresan bir durum olarak nitelendirebiliriz.

Şekil 4.49. Ulaşım alt sektörlerine göre ÇED kararlarının dağılımı (2016-2020)

Sektör incelemesinde Ulaşım sektörünün alt kırılımlarını oluşturan alt sektörler; **Şekil 4.49**'da gösterildiği şekildedir. Bu alt sektörler için çıkan kararlar incelendiğinde kararların %65'ini Karayolları Projeleri oluştururken %21'ini ise Demiryolları Projeleri oluşturmaktadır.

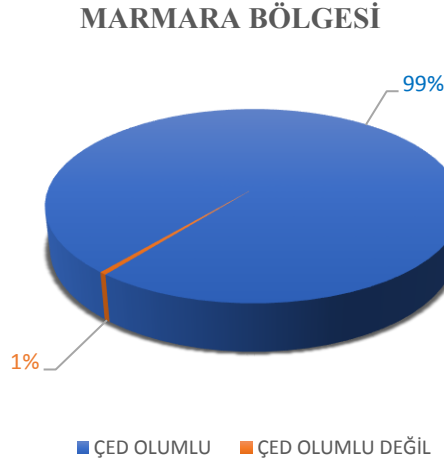
4.2.5. Bölgelere göre ÇED kararlarının incelenmesi (2016-2020)

Şekil 4.50. Bölgelere göre ÇED Kararları (2016-2020)

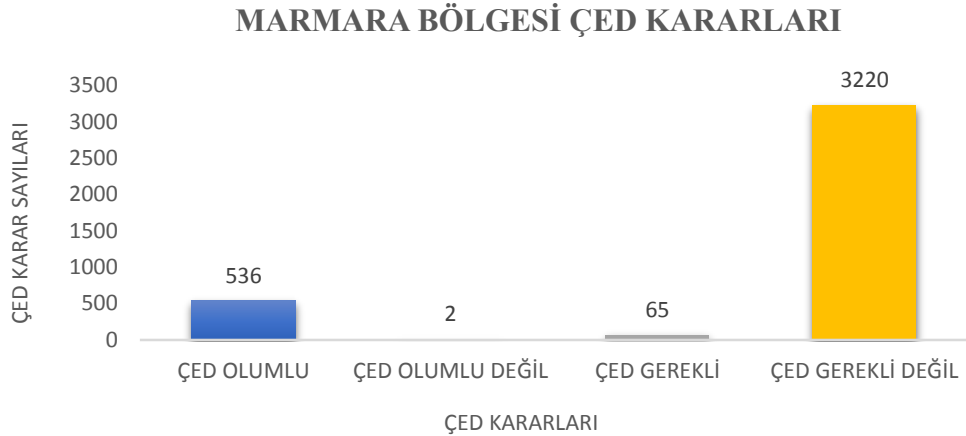
Türkiye’deki son beş yılda alınan ÇED kararları bölgesel olarak Şekil 4.50’de incelendiğinde Marmara Bölgesi’nin belirgin bir farkla fazla olduğu görülebilir. Ardından İç Anadolu, Ege ve Akdeniz Bölgeleri gelmektedir. Türkiye nüfusunun %23 Marmara Bölgesinde, %16’sı İç Anadolu Bölgesinde bulunmaktadır. Bu bilgiye göre nüfusun yoğun olduğu bölgelerde ÇED projelerinin de yoğun olduğu görülmektedir.

Marmara Bölgesi ÇED kararları ve sektörel analizi

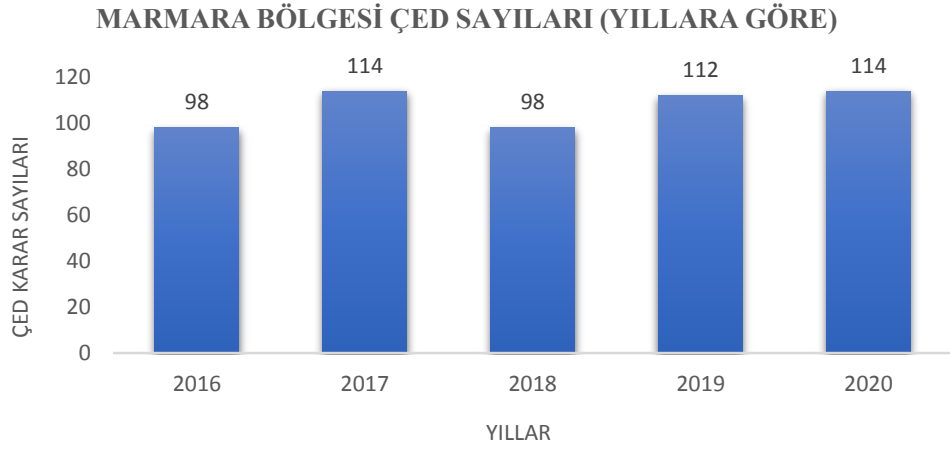
Şekil 4.51. Marmara bölgesi ÇED kararlarının yüzdesel dağılımı (2016-2020)

Nüfusun en yoğun olduğu bölge olan Marmara Bölgesinde **Şekil 4.51**'de görüldüğü gibi alınan ÇED kararlarının hemen hemen hepsi 'ÇED Olumludur.' şeklindedir.

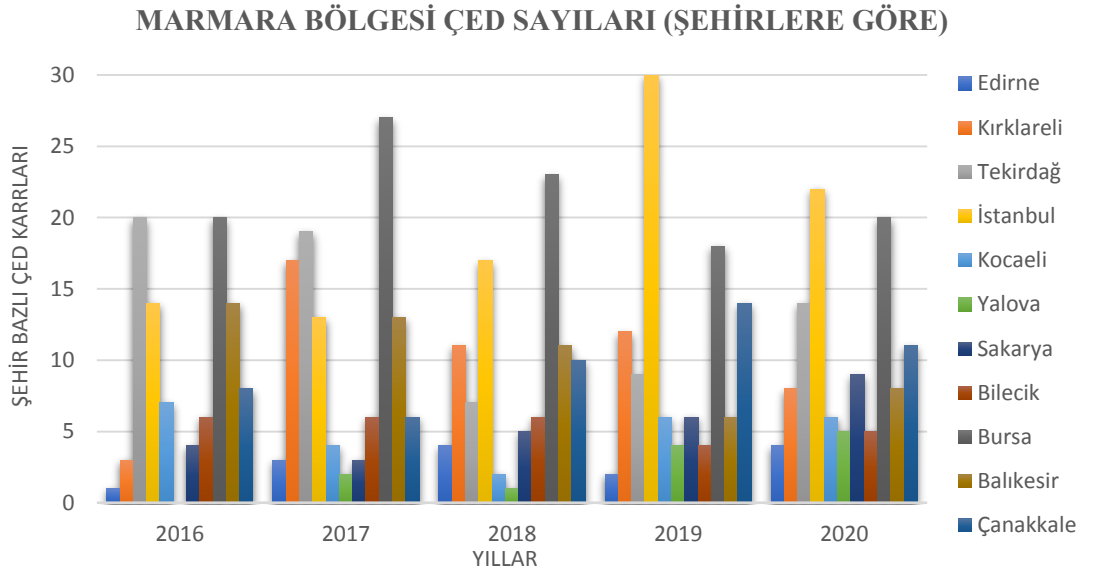
Şekil 4.52. Marmara bölgesi ÇED kararları (2016-2020)

Şekil 4.52 yakından incelendiğinde, yeni başlanacak projeler için ÇED Raporu hazırlanmasına gerek olup olmadığı ile ilgili verilen kararların büyük oranda "ÇED Gereklidir" ile sonuçlandığı görülmektedir. ÇED Gereklidir kararı verilen proje sayısı, ÇED Gereklidir kararı verilen projelerin yaklaşık altı katı kadardır. Bu durum birçok projenin ÇED kapsamına girmeden kolayca uygulamasına geçildiğini göstermektedir.

Şekil 4.53. Yıllara göre Marmara bölgesi ÇED olumlu sayıları (2016-2020)

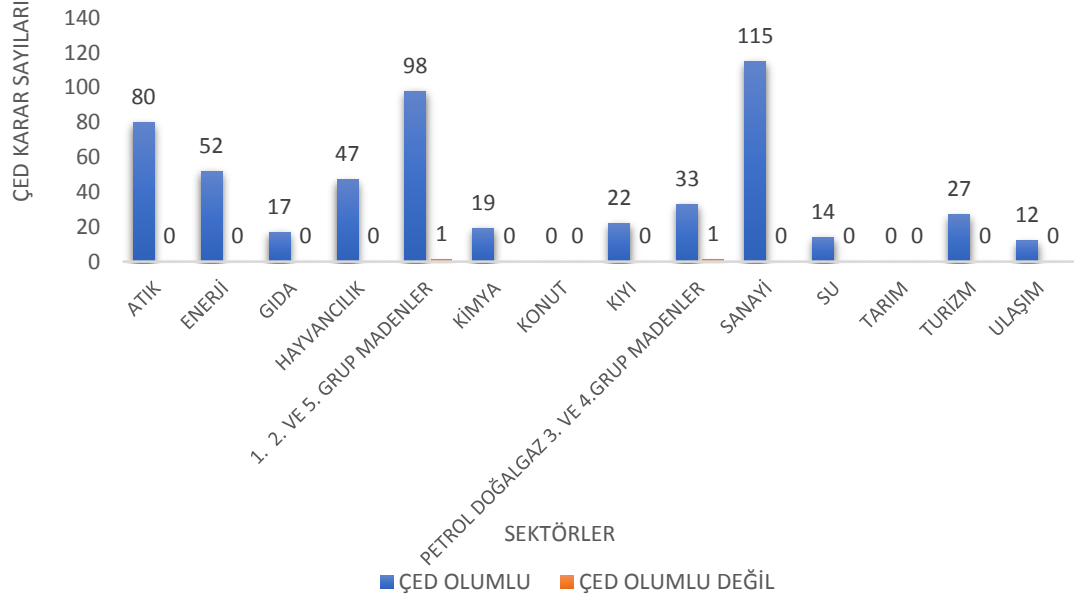
Marmara Bölgesindeki ÇED kararlarının sayısındaki değişim son beş yıl içinde önemli oranda değişiklik göstermemiştir. **Şekil 4.53**'te bu durum görülmektedir.

Şekil 4.54. Marmara bölgesi şehirlerine göre ÇED olumlu sayıları (2016-2020)

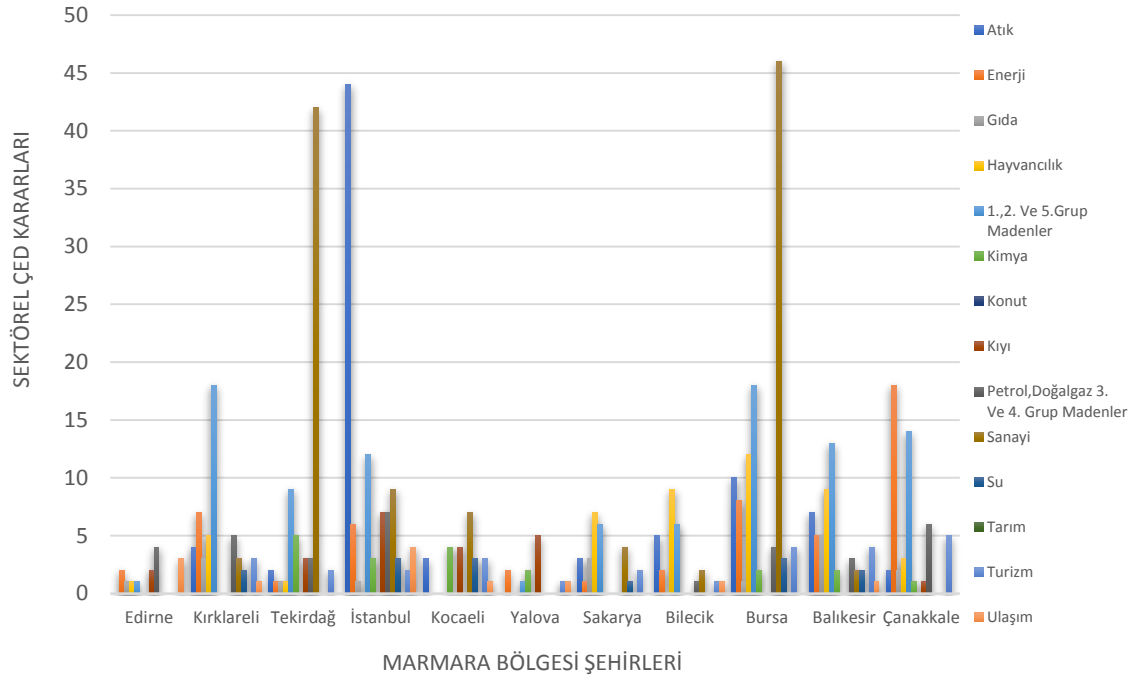
Bölgenin içine dahil olan şehirler incelendiğinde en fazla projenin İstanbul'da yapıldığı bunu takip eden yoğunluk Kocaeli'ndeki projelerde olduğu **Şekil 4.54**'te görülmektedir. Bölgede yatırım oranının en az olduğu iller ise Çanakkale ve Bilecik'tir.

MARMARA BÖLGESİ ÇED KARARLARININ SEKTÖREL DAĞILIMI

Şekil 4.55. Marmara bölgesi ÇED kararlarının sektörel dağılımı (2016-2020)

Marmara Bölgesindeki ÇED projelerine sektörel açıdan bakıldığında ise %22'sini Sanayi sektörü oluştururken bunu %18'lik oranla 1.2. ve 5.Grup Madenler ve %15'lik oranla Atık sektörü oluşturmaktadır.

Şekil 4.56. Marmara bölgesi şehirlerine göre sektörlerin dağılımı (2016-2020)

Marmara Bölgesindeki tüm şehirlerdeki ÇED kararlarının tamamı sektör sektör **Şekil 4.56**'da ifade edilmiştir. Bu grafiğe göre Bursa ve Tekirdağ'da Sanayi sektörü ile, İstanbul'da Atık sektörü için ÇED kararları fazla olduğu görülmüştür.

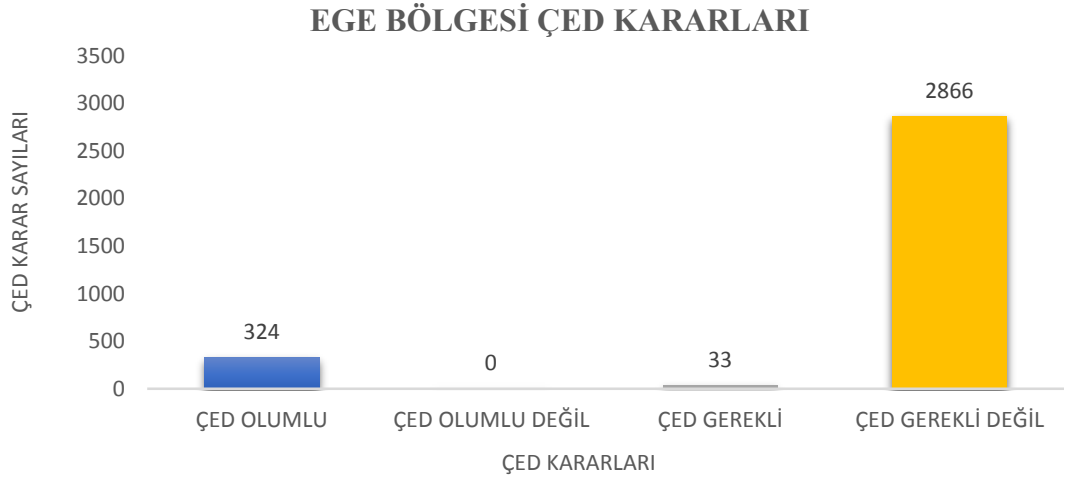
Ege Bölgesi ÇED kararları ve sektörel analizi

Ege Bölgesinde son beş yıldaki ÇED kararları incelendiğinde çıkan kararların hemen hemen hepsinde ‘ÇED Olumludur.’ şeklinde olduğu görülmektedir.

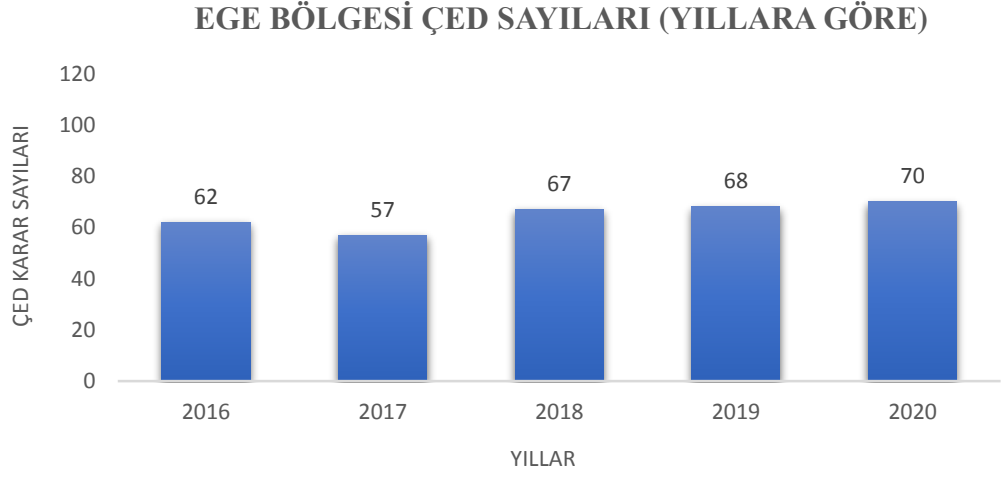

Şekil 4.57. Ege bölgesi ÇED kararlarının yüzdesel dağılımı (2016-2020)

Şekil 4.57 yakından incelendiğinde, yeni başlanacak projeler için ÇED Raporu hazırlanmasına gerek olup olmadığı ile ilgili verilen kararların büyük oranda “ÇED Gerekli Değildir” ile sonuçlandığı görülmektedir. ÇED Gerekli Değildir kararı verilen proje sayısı, ÇED Gereklidir kararı verilen proje sayısının yaklaşık altı katı kadardır. Bu durum birçok projenin ÇED kapsamına girmeden kolayca uygulamasına geçildiğini göstermektedir.

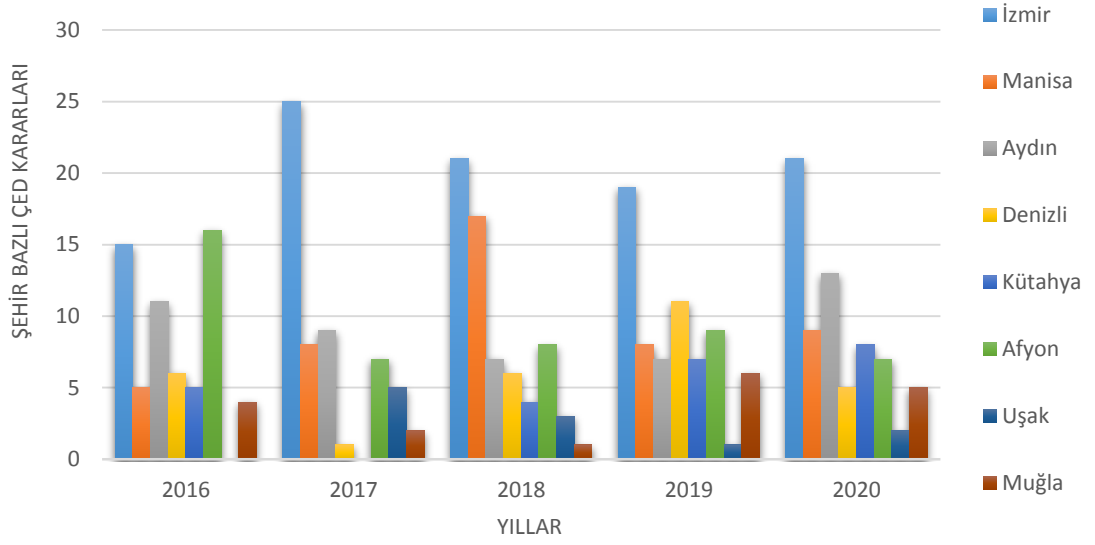
Şekil 4.58. Ege bölgesi ÇED kararları (2016-2020)

Şekil 4.59. Yıllara göre Ege bölgesi ÇED olumlu sayıları (2016-2020)

Ege Bölgesindeki ÇED kararlarının sayısındaki değişim son beş yıl içinde önemli oranda değişiklik göstermemekle birlikte az da olsa artma eğilimindedir. **Şekil 4.58** ve **Şekil 4.59**'da ÇED karar sonuçları ve bu sonuçların yıllara göre değişimi gösterilmektedir.

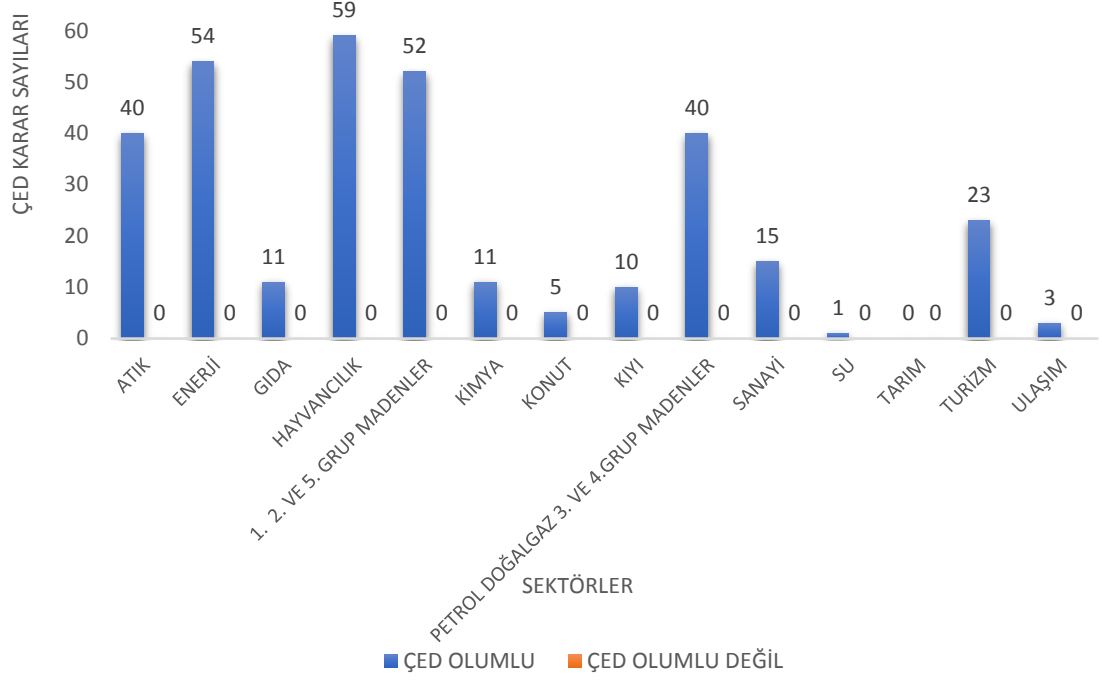
EGE BÖLGESİ ÇED SAYILARI (ŞEHİRLERE GÖRE)

Şekil 4.60. Ege bölgesi şehirlerine göre ÇED olumlu sayıları (2016-2020)

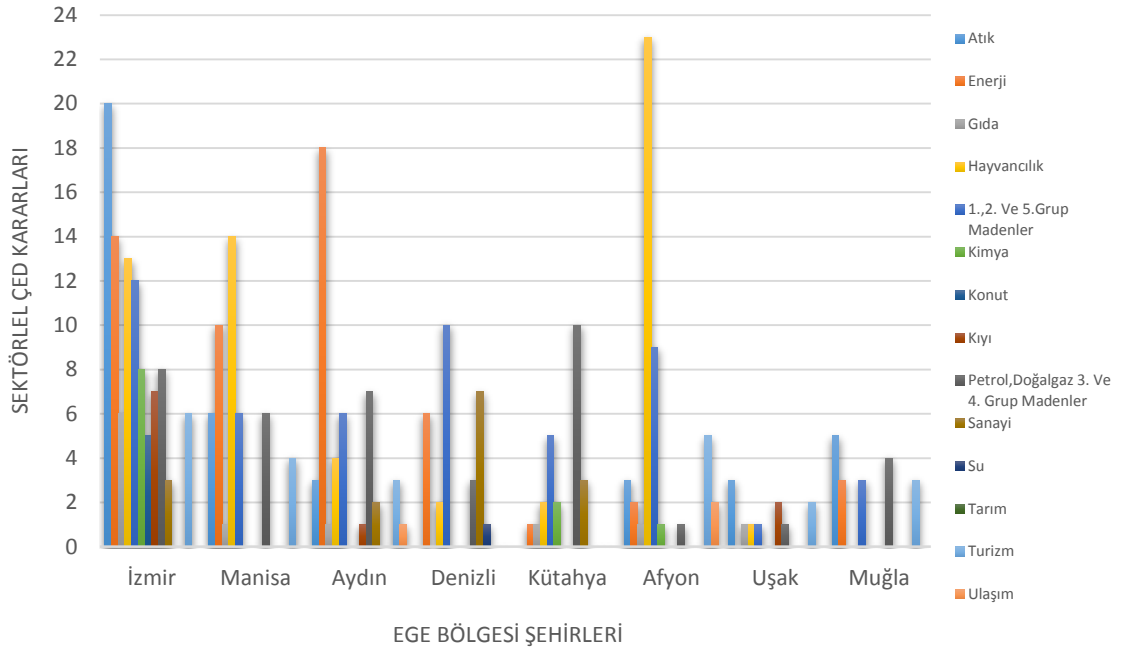
Bölgenin içine dahil olan şehirler incelendiğinde en fazla projenin İzmir’de yapıldığı bunu takip eden yoğunluk Manisa’daki projelerde olduğu **Şekil 4.60**’ta görülmektedir. Bölgede yatırım oranının en az olduğu iller ise Uşak ve Muğla’dır.

EGE BÖLGESİ ÇED KARARLARININ SEKTÖREL DAĞILIMI

Şekil 4.61. Ege bölgesi ÇED kararlarının sektörel dağılımı (2016-2020)

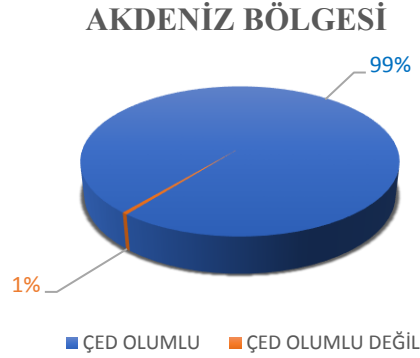
Ege Bölgesindeki ÇED projelerine sektörel açıdan bakıldığında ise %18'ini Hayvancılık sektörü oluştururken bunu %16,5'lik oranla Enerji ve %16'lık oranla 1. 2. ve 5. Grup Maden sektörü oluşturduğu **Şekil 4.61**'de görülmektedir.

Şekil 4.62. Ege bölgesi şehirlerine göre sektörlerin dağılımı (2016-2020)

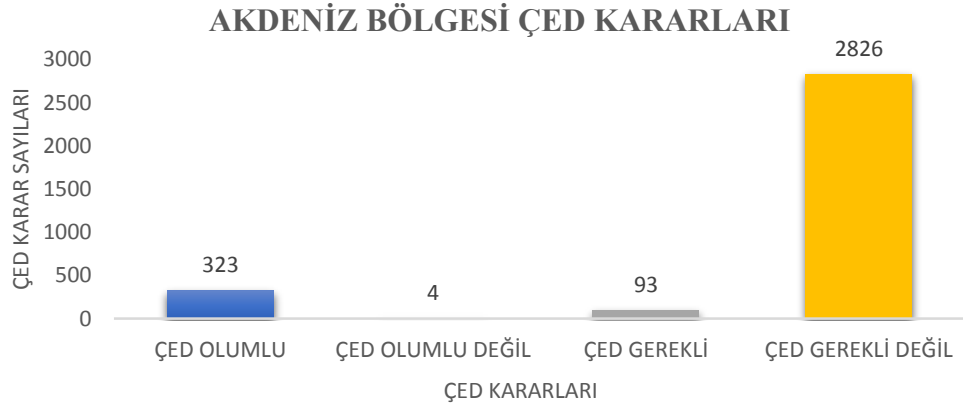
Ege Bölgesindeki tüm şehirlerdeki ÇED kararlarının tamamı sektör sektör **Şekil 4.62**'de ifade edilmiştir. Bu grafiğe göre Afyon ve Manisa illerinde Hayvancılık, Aydın ve İzmir illerinde ise Enerji Projeleri yoğunluk göstermiştir.

Akdeniz Bölgesi ÇED kararları ve sektörel analizi

Şekil 4.63. Akdeniz bölgesi ÇED kararlarının yüzdesel dağılımı (2016-2020)

Akdeniz Bölgesinde son beş yıldaki ÇED kararları incelendiğinde çıkan kararların hemen hemen hepsinde ‘ÇED Olumludur.’ şeklinde olduğu sadece %1’lik kısmında ÇED’in reddedildiği **Şekil 4.63**’de görülmüştür.

Şekil 4.64. Akdeniz bölgesi ÇED kararları (2016-2020)

Şekil 4.64 yakından incelendiğinde, yeni başlanacak projeler için ÇED Raporu hazırlanmasına gerek olup olmadığı ile ilgili verilen kararların büyük oranda “ÇED Gerekli Değildir” ile sonuçlandığı görülmektedir. ÇED Gerekli Değildir kararı verilen proje sayısı, ÇED Gereklidir kararı verilen proje sayısının yaklaşık altı katı kadardır. Bu durum birçok projenin ÇED kapsamına girmeden kolayca uygulamasına geçildiğini göstermektedir.

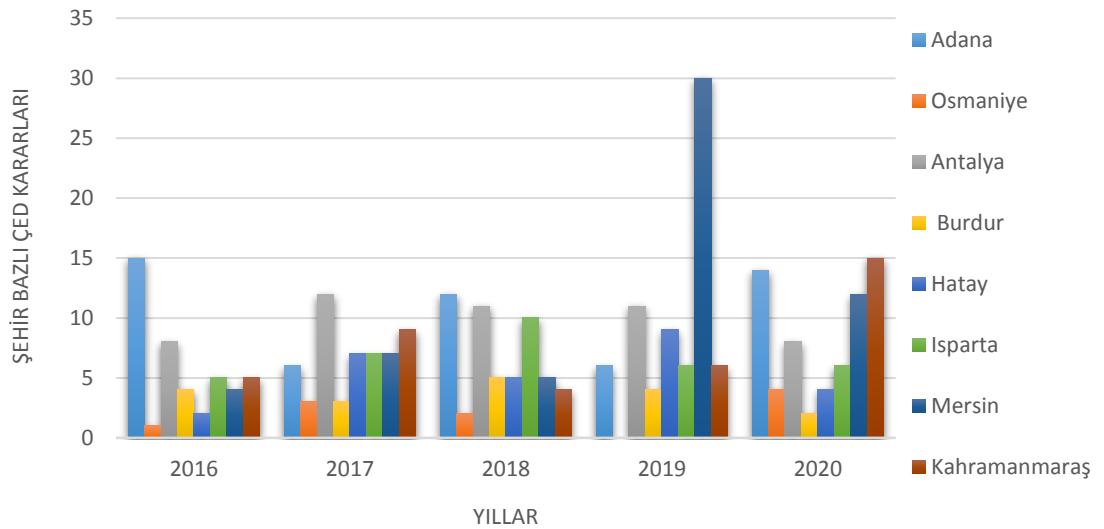
AKDENİZ BÖLGESİ ÇED SAYILARI (YILLARA GÖRE)

Şekil 4.65. Yıllara göre Akdeniz bölgesi ÇED olumlu sayıları (2016-2020)

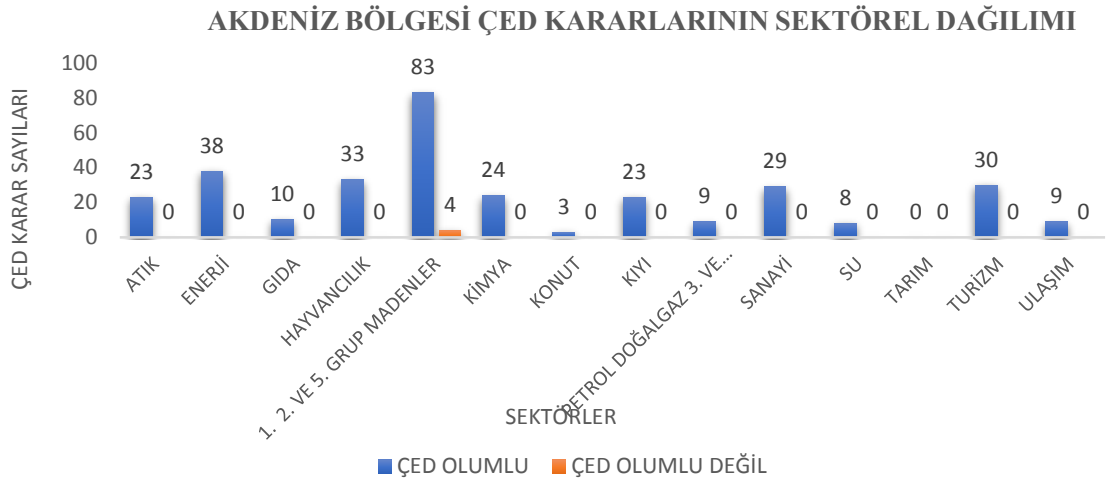
Akdeniz Bölgesindeki ÇED kararlarının sayısındaki değişim son beş yıl içinde artış göstermektedir. Özellikle 2019 yılı en fazla ÇED kararın çıktığı yıl olduğu **Şekil 4.65**'te görülmektedir.

AKDENİZ BÖLGESİ ÇED SAYILARI (ŞEHİRLERE GÖRE)

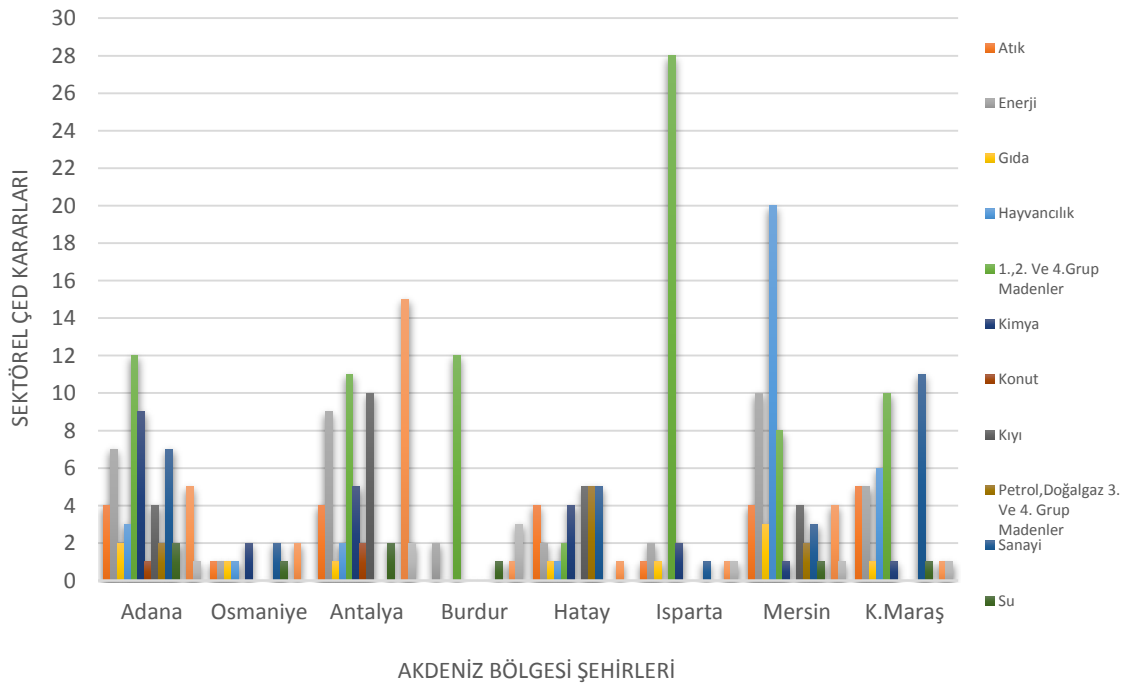
Şekil 4.66. Akdeniz bölgesi şehirlerine göre ÇED olumlu sayıları (2016-2020)

Akdeniz Bölgenin içine dahil olan şehirler incelendiğinde en fazla projenin 2019 yılı için Mersin'de yapıldığı **Şekil 4.66**'da görülmektedir. Bölgede yatırım oranının yıllara göre şehirlerde benzer dağılım gösterdiği söylenebilir.

Şekil 4.67. Akdeniz bölgesi ÇED kararlarının sektörel dağılımı (2016-2020)

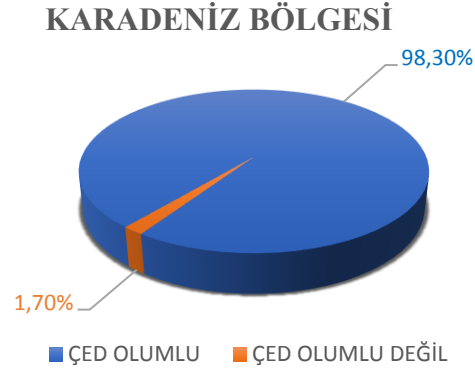
Akdeniz Bölgesindeki ÇED projelerine sektörel açıdan bakıldığında ise %25,5'ini 1. 2. Ve 5.Grup Maden sektörü oluştururken bunu %11'lik oranla Enerji sektörü oluşturduğu **Şekil 4.67'**de görülmektedir.

Şekil 4.68. Akdeniz bölgesi şehirlerine göre sektörlerin dağılımı (2016-2020)

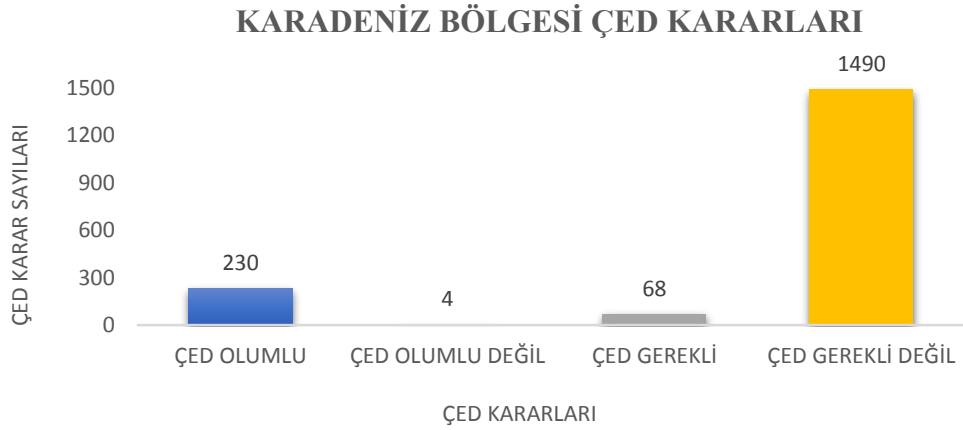
Akdeniz Bölgesindeki tüm şehirlerdeki ÇED kararlarının tamamı sektör sektör **Şekil 4.68'**de ifade edilmiştir. Bu grafiğe göre Isparta ili 1.2. ve 5.Grup Maden Sektörü ile öne çıkarken Mersin ise Hayvancılık Sektörü ile öne çıkmıştır.

Karadeniz Bölgesi ÇED kararları ve sektörel analizi

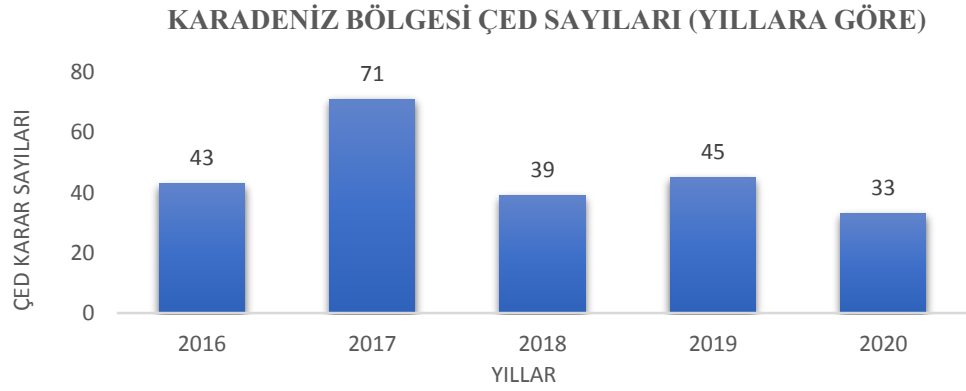
Şekil 4.69. Karadeniz bölgesi ÇED kararlarının yüzdesel dağılımı (2016-2020)

Karadeniz Bölgesinde son beş yıldaki ÇED kararları incelendiğinde çıkan kararların hemen hemen hepsinde ‘ÇED Olumludur.’ şeklinde olduğu sadece %1,70’lik kısmında ÇED’in reddedildiği **Şekil 4.69** görülmektedir.

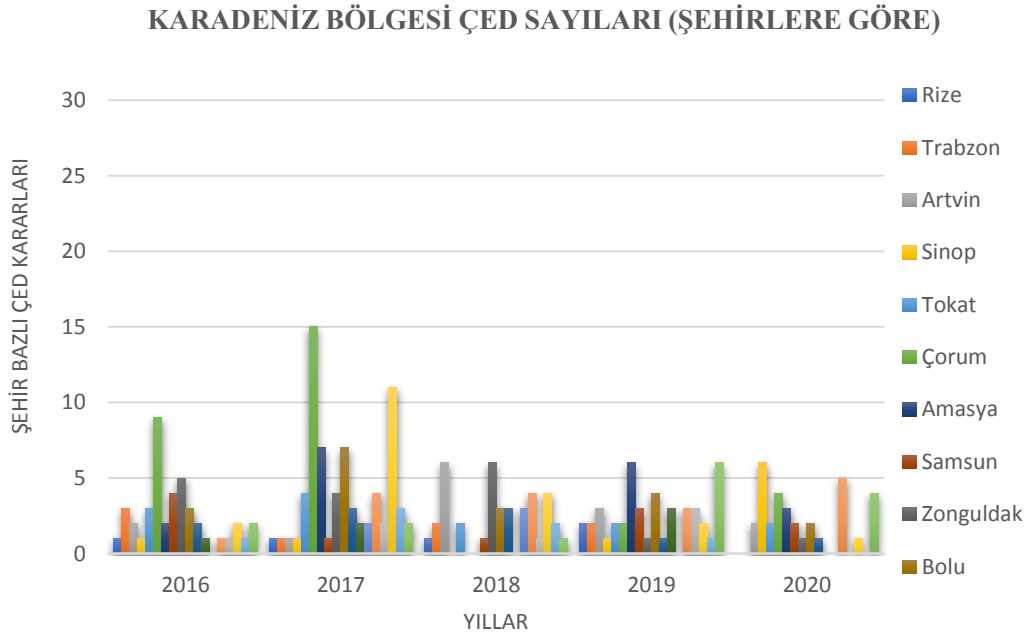
Şekil 4.70. Karadeniz bölgesi ÇED kararları (2016-2020)

Şekil 4.70 yakından incelendiğinde, yeni başlanacak projeler için ÇED Raporu hazırlanmasına gerek olup olmadığı ile ilgili verilen kararların büyük oranda “ÇED Gereklidir” ile sonuçlandığı görülmektedir. ÇED Gereklidir kararı verilen proje sayısı, ÇED Gereklidir kararı verilen proje sayısının yaklaşık 6,5 katı kadardır. Bu durum Karadeniz Bölgesindeki birçok projenin ÇED kapsamına girmeden kolayca uygulamasına geçildiğini göstermektedir.

Şekil 4.71. Yıllara göre Karadeniz bölgesi ÇED olumlu sayıları (2016-2020)

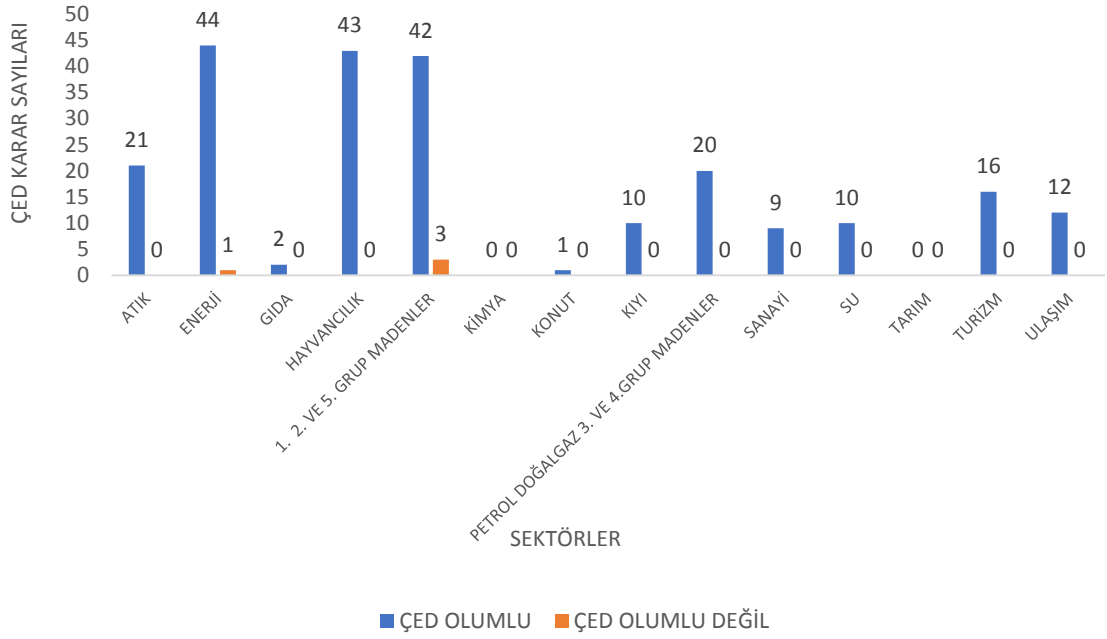
Karadeniz Bölgesindeki ÇED kararlarının sayısındaki değişim son beş yıl içinde oldukça değişiklik göstermiştir. Şöyle ki 2016 yılından itibaren bir artan bir azalan şekilde değişiklik göstermiştir. En fazla yatırım ise 2017 yılında olduğu **Şekil 4.71** görülmektedir.

Şekil 4.72. Karadeniz bölgesi şehirlerine göre ÇED olumlu sayıları (2016-2020)

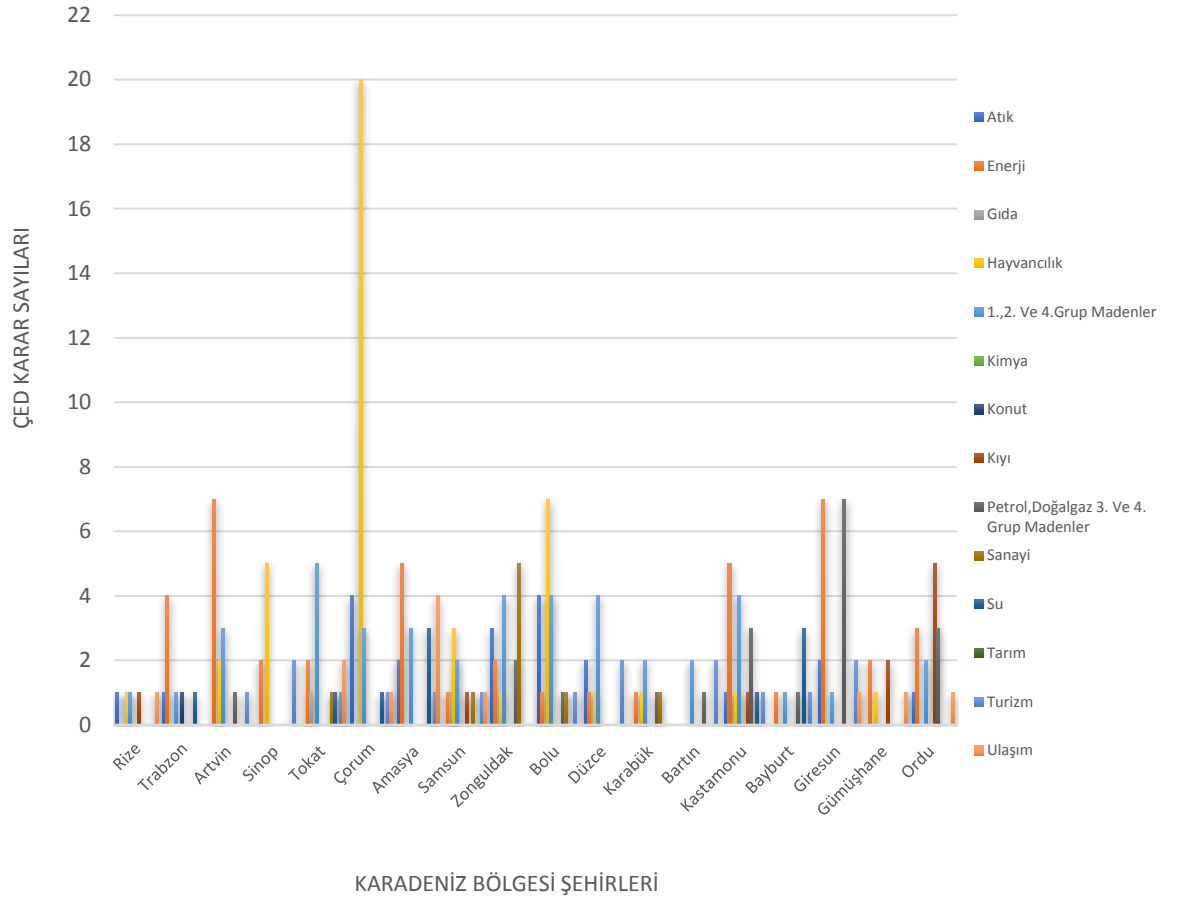
Karadeniz Bölgesinin içine dahil olan şehirler incelendiğinde en fazla projenin 2017 yılında Tokat'ta yapıldığı bunu takip eden yoğunluk yine aynı yıl içinde Giresun'da olduğu **Şekil 4.72**'de görülmektedir. Bölgede yatırım oranının en az olduğu il ise Bayburt'tur.

KARADENİZ BÖLGESİ ÇED KARARLARININ SEKTÖREL DAĞILIMI

Şekil 4.73. Karadeniz bölgesi ÇED kararlarının sektörel dağılımı (2016-2020)

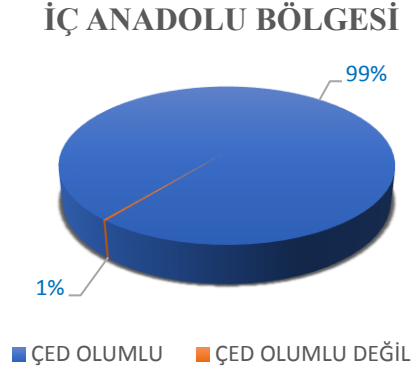
Karadeniz Bölgesindeki ÇED projelerine sektörel açıdan bakıldığında ise %19'unu Enerji oluştururken bunu %18'lik oranlar ile Hayvancılık ve 1. 2. ve 5. Grup Maden Sektörleri takip etmektedir.

Şekil 4.74. Karadeniz bölgesi şehirlerine göre sektörlerin dağılımı (2016-2020)

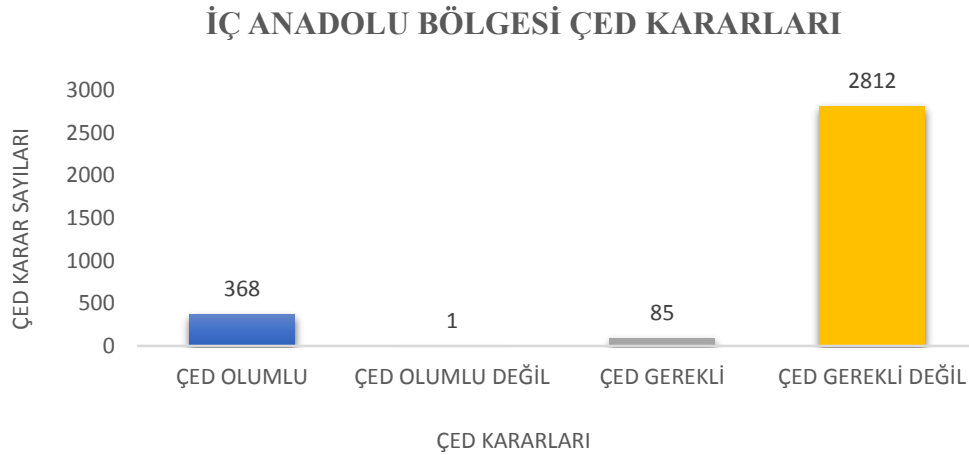
Karadeniz Bölgesindeki tüm şehirlerdeki ÇED kararlarının tamamı sektör sektör **Şekil 4.74**'te ifade edilmiştir. Bu grafiğe Çorum'da Hayvancılık sektörü için ÇED kararları fazla olduğu görülmüştür.

İç Anadolu Bölgesi ÇED kararları ve sektörel analizi

Şekil 4.75. İç Anadolu bölgesi ÇED kararlarının yüzdesel dağılımı (2016-2020)

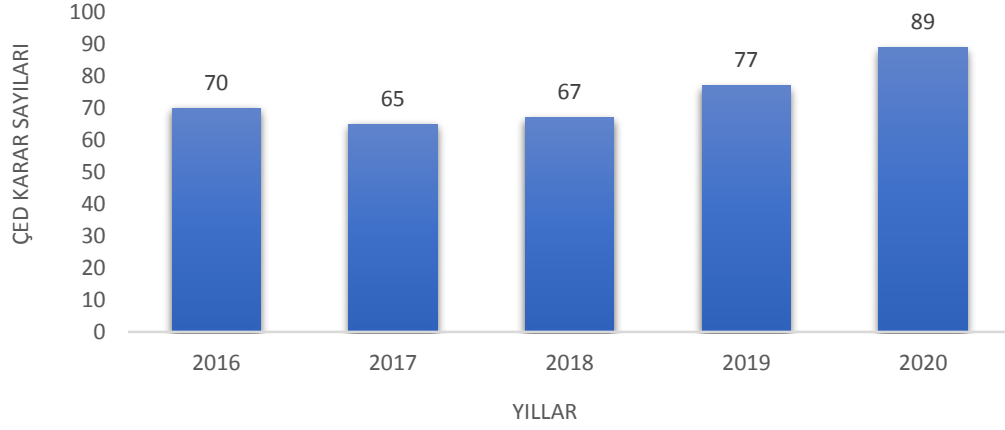
İç Anadolu Bölgesinde son beş yıldaki ÇED kararları incelendiğinde çıkan kararların hemen hemen hepsinde ‘ÇED Olumludur.’ şeklinde olduğu sadece %1’lik kısmında ÇED’in reddedildiği görülmüştür.

Şekil 4.76. İç Anadolu bölgesi ÇED kararları (2016-2020)

Şekil 4.76 yakından incelendiğinde, yeni başlanacak projeler için ÇED Raporu hazırlanmasına gerek olup olmadığı ile ilgili verilen kararların büyük oranda “ÇED Gereklidir” ile sonuçlandığı görülmektedir. ÇED Gereklidir kararı verilen proje sayısı, ÇED Gereklidir kararı verilen proje sayısının yaklaşık 7,5 katı kadardır. Bu durum İç Anadolu Bölgesindeki birçok projenin ÇED kapsamına girmeden kolayca uygulamasına geçildiğini göstermektedir.

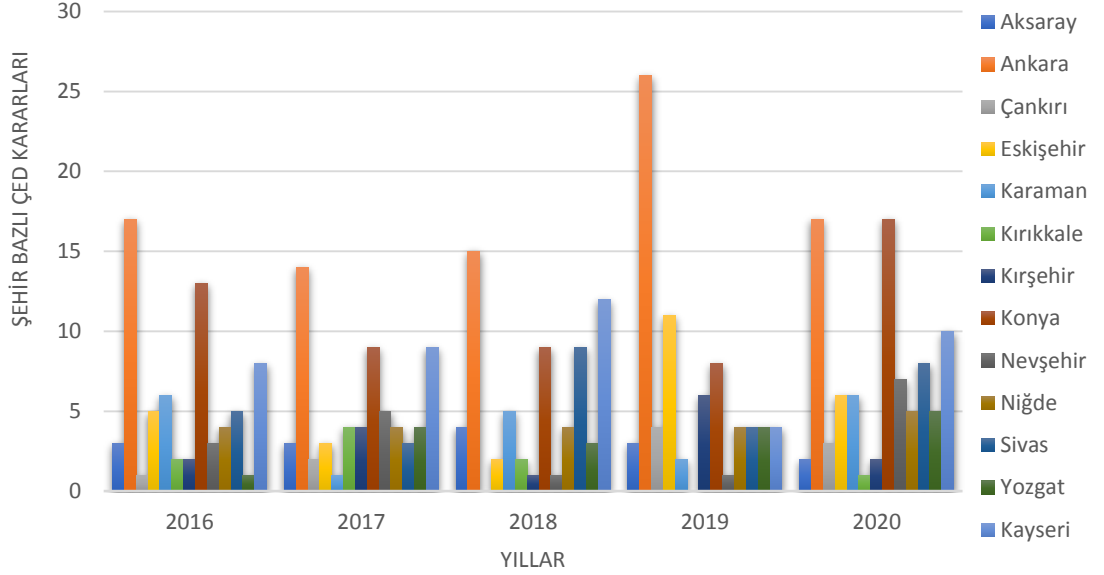
İÇ ANADOLU BÖLGESİ ÇED SAYILARI (YILLARA GÖRE)

Şekil 4.77. Yıllara göre İç Anadolu bölgesi ÇED olumlu sayıları (2016-2020)

İç Anadolu Bölgesindeki ÇED kararlarının sayısındaki değişim son beş yıl içinde belli oranda değişiklik göstermiştir.2017 yılında azalma gösteren ÇED sayıları bu tarihten itibaren her yıl düzenli olarak arttığı **Şekil 4.77**'te görülmektedir.

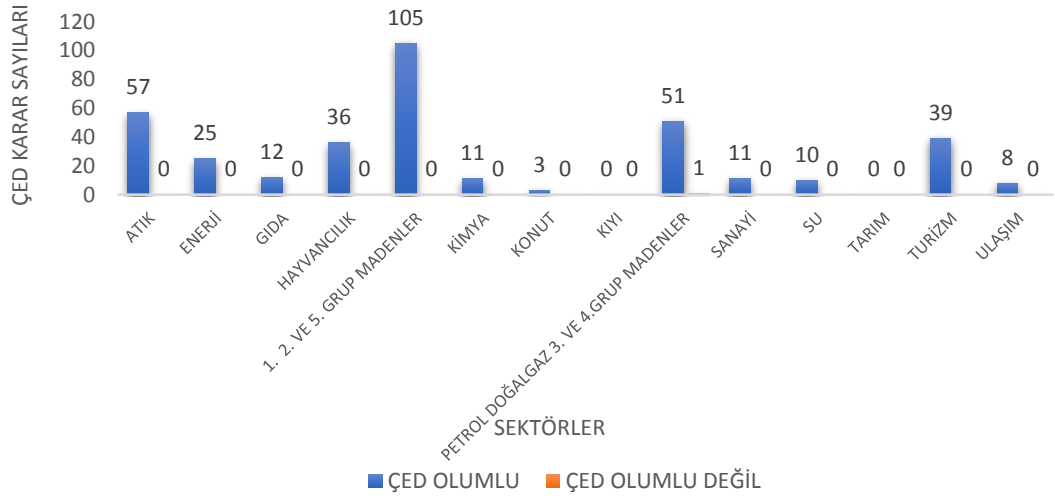
İÇ ANADOLU BÖLGESİ ÇED SAYILARI (ŞEHİRLERE GÖRE)

Şekil 4.78. İç Anadolu bölgesi şehirlerine göre ÇED olumlu sayıları (2016-2020)

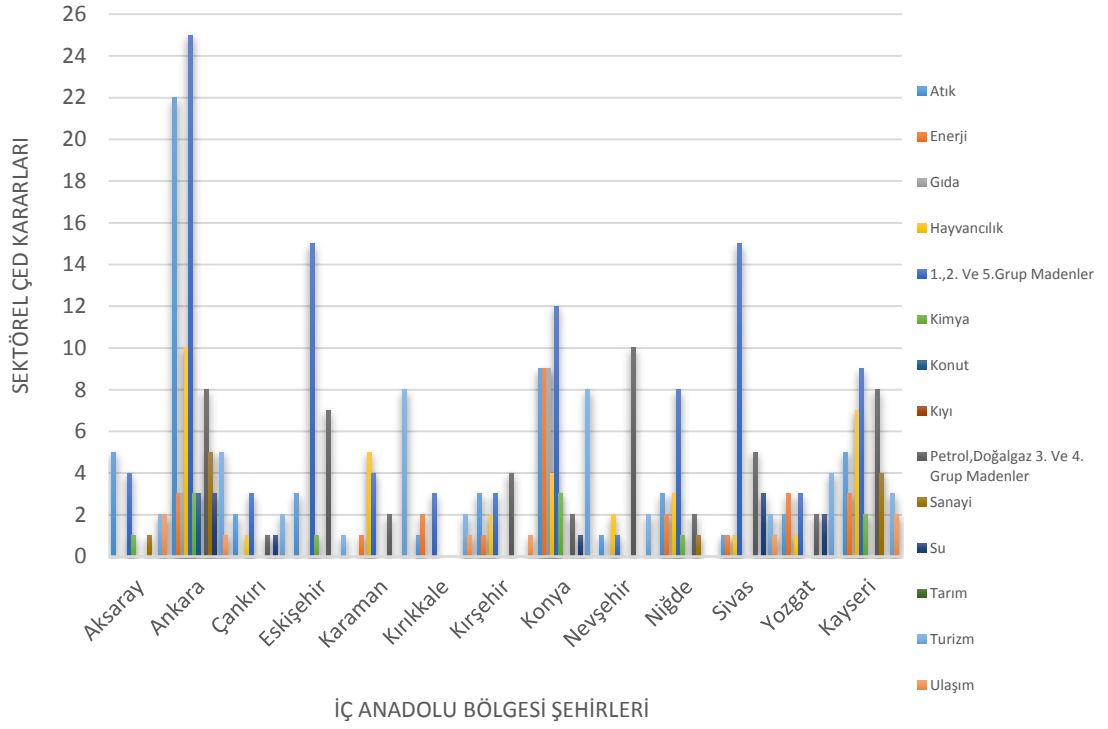
İç Anadolu Bölgesinin içine dahil olan şehirler incelendiğinde en fazla projenin Ankara'da olduğu **Şekil 4.78**'de görülmektedir. Bölgede yatırım oranının en az olduğu iller ise Kırıkkale ve Nevşehir'dir.

İÇ ANADOLU BÖLGESİ ÇED KARARLARININ SEKTÖREL DAĞILIMI

Şekil 4.79. İç Anadolu bölgesi ÇED kararlarının sektörel dağılımı (2016-2020)

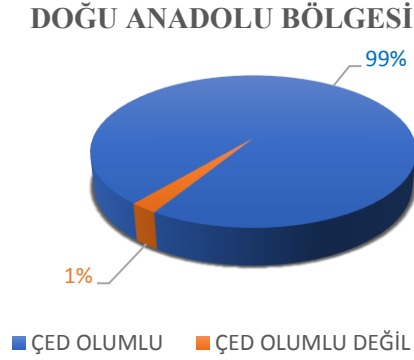
İç Anadolu Bölgesindeki ÇED projelerine sektörel açıdan bakıldığında ise %29'luk oranla 1.2. ve 5.Grup Madenler ve %15'lik oranla Atık sektörü öncü durum oluşturduğu **Şekil 4.79'**da görülmektedir.

Şekil 4.80. İç Anadolu bölgesi şehirlerine göre sektörlerin dağılımı (2016-2020)

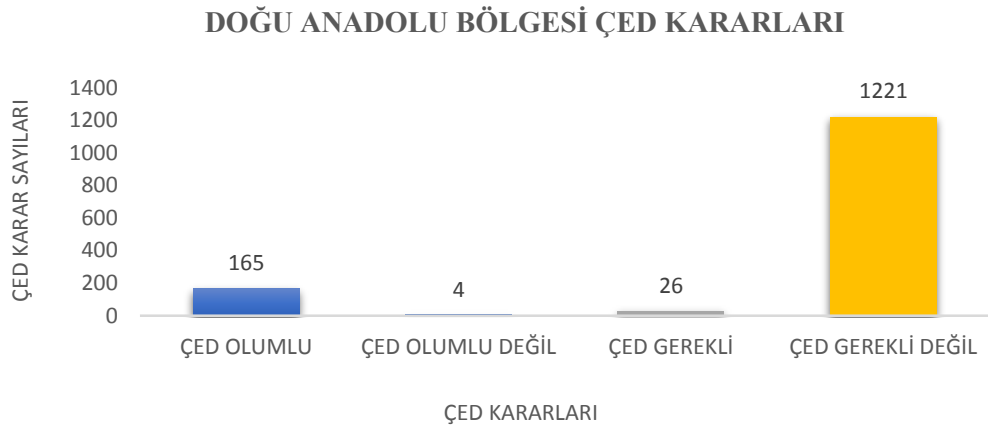
İç Anadolu Bölgesindeki tüm şehirlerdeki ÇED kararlarının tamamı sektör sektör **Şekil 4.80**'de ifade edilmiştir. Bu grafiğe göre Ankara ili hem Atık hem de 1. 2. ve 5. Grup Maden Sektöründe öne çıkmaktadır. Ardından gelecek yoğunluğu ise Sivas ve Eskişehir illeri 1. 2. ve 5. Grup Maden Sektörü oluşturmaktadır.

Doğu Anadolu Bölgesi ÇED kararları ve sektörel analizi

Şekil 4.81. Doğu Anadolu bölgesi ÇED kararlarının yüzdesel dağılımı (2016-2020)

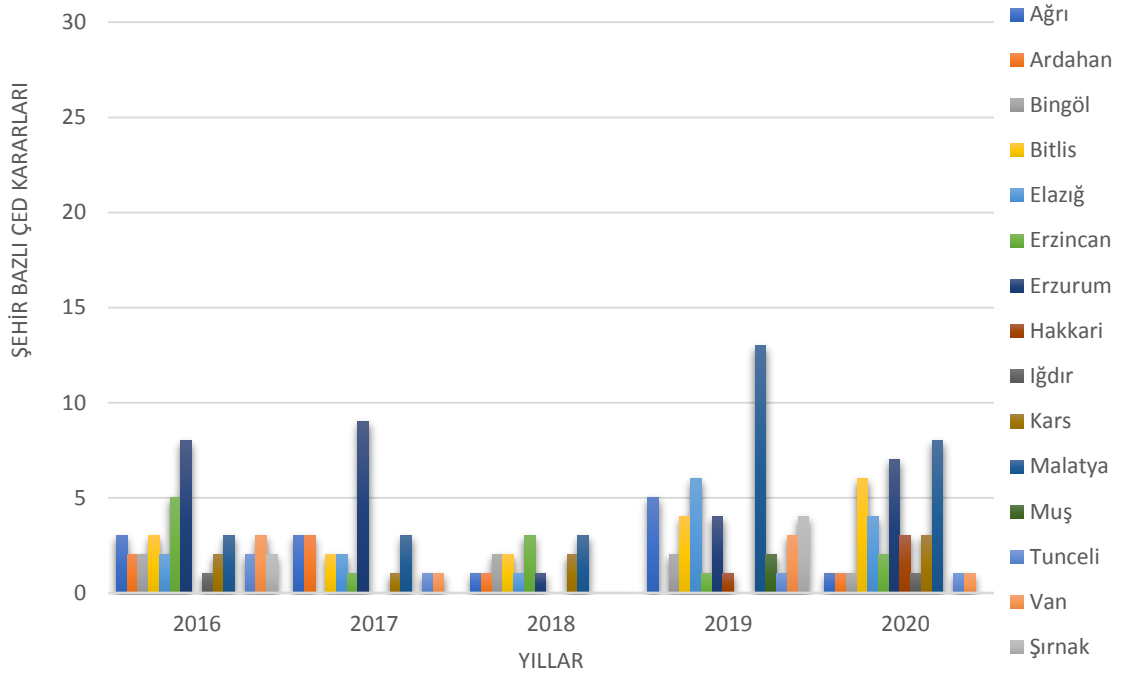
Doğu Anadolu Bölgesi son beş yıldaki ÇED kararları incelendiğinde çıkan kararların hemen hemen hepsinde ‘ÇED Olumludur.’ şeklinde olduğu sadece %1’lik kısmında ÇED’in reddedildiği görülmüştür.

Şekil 4.82. Doğu Anadolu bölgesi ÇED kararları (2016-2020)

Şekil 4.82 yakından incelendiğinde, yeni başlanacak projeler için ÇED Raporu hazırlanmasına gerek olup olmadığı ile ilgili verilen kararların büyük oranda “ÇED Gereklidir” ile sonuçlandığı görülmektedir. ÇED Gereklidir kararı verilen proje sayısı, ÇED Gereklidir kararı verilen proje sayısının yaklaşık 7,5 katı kadardır. Bu durum Doğu Anadolu Bölgesindeki birçok projenin ÇED kapsamına girmeden rahatça uygulamasına geçildiğini göstermektedir.

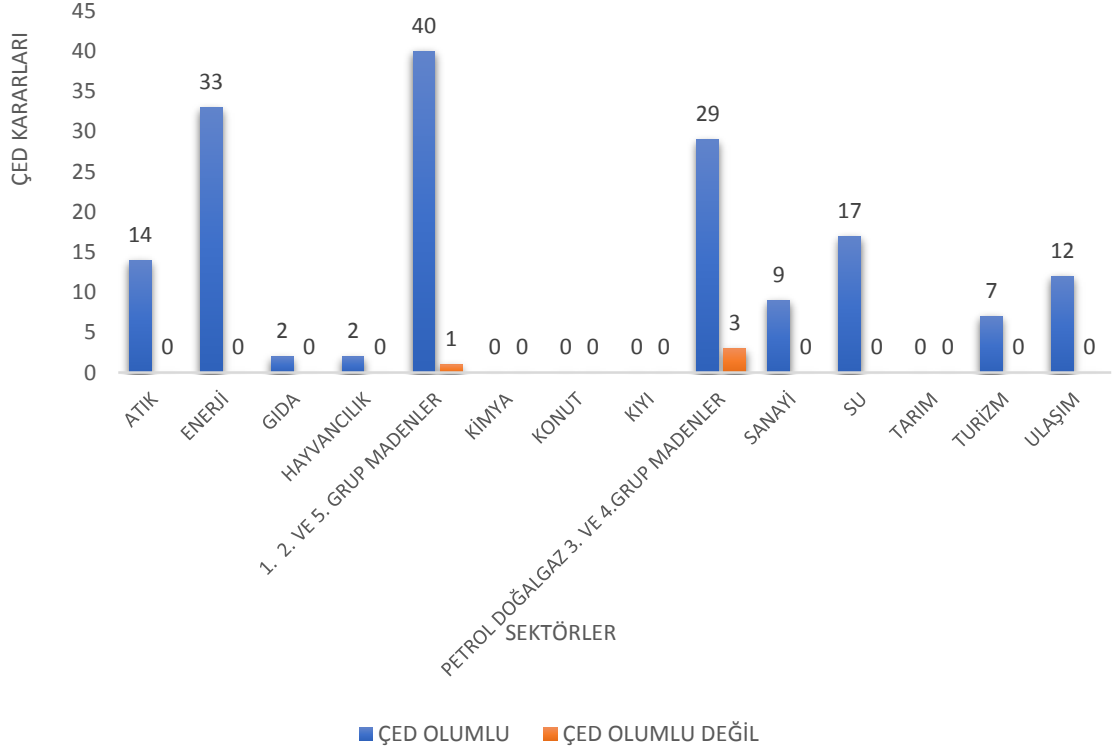
DOĞU ANADOLU BÖLGESİ ÇED SAYILARI (ŞEHİRLERE GÖRE)

Şekil 4.83. Doğu Anadolu bölgesi şehirlerine göre ÇED olumlu sayıları (2016-2020)

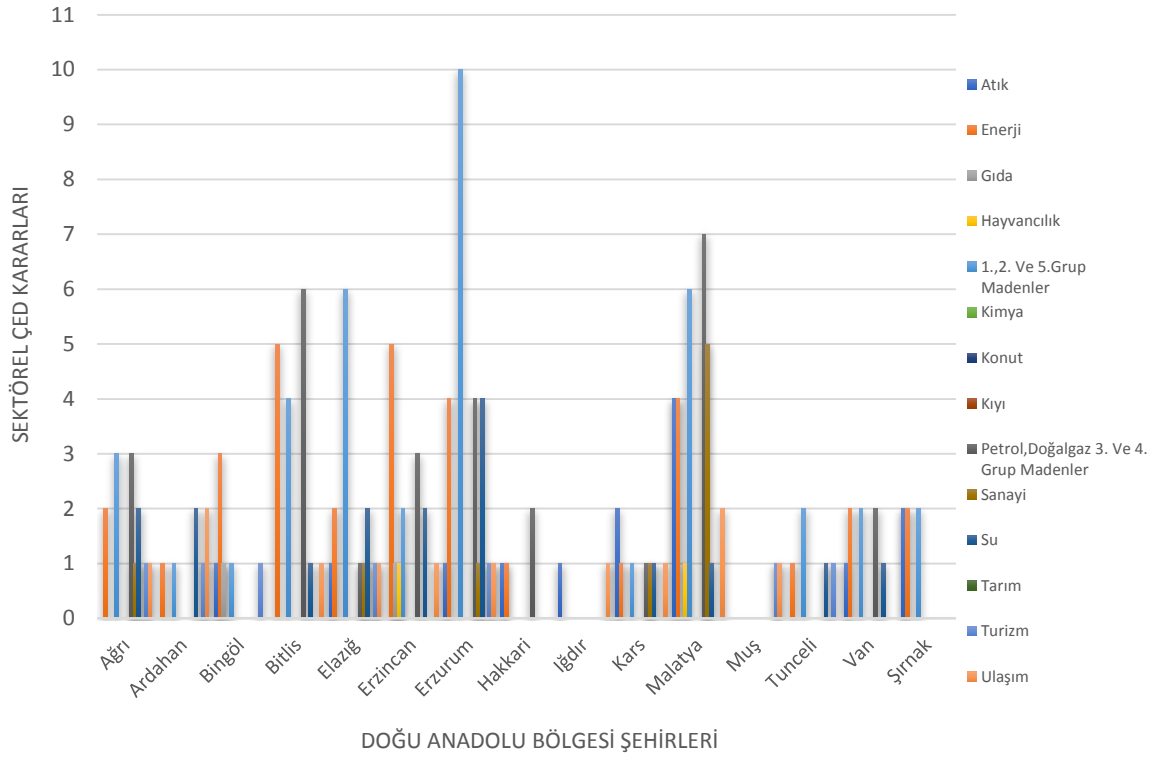
Doğu Anadolu Bölgesinin içine dahil olan şehirler incelendiğinde en fazla projenin 2019 yılı için Malatya’da yapıldığı bunu takip eden yoğunluk ise Erzurum’daki projelerde olduğu Şekil 4.83’te görülmektedir. Bölgede yatırım oranının en az olduğu il ise Hakkari’dir.

DOĞU ANADOLU BÖLGESİ ÇED KARARLARININ SEKTÖREL DAĞILIMI

Şekil 4.84. Doğu Anadolu bölgesi ÇED kararlarının sektörel dağılımı (2016-2020)

Doğu Anadolu Bölgesindeki ÇED projelerine sektörel açıdan bakıldığında ise %24'ünü 1. 2. ve 5. Grup Madenler sektörü oluştururken bunu %20'lik oranla Enerji ve %18'lik oranla Petrol Doğalgaz 3. ve 4. Grup Maden sektörü oluşturduğu **Şekil 4.84**'te görülmektedir.

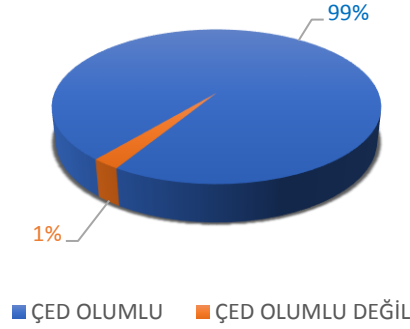

Şekil 4.85. Doğu Anadolu bölgesi şehirlerine göre sektörlerin dağılımı (2016-2020)

Doğu Anadolu Bölgesindeki tüm şehirlerdeki ÇED kararlarının tamamı sektör sektör **Şekil 4.85**'te ifade edilmiştir. Bu grafiğe göre Erzurum 1. 2. ve 5. Grup Maden Sektöründe öne plana çıkmıştır. Proje yoğunluğunun en az olduğu iller ise Iğdır ve Muş olmuştur.

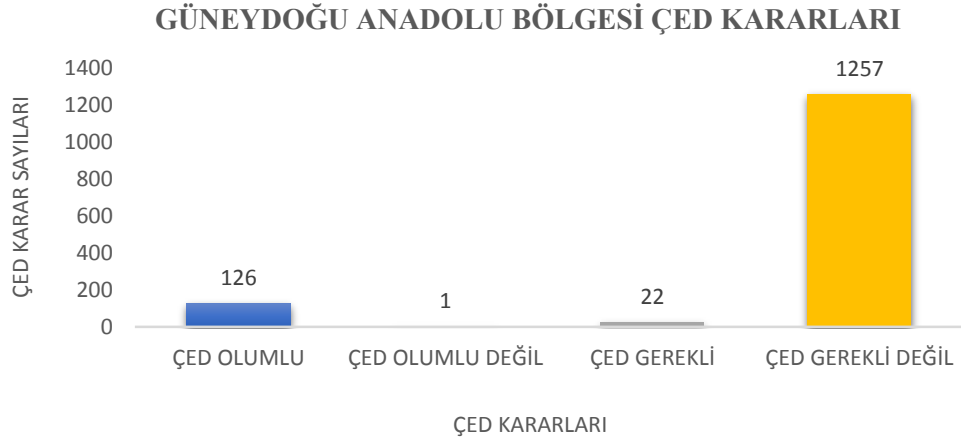
Güneydoğu Anadolu Bölgesi ÇED kararları ve sektörel analizi

GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ

Şekil 4.86. Güneydoğu Anadolu bölgesi ÇED kararlarının yüzdesel dağılımı (2016-2020)

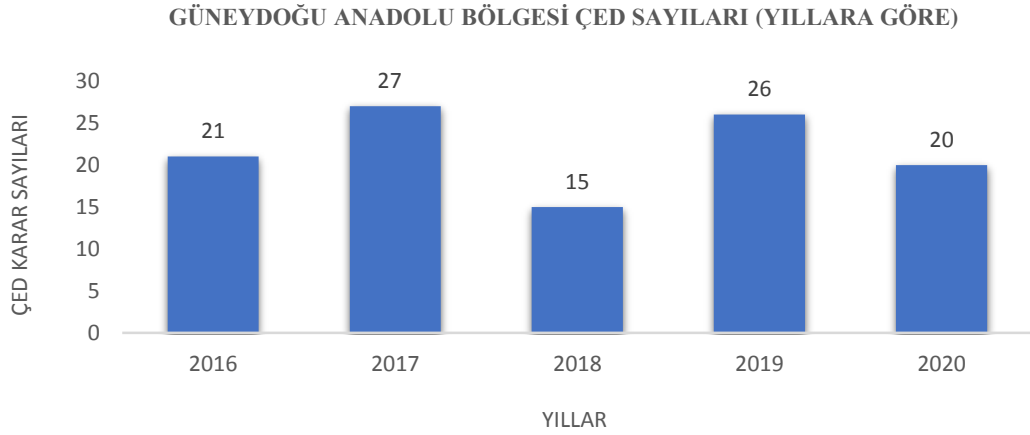
Güneydoğu Anadolu Bölgesinde son beş yıldaki ÇED kararları incelendiğinde çıkan kararların hemen hemen hepsinde ‘ÇED Olumludur.’ şeklinde olduğu sadece %1’lik kısmında ÇED’in reddedildiği **Şekil 4.86’** da görülmüştür.

Şekil 4.87. Güneydoğu Anadolu bölgesi ÇED kararları (2016-2020)

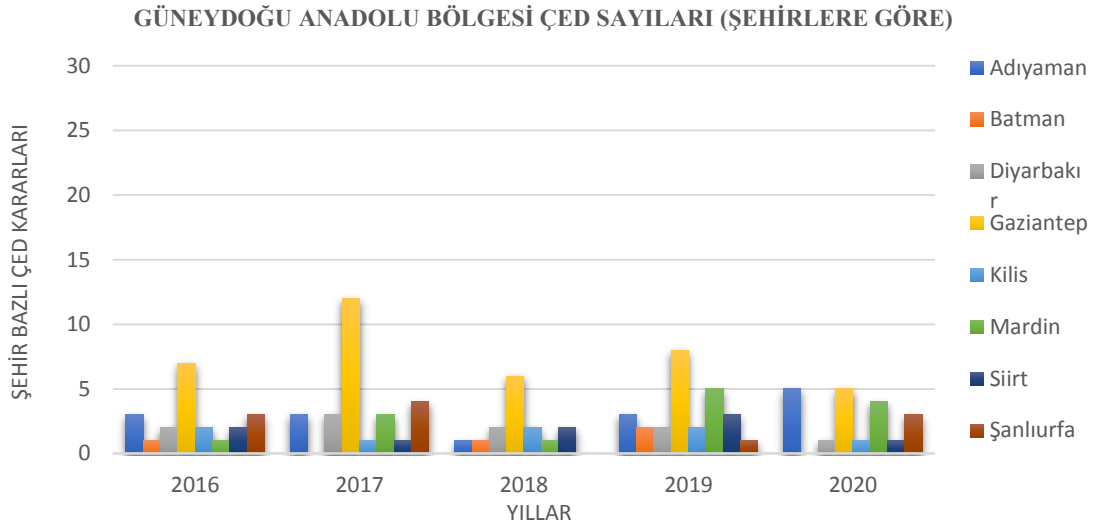
Şekil 4.87 yakından incelendiğinde, yeni başlanacak projeler için ÇED Raporu hazırlanmasına gerek olup olmadığı ile ilgili verilen kararların büyük oranda “ÇED Gerekli Değildir” ile sonuçlandığı görülmektedir. ÇED Gerekli Değildir kararı verilen proje sayısı, ÇED Gereklidir kararı verilen proje sayısının yaklaşık on katı kadardır. Bu

durum Güneydoğu Anadolu bölgesindeki birçok projenin ÇED kapsamına girmeden kolay bir şekilde uygulamasına geçildiğini göstermektedir.

Şekil 4.88. Yıllara göre Güneydoğu Anadolu bölgesi ÇED olumlu sayıları (2016-2020)

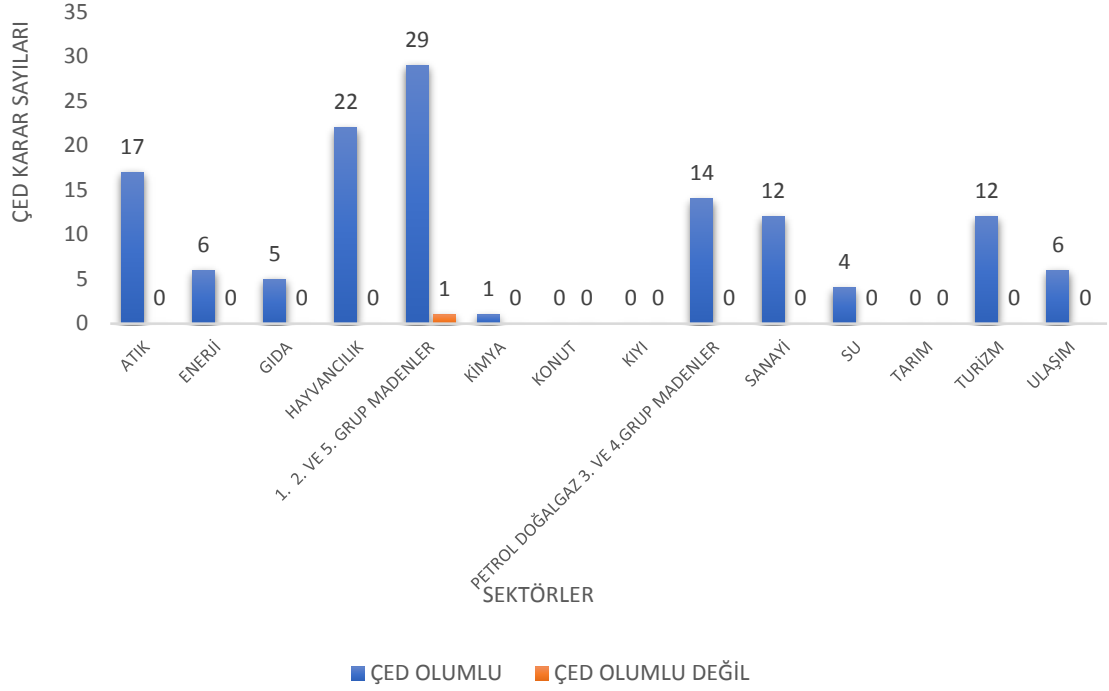
Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki ÇED kararlarının sayısındaki değişim son beş yıl içinde oldukça değişiklik göstermiştir. Şöyle ki 2016 yılından itibaren bir artan bir azalan şekilde değişiklik göstermiştir. En fazla yatırım ise 2017 yılında olduğu **Şekil 4.88**'de görülmektedir.

Şekil 4.89. Güneydoğu Anadolu bölgesi şehirlerine göre ÇED olumlu sayıları (2016-2020)

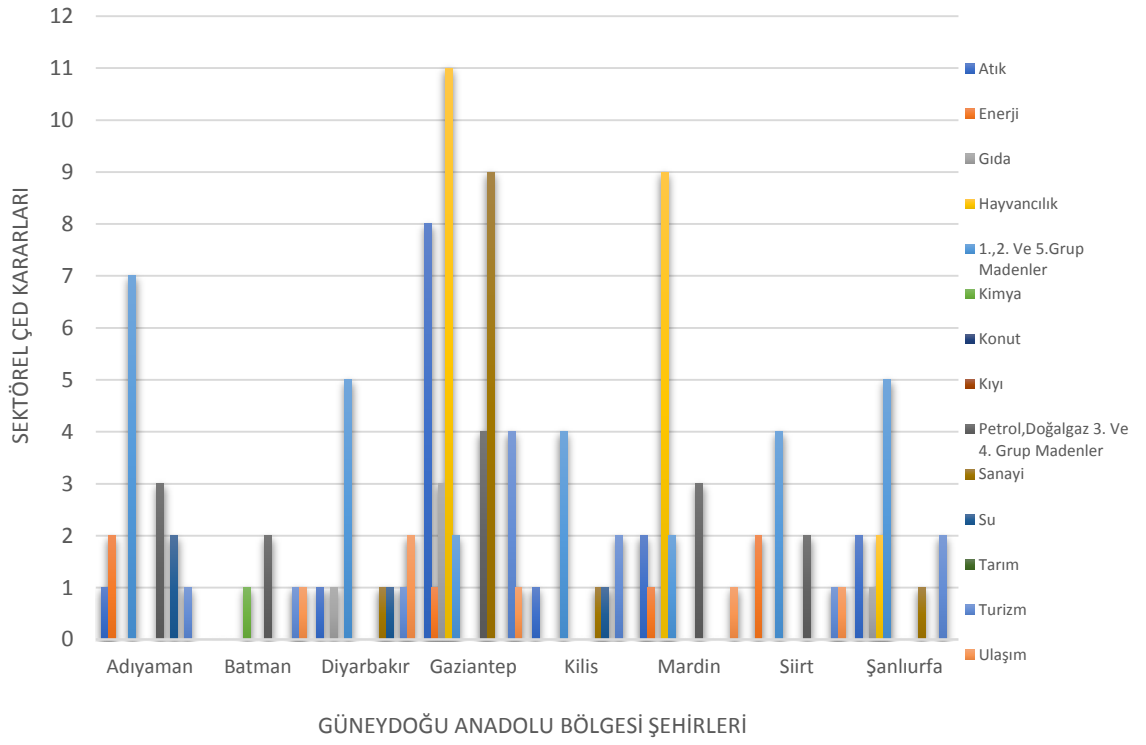
Güneydoğu Anadolu Bölgesinin içine dahil olan şehirler incelendiğinde en fazla projenin Gaziantep'te yapıldığı **Şekil 4.89'**da görülmektedir. Bölgede yatırım oranının en az olduğu iller ise Batman ve Kilis'tir.

GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ ÇED KARARLARININ SEKTÖREL DAĞILIMI

Şekil 4.90. Güneydoğu Anadolu bölgesi ÇED kararlarının sektörel dağılımı (2016-2020)

Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki ÇED projelerine sektörel açıdan bakıldığında ise %22,5'ini 1. 2. ve 5.Grup Madenler sektörü oluştururken bunu %17'lik oranla Hayvancılık Sektörü oluşturmaktadır. Konut, Kıyı ve Tarım sektörlerinde son beş yılda proje yapılmamıştır.

Şekil 4.91. Güneydoğu Anadolu Bölgesi şehirlerine göre sektörlerin dağılımı (2016-2020)

Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki tüm şehirlerdeki ÇED kararlarının tamamı sektör sektör **Şekil 4.91**'de ifade edilmiştir. Bu grafiğe göre Gaziantep ve Mardin illerinde Hayvancılık projeleri yoğunluk gösterirken iken yine Gaziantep ilinin Sanayi ve Atık projelerinde de öncü olduğu görülmektedir.

4.2.6. Bölgelerdeki ÇED karar sayılarının nüfusa değişiminin incelenmesi (2016-2020)

Şekil 4.92. Bölgelere göre ÇED karar sayılarının 2016-2020 yıllarındaki nüfusa göre değişimi

Türkiye'nin nüfusu her geçen yıl artmaktadır. Nüfus artış hızının da yıllara göre arttığı nüfus miktarı için bazı bölgelerde nüfus artış oranında azalmalar olduğu görülmektedir. Buna öncelikle bölge dışına yapılan göçler neden olmaktadır. Nüfustaki bu değişimler ile o bölgedeki ÇED karar sayılarının değerlendirildiği **Şekil 4.92**'de bazı bölgelerde nüfus ile ÇED sayılarında paralel artış gözlenirken bazı bölgelerde ise nüfus ile yatırımların arasında paralel bir değerlendirme yapılamamaktadır. Karadeniz bölgesinde 2017-2018 yıllarındaki nüfustaki artışa rağmen ÇED yatırımlarında azalma olması nüfus ile yatırımların daima benzerlik gösteremeyeceğinin kanıtıdır. Fakat sanayileşmede yoğunluk görülen bölgelerde nüfusla yatırımların birlikte arttığı görülebilmektedir.

4.2.7. Türkiye'deki ÇED yeterlik belgesine sahip firmalar

Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Çevre Etki Değerlendirmesi (ÇED) Yeterlik Belgesi Tebliği gereği Bakanlıktan ÇED Yeterlik Belgesi verilen kurum/kuruluşların sayısı Çizelge 4.7'deki gibidir. Çizelgede 2020 yılı sonuna kadar Yeterlik Belgesi verilen firma sayıları verilmiştir ancak 2021 verileri tabloya alınmamıştır. Bakanlıktan Yeterlik Belgesi alan firmaların sayısının hesaplandığı dokümana göre; Yeterlik Belgesi alabilen firmaların %46'sını Ankara'daki ÇED firmaları oluşturmaktadır. Ankara firmalarının ardından firma yoğunluğunun sırasıyla Bursa, İstanbul, İzmir ve Kocaeli gibi büyük şehirlerde olduğu görülmektedir. Yoğunluğun görüldüğü bu firmalar, kendi şehirlerinin haricinde civar şehir veya farklı bölgelerdeki projeler için de ÇED hazırlayabilmektedir.

Çizelge 4.7. Yeterlik belgesine sahip ÇED firmalarının şehirlere göre dağılımı

BAKANLIKTAN YETERLİK BELGESİ ALAN FİRMALARA AİT BİLGİLER			
ŞEHİRLER	ADET	ŞEHİRLER	ADET
ANKARA	92	KAYSERİ	2
BURSA	15	MERSİN	2
İSTANBUL	12	BALIKESİR	2
İZMİR	11	UŞAK	2
ANTALYA	8	DENİZLİ	1
KOCAELİ	7	BATMAN	1
KONYA	7	MALATYA	1
ADANA	7	SAMSUN	1
ESKİŞEHİR	5	AYDIN	1
SAKARYA	4	ŞANLIURFA	1
TEKİRDAĞ	4	ISPARTA	1
TRABZON	2	KARABÜK	1
GAZİANTEP	2	AFYONKARAHİSAR	1
MANİSA	2	KÜTAHYA	1
MUĞLA	2	ERZURUM	1

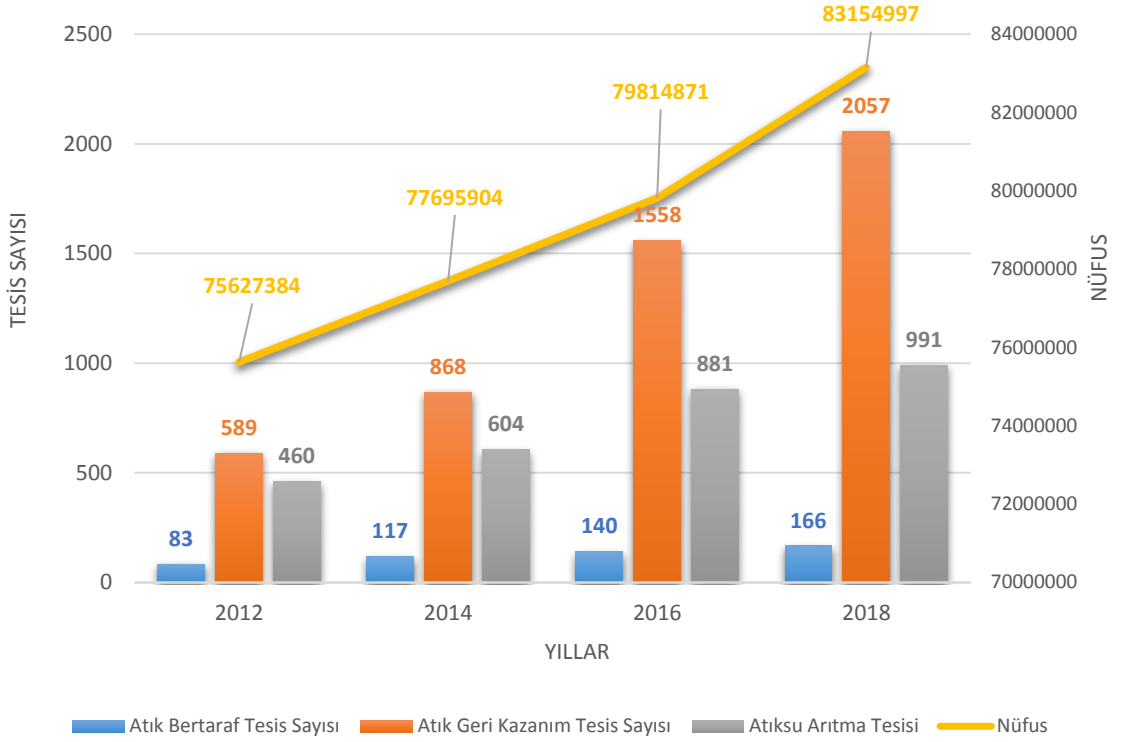
TÜİK'ten alınan güncel verilere göre 2012 yılında altı yüz yetmiş iki adet olan Atık Bertaraf ve Geri Kazanım Tesis sayıları sistemde en son mevcut olan 2018 yılı verilerine göre %230'luk bir artış oranı göstermiştir. Yine 2012 yılında Atıksu Arıtma Tesis

sayıları dört yüz altmış iken 2018 yılında %115'lik bir artış oranı ile sayılarını arttırmış olduğu **Çizelge 4.8'**de de görülmektedir.

Çizelge 4.8.Türkiye'deki atık tesislerinin yıllara göre değişimi (2012-2018)

ATIK TESİS SAYILARININ YILLARA GÖRE DEĞİŞİMİ	2012	2014	2016	2018
ATIK BERTARAF VE GERİ KAZANIM TESİSLERİ	672	985	1698	2223
Atık Bertaraf Tesis Sayısı	83	117	140	166
Düzenli Depolama Tesis Sayısı	80	113	134	159
Yakma Tesis Sayısı	3	4	6	7
Atık Geri Kazanım Tesis Sayısı	589	868	1558	2057
Kompost Tesisi Sayısı	6	4	7	8
Berber Yakma Tesisi Sayısı	32	39	35	40
Diğer Geri Kazanım Tesis Sayısı	551	825	1516	2009
ATIKSU ARITMA TESİS SAYISI	460	604	881	991
Fiziksel Arıtma Tesisi Sayısı	57	49	55	55
Biyolojik Arıtma Tesis Sayısı	244	345	492	527
Gelişmiş Arıtma Tesis Sayısı	70	92	135	203
Doğal Arıtma Tesis Sayısı	89	118	199	206

Türkiye'deki Atık Tesislerinin Nüfusa Göre Değişimi

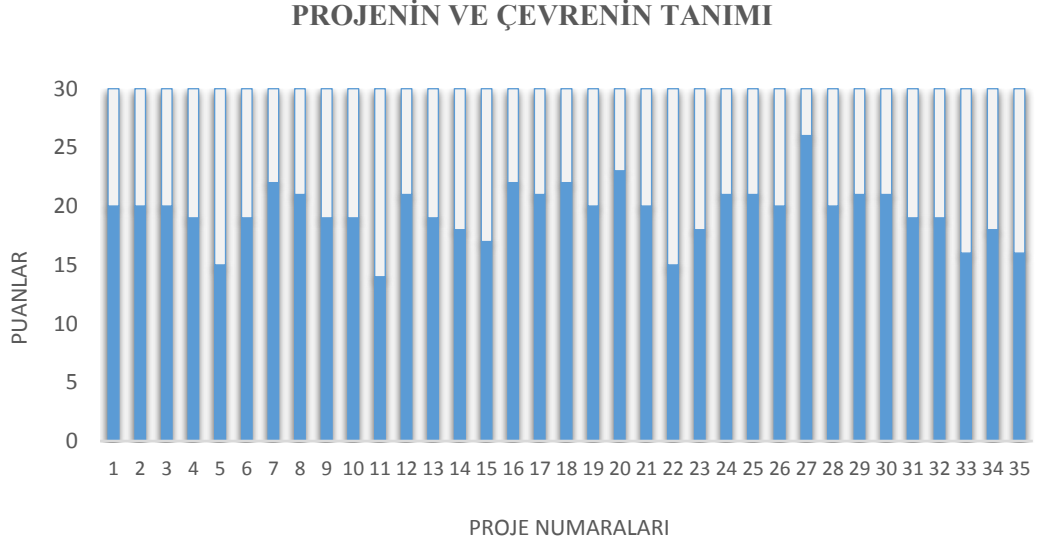

Şekil 4.92. Türkiye'deki atık tesislerinin nüfusa göre değişimi (2012-2018)

Türkiye'de nüfusun artışı ile tüketimde de hızlı bir artış meydana gelmektedir. Bu durumda Atık bertaraf tesisleri, Atık Geri Kazanım Tesisleri ve Atıksu Arıtma Tesisleri her yıl hızla artış göstermektedir. **Şekil 4.92'**de nüfusun yıllara göre artışının tesislerle kıyaslaması gösterilmektedir.

4.3. Atık Yönetimi Alanındaki ÇED Raporlarının Analizi

4.3.1. Projenin ve çevrenin tanımı

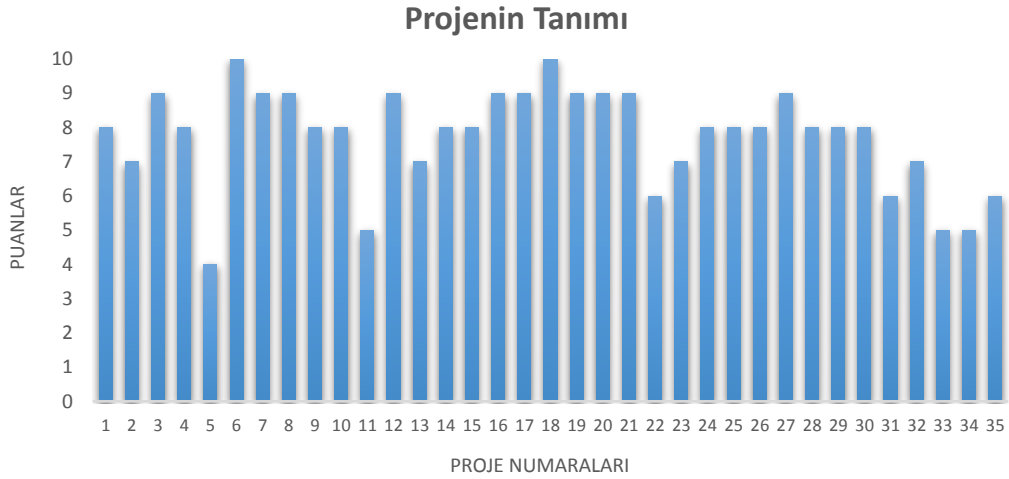
Şekil 4.93. Proje ve çevrenin tanımı ana başlığında alınan toplam puanlar

ÇED projeleri incelenirken Projenin ve Çevrenin Tanımı ana başlığı için belirlenen puan otuzdur. ÇED raporlarına bu kriterde verilen puanlar **Şekil 4.93**'de gösterilmiştir. Bu ana başlık ayrıntılı incelenmek için üç alt kritere ayrılmıştır. Bu alt kriterler Projenin Tanımı, Alan Açıklaması ve Alanın Çevresel Özellikleridir. Bu alt kriterler içinde onar puan verilmesi uygun görülmüştür.

Bu başlık altında incelenen ÇED Projelerinde alınan en düşük puan on dört ve en yüksek puan yirmi altıdır. Ham puanın otuz olarak belirlendiği bu ana başlık için ÇED raporlarının aldığı puanların ortalaması ise 19,5 puandır.

Projenin tanımı

Projenin tanımı alt başlığında; projenin amacı ve hedefleri, kullanılan süreçlerin ve teknolojilerin tanımı, beklenen üretim oranı, kullanılan hammaddelerden ve temin edilen yerler ile kullanılan çevresel kaynaklardan bahsedilmesi beklenmektedir.

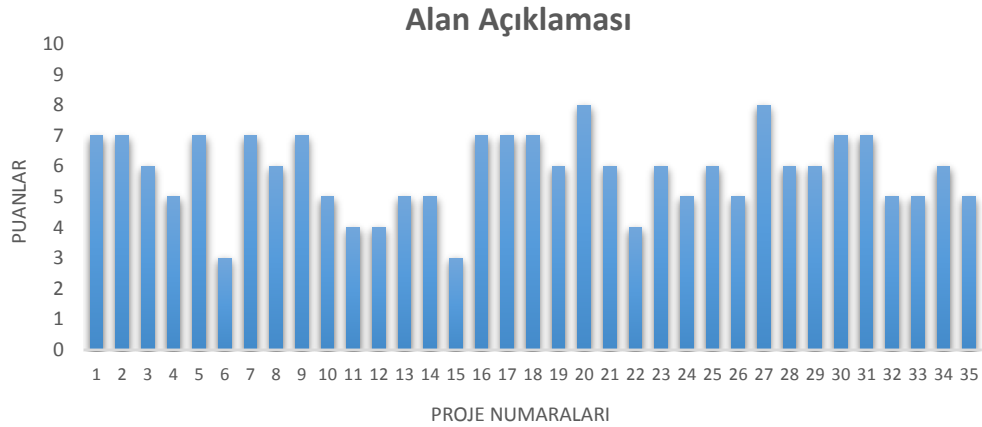

Şekil 4.94. Proje tanımı alt başlığına göre alınan puanlar

Projenin Tanımı kısmı on puan üzerinden değerlendirilmiştir. İncelenen ÇED projelerinden biri hariç hepsi beş ve üzeri puan almıştır. Beş numaralı ÇED projesi toplamda dört puan alarak en düşük puana sahip proje olmuştur. Bunun sebebi projede kullanılan hammaddelerden ve nereden temin edildiğinden bahsedilmemesidir. Ayrıca raporda projenin amacı, hedefleri, kullanılan araç, gereç ve teknolojiler ile beklenen üretim oranından yüzeysel bir şekilde bahsedilmiştir. En yüksek ve tam puan alan projeler ise altı ve on sekiz numaralı projelerdir. Bu projelerde, başlık altında istenen bütün tanımlama ve veriler tam bir şekilde açıklanmıştır. Bu kısım için yapılan değerlendirmelerde ÇED projelerin tanımlama aşaması yeterli düzeyde olduğu kabul edilebilir. ÇED raporlarına bu kriterde verilen puanlar **Şekil 4.94**'de gösterilmiştir.

Alan açıklaması

Projedeki alanın açıklanması alt başlığında; arazide kullanılan alanların tanımı ve sınıflandırılması, saha planı, projedeki zamanlama çizelgesi (termin planı), personel sayısı, alana erişim olanakları, gerekli altyapı bilgilendirmeleri ve önerilebilecek alternatif yerin belirtilmesi beklenmektedir.

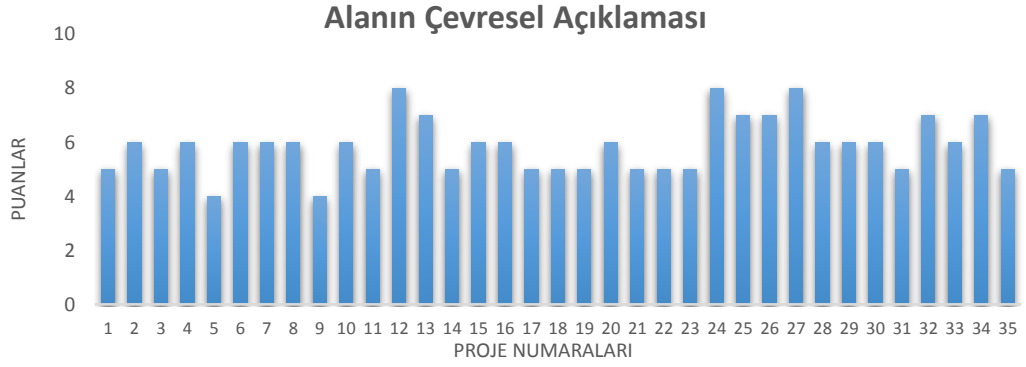
Şekil 4.95. Alan açıklaması alt başlığına göre alınan puanlar

Alan açıklaması kısmı on puan üzerinden değerlendirilmiştir. İncelenen ÇED projelerinden en düşük olan üç puanı 6'ncı ve 15'inci ÇED projeleri almıştır. Bunun sebebi ise 6'ncı projede arazi kullanım alanlarının sınıflandırılması, alana erişim olanakları ile ilgili malumatlar, gerekli alt yapı ve önerilen yerlere dair açıklamalar bulunmamaktadır. 15'inci ÇED projesinin bu kısım için düşük puan almasının sebebi ise; personel bilgileri, alana erişim olanakları, gerekli altyapı ve önerilebilecek alternatif yer bilgileri bulunmamasıdır. Düşük puan alan iki ÇED projesi içinde diğer bilgiler açıklayıcı olmamıştır. En yüksek puanı alan sekiz puanı ise 20'nci ve 27'nci ÇED projeleri almıştır.

Alanın açıklaması kısmı için yapılan incelemedeki en dikkat çekici nokta, ÇED projelerinde olması istenen 'Önerilebilecek Alternatif Yer' ibaresi için projelerde farklı bir yer belirtilmesi gerekirken %92'sinde gerekli görülmemiştir yazısı ile bu noktanın önemsizleştirilmesidir. Fakat projedeki arazi ile ilgili olabilecek problemler durumunda alternatiflere yönelmek projenin sağlıklı yürütülmesi için oldukça önem arz etmektedir. ÇED raporlarına bu kriterde verilen puanlar **Şekil 4.95'**de gösterilmiştir.

Alanın çevresel özellikleri

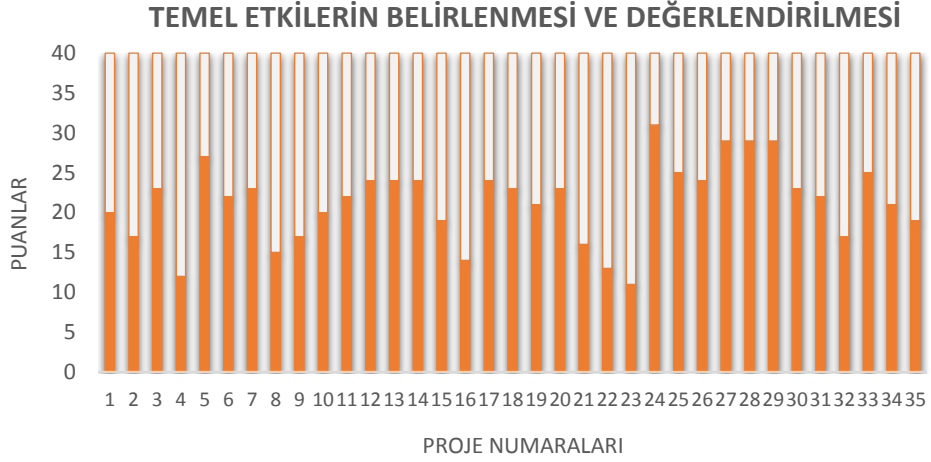
Projedeki alanın çevresel özellikleri için alanın fiziksel, biyolojik, sosyo-kültürel özellikleri, alandaki yapılaşma ve endüstriyel oluşum ile ilgili bilgilerin yer alması beklenmektedir.

Şekil 4.96. Alanın çevresel açıklaması alt başlığına göre alınan puanlar

Alanın çevresel özellikleri kısmı on puan üzerinden değerlendirilmiştir. İncelenen ÇED projeleri için bu kısımda en düşük puan dört, en yüksek puan ise sekizdir. Genel olarak %60'lık açıklanabilirlik ile özetlenebilir. Alanın sosyo-kültürel özellikleri, alandaki sanayileşme, yapılaşmadan yeterli düzeyde bahsedilmemişken flora-fauna gibi biyolojik özellikler hemen hemen her projede varlığını göstermiştir. ÇED raporlarına bu kriterde verilen puanlar **Şekil 4.96**'de gösterilmiştir.

4.3.2. Temel etkilerin belirlenmesi ve değerlendirilmesi

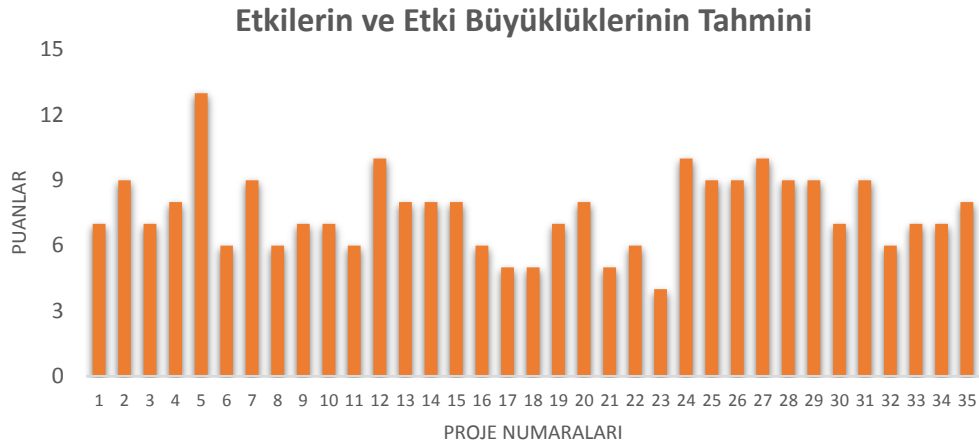
Şekil 4.97. Temel etkilerin belirlenmesi ve değerlendirilmesi ana başlığında alınan toplam puanlar

ÇED projeleri incelenirken Temel Etkilerin Belirlenmesi ve Değerlendirilmesi ana başlığı için belirlenen puan kırktır. Bu ana başlık ayrıntılı incelenmek için dört alt kriterle ayrılmış ve bu alt kriterler içinde puanlar önem derecesine göre farklılık göstermiştir.

Bu başlık altında incelenen ÇED Projelerinde alınan en düşük puan on bir ve en yüksek puan otuz birdir. Ham puanın kırk olarak belirlendiği bu ana başlık için ÇED raporlarının aldığı puanların ortalaması ise 21,4 puandır. ÇED raporlarına bu kriterde verilen puanlar **Şekil 4.97'**de gösterilmiştir.

Etkilerin ve etki büyüklüklerinin tahmini

Projelerde Etkilerin ve Etki büyüklüklerinin tahmini alt başlığında; proje süresince oluşabilecek atık su, emisyon, katı atık, tehlikeli ve özel atık miktarları ile toprak kirliliği miktarlarının belirtilmesi beklenmektedir. Bununla birlikte oluşacak bu atık türleri ile modelleme, senaryo, risk analizi ve matris gibi farklı atık tahmin yöntemleri üzerine çalışma yapılması istenmektedir.

Şekil 4.98. Etkilerin ve etki büyüklüklerinin tahmini alt başlığına göre alınan puanlar

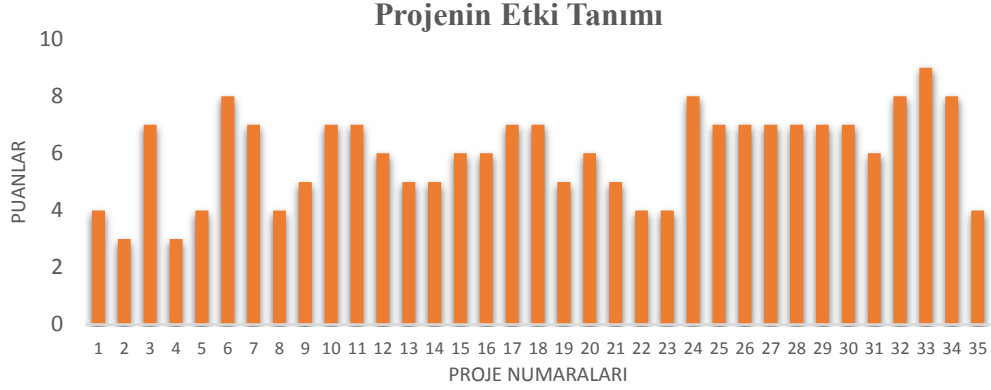
Etkilerin ve etki büyüklüklerinin tahmini kısmı on beş puan üzerinden değerlendirilmiştir. İncelenen projeler içinde en düşük puan dört ile 23'üncü ÇED projesi olmuştur. Sebepleri irdelendiğinde toprak kirliliği üzerine herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Emisyon miktarları ya da oluşan emisyonun tahminine yönelik modelleme, senaryo yöntemi ya da kontrol izleme gibi çalışmaların yapılmadığı tespit edilmiştir. En yüksek puanı alan 5'inci ÇED projesi olmuştur. Atık oluşumunda yapılması istenen miktar bilgisi hesaplanmış, tahmin yöntemleri ile ilgili çalışmalar yapılmıştır. ÇED raporlarına bu kriterde verilen puanlar **Şekil 4.98'**de gösterilmiştir.

Toprak kirliliğinin birçok ÇED projesinde üzerine durulmadığı ve gereken önemin verilmediği görülmektedir. Kimi projelerde toprak kirliliğine dair herhangi bir bilgiden bahsedilmezken çoğu projede ise varlığından bahsedilip kirlilik yüküne dair bilgi verilmeden yüzeysel geçilmiştir.

Atıksu miktar hesapları incelenen tüm projelerde mevcuttur. Özellikle açıklayıcılığı yönünden 14'üncü, 18'inci ve 27'nci ÇED projeleri diğerlerinden ayrılmıştır. Emisyon miktarı ve tahmin yöntemleri incelendiğinde 12'nci, 13'üncü, 24'üncü, 25'inci, 26'ncı, 33'üncü, 35'inci ÇED projeleri açıklayıcılığı ve tahmin yöntemlerinin varlığı ile diğer ÇED projelerinden ayrılmıştır. Tahmin yöntemi olarak genellikle Modelleme Yöntemi kullanılırken 26'ncı proje, diğer bu konuda açıklayıcı olan ÇED projelerinden Senaryo yöntemini kullanması yönü ile ayrılmıştır. Tehlikeli atık ve özel atık ile ilgili bilgilendirmeler incelendiğinde bazı projelere kesinlikle kabul edilmeyeceğine ve doğal olarak böyle bir atık çıktısı olmayacağına dair bilgilendirme yapılmıştır. Tehlikeli ve özel atıkların oluşacağı ile ilgili bilgi verip nasıl muhafaza edileceği ya da bertaraf edileceğine dair bilgi verilmeyen ÇED projelerinde incelenen ÇED projelerinde fark edilmiştir. Buna örnek olarak 21'inci ve 24'üncü ÇED projeleri verilebilir. 5'inci ÇED projesi ise Tehlikeli ve özel atık bilgisi ve tahmin yöntemi açıklanması yönüyle tam puan almıştır.

Projenin etki tanımı

Projenin etki tanımı alt başlığında; bu projelerin deniz, göl, dere gibi su varlığı üzerindeki etkileri, projeden etkilenebilecek biyolojik varlıklar üzerindeki etkileri, arazi ve toprak varlıkları üzerindeki etkileri tanımlanarak iyi bir şekilde açıklanması istenmektedir. ÇED raporlarına bu kriterde verilen puanlar **Şekil 4.99**'de gösterilmiştir.

Şekil 4.99. Projenin etki tanımı alt başlığına göre alınan puanlar

Ayrıca tanımlanan bu etkilere dair önlem ve tedbirlerinde varlık göstermesi istenir. Keza ÇED projeleri etkileri ortaya koyarken bu etkilerin oluşturacağı tüm olumsuzlukları minimize etmeyi amaçlamaktadır. Bu amaca yönelik iyi bir etki tanımlaması ile gerekli tedbirlerin alınarak olumsuz durumlar büyük oranda önlenabilir.

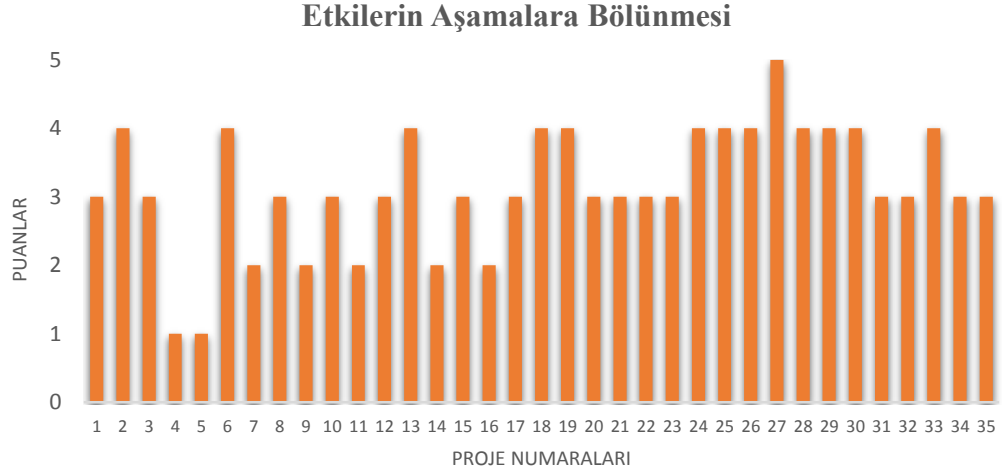
Bu kısım on puan üzerinden değerlendirilmiştir. İncelenen ÇED projeleri değerlendirildiğinde 2'nci ve 4'üncü ÇED projeleri en düşük puan olan üçü almıştır. Bunun sebepleri mercek altına alındığında 2'nci ÇED projesi biyolojik varlıklar üzerindeki etkilerden bahsetmemiştir. 4'üncü ÇED projesi ise tüm etki tanımlarından çok az bahsetmiştir.

En yüksek puanı 33'üncü ÇED projesi almıştır. Tüm etkileri yeterli düzeyde tanımlayarak tedbirlerden ve önlemlerden bahsetmiştir.

Bazı projelerde herhangi bir etki yok denerek bu konu önemsizleştirilmiş iken 24'üncü ÇED projesi gibi projelerde etki matrisleri oluşturularak etki üzerine çalışmalar yapılmıştır.

Etkilerin aşamalara bölünmesi

Etkilerin aşamalara bölünmesi alt başlığında; projelerdeki aşamalar ve her aşama için olası etkilerin ayrı ayrı tanımlanması istenmektedir.

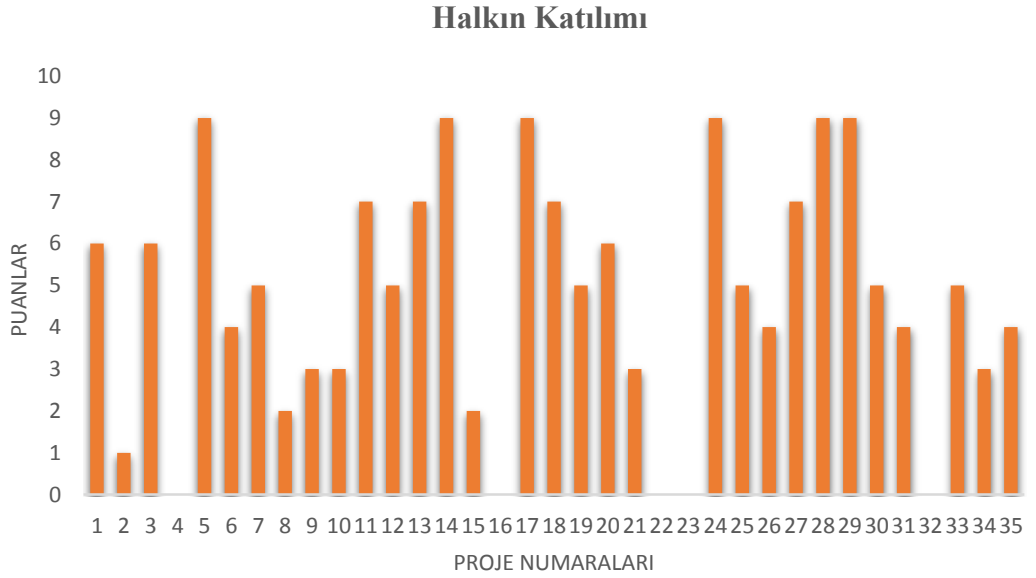

Şekil 4.100. Etkilerin aşamalara bölünmesi alt başlığına göre alınan puanlar

Bu kısım beş puan üzerinden değerlendirilmiştir. Değerlendirilen ÇED projelerinde en düşük alan projeler bir puan almıştır. En yüksek ise tam puan alabilen bir adet ÇED projesi olmuştur. Aşamalara ayrılması ve her aşamadaki etkileri açıklaması yönünden 27'nci ÇED projesi başarılı olmuştur. ÇED raporlarına bu kriterde verilen puanlar **Şekil 4.100'**de gösterilmiştir.

Halkın katılımı

Halkın katılımı alt başlığında; ÇED projeleri uygulanırken bu konuyla ilgili bazı noktaların ÇED projelerinde olması istenir. Bunlar; projelerden etkilenebilecek yöredeki kişilerin net bir şekilde belirlendiğinin gösterilmesi, etkilenecek kişilere proje ile ilgili bilgilendirmelerin yapılması amacıyla toplantı düzenlenmesi, Halkın Katılımı Toplantısı için medyada duyuru örneğinin yayınlanmış olması, bu ÇED projelerinde taraf olan kişi ve kuruluşların görüşlerini ifade edebilecekleri mekanizma ve yöntem çeşitliliğinin varlığı, toplantıda ön plana çıkan konuların ÇED projesine yansıtılması ve son olarak halkın endişelerinin giderilip giderilmediğinin belirtilmesidir.

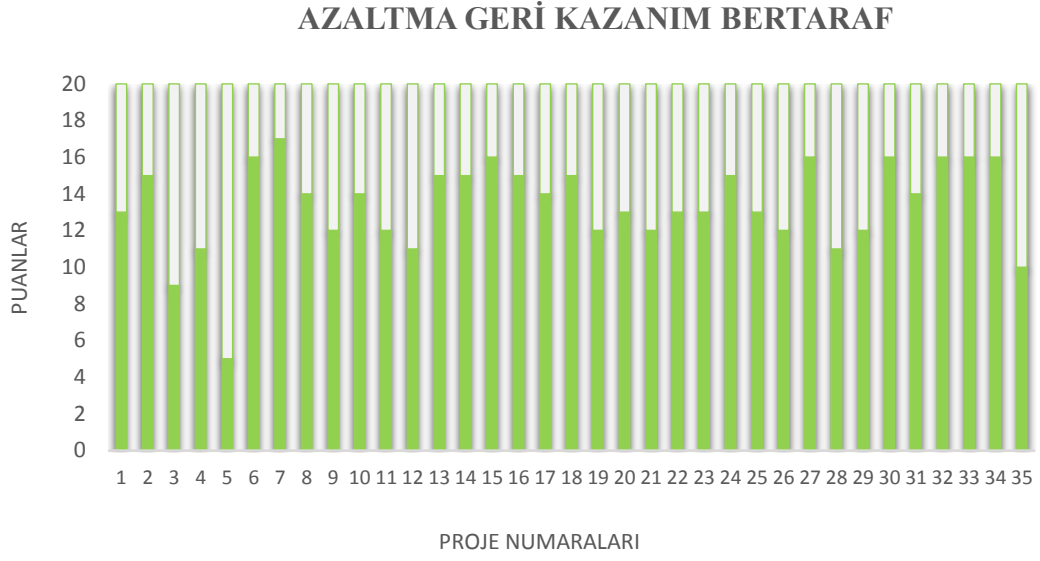
Şekil 4.101. Halkın Katılımı ana başlığında alınan toplam puanlar

Bu kısım on puan üzerinden değerlendirilmektedir. Değerlendirilen ÇED projelerinde bu kısımdan en yüksek puanı alan ÇED projeleri altı adettir. Bu kısımdan hiç puan alamayan dört adet ÇED projesi olmuştur. Bu projeler 4'üncü, 16'ncı, 22'nci ve 23'üncü ÇED projeleridir. Halkın katılımı toplantısı için ne duyuru yapılmış ne toplantı düzenlenmiş ne de üzerine herhangi bir çalışma düşünülmüş. ÇED raporlarına bu kriterde verilen puanlar **Şekil 4.101'**de gösterilmiştir.

Bazı ÇED projelerinde toplantılar için duyuru yapılmasına rağmen halk katılım göstermemiştir. Bu duruma en iyi örnek 10'uncu ÇED projesidir. Kimi projeler için

toplantı düzenlense de tutanak ya tutulmamış ya da tutanak ÇED projesine ek olarak ilave edilmemiştir. Bu nedenle bu projelerin HKT durumu hakkında fikir yürütülememiştir. 31'inci ÇED projesinde toplantı düzenlenmiş halka yapılacaklar anlatılmış fakat bunu tutanak altına almamışlardır. 6'ncı ÇED projesinde toplantı düzenlenmiş halk tarafından herhangi soru veya sorunla karşılaşılmadığı ifade edilmiş. Projenin halk üzerindeki etkisinin ortaya konulabilmesi noktasında 13'üncü ÇED projesi gibi bazı projelerde Sosyal Etki Değerlendirme Raporu gibi işi somutlaştıran çalışmalara da denk gelmektedir. 18'inci ÇED projesi için yapılan Halkın Katılım Toplantısında halk tarafından büyük tepki görülmüş, kavga çıktığı için toplantının erken bitmesi durumuyla karşılaşıldığı ifade edilmiş. ÇED projeleri incelendiğinde 27'nci ÇED projesi halkın bilinçlilik düzeyinin yüksek olması yönüyle oldukça dikkat çekmektedir. Projenin olmaması ile ilgili görüşlerini sebepleri ile ifade etmişlerdir. Yazdıkları dilekçelerde bilimsel zemine oturtarak sorunlarını ve sorularını ifade etmişlerdir. Halk, görüşlerini uygun bir üslup ve teknikle ifade edebilirken bu görüş ve yazılar tutanak altına alınarak ÇED projesinde isteyen herkesin ulaşabileceği şekilde yayınlanabilmiştir. 27'nci ÇED projesi her ne kadar HKT puanlamasında yedi puan olsa da amacına uygunluk yönünden halkın bilinçli olması ve toplantıya hassasiyeti yönüyle diğer ÇED projelerinden ayrılmıştır.

4.3.3. Azaltma, geri kazanım, bertaraf

Şekil 4.102. Azaltma, Geri Kazanım, Bertaraf ana başlığında alınan toplam puanlar

ÇED projeleri incelenirken Azaltma, Geri Kazanım, Bertaraf ana başlığı için belirlenen puan yirmi yedidir. Bu ana başlık ayrıntılı incelenmek için üç alt kriterle ayrılmış ve bu alt kriterler önem derecesine göre farklı puanlarla değerlendirilmiştir. ÇED raporlarına bu kriterde verilen puanlar **Şekil 4.102**'de gösterilmiştir.

Bu başlık altında incelenen ÇED Projelerinde alınan en düşük puan beş ve en yüksek puan on yedidir. Ham puanın yirmi olarak belirlendiği bu ana başlık için ÇED raporlarının aldığı puanların ortalaması ise 13,4 puandır.

Atık azaltma ve yönetimi alt başlığıyla başlayan dört alt kriterle oluşabilecek tüm etki faktörlerinin varlığı ile ilgili incelemeler yapılmış ve önem düzeyine göre ilgili projelere puanlama yapılmıştır. Bu bölümde ise bu etki faktörleri için atık hiyerarşisine göre Atık Yönetimi yapıp yapılmadığının incelenmesi şeklindedir.

Atık azaltma ve yönetimi

Atık azaltma ve yönetimi alt başlığı; projelerdeki atık azaltımı için atık üretiminin önlenmesi, varsa zararlarının azaltılması, yeniden kullanılabilmesinin sağlanması ve geri kazanımının gerçekleştirilebilmesi gibi faaliyetleri barındırır. ÇED raporlarına bu kriterde verilen puanlar **Şekil 4.103**'de gösterilmiştir.

Şekil 4.103. Atık azaltma ve yönetimi alt başlığına göre alınan puanlar

İncelenen projelerin atık projeleri olması açısından bu başlıktaki kriterlerin zaten çok iyi açıklanabilir olması beklenmektedir. Genel değerlendirme açısından alınan puanlar tatmin edici düzeydedir. Oluşan atık miktarı ve bu atıkların nihai durumu hakkında ayrıntılı bilgi çoğu projede verilmiştir. Fakat bazı projelerde ise ilgili yönetmeliğe göre hareket edileceği ifade edilerek konu üzerinde ayrıntı verilmekten kaçınılmıştır. ÇED raporlarına bu kriterde verilen puanlar **Şekil 4.103**'de gösterilmiştir.

Atık su arıtma, geri kazanım ve yönetimi

Atıksu arıtma, geri kazanım ve yönetimi alt başlığı kapsamında; projelerdeki oluşan ve oluşabilecek atık su bilgilerinin varlığı ile ilgili puanlama yapılmıştır. Bu kısımda ise atıksuların depolanması, oluşan atık suların arıtılması, kullanılacak alanlara iletilmesi, tekrar değerlendirilmesi yani geri kazanımı ve deşarjı hakkında fizibilite çalışmalarının incelenen projelerde araştırılmıştır.

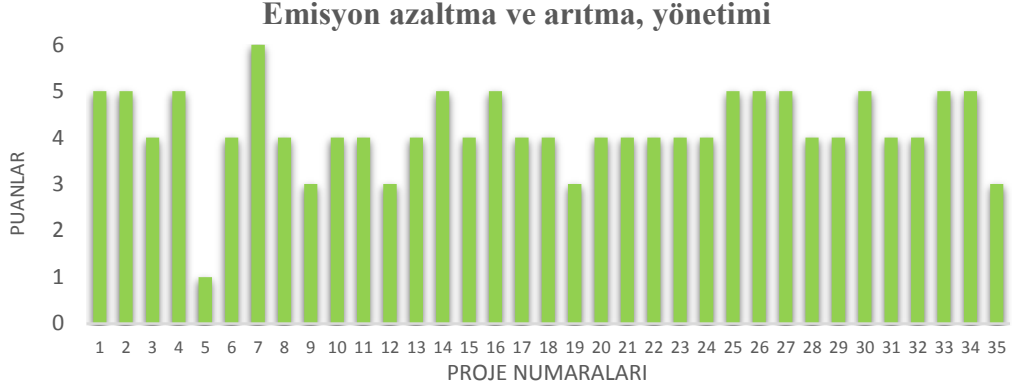

Şekil 4.104. Atıksu arıtma, geri kazanım ve yönetimi alt başlığına göre alınan puanlar

Bu konuda genel olarak çalışmalar yeterli düzeyde yapıldığı görülmektedir. Bazı projelerde ise gerek projenin türünden gerekse bu konu üzerinde yeterli oranda durulmadığı için atık su yönetimi ile ilgili ayrıntılara yer verilmediği görülmektedir. Bu projelerde ilgili yönetmeliği uyulduğu ya da uyulacağına taahhüt edilerek konu geçilmiştir. Düşük puan alan ÇED projeleri bu durumu açıklamaktadır. ÇED raporlarına bu kriterde verilen puanlar **Şekil 4.104**'de gösterilmiştir.

Emisyon azaltma ve arıtma, yönetimi

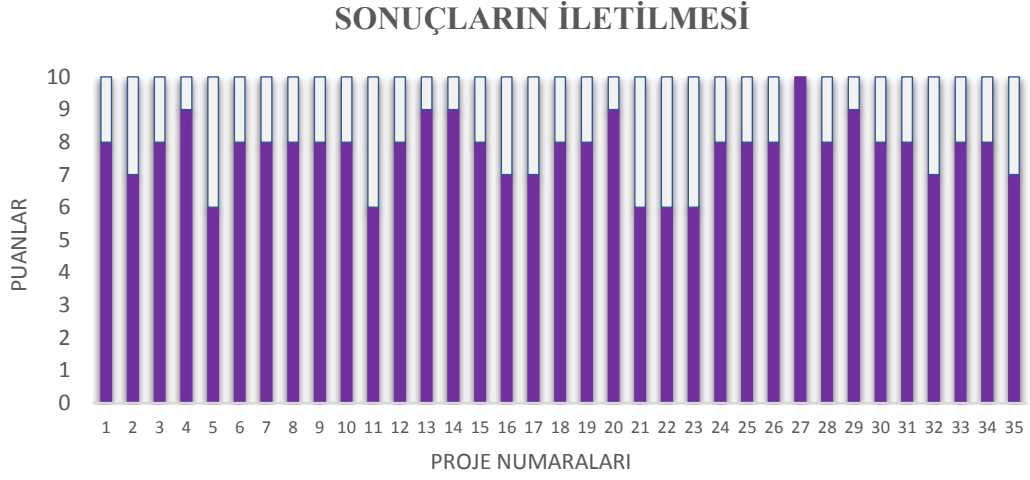
Emisyon azaltma ve arıtma, yönetimi alt başlığında; yapılan projelerden dolayı oluşabilecek gaz veya emisyonların türü ve miktarı etkilerin tanımlanması kısmında irdelenmiştir.

Şekil 4.105. Emisyon azaltma ve arıtma, yönetimi alt başlığına göre alınan puanlar

Özellikle düzenli depolama tesislerindeki depolama sahalarında oluşan gazın depolanması ve en uygun şekilde bertaraf edilmesi gerekmektedir. İncelenen ÇED projelerinde katı atık depolama tesislerinde ya da diğer tüm atık projelerinde oluşmuş gaz miktarları ve toplama, azaltma ile ilgili detaylardan genellikle bahsedilmiştir. Bazı projelerde yine diğer başlıklardaki gibi yönetmeliğe bağlı işlem yürütüldüğüne dair yüzeysel açıklamalar yapılmıştır. Bu konudaki sığ açıklamaların yapıldığı projeler bu başlıkta düşük puan almıştır. ÇED raporlarına bu kriterde verilen puanlar **Şekil 4.105**'de gösterilmiştir.

4.3.4. Sonuçların iletilmesi

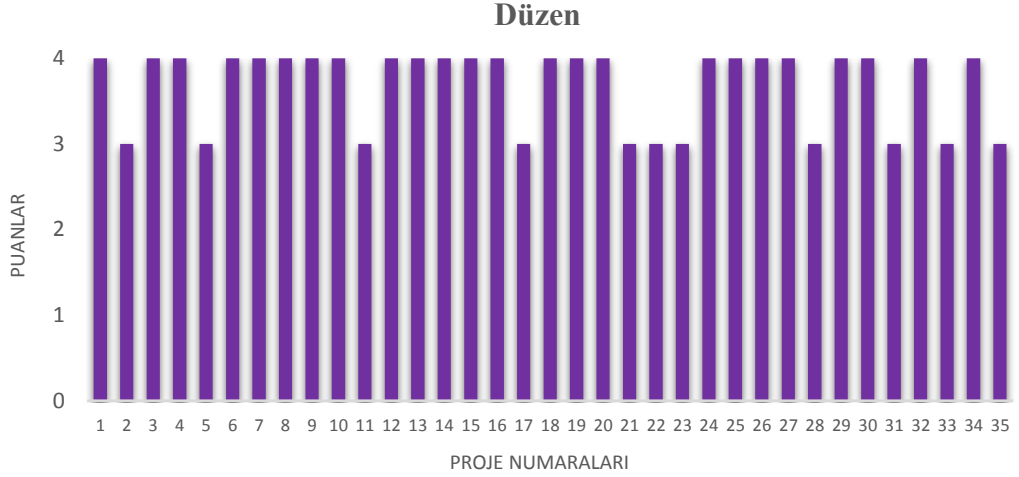
Şekil 4.106. Sonuçları iletilmesi ana başlığında alınan toplam puanlar

ÇED projeleri incelenirken Sonuçların İletilmesi ana başlığı için belirlenen puan ondur. Bu ana başlık ayrıntılı incelenmek için üç alt kritere ayrılmış ve bu kriterler önem derecesine göre farklı puanlarla değerlendirilmiştir. ÇED raporlarına bu kriterde verilen puanlar **Şekil 4.106**'da gösterilmiştir.

Bu başlık altında incelenen ÇED Projelerinde alınan en düşük puan altı ve en yüksek puan ondur. Ham puanın otuz olarak belirlendiği bu ana başlık için ÇED raporlarının aldığı puanların ortalaması ise 7,8 puandır.

Düzen

Sonuçlar iletirken Düzenin değerlendirilmesi noktasında verilen puanlamada girişte projenin kısaca tanımlanabilmesi yani Teknik olmayan özetin varlığı, bilginin mantıksal düzenlenebilmesi, çeşitli bilirkişi raporları, farklı kurumlardan alınan veri niteliğinde evraklar gibi kabul edilen dış kaynakların varlıklarının mevcut olması istenmektedir.

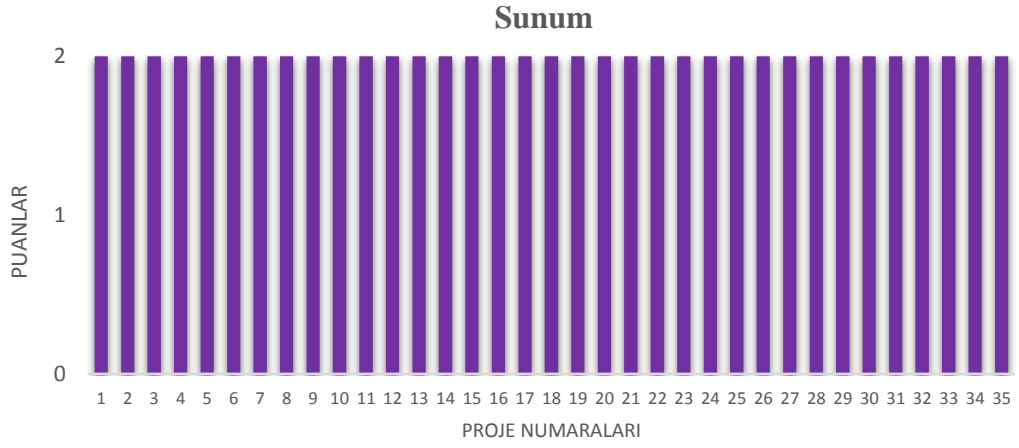

Şekil 4.107. Düzen alt başlığına göre alınan puanlar

Bu kriterle göre ÇED projelerinin büyük çoğunluğu yeterli düzeyde puan alabilmiştir. ÇED projelerinin puanlarındaki farklılık bilginin mantıksal düzenlenmesi noktasında olduğu keşfedilmiştir. ÇED raporlarına bu kriterde verilen puanlar **Şekil 4.107**'de gösterilmiştir.

Sunum

Sonuçlar iletilirken ÇED projelerindeki Sunum kısmında öncelikli olarak aranan kriterler; uzman olmayanlar için anlaşılabilirlik ve ÇED projelerinin entegre bir bütün olarak sunulabilmesidir.

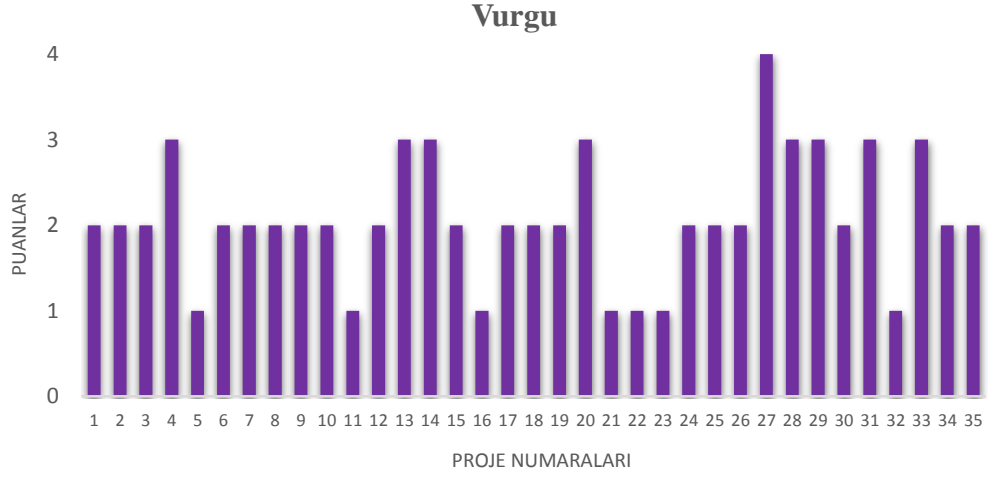

Şekil 4.108. Sunum alt başlığına göre alınan puanlar

Bu noktada incelenen ÇED projelerinde anlaşılabilirlik ve bütün içinde sunulabilirlik yeterli düzeyde olduğu tespit edilmiştir ve tüm ÇED projeleri içindeki verilere göre tam puan almıştır. ÇED raporlarına bu kriterde verilen puanlar **Şekil 4.108**'de gösterilmiştir.

Vurgu

Sonuçlar iletilirken ÇED projeleri için önemli olan noktaların vurgulanabilmesi istenmektedir. Vurgulanması istenen noktalar kısaca; ağır etkilere verilen önem ve ÇED projelerinin tarafsız bir dil ile ele alınabilmesidir.

Şekil 4.109. Sunum alt başlığına göre alınan puanlar

Bu bağlamda incelenen ÇED projelerinde en yüksek puanı alan 27'nci ÇED projesidir. Projeden kaynaklanan etkilerin halk tarafından ve ÇED'i hazırlayanlar tarafından tarafsız bir şekilde ortaya konması ve etkilerin önemine göre aksiyon alınması ön plandadır. Tüm etkiler ve etkilerin halk tarafından itirazı tutanaklarla sabit tutulmuştur. ÇED'in amacına uygun olarak hazırlanması açısından 27'nci ÇED projesi oldukça iyi olduğu söylenebilir. Ayrıca 20'nci ÇED projesi de daha tarafsız bir dille ifade edilmesi yönünden diğerlerinden ayrıldığı söylenebilir. 34'üncü ÇED projesinde 230'uncu sayfada geçen 'Yöre halkının etkilenmeyeceği düşünülmektedir.' ibaresinin altı somut verilerle desteklenmemiştir. Bu ve bunun gibi cümleler ÇED projelerinin tarafsızlığını sekteye uğrattığı söylenebilir. ÇED raporlarına bu kriterde verilen puanlar **Şekil 4.109**'da gösterilmiştir.

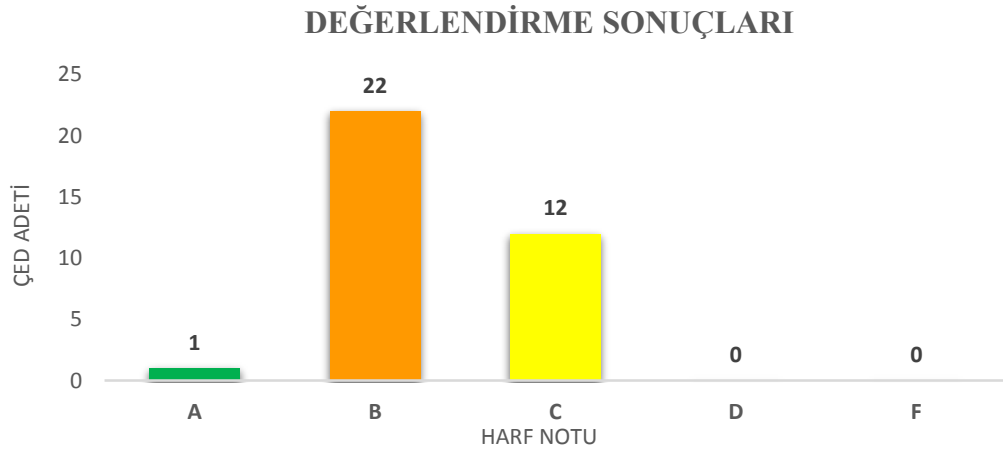
4.3.5. İncelenen ÇED raporları için genel değerlendirme

Çalışma kapsamında Türkiye'deki ÇED sürecinin Atık yönetimi projelerindeki etkinliğini araştırmak için otuz beş adet ÇED projesi rastgele seçilmiştir. Lee Colley inceleme paketinden uyarlanarak dört ana başlık altında kırk üç adet kriter belirlenmiştir. Her bir kriter için ÇED içindeki önem düzeyine göre puanlar verilmiştir. Yüz tam puan üzerinden değerlendirilen ÇED projeleri aldıkları puanlara karşılık gelen harf notlarına göre nihai notu verilmiştir. Her harf notu, ÇED projesinin içeriği ile ilgili bütünsel bir değerlendirme niteliğindedir. **Çizelge 4.9'**da incelenen ÇED projelerinin toplam puanları verilmiştir.

Çizelge 4.9. İncelenen ÇED projelerindeki nihai puan tablosu

ÇED NO	PUANI	NOTLAR	ÇED NO	PUANI	NOTLAR
1	61	B	19	61	B
2	59	C	20	68	B
3	60	B	21	54	C
4	51	C	22	47	C
5	53	C	23	48	C
6	65	B	24	75	B
7	70	B	25	67	B
8	58	C	26	64	B
9	56	C	27	80	A
10	61	B	28	68	B
11	54	C	29	70	B
12	64	B	30	68	B
13	67	B	31	62	B
14	66	B	32	59	C
15	60	B	33	65	B
16	58	C	34	63	B
17	66	B	35	52	C
18	68	B			

Puanlamaya göre “Genellikle iyi yapılmış, önemli görevler eksik bırakılmamıştır.” diyebileceğimiz A harf notunu incelenen ÇED projelerinde sadece bir tanesi alabilmiştir. “Genel olarak tatmin edici ve eksiksiz, yalnızca küçük ihmaller ve yetersizlikler mevcut.” diye açıklayabileceğimiz B notunu alan yirmi iki adet ÇED projesi vardır. İncelenen ÇED projelerinde ağırlık B harf notunu alan ÇED projelerindedir. “İhmallere ve/veya yetersizliklere rağmen sadece tatmin edici olarak kabul edilebilir.” Şeklinde açıklanan C harf notu ise on iki adettir. “Eksiklikler veya yetersizlikler nedeniyle bir bütün olarak tatmin edici değil.” ya da “Çok yetersiz, önemli görev(ler) kötü yapılmış veya yapılmamıştır.” Şeklinde açıklanan D ve E notlarını alacak kadar kötü hazırlanmış ÇED projeleri, incelenen projeler arasında bulunmamıştır.

Şekil 4.110. Genel değerlendirme sonuçları

Dört ana kriterin altında çeşitlenerek oluşturulan tüm kriterler incelenirken; bazı kriterler için ortak eksikler ya da uyumluluklar tespit edilirken bazı kriterler de ise her ÇED projesi için farklı sonuçlar göstermiştir. **Şekil 4.110'**da toplam harf notu sayısı görülmektedir.

Yapılan bu puanlama çalışması ile elde edilen bulgular ışığında ÇED projelerindeki eksik kalan yönler ve üzerinde odaklanılması gereken hususların farklı ÇED raporlarında benzerlik gösterdiği saptanmıştır. **Çizelge 4.10'**da Kriterlerin tam puanları ve değerlendirilen ÇED raporlarının o kriterler için aldığı ortalama puanlar görülmektedir.

Çizelge 4.10. İnceleme tablosu 1- ÇED inceleme kriterlerinin tam puanları ve inceleme sonrası puanların aritmetik ortalaması tablosu

Kriterin Ana Başlığı	Ham Puan	İncelenen Projelerin Ortalama Puanı
Projenin ve Çevrenin Tanımı	30	19,5
Temel Etkilerin Belirlenmesi ve Değerlendirmesi	40	21,4
Azaltma, Geri Kazanım, Bertaraf	20	13,4
Sonuçların İletilmesi	10	7,8
TOTAL	100	62,1

İncelenen ÇED raporlarının aldığı puanlara tekabül eden harf notlarına göre toplam harf notu sayısı **Çizelge 4.11.**'de görülmektedir.

Çizelge 4.11. İnceleme tablosu 2- ÇED inceleme kriterlerinin aldığı puanlara tekabül eden harf notlarının toplamı

Harf Notu	A	B	C	D	F
ÇED Sayısı	1	22	12	0	0

Çizelge 4.122. Atık Yönetim Projelerinin Uyarlanan Lee-Colley İnceleme Kriterlerine Göre Puan Tablosu 1

ANA KRİTERLER VE ALT BAŞLIKLARI			PUAN / ÇED NO	1	2	3	4	5	6	7
Projenin ve Çevrenin Tanımı	Projenin Tanı	Projenin amacı ve hedefleri	2	2	2	2	2	1	2	1
		Kullanılan süreçlerin ve teknolojilerin tanımı	2	2	1	1	1	1	2	2
		Beklenen üretim oranı (kapasitesi)	2	1	1	2	2	1	2	2
		Kullanılan hammaddeler ve nereden temn edildiği	2	2	1	2	1	0	2	2
		Kullanılan çevresel kaynaklar (Su, enerji vb.)	2	1	2	2	2	1	2	2
	Alan Açıklaması	Saha planı (Vaziyet Planı)*	1	2	2	2	1	2	1	2
		Arazi kullanım alanlarının tanımı ve sınıflandırılması	2	1	1	1	1	1	0	1
		Proje termin planı	2	1	1	1	1	1	1	1
		Personel Sayısı	1	1	1	1	0	1	1	1
		Alana erişim ve muhtemel ulaşım araçları	1	1	1	1	0	1	0	1
		Gerekli altyapı*	2	1	1	0	2	1	0	1
		Önerilen alternatif yer*	1	0	0	0	0	0	0	0
	Alanın Çevresel Özellikleri	Fiziksel özellikler	2	1	2	2	2	1	1	2
		Biyolojik özellikler	2	1	2	2	2	2	2	2
		Sosyo-kültürel özellikler	3	2	1	0	1	0	2	1
		Alandaki yapılaşma ve endüstriyel oluşum	3	1	1	1	1	1	1	1
	Temel Etkilerin Belirlenmesi ve Değerlendirilmesi	Etkilerin ve Etki Büyüklükleri	Atıksu miktarı ve atıksu tahmin yöntemi	3	2	2	2	2	2	2
Emisyon miktarı ve emisyon tahmin yöntemi			3	2	2	2	2	3	3	3
Katı Atık miktarı ve katı atık tahmin yöntemi			3	1	2	2	1	3	1	2
Tehlikeli Atık ve Özel Atıklar miktarı ve tahmin yöntemi			3	2	1	0	1	3	0	1
Toprak Kirliliği miktarı ve tahmin yöntemi			3	0	2	1	2	2	0	1
Projenin Etki Tanımı		Projenin su varlığı üzerindeki etkilerinin tanımı	4	2	1	2	1	1	3	3
		Projenin biyolojik varlık üzerindeki etkilerinin tanımı	3	1	0	3	1	1	3	2
		Projenin arazi ve toprak varlığı üzerindeki etkilerinin tanımı	3	1	2	2	1	2	2	2
Etkilerin Aşılma		Proje ayrı aşamalara ayrılması	2	2	2	2	1	1	2	1
		Tanımlanan her aşamadan olası tüm etkilerin bahsedilmesi	3	1	2	1	0	0	2	1
Halkın Katılımı	Etkilenen kişileri belirleme	1	1	1	1	0	1	1	1	
	Yerinde bildirim (yöre halkı bildirilmesi vb)	1	1	0	1	0	1	1	1	
	Medyada yayınlanan duyuru örneği	1	1	0	1	0	1	1	1	
	ÇED taraflarının görüşlerini ifade etmeleri için kurulan mek	2	1	0	1	0	1	1	1	
	Halkın katılım süreçlerinde öne çıkan konular	1	1	0	1	0	1	0	1	
	Halkın endişelerinin giderilip giderilmediği	2	0	0	0	0	2	0	0	
	Projenin halk üzerindeki etkisi	2	1	0	1	0	2	0	0	
Azaltma ve Geri Kazanım	Atık azaltma ve yönetimi	7	4	5	3	3	2	6	6	
	Atıksu azaltma, geri kazanım ve yönetimi	7	4	5	2	3	2	6	5	
	Emisyon azaltma ve azaltma, yönetimi	6	5	5	4	5	1	4	6	
Sonuçların İletilmesi	Düzen	Giriş projenin kısaca tanımlanması	1	1	1	1	1	1	1	1
		Bilginin mantıksal düzenlenmesi	2	2	1	2	2	1	2	2
		Kabul edilen dış kaynaklar	1	1	1	1	1	1	1	1
	Sunu	Uzman olmayanlar için anlaşılabilirlik	1	1	1	1	1	1	1	1
		Entegre bir bütün olarak sunulması	1	1	1	1	1	1	1	1
	Vurgu	Ağır etkilere verilen önem	2	1	1	1	1	0	1	1
		ÇED tarafsız dille ele alınması	2	1	1	1	2	1	1	1
	TOPLAM PUAN				61	59	60	51	53	65
HARF NOTU				B	C	B	C	C	B	B

Çizelge 4.13. Atık Yönetim Projelerinin Uyarlanan Lee-Colley İnceleme Kriterlerine Göre Puan Tablosu 2

ANA KRİTERLER VE ALT BAŞLIKLARI			PUAN / ÇED NO	8	9	10	11	12	13	14
Projenin ve Çevrenin Tanımı	Projenin Tanı	Projenin amacı ve hedefleri	2	1	2	2	1	2	1	2
		Kullanılan süreçlerin ve teknolojilerin tanımı	2	2	1	1	1	2	1	2
		Beklenen üretim oranı (kapasitesi)	2	2	2	2	2	2	2	1
		Kullanılan hammaddeler ve nereden temn edildiği	2	2	1	1	1	2	2	2
		Kullanılan çevresel kaynaklar (Su, enerji vb.)	2	2	2	2	0	1	1	1
	Alan Açıklaması	Saha planı (Vaziyet Planı)*	1	1	1	1	2	2	2	1
		Arazi kullanım alanlarının tanımı ve sınıflandırılması	2	1	1	1	0	0	1	1
		Proje termin planı	2	1	1	1	1	1	1	1
		Personel Sayısı	1	1	1	1	1	1	0	1
		Alana erişim ve muhtemel ulaşım araçları	1	1	1	1	0	0	1	0
		Gerekli altyapı*	2	1	2	0	0	0	0	1
		Önerilen alternatif yer*	1	0	0	0	0	0	0	0
	Alanın Çevresel Özellikleri	Fiziksel özellikler	2	1	2	1	1	2	2	1
		Biyolojik özellikler	2	2	2	2	2	2	2	2
		Sosyo-kültürel özellikler	3	1	0	1	1	3	2	1
Alandaki yapılaşma ve endüstriyel oluşum		3	2	0	2	1	1	1	1	
Temel Etkilerin Belirlenmesi ve Değerlendirilmesi	Etkilerin ve Etki Büyüklükleri	Atıksu miktarı ve atıksu tahmin yöntemi	3	1	2	1	1	2	2	3
		Emisyon miktarı ve emisyon tahmin yöntemi	3	2	2	2	2	3	3	2
		Katı Atık miktarı ve katı atık tahmin yöntemi	3	3	1	2	1	2	1	2
		Tehlikeli Atık ve Özel Atıklar miktarı ve tahmin yöntemi	3	0	1	2	1	2	1	1
		Toprak Kirliliği miktarı ve tahmin yöntemi	3	0	1	0	1	1	1	0
	Projenin Etki Tanımı	Projenin su varlığı üzerindeki etkilerinin tanımı	4	2	2	3	2	3	2	2
		Projenin biyolojik varlık üzerindeki etkilerinin tanımı	3	1	2	2	2	2	1	2
		Projenin arazi ve toprak varlığı üzerindeki etkilerinin tanımı	3	1	1	2	3	1	2	1
	Etkilerin Aşamaları	Proje ayrı aşamalara ayrılması	2	1	1	1	1	1	2	1
		Tanımlanan her aşamadan olası tüm etkilerin bahsedilmesi	3	2	1	2	1	2	2	1
Halkın Katılımı	Etkilenen kişileri belirleme	1	1	1	1	1	1	1	1	
	Yerinde bildirim (yöre halkı bildirilmesi vb)	1	1	1	0	1	1	1	1	
	Medyada yayınlanan duyuru örneği	1	0	1	1	1	1	1	1	
	ÇED taraflarının görüşlerini ifade etmeleri için kurulan mekanizma	2	0	0	1	1	1	1	1	
	Halkın katılım süreçlerinde öne çıkan konular	1	0	0	0	1	0	1	1	
	Halkın endişelerinin giderilip giderilmediği	2	0	0	0	1	0	0	2	
	Projenin halk üzerindeki etkisi	2	0	0	0	1	1	2	2	
Azaltma ve Geri Kazanım	Atık azaltma ve yönetimi	7	5	4	5	3	4	5	6	
	Atıksu arıtma, geri kazanım ve yönetimi	7	5	5	5	5	4	6	4	
	Emisyon azaltma ve arıtma, yönetimi	6	4	3	4	4	3	4	5	
Sonuçların İletilmesi	Düzen	Giriş projenin kısaca tanımlanması	1	1	1	1	1	1	1	1
		Bilginin mantıksal düzenlenmesi	2	2	2	2	1	2	2	2
		Kabul edilen dış kaynaklar	1	1	1	1	1	1	1	1
	Sunu	Uzman olmayanlar için anlaşılabilirlik	1	1	1	1	1	1	1	1
		Entegre bir bütün olarak sunulması	1	1	1	1	1	1	1	1
	Vurgu	Ağır etkilere verilen önem	2	1	1	1	0	1	1	1
		ÇED tarafsız dille ele alınması	2	1	1	1	1	1	2	2
TOPLAM PUAN			58	56	61	54	64	67	66	
HARF NOTU			C	C	B	C	B	B	B	

Çizelge 4.14. Atık Yönetim Projelerinin Uyarlanan Lee-Colley İnceleme Kriterlerine Göre Puan Tablosu 3

ANA KRİTERLER VE ALT BAŞLIKLARI			PUAN / ÇED NO	15	16	17	18	19	20	21	
Projenin ve Çevrenin Tanımı	Projenin Tanı	Projenin amacı ve hedefleri	2	2	2	2	2	2	1	2	
		Kullanılan süreçlerin ve teknolojilerin tanımı	2	2	2	2	2	2	2	1	
		Beklenen üretim oranı (kapasitesi)	2	2	2	2	2	2	2	2	
		Kullanılan hammaddeler ve nereden temn edildiği	2	1	1	1	2	1	2	2	
		Kullanılan çevresel kaynaklar (Su, enerji vb.)	2	1	2	2	2	2	2	2	
	Alan Açıklaması	Saha planı (Vaziyet Planı)*	1	1	2	2	2	2	2	1	
		Arazi kullanım alanlarının tanımı ve sınıflandırılması	2	1	0	1	1	1	1	1	
		Proje termin planı	2	1	1	1	1	1	1	1	
		Personel Sayısı	1	0	1	1	0	1	1	1	
		Alana erişim ve muhtemel ulaşım araçları	1	0	1	1	1	1	1	1	
		Gerekli altyapı*	2	0	2	1	2	0	2	1	
		Önerilen alternatif yer*	1	0	0	0	0	0	0	0	
	Alanın Çevresel Özellikleri	Fiziksel özellikler	2	2	2	1	1	1	2	1	
		Biyolojik özellikler	2	2	2	2	2	2	2	2	
		Sosyo-kültürel özellikler	3	1	1	1	1	1	1	1	
		Alandaki yapılaşma ve endüstriyel oluşum	3	1	1	1	1	1	1	1	
	Temel Etkilerin Belirlenmesi ve Değerlendirilmesi	Etkilerin ve Etki Büyüklükleri	Atıksu miktarı ve atıksu tahmin yöntemi	3	2	2	2	2	2	3	1
Emisyon miktarı ve emisyon tahmin yöntemi			3	2	0	2	1	2	3	2	
Katı Atık miktarı ve katı atık tahmin yöntemi			3	2	2	1	2	2	2	1	
Tehlikeli Atık ve Özel Atıklar miktarı ve tahmin yöntemi			3	2	2	0	0	0	0	1	
Toprak Kirliliği miktarı ve tahmin yöntemi			3	0	0	0	0	1	0	0	
Projenin Etki Tanımı		Projenin su varlığı üzerindeki etkilerinin tanımı	4	2	3	3	3	2	3	2	
		Projenin biyolojik varlık üzerindeki etkilerinin tanımı	3	2	1	2	2	2	2	2	
		Projenin arazi ve toprak varlığı üzerindeki etkilerinin tanımı	3	2	2	2	2	1	1	1	
Etkilerin Aşamaları		Proje ayrı aşamalara ayrılması	2	2	1	2	2	2	2	2	
		Tanımlanan her aşamadan olası tüm etkilerin bahsedilmesi	3	1	1	1	2	2	1	1	
Halkın Katılımı		Etkilenen kişileri belirleme	1	1	0	1	1	1	1	1	
		Yerinde bildirim (yöre halkı bildirilmesi vb)	1	0	0	1	1	1	1	1	
		Medyada yayınlanan duyuru örneği	1	1	0	1	1	1	1	1	
		ÇED taraflarının görüşlerini ifade etmeleri için kurulan mekanizma	2	0	0	1	2	1	1	0	
		Halkın katılım süreçlerinde öne çıkan konular	1	0	0	1	1	1	1	0	
		Halkın endişelerinin giderilip giderilmediği	2	0	0	2	0	0	0	0	
		Projenin halk üzerindeki etkisi	2	0	0	2	1	0	1	0	
Azaltma ve Geri Kazanım	Atık azaltma ve yönetimi	7	6	6	5	6	6	5	5		
	Atıksu artıma, geri kazanım ve yönetimi	7	6	4	5	5	3	4	3		
	Emisyon azaltma ve artıma, yönetimi	6	4	5	4	4	3	4	4		
Sonuçların İletilmesi	Düzen	Giriş projenin kısaca tanımlanması	1	1	1	1	1	1	1	1	
		Bilginin mantıksal düzenlenmesi	2	2	2	1	2	2	2	1	
		Kabul edilen dış kaynaklar	1	1	1	1	1	1	1	1	
	Sunum	Uzman olmayanlar için anlaşılabilirlik	1	1	1	1	1	1	1	1	
		Entegre bir bütün olarak sunulması	1	1	1	1	1	1	1	1	
	Vurgu	Ağır etkilere verilen önem	2	1	1	1	1	1	1	1	
		ÇED tarafsız dille ele alınması	2	1	0	1	1	1	2	0	
	TOPLAM PUAN				60	58	66	68	61	68	54
	HARF NOTU				B	C	B	B	B	B	C

Çizelge 4.15. Atık Yönetim Projelerinin Uyarlanan Lee-Colley İnceleme Kriterlerine Göre Puan Tablosu 4

ANA KRİTERLER VE ALT BAŞLIKLARI			PUAN / ÇED NO	22	23	24	25	26	27	28
Projenin ve Çevrenin Tanımı	Projenin Tanımı	Projenin amacı ve hedefleri	2	1	1	1	1	1	2	1
		Kullanılan süreçlerin ve teknolojilerin tanımı	2	1	1	2	2	1	2	2
		Beklenen üretim oranı (kapasitesi)	2	2	2	2	2	2	2	2
		Kullanılan hammaddeler ve nereden temn edildiği	2	1	2	2	1	2	2	2
		Kullanılan çevresel kaynaklar (Su, enerji vb.)	2	1	1	1	2	2	1	1
	Alan Açıklaması	Saha planı (Vaziyet Planı)*	1	1	2	1	1	1	2	1
		Arazi kullanım alanlarının tanımı ve sınıflandırılması	2	1	1	1	1	1	1	1
		Proje termin planı	2	1	1	1	1	1	1	1
		Personel Sayısı	1	1	1	1	1	1	1	1
		Alana erişim ve muhtemel ulaşım araçları	1	0	1	0	1	1	1	1
	Alanın Çevresel Özellikleri	Gerekli altyapı*	2	0	0	1	1	0	1	1
		Önerilen alternatif yer*	1	0	0	0	0	0	1	0
		Fiziksel özellikler	2	1	1	2	2	1	2	1
		Biyolojik özellikler	2	2	2	2	2	2	2	2
		Sosyo-kültürel özellikler	3	1	1	2	1	2	2	1
Temel Etkilerin Belirlenmesi ve Değerlendirilmesi	Etkilerin ve Etki Büyüklükleri	Alandaki yapılaşma ve endüstriyel oluşum	3	1	1	2	2	2	2	2
		Atıksu miktarı ve atıksu tahmin yöntemi	3	1	1	2	2	2	3	2
		Emisyon miktarı ve emisyon tahmin yöntemi	3	2	1	3	3	3	3	2
		Katı Atık miktarı ve katı atık tahmin yöntemi	3	2	1	2	2	2	2	2
		Tehlikeli Atık ve Özel Atıklar miktarı ve tahmin yöntemi	3	1	0	1	0	0	1	1
	Projenin Etki Tanımı	Toprak Kirliliği miktarı ve tahmin yöntemi	3	0	1	2	2	2	1	2
		Projenin su varlığı üzerindeki etkilerinin tanımı	4	2	2	3	3	3	3	3
		Projenin biyolojik varlık üzerindeki etkilerinin tanımı	3	1	1	3	2	2	2	2
		Projenin arazi ve toprak varlığı üzerindeki etkilerinin tanımı	3	1	1	2	2	2	2	2
		Proje ayrı aşamalara ayrılması	2	2	2	2	2	2	2	2
	Etkilerin Aşılma Tanımı	Tanımlanan her aşamadan olası tüm etkilerin bahsedilmesi	3	1	1	2	2	2	3	2
		Etkilenen kişileri belirleme	1	0	0	1	1	1	1	1
		Yerinde bildirim (yöre halkı bildirilmesi vb)	1	0	0	1	1	1	1	1
		Medyada yayınlanan duyuru örneği	1	0	0	1	1	1	1	1
		ÇED taraflarının görüşlerini ifade etmeleri için kurulan mekanizma	2	0	0	1	1	1	1	1
Halkın Katılımı	Halkın katılım süreçlerinde öne çıkan konular	1	0	0	1	1	0	1	1	
	Halkın endişelerinin giderilip giderilmediği	2	0	0	2	0	0	0	2	
	Projenin halk üzerindeki etkisi	2	0	0	2	0	0	2	2	
	Atık azaltma ve yönetimi	7	5	5	6	3	3	5	2	
	Atıksu arttırma, geri kazanım ve yönetimi	7	4	4	5	5	4	6	5	
Azaltımın Geri Kazanımı	Emisyon azaltma ve arttırma, yönetimi	6	4	4	4	5	5	5	4	
	Sonuçların İletilmesi	Düzen	Giriş projenin kısaca tanımlanması	1	1	1	1	1	1	1
			Bilginin mantıksal düzenlenmesi	2	1	1	2	2	2	2
Kabul edilen dış kaynaklar			1	1	1	1	1	1	1	1
Vurgu	Sunum	Uzman olmayanlar için anlaşılabilirlik	1	1	1	1	1	1	1	1
		Entegre bir bütün olarak sunulması	1	1	1	1	1	1	1	1
		Ağır etkilere verilen önem	2	1	1	1	1	1	2	1
ÇED tarafsız dile ele alınması	Vurgu	ÇED tarafsız dile ele alınması	2	0	0	1	1	1	2	2
TOPLAM PUAN				47	48	75	67	64	80	68
HARF NOTU				C	C	B	B	B	A	B

Çizelge 4.16. Atık Yönetim Projelerinin Uyarlanan Lee-Colley İnceleme Kriterlerine Göre Puan Tablosu 5

ANA KRİTERLER VE ALT BAŞLIKLARI			PUAN / ÇED NO	29	30	31	32	33	34	35	
Projenin ve Çevrenin Tanımı	Projenin Tanı	Projenin amacı ve hedefleri	2	2	1	1	1	1	1	1	
		Kullanılan süreçlerin ve teknolojilerin tanımı	2	1	2	1	2	1	1	1	
		Beklenen üretim oranı (kapasitesi)	2	2	1	2	2	1	1	2	
		Kullanılan hammaddeler ve nereden temin edildiği	2	2	2	1	1	1	1	1	
		Kullanılan çevresel kaynaklar (Su, enerji vb.)	2	1	2	1	1	1	1	1	
	Alan Açıklaması	Saha planı (Vaziyet Planı)*	1	1	2	1	1	1	1	1	2
		Arazi kullanım alanlarının tanımı ve sınıflandırılması	2	0	1	1	1	1	1	1	1
		Proje termin planı	2	1	1	1	1	1	1	1	1
		Personel Sayısı	1	1	1	1	1	1	1	1	0
		Alana erişim ve muhtemel ulaşım araçları	1	1	1	1	1	1	1	1	1
		Gerekli altyapı*	2	1	1	1	0	0	0	1	0
		Önerilen alternatif yer*	1	1	0	1	0	0	0	0	0
	Alanın Çevresel Özellikler	Fiziksel özellikler	2	2	2	1	1	1	2	1	
		Biyolojik özellikler	2	2	2	2	2	2	2	2	
		Sosyo-kültürel özellikler	3	1	1	1	2	1	1	1	
Alandaki yapılaşma ve endüstriyel oluşum		3	1	1	1	2	2	2	1		
Temel Etkilerin Belirlenmesi ve Değerlendirilmesi	Etkilerin ve Etki Büyüklükleri	Atıksu miktarı ve atıksu tahmin yöntemi	3	2	1	2	2	2	2	2	
		Emisyon miktarı ve emisyon tahmin yöntemi	3	2	2	3	1	3	3	3	
		Katı Atık miktarı ve katı atık tahmin yöntemi	3	3	2	2	2	1	1	1	
		Tehlikeli Atık ve Özel Atıklar miktarı ve tahmin yöntemi	3	2	1	0	0	1	0	1	
		Toprak Kirliliği miktarı ve tahmin yöntemi	3	0	1	2	1	0	1	1	
	Projenin Etki Tanımı	Projenin su varlığı üzerindeki etkilerinin tanımı	4	3	3	2	3	3	3	2	
		Projenin biyolojik varlık üzerindeki etkilerinin tanımı	3	2	2	2	3	3	3	1	
		Projenin arazi ve toprak varlığı üzerindeki etkilerinin tanımı	3	2	2	2	2	3	2	1	
	Etkilerin Aşama Tanımı	Proje ayrı aşamalara ayrılması	2	2	2	2	2	2	2	2	
		Tanımlanan her aşamadan olası tüm etkilerin bahsedilmesi	3	2	2	1	1	2	1	1	
Halkın Katılımı	Etkilenen kişileri belirleme	1	1	1	1	0	1	1	1		
	Yerinde bildirim (yöre halkı bildirilmesi vb)	1	1	1	1	0	1	1	1		
	Medyada yayınlanan duyuru örneği	1	1	1	0	0	1	0	0		
	ÇED taraflarının görüşlerini ifade etmeleri için kurulan mek	2	1	1	1	0	1	1	1		
	Halkın katılım süreçlerinde öne çıkan konular	1	1	1	1	0	1	0	1		
	Halkın endişelerinin giderilip giderilmediği	2	2	0	0	0	0	0	0		
	Projenin halk üzerindeki etkisi	2	2	0	0	0	0	0	0		
Azaltma ve Geri Kazanım	Atık azaltma ve yönetimi	7	3	5	5	6	6	6	4		
	Atıksu artma, geri kazanım ve yönetimi	7	5	6	5	6	5	5	3		
	Emisyon azaltma ve artıma, yönetimi	6	4	5	4	4	5	5	3		
Sonuçların İletilmesi	Düzen	Giriş projenin kısaca tanımlanması	1	1	1	1	1	1	1	1	
		Bilginin mantıksal düzenlenmesi	2	2	2	1	2	1	2	1	
		Kabul edilen dış kaynaklar	1	1	1	1	1	1	1	1	
	Sunu	Uzman olmayanlar için anlaşılabilirlik	1	1	1	1	1	1	1	1	
		Entegre bir bütün olarak sunulması	1	1	1	1	1	1	1	1	
	Vurgu	Ağır etkilere verilen önem	2	1	1	1	1	2	2	1	
		ÇED tarafsız dille ele alınması	2	2	1	2	0	1	0	1	
TOPLAM PUAN				70	68	62	59	65	63	52	
HARF NOTU				B	B	B	C	B	B	C	

5. SONUÇ

Tez çalışmamız ana hatlarıyla üç aşamadan oluşmuştur. Mevzuat değişikliklerinin araştırılması, Türkiye'deki tüm ÇED kararlarının sayıları ile bütünsel incelenmesi ve örneklem alanı olarak seçilen otuz beş adet ÇED projesi üzerinde ÇED Raporlarının verimliliğinin irdelenmesi şeklindedir.

5.1. Mevzuat Değişiklikleri ile ilgili

Ülkemizde 1993 yılında yürürlüğe giren ÇED Yönetmeliği yedi defa yönetmelik değişikliğe uğramıştır. Değişen yönetmeliklerde kendi içinde dönem dönem değişikliğe uğramıştır. Daha çok ÇED'e tabi olan faaliyetlerle ilgili olan bu değişiklikler sürecin işleyişi ile ilgili de olabilmektedir. ÇED sürecinin başlatılması, Rapor hazırlama yetkisine sahip kişi ve kuruluşların özellikleri, ÇED için mevcut olması gereken Komisyonun içeriğinin özellikleri, Halkın Katılım Toplantısının zamanı, hazırlanan ÇED raporunun incelenme süreleri, ÇED'e tabi olması gereken faaliyetler, ÇED Olumlu belgesinin geçerlilik süresi ve daha bir çok konu sürekli değişikliğe uğramıştır. Geçici maddeler ile yönetmelikteki stabilitenin sık sık bozulması, sürekliliğinin sağlanmasında engel teşkil etmektedir. Bu durumun yönetmeliklerle ilgili değişikliği sağlayan karar vericilerin siyasi etkinliklerinden kaynaklanabilmektedir. Proje sürecinde Halkın Katılım Toplantısının önemine binaen yönetmeliklerde yaptırımı kuvvetli çalışmaların eksikliği söz konusudur. Gerek duyurularda gerek toplantı tutanağının sürece etkisi yönünden zayıflıklar mevcuttur. Bunun yönetmeliklerde daha sağlam temellerinin sağlanabilmesi gerekmektedir.

5.2. ÇED karar sayıları ile ilgili

1993-2020 yıllarında alınan ÇED kararlarının %99'unun ÇED Olumlu kararı verilerek yatırım izninin onaylandığı görülmektedir. Bununla birlikte daha dikkat çekici nokta ise başlangıçta yapımı düşünülen projelerle ilgili başvuru sürecine girildiğinde ÇED Olumlu karar sayısından çok daha fazla olanda ÇED Gerekli Değildir kararı verildiği görülmüştür. Son beş yıl için ÇED Olumlu karar sayısı iki bin yirmi dört adet iken ÇED Gerekli Değildir karar sayısının ise on dört bin üç yüz altmış sekiz adettir. Bu durum ÇED'in, faaliyetin başlaması için evrak aşaması niteliği gösterir durumda olduğu kanısını uyandırmaktadır.

En fazla yatırım yapılan sektörün Enerji olduğu, bunu 1'inci,2'nci ve 5'inci Grup Madenler sektöründe yapılan projelerin takip ettiği görülmektedir. Fakat burada Bakanlığın sektörleri gruplandırırken Madencilik sektöründeki bazı grupları ayırması sebebiyle Enerji sektörünün bu dağılımda ilk sırayı almasına etki ettiği söylenebilir. Şöyle ki 1'inci, 2'nci ve 5'inci Grup Madenler ile Petrol, 3'üncü ve 4'üncü Grup madenler ayrı iki sektör olarak değerlendirilmiştir. Şayet bu benzer kollar ayrı değerlendirilmeseydi Madencilik projeleri ülkemizde çok yoğun faaliyet gösterdiğini ve ilk sırada olduğunu söyleyebilirdik.

Özellikle Enerji sektöründe Rüzgâr Enerji Santralleri ile Hidroelektrik Santralleri; 1'inci, 2'nci ve 5'inci Grup maden Sektöründe ise 2'nci Grup Madenler son yıllarda artış gösterdiği görülmüştür.

ÇED projelerinin bölgelere göre araştırılması yapıldığında özellikle 2015 yılından sonraki projeler için beş yüz otuz altı karar sayısı ile Marmara Bölgesi ve bu bölgede de en fazla yatırım yapılan ilin ise İstanbul şehri olduğu görülmüştür. Marmara Bölgesini ise İç Anadolu Bölgesi ve Ege Bölgesi takip etmektedir.

Bölgelerdeki sektörel yoğunluk incelendiğinde farklı sektörler görülmüştür. Marmara da sanayi sektörü, Akdeniz, Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve İç Anadolu Bölgelerinde 1'inci, 2'nci ve 5'inci Grup Maden Sektörü, Karadeniz'de ise Enerji, Hayvancılık ve 1'inci,2'nci ve 5'inci Grup Maden Sektörü aynı oranda yoğunluk gösterdiği tespit edilmiştir.

ÇED Yeterlik Belgesi alan kuruluşların %46'sı Ankara'da bulunmaktadır. Bu firmalar Türkiye'nin hemen hemen her yerinde çalışma yürütebilmektedir. Bu durum ÇED hazırlanırken o yöre ile ilgili yerel bilgilerin firma çalışanları tarafından yerinde incelenerek etki değerlendirmelerinin de objektif yapılabilirliği konusunda soru işaretlerinin beraberinde getirmektedir. Nitekim incelenen ÇED raporları düşünüldüğünde bazılarının yöre ile ilgili bilgileri kitabi terimlerle açıkladığı ya da yüzeysel geçildiği görülmüştür. Bu durum masa başında hazırlanan, projelerin etki düzeylerinin tespit edilemeden hazırlanabildiğini göstermiştir.

5.3. İncelenen 35 ÇED projesi ile ilgili

Son yıllarda hazırlanan ve rastgele seçilen otuz beş adet ÇED projesi seçilmiş ve Lee-Colley İnceleme paketinden uyarlanarak hazırlanan kırk üç kritere göre değerlendirilmiştir. Puanlama yüz üzerinden önem düzeyine göre verilmiştir. Kriterlerin ana başlıkları, puanları ve otuz beş ÇED raporuna verilen puanlamalar ile o puanlara tekabül eden harf notları ile gösterilmiştir.

İnceleme sonucunda ÇED projelerinde eksiksiz ya da tam denebilecek projelere denk gelinmediyse de genel olarak tatmin edici niteliktedir. Eksiklikler ve yetersizlikler bulgular kısmında ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Genel değerlendirme kısmında toparlanmış şekilde inceleme özetlenmiştir.

Projenin ve Çevrenin Tanımı başlığı kısmında; projenin amacı, hedefleri, kullanılan teknoloji ve süreçler, kullanılan hammaddeler, proje alanının özellikleri, alanın altyapısı ile bilgilendirmeler genel olarak iyi açıklanmıştır. Fakat raporda bulunması istenen alternatif yer ile ilgili bilgilendirme iki ÇED raporu dışında gerek görülmeyerek alternatif yer bildirilmemiştir. Bunun haricinde de istenen veriler kimi projelerde yüzeysel bahsedilmiştir. ÇED raporlarının en önemli bölümü olan Temel Etkilerin Belirlenmesi ve Değerlendirilmesi başlığında atık su, emisyon, etki tahmini, katı atık miktarları gibi projenin etkilerinin ele alınması, etkilerin iyi tanımlanması beklenmektedir. Genel olarak etkiler tanımlanabilmiştir. Fakat Toprak kirliliği etkileri üzerinde durulmaması, etki tahmin yöntemleri ile ilgili çalışmaların yetersiz olması, oluşan atıkların bertarafı ile ilgili açıklayıcı ayrıntı verilmemesi gibi durumlar raporlarda ağırlıklı olarak bulunan eksikliklerdir. Bununla birlikte Halkın Katılımı ile ilgili bilgilendirme, bilinçlendirme, duyuru ve sürece katılım ile ilgili oldukça eksiklikler tespit edilmiştir. Bazı projelerde toplantıya katılımın duyurulara rağmen halkça olmadığı bazılarında yeterli katılımın olduğu hatta halk tarafından yatırıma tepkiler olduğu görülmüştür. HKT'lerin Türkiye'deki ÇED süreci içinde daha etkin rolünün olması gerekliliği incelenen raporlarda tespit edilmiştir.

Azaltma, Geri Kazanım, Bertaraf başlığında oluşan atık miktarları ile bu atıkların nihai durumu hakkında ayrıntılı bilgi çoğu projede verilmiştir. Fakat bazı projelerdeyse ilgili yönetmeliğe göre hareket edileceği şeklinde ifadelerde bulunularak konu üzerinde detay verilmekten kaçınılmıştır. Oluşan atık suların depolanması, tekrar değerlendirilerek gere kazanımının yapılması ve deşarjı ile ilgili çalışmaların yeterli düzeyde yapıldığı görülmektedir. Fakat kimi projeler ise atık su yönetimi ile ilgili detaylara yer verilmemesi noktasında yetersizliğe sahiptir. Katı atık depolama tesislerinde veya diğer atık projelerinde oluşan gaz miktarları ve bu emisyonların yönetimi ile ilgili bilgilendirmelere genel olarak yer verilmiştir. Fakat azınlık durumunda da olsa bazı projelerde 'yönetmeliğe bağlı işlem yürütüldüğü' şeklinde yüzeysel bir açıklama yapılmıştır. Bu yetersiz bilgilendirmelere sahip projeler düşük puan almıştır.

Sonuçların iletilmesi kısmında ÇED raporlarındaki Düzen, Sunum ve Vurgu üzerinde incelemeler yapılmıştır. Buna göre ÇED raporlarını bir bütün olarak sunulabilmesi yönünden başarılıdır. ÇED raporlarının amacına uygun olarak çevresel önemli etkilerin vurgulanması noktasında genel olarak orta düzeyde olduğu görülmüştür. Tarafsızlık noktasında özellikle bazı projelerde iyi çalışmalar tespit edilmiştir. Önemli etkilerin üzerinde durulması ve objektif yaklaşılabilmesi açısından ÇED raporları gelişime açıktır.

Sonuç olarak yüz üzerinden tüm ÇED raporları (ortalaması) altmış iki puan almış ve Değerlendirme Sembollerine göre bu puan B sembolüne tekabül etmektedir. B olarak verilen puan sembolü ile İncelenen ÇED projelerinin genel olarak tatmin edici ve eksiksiz yakın, yalnızca küçük ihmaller ve yetersizlikler mevcut diye açıklanabilir.

5.4. ÇED Süreci ile İlgili Eksikler ve Öneriler

ÇED projeleri yapılması düşünülen yatırımın çevreye etkilerini belirlenmesinde ve en aza indirilmesinde olabilecek etkilerin büyüklüğü ile yatırımın önlenmesini sağlayan bir çalışma iken şuan Türkiye’de ÇED sürecine girilen projelerin %99’u yatırım onayından geçmektedir. Bu durum ÇED sürecinin direkt onay süreci şekline uygulandığı ve caydırıcı etkilerin olmadığını göstermektedir. Ayrıca ülkenin ihtiyaçlarından ziyade sanayicinin ne istediği ve uyguladığı görülmektedir. Bununla birlikte ÇED kararları Türkiye’nin eğilimini göstermektedir.

Enerji ile ilgili yapılan yatırımlara bakıldığında son dönemlerde rüzgar santrallerinin güneş enerji santrallerine göre daha avantajlı hale geldiği görülmektedir. Tarım ile ilgili yürütülen politikalar ya da çalışmaların zayıflığına binaen gıda endüstrisinde etkilendiği proje yatırımlarından görülmektedir.

ÇED sürecinde yapılacak yatırımın proje sahibi açısından ekonomik olması amacıyla proje alanının satın alındığı görülmektedir. Satın alan bazı proje sahipleri yatırım için fazla olan bu maliyeti çıkarabilmek adına proje alanında etkileri göz ardı ederek istediği şekilde yatırım yapabileceğini düşünebilmektedir. Bu durumu önlenmesi gerekmektedir. Yer sahipliğinin yatırım ile ilişkisinin bu kadar kolay olmaması gerekmektedir.

Türkiye’de yabancı yatırımcılar ÇED sürecinde birtakım sıkıntılarla karşı karşıya gelmektedir. Bunların başında ÇED sürecindeki belirsizlikler ve kayıt dışı ödemelerin olmasıdır. Netlik sağlanmadığından dolayı Türkiye’deki yabancı yatırımcılar uzaklaşmaktadır. Bu sürecin yabancılar içinde tam anlamıyla netlik ve düzen sağlanması gerekmektedir. Genel manada yatırımların prosedürden etkilendiği görülmektedir.

5.4. Türkiye'deki ÇED sürecinin Swot Analizi

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
<ul style="list-style-type: none">• Çevre Kanununun içinde ÇED konusunun bulunması• ÇED Yönetmeliğinin 1993 yılından beri yürürlükte olması• ÇED projeleri ve süreç internet üzerinden takip edilebilmesi• Bakanlıkta ÇED ile ilgili Müdürlüğün bulunması• ÇED alanında çalışabilecek Çevre Mühendislerinin ülkemizde yetiştiriliyor olması• İnceleme Değerlendirme Komisyonunun varlığı• ÇED raporlarının bilimsel kalitede hazırlanabilmesine katkı sağlayabilecek Üniversitelerin bulunması	<ul style="list-style-type: none">• Siyasi erkten bağımsız karar verilememesi• Proje alanı ile ilgili bilgilerin yetersiz olması• ÇED raporlarının etki düzeylerinin yerinde incelenmeden, masa başında hazırlanabilmesi• ÇED raporunu hazırlayan kuruluşların ücretinin yatırımcı tarafından direkt ödenmesi ve bu firmaların yatırımcı lehine rapor hazırlama eğiliminde bulunması• Halkın Katılımı için duyuru ve bilgilendirme çalışmalarının yetersiz olması• Halkın Katılım Toplantılarının karar mekanizmasında etkisinin az olması• Mevzuat değişikliğinin sık olması• Veri ve bilgi eksikliğini giderebilmek için dışarıdan uzmanlarla çalışılmaması• İzlemelerin şeffaf olmaması ve sürecin sıkı kontrol edilmemesi• ÇED'e tabi olan (Ek-1) ya da Seçme Eleme Kriterlerine tabi olan (Ek-2) faaliyetlerinin seçimi için bilimsel bir mekanizma oluşturulmaması ve mevcut yatırım(cı)ların lehine faaliyetlerin sık sık yer değiştirmesi• ÇED raporlarının kalitesini değerlendirmek için kalite değerlendirilme kriterlerinin uygulanmaması
FIRSATLAR	TEHDİTLER
<ul style="list-style-type: none">• Kurumlarda ÇED konusunda yeterli oranda yetkin personel istihdam edilebilir.• Üniversitelerden ÇED ile ilgili destek alınabilir.• Mevcut yasal düzen ÇED sürecinin gerçek manada karar organı haline gelebilmesini ve sürecin iyi idaresini sağlayabilir.• Kanun koyucular tarafından Yeterlik Belgesi alarak ÇED'i hazırlama yetkisi olan kurum ve kuruluşların niteliğinin artması sağlanabilir.• Kanun koyucular ÇED hazırlayan kurum ve kuruluşların yatırımcıların baskısından uzak ve objektif bir şekilde işlerini yürütebilmesi sağlanabilir. Bunun için gerekli ekonomik işleyiş düzenlenebilir.	<ul style="list-style-type: none">• ÇED süreçlere siyasi gücün etkisi ve baskısının olabilme ihtimali• ÇED raporlarının karar mekanizmalarına etkisinden ziyade prosedür gereği yapılan bir çalışma olma durumu• ÇED raporlarının gerçekleri tam manasıyla yansıtmama durumu• Halkın tepkisine rağmen ÇED raporlarının Olumlu karar ile uygulanabilmesi• Sürecin şeffaf ve demokratik işlenememesi• ÇED raporlarının çoğu zaman amacına ulaşmaması• Yapılan yatırımların insan ve çevreye olumsuz etkilerinin devam ediyor olması• Mevzuatın sık değişmesi ile yasal düzenin oturtulamaması

KAYNAKLAR

- ABB, (2021). T.C. Dış İşleri Bakanlığı/Avrupa Birliği Başkanlığı - Türkiye-AB İlişkilerinin Tarihçesi. https://www.ab.gov.tr/turkiye-ab-iliskilerinin-tarihcesi_111.html - (Erişim Tarihi: 27.01.2022).
- Akgül, U. (2013). Eylem Antropolojisinin Bileşenleri Olarak ÇED ve SET. Ankara: *Antropoloji*, (25)
- Akıncı, M. (1996). *Oluşum ve Yapılanma Sürecinde Türk Çevre Hukuku*. (1 b.). Kocaeli: Kitap Kulübü Yayınları.
- Alıca, S. S. (2011). Çevresel Etki Değerlendirmesinin Yargı Kararları Çerçevesinde İrdelenmesi. Ankara: *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 15(3).
- Badr, E. A., Zahran, A. A., Cashmore, M. (2011). Benchmarking Performance: Environmental impact statements in Egypt. *Environmental Impact Assessment Review* 31:27.
- Barker, A., Wood, C. (1999). An evaluation of EIA system performance in eight EU countries. *Environmental Impact Assessment Review*.
- Barnes, P. ve Barnes, I. (1999). *Environmental Policy In The European Union*, British Library.
- Budak, S. (2009). *Avrupa Birliği ve Türk Çevre Politikası*. Ankara: 1. Baskı, Aydoğan Matbaacılık.
- Canelas, L., Almansa, P., Merchan, M., Cifuentes, P. (2004). Quality Of Environmental Impact Statements İn Portugal And Spain. *Environmental Impact Assessment Review*. 25.
- CEC, (1994). *Strategic Environmental Assessment: Existing Methodology*. Brussel: DG XI,
- CEC, (1997). Proposal for a Council Directive on the assessment of the effects of certain plans and programmes on the environment. Brussel: *Official Journal*. Commission of the European Union.
- CECTTS, (1994). European Conference on Sustainable Cities & Towns in Aalborg. https://sustainablecities.eu/fileadmin/repository/Aalborg_Charter/Aalborg_Charter_English.pdf - (Erişim Tarihi: 27.01.2022).
- ÇŞB, (2021). T.C. Çevre .ve Şehircilik Bakanlığı - ÇED uygulamaları. <https://ced.csb.gov.tr/ced-uygulamalari-i-82207> - (Erişim Tarihi: 27.01.2022).
- Demirkol, S. (2013). Kamu Yönetiminde Bir İlk: Çed Raporu Uygulaması İle İşlem Üretme Sürecine Halin Katılımının Sağlanması. Ankara: *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (107).
- Dervişoğlu, S. (2010). AB Müktesebatına Uyum Sürecinde Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED). Ankara: *Türk İdare Dergisi*, 467.
- DETR, (1998). *Planning for Sustainable Development: Towards Better Practice*. London: Department of the Environment, Transport and the Regions.
- DETR, (1999). *Revision of Planning Policy Guidance Note 12: Development Plans* (Public consultation draft), Department of the Environment. London: Transport and the Regions.
- Dıduck, A., Sinclair, J., Pratap, D., Hostetler, G., (2007). Achieving Meaningful Public Participation İn The Environmental Assessment Of Hydro Development: Case Studies

- From Chamoli District, Uttarakhand, India, Impact Assessment and Project Appraisal, 25:3.
- DoE, (1992). *Policy Planning Guidance Note 12: Development Plans and Regional Planning Guidance*. London: HMSO
- DoE, (1993). *Environmental Appraisal of Development Plans: A Good Practice Guide*. London: HMSO.
- Duru, B. (2005). *Avrupa Birliği Çevre Politikası*. Ankara: Ankara Üniversitesi Kent ve Çevre Sempozyumu.
- EC, (2021). European Commission – Aarhus Convention. <https://ec.europa.eu/environment/aarhus/index.htm> - (Erişim Tarihi: 27.01.2022).
- Egeli, G. (1996). *Avrupa Birliği ve Türkiye’ de Çevre Politikaları*. Ankara: Türkiye Çevre Vakfı Yayını.
- EU, (2021). European Union. https://european-union.europa.eu/index_en - (Erişim Tarihi: 27.01.2022).
- Glasson, J. ve Bellanger, C. (2003). *Divergent Practice in a Converging System? The Case of EIA in France and the U.K.. Environmental Impact Assessment Review*
- Glasson, J.ve Salvador, N.N.B. (2000). *EIA in Brazil : a Procedures-Practice Gap. A Comparative Study with Reference to the European Union and Especially the U.K. Environmental Impact Assessment Review*
- Güler, Ç. ve Çobanoğlu, Z. (1994). *Çevresel Etki Değerlendirmesi*. İstanbul: *Çevre Sağlığı Temel Kaynak Dizisi*.
- Güneş, A. (2008). *Almanya’da Çevresel Etki Değerlendirmesi Uygulaması*. İstanbul: *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 66(1).
- Hamamcı, ř. (2015). *Kümülatif Çevresel Etki Değerlendirmesi Cumulative Environmental Impact Assessment*. Ankara: Uluslararası ÇED Kongresi Bildiri Kitabı <https://ced.csb.gov.tr/ced-uygulamalari-i-82207>
- Issı, Y. (2011). *Üretim Sürecindeki Dışsalılıkların Önlenmesine Yönelik Bir Enstrüman; ÇED (Çevresel Etki Değerlendirmesi)*. İstanbul: *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 47(1-4).
- İbrahim, A.K.C. (1992). *An Analysis of Quality Control in the Malaysian Environmental Impact Assessment (EIA) Process*, Manchester: Unpublished M.Sc. dissertation, University of Manchester.
- İnnaen, S, E, R. (2004). *Environmental impact assessment in Turkey: Capacity building for European Union accession*, Impact Assessment and Project Appraisal, 22:2.
- Jalava, K., Pasanen, S., Saalasti, M., Kuitunen, M. (2010). *Quality Of Environmental Impact Assessment: Finnish EİSS And The Opinions Of 87 EIA Professionals*, Impact Assessment and Project Appraisal, 28:1.
- Jong, M.F. (1994). *Hollanda’ da Çevresel Etki Değerlendirmesi-ÇED Prosedür ve Uygulamaları ve ÇED Eğitimi*. Ankara: Türkiye Çevre Vakfı Yayını.
- Kabir, Z., Momtaz, S. (2012). *The quality of environmental impact statements and environmental impact assessment practice in Bangladesh*. Austria: Impact Assessment and Project Appraisal.
- Kaboğlu, İ. (1996). *Çevre Hakkı*. (Tümüyle Yenilenmiş ve Genişletilmiş 3.b.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Kaplan, A. (1999). *Küresel Çevre Sorunları ve Politikaları*. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayını.
- Karakaş Ulusoy, C. (2019). *Çevresel Etki Değerlendirme Sürecinde Çevre-Ekonomi İkillemi*. İstanbul: *Kent ve Çevre Araştırmaları Dergisi*, 1(1).

- Keleş, R. ve Ertan, B. (2002). *Çevre Hukukuna Giriş*. (1.b.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Kolhoff, A.J., Runhaar, H. A. C., Driessen, P.P.J. (2009). The Contribution Of Capacities And Context To EIA System Performance And Effectiveness In Developing Countries: Towards A Better Understanding, Impact Assessment and Project Appraisal, 27:4.
- Lee, N., Colley, R., Bonde, J., VE Simpson, J. (1999). Reviewing the Quality of Environmental Statements and Environmental Appraisals.
- Marshall R., Arts J., Saunders A , M. (2005). International Principles For Best Practice EIA Follow-Up, Impact Assessment and Project Appraisal, 23:3.
- Nurlu, E. (2001). Çevresel Etki Değerlendirmesi. İzmir: TMMOB Çevre Mühendisleri Odası İzmir Şubesi ÇED Eğitim Semineri Notları.
- Özdek, E. Y. (1993). *İnsan Hakkı Olarak Çevre Hakkı* (1 b.). Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü.
- Özer, A.Ö., Arapkirlioğlu, K. ve Erol, C. (1996). Plancı Gözüyle Kalkınma, Çevre ve Çevresel Etki Değerlendirmesi. Ankara: TMMOB Şehir Plancıları Odası ÇED Komisyonu Birinci Kitap.
- Öztürk, A. O. (1999). Çevresel Etki Değerlendirmesi'nin Hukuki ve İdari Yapısı. Ankara: TMMOB Çevre Mühendisleri Odası ÇED Eğitim Semineri ve Paneli.
- Pardo, M. (1997). Environmental Impact Assesment : Myth or Reality? Lessons From Spain. Environmental Impact Assesment Review
- Peker, N., (1996). Bazı Faaliyet Tipleri İçin ÇED Raporlarında Kullanılabilecek Kontrol Listesi ve Değerlendirme Matrislerinin Oluşturulması, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Ana Bilim Dalı, Adana.
- Pinho, P., Maia, R., Monterroso, A. (2007). The Quality of Portuguese Environmental Impact Studies: The Case of Small Hydropower Projects. Environmental Impact Assessment review 27.
- Rout, D.K. (1994). *An Analysis of the EIA Process and EIA Reports produced for selected industrial developments in the State of Orissa in India*. Manchester: unpublished M.Sc. dissertation, University of Manchester.
- Sadler, B. (1996). *International Study of the Effectiveness of Environmental Assessment: Final Report*. Quebec: Canadian Environmental Assessment Agency and International Association for Impact Assessment.
- Sandham, L. A., Moloto, M. J., Retief, F. P. (2008). The Quality Of Environmental Impact Reports For Projects With The Potential Of 89 Affecting Wetlands In South Africa. Environ Impact Assess Review.
- Saygılı, A. (2007). *Çevre Hukuku Açısından Çevresel Etki Değerlendirmesi* (Yayınlanmış Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Shakil, S. H., Ananya, T. H. (2015). Effectiveness of Environmental Impact Assessment (EIA): Bangladesh Perspective. Bangladesh e-Journal of Sociology. Volume 12, Number 1. January.
- Simpson, J. (2001). Developing A Review Package To Assess The Quality Of EA Reports Of Local Authority Structure And Local Plans In The UK. Environmental Impact Assessment Review 21.
- Talime, L. A. (2011). A Critical Review Of The Quality Of Environmental Impact Assessment Reports In Lesotho. Bloemfontein: The degree Master of Science in Geography at the University of Free State.
- Türkman, A. (2001). Çeşitli Ülkelerde ÇED Uygulamaları. İzmir: TMMOB Çevre Mühendisleri Odası İzmir Şubesi ÇED Eğitim Semineri Notları.

- UNEP, (2021). United Nations Environment Programme. <https://www.unep.org> – (Erişim Tarihi: 27.01.2022).
- Uslu, O. (1996). Çevresel Etki Değerlendirmesi. Ankara: Türkiye Çevre Vakfı Yayını.
- Wilkinson, D. (1992). Maastricht and The Environment: The Implications For The EC's Environment Policy of The Treaty, Oxford Üniversitesi Yayınları.
- Yücel, M. (2001). Çevre Etki Değerlendirmesi (ÇED). Adana: Baki Kitapevi.
- Yücel, M. (2001). *Çevresel Etki Değerlendirmesi*. (Genişletilmiş 1.b.) Adana: Baki Yayınevi.

ÖZ GEÇMİŞ

Adı Soyadı : Melek BAYRAM
Doğum Yeri ve Tarihi : Yıldırım 02.09.1993
Yabancı Dil : İyi

Eğitim Durumu
Lise : Gürsu İMKB Anadolu Lisesi
Lisans : Balıkesir Üniversitesi
Yüksek Lisans : Uludağ Üniversitesi

Çalıştığı Kurum/Kurumlar : İller Bankası Van Bölge Müdürlüğü

İletişim (e-posta) : melek.bayram.029@gmail.com